

HET LAND VAN AALST

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING
« HET LAND VAN AALST »

EREMBODEGEMNUMMER

Jaargang II — 1950

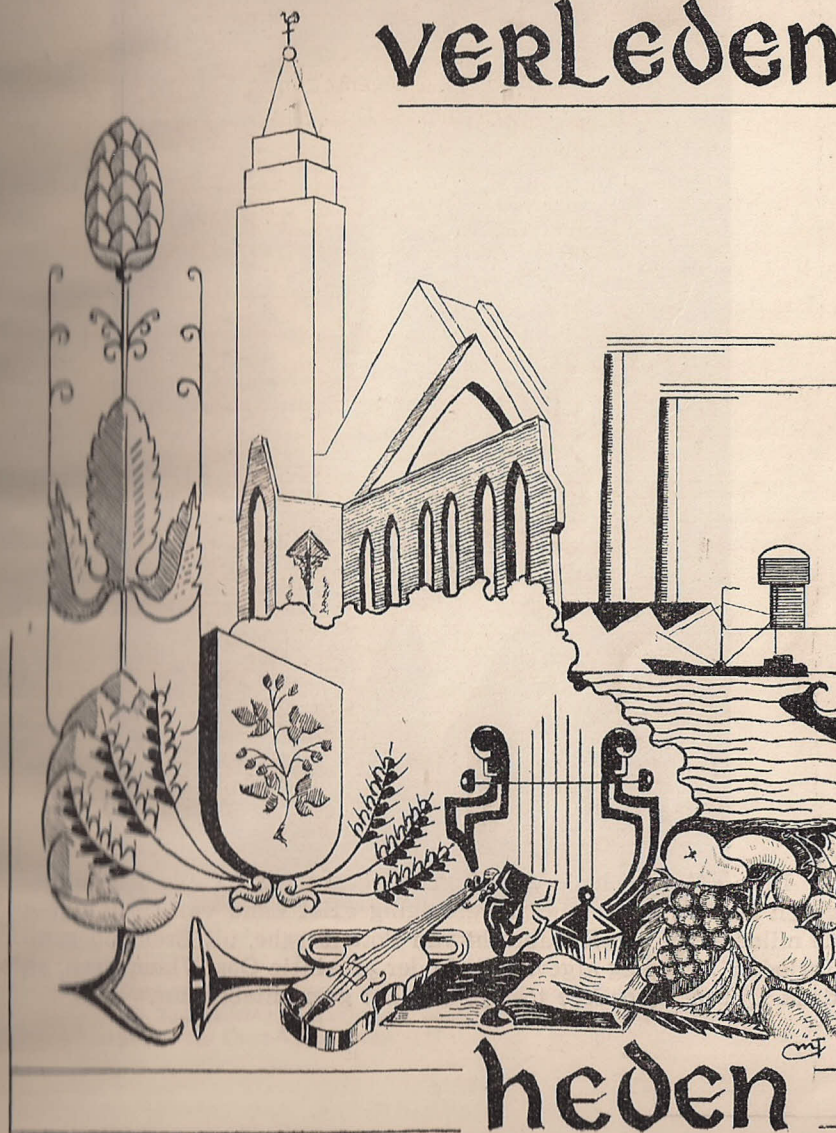
Nr 6. — December

Leest dit aandachtig a.u.b.

1. Het verschijnen van dit Erembodegemnummer is door een reeks tegenslagen al te lang vertraagd geworden. We bieden U hiervoor onze oprechte verontschuldigen aan.
2. Mogen we U echter er op wijzen dat U, in een tijd van papier-schaarste en voortdurende stijging der papierprijzen, in de plaats van een gewoon nummer, met 48 niet geïllustreerde bladzijden, een fraai geïllustreerd « boek » ontvangt, dat de omvang heeft van bijna vier gewone nummers!
3. Dit geschenk blijke in staat te zijn de late aanbieding ervan enigszins te doen vergeten...
4. Nummer 1 van jaargang 1951 verschijnt nu zeer spoedig; het staat reeds gezet. En wat een nieuw geschenk mag heten: de abonnementsprijs wordt niet verhoogd!
5. Mogen we U thans ook om een geschenkje verzoeken? Wees zo vriendelijk het abonnementsgeld — 80 fr — *zonder uitstel* over te schrijven op postrekening 414.592 van onze penningmeester, de h. A.J. van Lul, Vorst-Brussel. U zult aldus zijn arbeid en onze kosten sterk verlichten. Aanvaard bij voorbaat onze allerbeste dank!
6. Inhoudstafel en registers van jg. 2 verschijnen los in nr 1 van de derde jg.
7. Nog deze maand willen we een propagandadrukwerk sturen naar alle mogelijke belangstellenden in en buiten het land van Aalst. Wie bezorgt ons nuttige adressen, — hoe meer hoe liever, — en bewijst ons hiermee een gewichtige dienst?

EREMBODEGEM

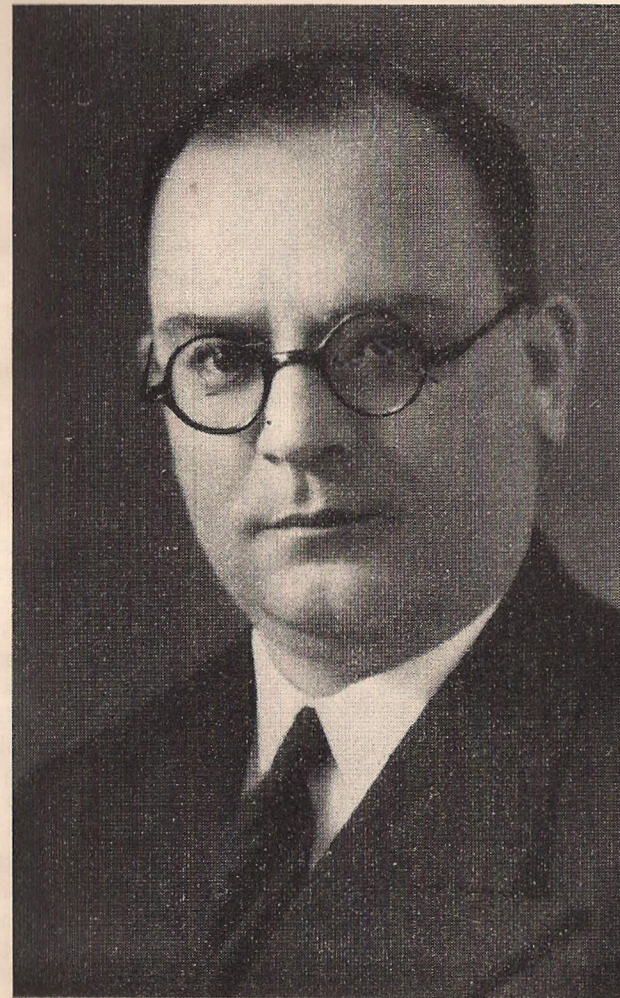
VERLEDEN

Deze « Geschiedenis van Erembodegem » werd einde 1950 uitgegeven door de heemkundige vereniging « Het Land van Aalst », met de milde steun van Ir Albrecht van Pottelberghe, uit Erembodegem-Terjoden, bestendig afgevaardigde der provincie Oost-Vlaanderen, en dank zij een bijzondere toelage van het gemeentebestuur.

Titelblad en pentekeningen van de heer Marcel Temmerman, onderwijzer.
Foto's van E.H. Sudan, onderpastoor.

Beknopte Geschiedenis van Erembodegem

Dankbaar opgedragen aan Ir Albrecht van Pottelberghe, uit Erembodegem-Terjoden, bestendig afgevaardigde der provincie Oost-Vlaanderen.

Beknopte Geschiedenis van Erembodegem

door Valère Gaublonne, onderpastoor.

Profane geschiedenis

I. — DE VERSTE TIJDEN.

Er is een tijd geweest — in wetenschappelijke taal heet hij de Oudere Quartair of de Oudere Steentijd — dat machtige gletsjers, uit het Noordpoolgebied of van hoge bergen afkomstig, de noordelijke Nederlanden tijdelijk overdekten. Tot in onze gewesten drongen ze niet door, doch ze waren onze grenzen dicht genoeg genaderd om de aard, de vorm en de loop onzer rivieren te veranderen, om op onze plantengroei en dierenwereld merkwaardig in te werken. In de onmiddellijk voorafgaande periode, het tertiaire tijdperk, behoorde ons land bij het vasteland. Een ruim deel van de zuidelijke Nederlanden kon dan reeds door voorhistorische mensen worden bewoond (1). Onze streken hadden toen een warm en vochtig klimaat. Toen in de vroegste tijden van de Oudere Steentijd het klimaat hier kouder werd en de zee het grootste deel van Vlaanderen, tot aan Limburg, overstroomde, verlieten onze voorhistorische bewoners het lage land om een schuilplaats te gaan zoeken in de grotten, onder meer in de Maasvallei (2).

In de daaropvolgende periode, in de Jongere Steentijd, verlieten ze hun grotten, die ze voortaan als begraafplaatsen zouden gebruiken, en vestigden zich in het vrije veld en liefst in de vruchtbaarste streken en in de valleien van rivieren en beken (3). Jagen en vissen, hun hoofdzakelijke bezigheid van vroeger, maakte nu plaats voor landbouw. Ze werden landbouwers en herders, die zich in dorpen verenigden. De bevolking, die zich vestigde in streken die herhaaldelijk overstroomden, woonde in paaldorpen, die in Midden- en vooral in Laag-België vrij talrijk voorkwamen. Van dit soort dorpen werden in onze provincie overblijfselen gevonden te Oudenaarde, Melle en Afsnee. Het lijkt niet onwaarschijnlijk dat in deze tijd ook onze Dendervallei reeds bewoners kende. Er was vruchtbare grond, en de beboste heuvelen op de oosteroever van de Dender konden als vluchtbergen dienst doen. We menen deze onderstelling te mogen staven door het feit dat in de Dendervallei, in onze naaste omge-

Dankbaar opgedragen aan de heer Oscar de Cock, burgemeester van Erembodegem.

- (1) Hélène Danthine : « De Praehistorie van het Zuiden », in Algemene Geschiedenis der Nederlanden. Deel I., blz. 1-2.
- (2) Prof. Dr. H. van de Weerd-Dr. R. de Maeyer : « Oudste Geschiedenis », in Geschiedenis van Vlaanderen. Deel I., blz. 23.
- (3) Prof. Dr. H. van de Weerd : o.c. bl 25.

ving, geslepen vuurstenen gevonden werden, (4) die eens het huis- en werkgerief van deze Jongere Steentijdmensen zouden geweest zijn. Op het grondgebied van Erembodegem werden tot hiertoe nog geen vondsten van voorwerpen uit die tijd gedaan. Doch de vondst te Teralfene wijst ons duidelijk op de aanwezigheid van deze bevolking, zoniet te Erembodegem, dan toch in de onmiddellijke omgeving.

Vier, vijf eeuwen vóór Kristus liep een nieuwe volksstam onze streken onder de voet. 't Waren de Kelten. Afkomstig uit de vallei van de Beneden-Rijn en van de rechteroever van de Main, werd dit volk westwaarts gedrongen door de aanrukkende Germaanse stammen. De Kelten drongen door tot diep in Frankrijk. Het veroverde gebied noemden ze Gallië. De Kelten, die de streek tussen Seine, Marne, Rijn en de Noordzee bewoonden, heette de Romeinse veroveraar Caesar Belgen. Alhoewel Keltisch, hadden de Belgen een sterke Germaanse inslag (5). Ze bewoonden het bovenvernoemde gebied, verdeeld in verschillende groepen of stammen. De Nerviers, de machtigste dezer stammen en de ziel van de weerstand tegen de Romeinen, leefden in de streek tussen Scarpe, Schelde en Dijle, doch vooral in Noord-Frankrijk.

Julius Caesar geeft ons in zijn «De Bello Gallico» enige bijzonderheden over de Kelten. Maatschappelijk waren er twee standen van aanzien: de druïden en de ridders. Het gewone volk leefde in slavernij. De druïden waren priesters, die de jeugd opvoedden, zich bezig hielden met sterrenkunde, vonnis velden in bijna alle openbare en partikuliere rechtsgedingen, erfenissen en grensaangelegenheden behandelden en straffen voor misdaden bepaalden. Ze betaalden geen belasting en waren van militaire dienst ontslagen. In geval van oorlog waren al de ridders onder de wapens. Elke ridder had, naarmate hij voornamer was door afkomst of rijkdom, meer ondergeschikten en slaven onder zich. Dit was de enigste norm van macht en aanzien. Na een overwinning slachtofferden de Kelten de buitgemaakte levende wezens. Ze duldden hun kinderen niet openlijk in hun nabijheid, vóór ze in staat waren militaire dienst te doen. Ze waren beschaamd als een onvolwassen zoon in het openbaar bij zijn vader gezien werd. Na schatting van hun bezit, voegden de mannen uit persoonlijk vermogen, bij de huwelijksgift hunner vrouwen, zoveel als deze medebrachten, tot gemeenschappelijk bezit. Dit werd gemeenschappelijk beheerd; de vruchten ervan werden bewaard. De langstlevende kreeg de inbreng van beide, met de vruchten van de verleden jaren. De mannen hadden over hun vrouwen, zowel als over hun kinderen, recht over leven en dood.

De Kelten vonden hun dagelijks levensonderhoud in de land-

(4) Het museum van Aalst bewaart een belangrijke verzameling bewerkte vuurstenen, die gevonden werden te Asse, Merem bij Lede, Ninove, Outer, Pamel en Teralfene.

(5) Germaine Faider-Feytmans: «De Romeinse Beschaving in de Nederlanden», in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*. Deel I. blz. 134.

bouw, in jacht en visvangst. De vóór-Romeinse wegen waren merendeels hun werk.

Van de Kelten waren de Belgen het best gekend om hun gastvrijheid.

II. — DE ROMEINSE OVERHEERSING.

De Romeinse legioenen, onder het bevel van Julius Caesar, stuitten gedurende hun veroveringstochten doorheen onze gewesten op de weerstand van de Belgen, en vooral op deze van de Nerviers. Doch tegen de Romeinse krijgskunde konden noch de Nerviers, noch de andere stammen, zelfs verenigd, het niet houden. Omstreeks het jaar 50 vóór Kristus waren onze streken praktisch door de Romeinen bezet. Vierhonderd jaar bleef ons land onder het bestuur van de Romeinen.

Na de laatste opstand der Belgen, in 70 na Kristus, trad een lange periode van vrede en rust in — de Pax Romana — die af en toe van buiten uit verstoord werd door invallen van Germanen. Gedurende deze vreedstijd gingen de Romeinen over tot de organisatie van het veroverde gebied, dat ze administratief in civitates (omschrijvingen van volksgemeenschappen die, voor wat onze streken betreft, overeenkwamen met de stammen) en in pagi (gouwen) indeelden. De civitas der Nerviers had als hoofdplaats Bavai. Na 276 was het Kamerijk. Onze streek was toen ingedeeld bij de provincie Belgica, en vanaf de IVe eeuw bij de provincie Belgica secunda. Benevens het romaniseren van taal, godsdienst en zeden van het onderdrukte volk, sloegen de Romeinen hun stempel op het uitzicht van ons land. Grote zorg besteedden ze aan het weggennet. Toen ze hier binnendrongen vonden ze een groot aantal van oudsher bestaande Keltische wegen. Ze bouwden er nieuwe, met strategische en economische doeleinden. De bestaande hebben ze verbeterd en recht getrokken. De vóór-Romeinse wegen waren van tweede rang en dienden vooral voor het burgerlijk verkeer. De meeste waren lokale wegen, die kleine huizengroepen of hoeven met elkander verbonden. Tussen de civitates en pagi waren het grotere (6). De Romeinen onderscheidden hun wegen in drie typen: de openbare wegen (viae publicae), die op kosten van de staat en met militaire doeleinden werden aangelegd, de gekende heirbanen; de buurtwegen (viae vicinales) leidden tot de hoofdplaats van de civitas en verbonden de voornaamste vlekken met elkaar; de private wegen (viae privatae), die de domeinen onderling en met de hoofdbanen verbonden. Elke Romeinse landbouwnederzetting (vicus = wijk) of elke villa (Romeinse woning) was door zo'n weg, ook diverticulum genoemd, met de hoofdweg verbonden. (7)

Het hele land van Aalst door werden allerlei vondsten gedaan, die er op wijzen dat ook deze streek in de invloedssfeer der Romei-

(6) Prof. Dr. H. van de Weerd: *Inleiding tot de Gallo-Romeinse Archeologie der Nederlanden*, blz. 9.

(7) Germaine Faider-Feytmans: o.c. blz. 141.

nen lag (8). De vaststelling dat ook Erembodegem in die sfeer betrokken was, menen we te kunnen bewijzen en op grond van gevonden voorwerpen, en op grond van Romeinse wegen, die onze gemeente doorkruisten.

Wat voorwerpen betreft, ontdekte men in 1863 aan het kapelleten Ter Muren een bronzen paardenkop (9). Het beeldje meet 7,5 cm en is versierd met drie klimopblaadjes, met hun stengel in relief. Tussen de oren is een onduidelijk zinnebeeld in verheven beeldwerk aangebracht. Het dier houdt in de muil een rond voorwerp.

Ook te Asse - Kalkoven vond men paardenbeeldjes, maar in gebakken aarde (terra cotta). Zouden we soms te doen hebben met een vrij vertakte paardenkultus in de streek? De Keltische goden Epona, Epodestorix en misschien ook Mars Mullo en Mars Segoruo werden als beschermers der paarden vereerd (10). Het is best mogelijk dat deze bronzen paardenkop met zulke kultus verband houdt. Het moeilijk te identificeren zinnebeeld tussen de oren van het dier kan wel een zon voorstellen, want bij de Galliërs was het paard het symbool van de zon (11). Ook was het de verpersoonlijking van de god der vruchtbaarheid.

Eveneens Romeins is het bronzen danseresbeeldje (12), dat in 1899 in de omgeving van Aalst gevonden werd. De familie de Deyn, die het beeldje aan het museum van Aalst afstond, beweerde dat het gevonden werd te Erembodegem, in de Dender. (13)

Betreffende het Romeins wegnnet, schijnt het baanvak Bavai - Asse wel de enige Romeinse, met steen gelegde heirbaan in onze streken te zijn. Deze weg was een deel van de ontworpen verbinding tussen Bavai en Utrecht, die vooral voor strategische doeleinden moest dienen. Verder dan Asse kwam de baan echter niet. Asse bleef terminus en was met een kamp versterkt. Dit alles staat historisch vast. Steunend op een geschreven bron van veel latere datum, weten we zeker dat door Erembodegem, over de Dender, een zeer oude weg liep — de voorganger van de huidige verbinding tussen Asse en Aalst, die oorspronkelijk een Romeinse en zelfs een vóór-Romeinse weg kan geweest zijn. Het stuk in kwestie is het charter van 18 April 1445, waardoor de stad Aalst het tolrecht van Zomerghem en het recht van de brug te Erembodegem in cijnsacht ontvingt: « t rechte van der tolne van Zomerghem, toebehorende minen vorn. gheduchten heere [de graaf van Vlaanderen] streckende tusschen den hoghen Bochoute ende der vors. stede van Aelst, dan of in

(8) De belangrijkste vondst is deze van 1946 te Hofstade. Zie hierover J. de Brouwer: *Geschiedenis van de Gemeente Hofstade*, blz. 14-19. Prof. Dr S. de Laet: *Oudheidkundige Opgravingen te Hofstade*, in « *Het Land van Aalst* », jg. II (1950), blz. 22-27.

(9) Wordt bewaard in het Museum van het Jubelpark te Brussel.

(10) A. Nehring: *Studien zur niedergermanischen Kultur und Heimat*. Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik. T. IV 1936, blz. 197.

(11) Anna Roes: *L'Animal au signe solaire*. *Revue Archéologique* 1938, p. 153.

(12) Berust in het Museum van Aalst.

(13) Medegedeeld door Z.E.H. Cyriel Lanckman, pastoor te Woubrechtgem, gedokumenteerd kenner van Romeinse oudheden in onze streek.

langhen tiden van jaren niet af ghegheven en heift gheweest zonder in te begripene t rechte van der brugghe van Arembodeghem... » (14). Deze mogelijk Romeinse of vóór-Romeinse weg zou de verbinding gevormd hebben tussen Keulen en de zee, lopend over Tongeren, Elewijt, Asse, Erembodegem, Mere, Velzeke, Kortrijk, Wervik en verder westwaarts naar Bonen (Boulogne), aan de zee.

Naar men veronderstelt, volgde hij te Erembodegem een deel van de huidige Leuvestraat. Bij nader onderzoek van de bodemgesteldheid der beide oevers van de Dender te Erembodegem, volgt van zelf het besluit dat het oversteken van de rivier hier ter plaatse aan geen louter toeval te wijten was. De Keltische, en na hen de Romeinse wegebouwers kozen het overzetpunt of bouwden later een brug waar ze heuvelachtige oevers en dus vaste grond vonden, onontbeerlijk voor het gebruik van hun ponten en voor het overbruggen der oevers. Zulke voorwaarden konden ze stroomaf, Aalstwaarts, niet vinden, waar de rivier schier ongenaakbaar was wegens de uitgestrekte moerassen. Vondsten van Romeinse voorwerpen, die het bestaan en de richting van een Romeinse weg kunnen bewijzen, of, op zijn minst een nuttige aanduiding geven, werden tot hiertoe nog niet genoteerd. Een studie van het wegnnet der streek — studie, die nog zeer onvolledig blijft — zal zonder twijfel tot belangrijke uitlagen leiden.

Wat de steenweg van Ninove naar Aalst, langs Denderleeuw en Erembodegem betreft, daar liggen enige gegevens bij de hand, die de overlevering, als zou deze oeroude weg een Romeinse zijn, betrekkelijk zeker bevestigen. Bij de kanaliseringwerken van de Dender te Ninove vond de h. de Deyn nabij de Begijnenbrug eiken pijlers, die hij voor resten van een Romeinse brug aanzag. Hieruit meende hij te mogen besluiten dat de weg Anderlecht-Ninove, een vertakking van de heirbaan Bavai-Keulen, over de Dender doorliep naar Aalst. Twee vondsten blijken deze bewering te staven. In December 1938 ontdekten steenbakkers op de Drie Putten te Denderleeuw, op een vijftig meter van de steenweg, een veertigtal Romeinse zilveren munten. Ze vormen een aaneengesloten reeks, vanaf Septimus Severus tot Postumus (200-270 na Kr.) (15). Van Denderleeuw liep de weg over Erembodegem-Centrum, van waaruit hij met de baan Keulen-Bonen tot Aalst het zelfde baanvak moet gevolgd hebben. De ontdekking van het bronzen paardenkopbeeldje dichtbij de Kapel Ter Muren blijkt het bestaan en de richting van deze Romeinse weg aan te duiden.

Ten slotte moeten we nog wijzen op het belang van de Dender, die een versterkte lijn van de Romeinen was. Alhoewel momen-

(14) Stadarchief Aalst:

— charter nr 32

— Boeck met den Haire, f° XLII r°.

Overdruk bij:

— Oscar Reyntens: *Oorkondenboek der Stad Aalst*. Boek met den Haire, 1^e Aflevering, blz. 106

— de Potter-Broeckaert; *Geschiedenis van Erembodegem*.

(15) Cyriel Lanckman: *Romeinsche Munten te Denderleeuw*. *Toerisme*, 22^e jg., 1943, blz. 168.

teel geen bewijsstukken voor het grijpen liggen, toch is het niet uitgesloten dat de heuvelachtige Denderoevers van Erembodegem behoorden tot de ketting Romeinse versterkingen langs de Dender, zoals deze van Zandbergen, Pollare, Ninove, Liedekerke, Denderleeuw en de Alvinnenberg te Terafene, waar, op laatstgenoemde plaats, bij het verbreden van de Dender, een marmeren Romeinse kantaar gevonden werd. (16)

In het vrij uitgebreid toponymisch materiaal over onze gemeente komt geen enkele plaatsnaam voor die ons aan de Romeinse invloed herinnert, tenzij de moeilijk te bepalen plaatsnaam «tombekene» (17), verkleinwoord van tombe, tomme, dat grafstede betekent, ook nog «ten tommekine» (18) geschreven. Het kan hier evengoed over een Frankische als over een Romeinse begraafplaats gaan.

III — DE FRANKISCHE KOLONISATIE.

Het Romeinse Rijk had aan zijn noordoostelijke grenzen de Germanen als burenen. Een van deze volksstammen, de Franken, trokken in 256 of 257 bij Keulen over de Rijn, rukten dwars door ons land op naar Gallië en drongen zelfs tot in Spanje door. Doch de Romeinse legioenen sloegen hen terug over de Rijn. Tussen de jaren 268-275 bereikten ze opnieuw ons land, langsheen de heirbaan Keulen-Bavai. Vele nederzettingen gingen toen in de vlammen op. De inwoners van deze onder de voet gelopen gebieden vluchtten én naar Noord-Frankrijk én naar de grote wouden en eenzame moerassen van Vlaanderen (19). Herhaaldelijk hebben de Franken gepoogd zich definitief in ons land te vestigen. In het midden van de 5e eeuw slaagden ze in hun opzet. Het verzwakte Romeinse Rijk zag toen zijn grenzen inbeuken door een massale Frankische opmars. Wat specifiek het Land van Aalst betreft, waren het de Salische Franken, ook Noorder-Franken genoemd, die de loop van Dender en Schelde hebben gevolgd; doch hun zuidwaartse trek liep dood op het Kolenwoud. Langsheen deze rivieren, en verderop, hebben ze zich in familiale groepen verspreid, daar waar ontginbare grond voor handen lag en vooral daar waar ze de bestaande kultuurgronden der Kelten konden overnemen.

Het staat ontegensprekelijk vast, dat reeds lang vóór deze definitieve Frankische inval, Frankische families hier ingeburgerd waren. Franken dienden in het Romeinse leger. Frankische handelaars

(16) volgens een voordracht van Z.E.H. Lanckman.

Deze Alvinnenberg is feitelijk maar een heuveltje, vlak naast de Dender, midden in de Dendermeersen. De kunstmatige aanleg ervan is opvallend. Ons inziens nochtans lijkt het een Romeins grafheuveltje (tumulus), te zijn. Een steekproef in de bodem kan het geheim ontsluiten.

(17) Stadsarchief Aalst. Fonds Begijnhof. Charter van 1333.

(18) Stadsarchief Gent. Fonds St-Jacobsgasthuis van Gent, nr 9. «Dit es al tgoet toebehorende sente Jacobs huus te Ghend ghelegghen taelst ende jnt land van aelst... Dit es flant jan tsots was jn erenbodegheem... ten tommekine» f° 1 (15e eeuw).

(19) Ch. Verlinden: De Frankische Kolonisatie, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl I, blz. 230.

doorkruisten ons land. Zelfs hadden de Romeinen aan sommige gemeenschappen van deze stam toelating geschonken zich binnen de Romeinse rijksgrenzen te vestigen.

Eens dat de Franken zich in onze gewesten hadden vastgezet, ontstonden, van aan de Rijn tot aan de Noordzee, zelfstandige rijkjes. Enkele van deze rijkjes waren bevolkt door de Salische groep en stonden onder het gezag van koningen uit het adellijk geslacht van de Merowingen (20). De uiteindelijke vereniging van deze rijkjes en de stichting van het Frankische Rijk, was het werk van Clovis. Het Frankische Rijk is gekenmerkt door twee hoofdperiodes: de Merovingische, die in 751 eindigde, en de Karolingische, die een einde nam met de beruchte invallen van de Noormannen in de jaren 879-885.

In de vroege Middeleeuwen was ons gewest een deel van de Brabantgouw (pagus Brachbatensis) en sinds 561 een deel van Austrasië (Midden-Frankenland).

Vondsten van Frankische voorwerpen en bijzonder de plaatsnaamkunde getuigen ontegensprekelijk van Frankische nederzettingen te Erembodegem.

Dicht bij de St-Amandskapel werd een Frankisch zwaard opgedolven. Het gevest is nog voorzien van de zwaardknop in brons (21). Het zou dateren uit de Merovingische periode, waarschijnlijk uit de 7e eeuw. Bij het kanaliseren van de Dender ontdekte men een zogezegde Frankische lanspunt, met achthoekige schacht (22). Vermoedelijk dateert dit voorwerp eveneens uit de 7e eeuw.

Archeologisch beschouwd, bieden beide vondsten maar zeer schrale dokumentatie om het probleem der Frankische kolonisatie hier ter plaatse voldoende te omschrijven. Om die verder uit te diepen hoeven we beroep te doen op een hulpwetenschap, namelijk op de toponymie of plaatsnaamkunde, wier voornaamste taak het is de oorsprong en de betekenis der namen van dorpen en gehuchten, van straten en allerlei lokaliteiten te achterhalen. Daar de Franken in hoofdzaak landbouwers waren, mogen we aannemen, dat de toponymie ons een nauwkeurige kijk op het aangesneden probleem zal kunnen geven.

Ons toponymisch onderzoek bestrijkt de naam van de gemeente en enige plaatsnamen binnen de gemeente.

Vooraleer de samenstelling en de betekenis van de naam Erembodegem (23) te bepalen en uit deze gegevens de logische besluiten te trekken, geven we vooraf een overzicht van de schrijfwijze door de eeuwen heen.

(20) F.L. Ganshof: Het Tijdperk van de Merowingen, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl I, blz. 252.

(21) Wordt bewaard in het Museum van het Jubelpark te Brussel. Baron de Loë: *La Belgique Ancienne*. IV. Période Franque, p. 141.

(22) Wordt bewaard in het Museum te Aalst.

(23) Een soortgelijke naam droeg een heerlijkheid gelegen te Outrijve en Moen (W.-VI): «ale demisele derboudenghem» (1304). Zie hierover Karel de Flou: *Woordenboek der Toponymie*. Dl III, col. 1110.

- 1117 - Erembodeghem - Erenboldengen. (M. nr. 27, blz. 47-48) (24)
- 1125 - Herenbaldenghem, Herenbaldengem, Herembaldenghem, Herembaldengem, Herenbaldeghem, Herenbaldegem. (M. nr. 40, bl. 70)
- 1148 - Heremboldengem. (M. nr. 79, bl. 122)
- 1164 - Erenbaldeghem, Erembaldegem, Erembaldenge, Eremboldeghem, Erenboldeghem. (M. nr. 121, bl. 184)
- 1226 - Erenboudengem, Erenboudenghem. (M. nr. 356, blz. 443-444)
- 1234 - Erenboudinghen. (M. nr. 426, bl. 512)
- 1244 - Erembalduchien (Gerardus de) (25)
- 1317 - Erboudeghem. (26)
- 1335 - Eerenboudeghem. (27)
- 1341 - Harenboudeghem. (28)
- 1369 - Heerembodeghem. (29)
- 1372 - Eeremboughem. (30)
- 1431 - Harenbodegheen. (31)
- 1436 - Eeremboedeghem. (32)

In zijn oorspronkelijke vorm was Erembodegem klaarblijkelijk samengesteld uit het patroniem Arinbald (of eran-bald, «de dappere voor de eer») (33) + inga + heim. (Arinbaldingaheim). De klankvariatie «bold» voor «bald» groeide uit tot boud en bod (34). Letterlijk betekent dus Erembodegem: de woonplaats (heem) van Arinbald.

Erembodegem behoort tot de groep ingaheemnamen, die ouder zijn dan de gewone heemnamen, zoals Herdersem bv. Deze prioriteit der ingaheemnamen bewijst Lindemans (35) uit «het feit dat zij ontstaan zijn in een tijd toen de patroniemen op inga — in ons geval dus Arinbaldinga — nog tot het levende taalgebruik behoorden... Zij wijzen op een systematische landname, bij een massale volksverhuizing, waarbij de beschikbare grond aan familiale groepen (inga) toegewezen werd, met daarbij een stelselmatige naamgeving op een en hetzelfde patroon... Wij besluiten dus dat deze namen moeten teruggaan tot de Frankische landname en dat ze ons de plaatsen aandui-

- (24) de Marneffe: Cartulaires d'Afflighem. We gebruiken de afkorting M.
- (25) L.A. Warnkoenig: Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques, jusqu'à l'année 1305. T. III, p. 344.
- (26) Prudent van Duyse: Inventaire analytique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville de Gand, nr 293, p. 96.
- (27) V. van der Haeghen: Het klooster ten Walle en de Abdij van den Groenen Briel. Oorkonden, nr 19, blz. 27.
- (28) id. o.c. nr 24, blz. 40.
- (29) id. o.c. nr 75, blz. 130.
- (30) id. o.c. nr 84, blz. 138.
- (31) id. o.c. nr 129, blz. 188.
- (32) id. o.c. nr 131, blz. 191.
- (33) Dr. Jan Lindemans: Vlaamsche Persoonsnamen, blz. 177.
- (34) J. Mansion: De voornaamste bestanddeelen der Vlaamsche Plaatsnamen, blz. 41.
- (35) Dr. Jan Lindemans: Toponymische Verschijnselen geographisch bewerkt, blz. 12-13.

den die, op dat ogenblik, voor onmiddellijke bewoning in aanmerking kwamen.»

Benevens de gemcentenaam zelf vinden we te Erembodegem nog de volgende ingeheimnamen: Zomergem, (Sumar + inga + heim), op de grens Aalst-Erembodegem; Kuregem, (Kuri(o) + inga + heim), op de grens Haaltert-Terjoden. Slechts één eenvoudige heemnaam — dus een latere nederzetting — kunnen we noteren, namelijk Leeuwergem, dicht bij Zomergem gelegen.

Kenschetsend is het feit dat in de gebieden der ingaheemnamen talrijke toponiemen met «kouter» (36) voorkomen, «een term waarmee men misschien gronden bedoelt, welke reeds bebouwd waren vóór de komst der Germanen» (37).

Onze kouters vinden we uitsluitend op de «goede zijde», aan de linkeroever van de Dender, waar de beste landbouwgrond van de gemeente te vinden is: de Doelkouter (38), de Galgkouter (39), de (Wind)Molenkouter (40) en de Zwaluwkouter (41).

Uit de bondig behandelde toponymische gegevens menen we de volgende besluiten te mogen trekken: steunend op de gangbare koutertheorie blijkt een ruim deel van het grondgebied Erembodegem in de vóór-Frankische periode bebouwd geweest te zijn. Deze landbouwgronden zouden door de Salische Franken zeer vroeg in bezit genomen zijn, en wel tijdens de eerste eeuwen van de Merovingische periode. De bovenvermelde ingaheemnamen wijzen op drie onderscheiden Salische familiegroepen, waarvan er één uitgegroeid is tot de kern van de latere gemeente Erembodegem. Voor dit verschijnsel een verklaring zoeken is een onbegonnen werk. We wagen enkel een paar vragen voorop te stellen: was de familiegroep Arinbald wellicht de stamfamilie van beide andere? Of waren Zomergem en Kuregem — alhoewel even oude nederzettingen als Erembodegem — maar Frankische nederzettingen van minder belang, zodat Erembodegem zijn stempel op het hele grondgebied gedrukt heeft?

Wat betreft de lokalisering, heeft de Frankische kolonisatie zich bijzonder gevestigd en uitgebreid langs de linkeroever van de Dender.

IV. — DE LEENROERIGE TIJD.

Na de dood van Karel de Grote werd het uitgestrekte Karolingische Rijk de twistappel tussen zijn drie kleinzonen: Lotharius, Karel en Lodewijk. De bloedige broedertwisten vonden een minnelijke oplossing door het verdrag van Verdun, in 843. Dit verdrag wees aan

- (36) Kouter was het woord dat in gebruik was om «bebouwd land» aan te duiden bij de autochtone Keltische min of meer geromaniseerde bevolking, Nerviërs, Menapiërs, Morinen, in wier dorpen de Saliërs zich gingen vestigen. Dr. Jan Lindemans: Toponymische Verschijnselen, blz. 31.
- (37) Ch. Verlinden, o.c., blz. 239.
- (38) Archief Bisdóm Gent. Fonds Groenen Briel. Charter van 1431.
- (39) Stadsarchief Gent. Fonds St-Jacobsgasthuis. Charter van 1305.
- (40) Algemeen Rijksarchief Brussel. Trésor Chartes de Flandre. Charter v. 1344.
- (41) id. Charter v. 1344.

elk der drie een deel van het Rijk toe. Het grondgebied dat ons interesseert en dat later bekend zou worden onder de naam « de Nederlanden », werd ingevolge die verdeling door de Schelde in twee delen gescheiden: het ene, tussen Rijn en Schelde, kwam onder het gezag van Lotharius, het andere, tussen de Schelde en de zee, onder dit van Karel. Wat het graafschap Vlaanderen betreft, heette het landsge-deelte langs de rechteroever der Schelde Keizerlijk Vlaanderen, het andere, tussen de Schelde en de zee, Vlaanderen onder de Kroon of Kroon-Vlaanderen.

Gedurende de opeenvolgende territoriale veranderingen en de nooit rustende twisten onder de vorsten, kwamen de Noormannen de politieke en sociale chaos nog uitbreiden. In 880 liep dit noorder-volk onze streken onder de voet. De Noormannen veroverden Asse op Odelardus van Meerbeke. Deze koninklijke ambtenaar en land-heer hield nadien lange tijd Oombergen(?) bezet, van waaruit hij een jarenlange strijd voerde tegen dit barbaarse volk, dat pas in 891 bij Leuven voor goed werd verslagen.

Tijdens de gesel der Noormannen was het ongelukkig volk onzer gewesten enkel en alleen aangewezen op de schutse en hulp van de koninklijke ambtenaren, graven en hertogen, die de gebieden, waar-over ze het bevel voerden uit naam van de koning, hardnekkig verdedigden. Op de koning konden ze niet rekenen; diens vadsigheid gooide liever de hele zaak op een koopje met de Noormannen.

De graven, hertogen en ambtenaren « die de verdediging der bevolking van de streek op zich hadden genomen, hebben van de omstandigheden gebruik gemaakt om zich los te rukken van het reeds weinig sterke verband dat er nog tussen hen en de centrale macht, d.w.z. de vadsige of de onkundige koning bestond, en zijn als zovele onafhankelijke heren gaan leven, zonder zich nog verder om heer en meester te bekommeren. Zo is een nieuwe maatschappelijke inrichting ontstaan: het leenstelsel, waar die vroegere karolingische ambtenaren ons verschijnen, om zo te zeggen, in een nieuw kleed, als onafhankelijke of bijna onafhankelijke heren, die nog alleen theoretisch het gezag van de vorst zullen erkennen, en hem nog zullen gehoorzamen voor zoverre hij macht genoeg bezit om eerbied en onderdanigheid af te dwingen ». (42)

In de loop van de Karolingische periode doteerde de kristelijke vrijgevigheid uitermate mild kerken en kloosters, en dit vooral met gronden, bij zo ver dat het grondbezit der kerk dit der edellieden overtrof. De inval der Noormannen joeg de geestelijkheid op de vlucht. Haar verlaten domeinen vielen ten prooi aan de landhonger der heren. Ook door list en geweld eigenden deze zich kerkgoed toe. Zo verwierven ze een rijkdom, die hen toeliet als kleine koningen te leven. « In gansch de uitgestrektheid der Nederlanden bestonden er nu honderden van die kleine machthebbers, die maar één doel nastreefden, de onafhankelijkheid ten overstaan van hun leenheer. En wat de kleinen hadden bereikt, hadden met nog meer gemak ook

(42) Prof. Dr. L. van der Essen: *Geschiedenis der Middeleeuwen*, in « *Geschiedenis van Vlaanderen* ». Dl. I, blz. 165.

de grooten weten te verwezenlijken. Graven en hertogen, de vroegere Karolingische ambtenaars, waren nu heer en meester geworden in hun administratief gebied, en zoo ontstonden in het vroegere rijk van Karel den Grooten een macht van leenroerige staatjes, die alleen nog theoretisch de overheid van den koning of van den keizer erkennen ». (43)

Het graafschap Aalst (in Keizerlijk Vlaanderen) heeft hetzelfde wordingsproces gekend als de andere leenroerige staatjes. Van Karolingische ambtenaren hebben de graven van Aalst hun gezag over dit gebied versterkt en zijn zelf gaan regeren, min of meer onafhankelijk tegenover de Keizer. Dit duurde tot 1164. Toen werd het graafschap Aalst, onder de regering van Filips van de Elzas, verenigd met het graafschap Vlaanderen.

Onder de laatste vertegenwoordigers van het grafelijk huis van Aalst staan vooral Boudewijn en Iwein van Aalst vermeld. De geschiedenis rekent hen onder dit soort invloedrijke edellieden die met de naam « pairs » (44) betiteld werden.

We beschikken niet over voldoende documenten om het leenroerig verband tussen de graven van Aalst en Erembodegem nader toe te lichten. Enkel weten we, en dit volgens een oorkonde van 1125 (45) dat Boudewijn van Aalst en diens broer Iwein, de kerk van Erembodegem en sommige van haar goederen in hun bezit hebben gehad. Hieronder waren begrepen twee kleine hoven (« duo curtilia herembaldenghem »), (46) twee dienstbare erven (« ...duos mansos ») (47) en de watermolen. Mogen we uit deze gegevens afleiden dat Boudewijn en Iwein, als graven van Aalst, in feite ook de heren van Erembodegem waren?

Deze vraag is des te moeilijker, daar we in dezelfde tijd de familie « van Erembodegem » (48) zien optreden. Lotheminus van Erembodegem (« ...erat Lotheminii de herembaldenghem ») verwisselde in 1125 te Erembodegem leengoederen met Boudewijn en Iwein van Aalst. (49) « Albertus de Erenbaldeghe » ondertekent in 1164 als getuige een overeenkomst tussen Diederik van Aalst en de abdij van Affligem. (50) Dezelfde ondertekent in 1174, als getuige, de bevesti-

(43) id. o.c., blz. 167-168.

(44) komt van het Latijnse woord « pares », dat gelijken betekent. Deze edellieden werden om reden van hun uitgestrekt leengoed als de gelijken van de vorst aanzien, wat niet belet dat ze toch zijn vazallen bleven.

(45) de Marneffe, o.c., nr 40, blz. 69-70.

(46) verkleinwoord van « curtis », hof. Het domein der heren had een centrum, de burcht of versterkt kasteel. Verder is het domein verdeeld in economische eenheden, villae genaamd, die ieder een centrum hebben, de curtis, het hof, waar de stallen, graanzolders en al het nodige voor landbouw te vinden was (Zie « *Geschiedenis der Middeleeuwen* » door Prof. Dr. L. van der Essen, in *Geschiedenis van Vlaanderen*, Dl. I, blz. 202-203.)

(47) Mansus of dienstbaar erf was de naam van een klein boerenbedrijf.

(48) voorafgaandelijk wijzen we er op dat de leden van deze familie uitsluitend betrekking hebben met ons grondgebied en niet met de heerlijkheid van dezelfde naam in West-Vlaanderen. Zie nota 23.

(49) de Marneffe, o.c., nr 40, blz. 69-70.

(50) id, nr 121, blz. 184.

ging der voorrechten van de stad Aalst door Filips van de Elzas. (51) «Sigerus de Eremboldeghem» ondertekende eveneens de overeenkomst van 1164. (52) Hij was vermoedelijk de broer van Albertus. «Gerardus de Eremboudengem» trad in 1236 als getuige op bij een overeenkomst tussen de abdij van Affligem en Mathilde, de weduwe van Wouter van Hautem. (53) In een charter van 26 April 1241 komt dezelfde Gerardus voor als ridder (Gherardus de Erenbodeghem miles...) (54) Als gravin Margaretha van Vlaanderen in 1244 haar brieven van leenplicht (hommagium) aan de koning van Frankrijk, haar leenheer, overhandigt, staat in de lange lijst van haar leenmannen «Gerardus de Erembalduchien». (55) Daniel van Erembodegem nam op 22 Augustus 1371 deel aan de veldslag bij Basweiler, in het leger van hertog Wenceslaus. (56)

Het dragen van de plaatsnaam als familienaam is in ettelijke gevallen een aanduiding van het uitoefenen van de heerlijke praeogatieven over het desbetreffend domein. Zekerheid hieraangaande heeft men enkel als dit in de teksten van charters duidelijk staat uitgedrukt. En dit kunnen we voor de «van Erembodegem's» niet aanbrengen. Hoogstens weten we dat ze hier leengoederen bezaten, dat sommige van hen tot de ridderschap behoorden en dat de familie bij de meest vooraanstaande van de streek gerekend werd. (57) Volkomen uitgesloten lijkt het niet dat de bovenvermelde leden van deze familie als heren van Erembodegem fungeerden. Doch bij gebrek aan bewijsstukken moet het een gissing blijven.

De eerst gekende heer van Erembodegem, of van een deel der gemeente althans, was Michael van Boelare (58), constabel (59) van Vlaanderen. In September 1227 stond hij onder meer de «villa» van

- (51) Stadsarchief Aalst. Charter 1174.
id. Boeck met den Haire, f° I r°.
Afdruk bij Oscar Reyntens, o.c. blz. 5.
Recueil des Antiquités de Flandre, par le président P.H. Wielant, uitgegeven door J.J. de Smet: Recueil des Chroniques de Flandre. T. IV, p. 263.
- (52) de Marneffe, o.c. nr 121, blz. 184.
- (53) id. nr 449, blz. 539.
- (54) id. nr 498, blz. 589.
- (55) L.A. Warnkoenig: Histoire de la Flandre et de ses institutions etc... T. III, p. 344.
- (56) J. Th. de Raedt: La Bataille de Basweiler (Liste des combattans du duc Wenceslas. Rotte de Gilles de Rijcke, maieur de Louvain) in: «Annales la Société d'Archéologie de Bruxelles. T. 12 p. 79.
- (57) Samen met Albert van Erembodegem ondertekenden in 1174 de heren van Zottegem, van Gaver, van Ninove en Liedekerke, alsook Petrus van Vlaanderen, vader van Filips van Vlaanderen (Elzas) de bevestiging van de voorrechten der stad Aalst (J.J. de Smet: Recueil des Chroniques de Flandre. T. IV, p. 263. Zie nota nr 51).
- (58) De barons van Boelare hadden hun verblijf te Nederboelare. Ze bewoonden er een versterkt kasteel aan de Dender. De baron van Boelare was een der vijf baanderheren (barons) van het land van Aalst. Hij was van rechtswege voogd van de ouderloze minderjarige graaf van Vlaanderen.
- (59) De constabel had het toezicht op de grafelijke stallen. Hij voerde ook het bevel over het leger, dat uit ruiters of ridders bestond. Het ambt van constabel werd altijd door een invloedrijk edele bekleed.

Erembodegem af aan Ferdinand, graaf van Vlaanderen. (60) Hier is werkelijk sprake van een heerlijkheid, doch de vraag blijft open of deze heerlijkheid Erembodegem als zodanig omvatte. Dit schijnt niet onmogelijk, want Erembodegem was een der dorpen van 's Graven Propre of 's Graven Eigen, eigen domeinen van de graaf van Vlaanderen. De inbezitneming van de heerlijkheid Erembodegem door de graaf van Vlaanderen, anders gezegd, het ontstaan van dat 's Graven propre, kan misschien wel van die datum der overdracht dagtekenen.

Zoals daareven vermeld, behoorde Erembodegem tot de 21 dorpen in het land van Aalst, die in de geschiedenis bekend staan onder de naam van «'s Graven Propre». (61) Dit waren dorpen die rechtstreeks onder het gezag van de graven van Vlaanderen stonden. Hier hadden die graven het dominium directum of rechtstreeks beheer. (62) Op deze domeinen oefende de graaf bijzondere rechten uit. Persoonlijk benoemde hij er zijn baljuw en schepenen. Ook vorderde hij het beste kateil (63) op, van de aldaar wonende personen, uitgezonderd nochtans de poorters van Aalst en Geraardsbergen. (64) Verder bracht het 's Graven Propre nog mede «dat alle die van dese

- (60) Stadsarchief te Gent. Charter van 1227.
de Potter-Broeckaert: o.c. Erembodegem, blz. 12.
- (61) Deze dorpen waren: Bambrugge, Burst, Erembodegem, Iddergem, Impe, Kottem, Lede, Lemberge, Melle, Merelbeke, Mespelare, Nieuwerkerken, Okegem, St-Antelinks, St-Martens-Lierde, Serskamp, Teralfene, Wichelen, Woubrechtgem, Zonnegem en Hofstade (Graaf de Limburg-Stirum: Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Coutumes des deux villes et pays d'Alost, p. 634-635). Klaarblijkelijk is in deze lijst een vergissing geslopen: niet Melle maar Welle was 's Graven Propre.
- (62) De pastoor samensteller van het «Curen-bouck van Heerenbodegem» heeft de etymologie van de dorpsnaam willen zoeken in de ligging zelf van het domein: «de etymologie van heerenbodegem schijnt te zijn, den bodem, de paele, de limiete, oft het eynde der heerschappye van den heere grave van vlaenderen», f° 1. Kerkarchief Erembodegem, «Curen-bouck van Heerenbodegem getrocken ende vernieuwt uyt eenen ouden parkemynen gelycken bouck, geschreven in t' jaer ons Heeren 1590, ten versoucke van Heer Jacob van der Smessen, pastor van heerenbodegem geweest synde van t' jaer 1536 welcken bekend den selven geschreven te syn geweest by der handt van heer Daniel van der Stock ten jaere 1514 ende voor desen uyt heer jans thasen bouck ten jaere 1513, gewesen successive pastors alhier van heerenbodegem, mitsgaeters uyt de overgegeven staeten van goederen ende andere bescheeden achtergelaeten door de heeren petrus van regere, gerardus verbeek, adolphus droesbeke en andere, aengaende de goederen en thienden fondatien ende accidenten ende andere rechten en voordeelen competerende de pastorye van heerenbodegem».
- Het werd grotendeels geschreven door Pastoor Mercier. Dit kostbaar document bleef lang zoek. Dokter Jozef Lindemans ontdekte het in Maart 1950 te Mechelen. De h. Paul Lindemans schonk het aan de kerk van Erembodegem terug.
- (63) Betekent «beste hoofdstoel», «beste hoofd», of beste nalatenschap.
- (64) «Op alle dese propre heeft mijn heere den besten hoofdstoel van alle de personen die daerop sterfven op dat sy by expresse privilegien daerof niet bevryt en syn» (Graaf de Limburg-Stirum o.c., blz. 640). In 1252 immers had Margaretha van Konstantinopel alle dienstbare lieden, op de domeinen van de graaf van Vlaanderen wonend, bevrijd, mits jaarlijks cijs te betalen en de aflevering van het beste kateil bij overlijden.

ende soodaenighe prochien geboren ende stervende buyten desen lande van Aelst, hebben den heere voor medehoir (medeërfgenaam), dat is dat den Heere in soodaenighe sterfhuysen komt deelen benevens de andere hoirs ende maeckt eenen staeck». (65) Doch dit recht oefende de graaf slechts uit op mannelijke afstammelingen. Er was maar één weg om deze maatregel te ontduiken, namelijk, buiten 's Graven propre dorpen geboren te zijn. Het is daarom dat vele vrouwen, op het punt moeder te worden, deze dorpen verlieten en elders hun kinderen het levenslicht schonken.

De graven van Vlaanderen gaven deze dorpen nooit in leen, wel in vruchtgebruik (*dominium utile*). Nooit hebben ze die werkelijk verkocht. Wel hebben onze latere vorsten, die bij hun vele titels ook deze van graaf van Vlaanderen bleven voeren, uit geldverlegenheid en om hun oorlogen te financieren, deze domeinen voor bepaalde geldsommen in leenpand (*à titre d'engagère*) afgestaan. De opbrengst der dorpen van 's Graven Propre kwam de oudste zoon van de graaf ten goede.

Sommige dorpen van 's Graven Propre kwamen langs dit leenpandsysteem heel vroeg in de handen van adellijke families. Zo werd, om maar één voorbeeld aan te halen, St-Martens-Lierde, reeds in het begin der 14e eeuw door de familie van Massemen (de Masmines) in vruchtgebruik gehouden. Erembodegem bleef heel wat langer — tot in de eerste helft van de 17e eeuw — onze vorsten als graven van Vlaanderen, rechtstreeks ten nutte. Genoodzaakt inkomsten te vinden om zijn oorlogen te bekostigen, verkocht koning Filips IV van Spanje, op 26 Oktober 1626 de heerlijkheid Erembodegem, alsmede de heerlijkheden Iddergem, Teralfene en Welle, in leenpand aan messire graaf Albert de Bossu (66) voor de som van 26.000 ponden, Vlaamse munt. Het valt op dat deze vier gebieden, die administratief en rechterlijk van oudsher de meierij Erembodegem vormden, ook feodaal op één en dezelfde voet in leenpad werden gegeven. Dit feit laat ons toe te onderstellen dat ze oorspronkelijk één feodaal domein geweest zijn, met Erembodegem als kern. De koop ging door te Brussel, in de Raadskamer van Finantiën. De verkoopakte investeerde de nieuwe heer van Erembodegem, Iddergem, Teralfene en Welle met al de voorrechten en rechten die de graaf van Vlaanderen er bezat. Hij verkreeg het uitoefenen van de hogere, middelbare en lagere justitie; het recht een baljuw, schepenen en andere ambtenaren, nodig voor de administratie van het gerecht, aan te stellen; het recht kerk- en armmeesters te benoemen en hun jaarlijkse rekeningen te horen. Verder werd hij in 't bezit gesteld van het jacht-, vis- en vogelrecht, van het inspectierecht over wegen en waterlopen. Ook mocht hij boeten opleggen, genieten van het confiscatierecht, het

beste hoofd opels en op dienstbare personen de successierechten van bastaarden innen. Filips IV zegelde de verkoopakte pas op 10 Mei 1630. (67)

Op 12 April 1649 verkocht graaf de Bossu zijn heerlijkheden Erembodegem, Iddergem, Teralfene en Welle aan Jacques Philip du Bosch, heer van Overham (68), voor 60.000 gulden. Op 1 December 1649 deed deze in het grafelijk leenhof ten Stene te Aalst hiervan leenverheffing: « Compareerde in persoone Ed. heere Jor. Jacques Philips du Bosch fs. mher Philips, heere van Overham, middel hernes, Erembodeghem etc. heeft verheffinge, manschap, ende feauteytschap gedaen van ende over een leen gehouden van desen voorn. grave-lijcken leenhove, consistende in d'heerlijckhede, ende territoir van vier prochien, te weten Erembodeghem, Welle, Iddergem, ende Teralfene, met de appendentien, ende dependentien van oudts geweest hebbende 's graven propre dorpen, ende mits d'engagiere bij Syne Majesteyt gelisceert, ende gesepareert vande andere letten ende partyen van syn domeyne ende landt van Aelst, met alle hooghe justitie, middel ende nederende, dat danof dependeert, tiltre preementie inde kercke, creatie van bailliu, schepenen, ende andere officieren gerequireert ende noodigh totter administratie vande selve justitie, oock van kerckmeesters ende armmeesters, met d'auditie van heurlieden rekeningen, rechten van jachte, visscherije, ende vogelrye, plantagie, ende affouragie, schauwinge ende visitatie van wegen, straeten, ende waterloopen, amenden, confiscatien, beste hooft ofte catheyl, ende op de servile persoonen successien van bastaerden, espave, stragiers, ende lagaen goet, ende alle andere rechten dependende vande voorschr. hooge justitie, gelijk hebben de hooge justiciers van 't voorschreven leen van Aelst, behalvens de heerelycke rechten ende relieven van leenen aldaer gesitueert, ende van Syne Majesteyt aldaer competerende, mitsgaeders de clockslagh, ayden, ressorten, remissien van crimen, ende delicten verjaert, legitimatien, octroyen, ende andere regalen by de conditien vande voorschreven engagiere gereserveert, staende 't voorschreven leen ten dienste, trauwe ende waerhede ten reliev van thien ponden parisis, met twintigh schellingen parisis van camerlingh gelde ten doot, ende 't elcker veranderinge, ende ter vercoopinge schuldigh synde den xii penningh met gelycke relief, ende camerlingh geldt, ende daerenboven is gelast ten proffyte van Syne Majesteyt met eenen cappoen tsjaers voor bekentenisse, te betalen jaerlycx aenden ontfanger general, van syn domeynen van oostvlaenderen, alles naer uyt wysen vande opene brieven van engagemente danof synde, gedateert vanden X meye 1630 alhier gesien ». (69)

Karel Filip du Bosch, baron van Mere, heer van Overham en

(65) Kerkarchief Erembodegem. Curen-bouck van Heerenbodegem. f° 1.

(66) De graven van Bossu (ook bekend onder de naam de Bossu d'Alsace) werden in de 16e eeuw door huwelijk heren van Liedekerke en Denderleeuw.

Zie: « Stamhuis der Heeren van Liedekerke », in: « Geschiedenis van het Klooster en O.L.Vrouw-Ter-Muilen te Liedekerke » door Maurice Bronselaer, blz. 36. Hun wapen was van keel met gouden band en droeg « Seul contre Tous » als spreuk (Rietstap: *Armorial Général*, p. 41).

(67) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 1. Copie.

(68) Op het einde der 16e eeuw kocht de familie du Bosch de heerlijkheid Mere van de heer van Liedekerke. In 1658 verhef Filips IV Mere tot baronie, ten voordele van Jacques Filip du Bosch. Zijn patentbrieven van baron van Mere dateren van 28 April 1659. Du Bosch, baron van Mere, alsook de andere familietak du Bosch de Maesdam voerden als wapen: op zilver drie ronde broodjes van keel (Rietstap, o.c. p. 159).

(69) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 10. Copie.

Maasdam, volgde zijn vader Jacques als heer van Erembodegem op. In 1679 trad hij in het huwelijk met Maria Francisca de la Torre. Enige jaren later, in 1698, kwamen Iddergem en Welle in het bezit van de familie Vilain. Karel du Bosch overleed op 17 Mei 1719. Mannelijke afstammelingen had hij niet. Zijn enige dochter Maria Jozefa Gabrielle Agnes du Bosch, barones van Mere, huwde met Jan Baptist Bernard de Blondel-Oudenhove. (70) Zo kwam Erembodegem aan de familie de Blondel. Op 11 Juli 1724 overleed Jan Baptist de Blondel zonder mannelijke erfgenamen. Zijn dochter Maria-Jozefa de Blondel, barones van Mere, bracht door haar huwelijk met Frans Filip Jozef de Vicq, baron van Kumtich, de heerlijkheid Erembodegem en Teralfene in het bezit van de familie de Vicq. (71) Frans Filip overleed op 10 December 1762 en zijn echtgenote op 17 Januari 1757. Opvolger in hun heerlijke bezittingen was hun zoon Frans Constant Jozef Ghisleen de Vicq, die het denombrement der heerlijkheid Erembodegem op 22 Juni 1775 met zijn zegel bevestigde. (72) Frans Constant was kapitein bij het regiment kurassiers van Aartshertog Maximiliaan. Hij trad tweemaal in het huwelijk: eerst in Hongarije met Euphrosina-Jozefa-Anna-Schetar Somersky, die te Mechelen op 12 Januari 1772 kinderloos overleed, vervolgens met zijn nicht Caecilia-Livina-Ghislena de Clercq van Olmen. Hij overleed op 't kasteel van Overham de 13e Augustus 1793 en werd te Erembodegem begraven.

De inval der Franse revolutionaire legerbenden brak ons eeuwenoud feodaal regime ten gronde af. Voor immer verloren de edelen de adellijke voorrechten op hun domeinen. Na de storm der Revolutie werden ze enkel nog in hun adellijke titels hersteld. Een laatste herinnering aan een afstammeling van de laatste heer van Erembodegem vinden we in 1817, in het opschrift van de nieuwe grote klok der kerk van Erembodegem: «en Vrouw Victoria Carolina Baronesse van Steenhuis, gravinne van Hulst, en van 't Roomsche Keizerrijk, borgegravinne van Warden, baronesse van Cumptich, Meire en Overham...» (73) Met het verdwijnen van deze klok is ook haar naam in brons voor immer vergaan.

* * *

Benevens de heerlijkheid Erembodegem, hierboven behandeld,

(70) Twee familietakken van de Blondel's — de barons van Mere en de barons van St-Maria-Oudenhove — voerden als wapen op sabel een gouden arend, bek, tong en klauwen van keel. Helm: «un vol à l'antique» van goud en sabel en als schildhouders twee griffoenen in goud. De patentbrieven der barons van Oudenhove dateren van 28 December 1675. De Blondel's van Mere werden op 30 Januari 1655 tot de ridderstand verheven; hun patentbrieven van baron dateren van 28 Juli 1717 (Rietstap, o.c., p. 139).

(71) De Vicq's, barons van Kumtich, voerden als schild op sabel zes besanten van goud, het schild met goud afgeboord. Helm: een pelikaan van goud met zijn bloedwonde (piété) en nest van keel; tussen een vlucht van sabel; ieder vleugel draagt zes besanten van goud. Schildhouders: twee leeuwen van goud, keel getongd. Ieder leeuw draagt een banier met de wapens van het schild. Hun patentbrieven van baron van Kumtich dateren van 17 Augustus 1661. (Rietstap, o.c., p. 1083).

(72) Zie afdruk van dit denombrement in de Potter en Broeckaert, o.c., blz. 13-14, voetnota.

(73) Kerkarchief Erembodegem. Liber Memorialis.

telde de gemeente nog een reeks lenen. We vernoemen het eerst de MEIERIJ van EREMBODEGEM. Deze was een leen gehouden van de graaf van Vlaanderen. Het goed besloeg een oppervlakte van vier bunder, zo in bouwland als in bossen en weiden. De leenman moest de meier aanstellen. (74) Het ambt van meier zelf was dus een leen. Over de meierij wordt verder uitvoerig gehandeld.

Het HOF TER HAGEN behoorde in het begin der 16e eeuw aan Willem de Formelles, die het omstreeks 1519 verkocht aan Karel van Wedergaete. Op zijn beurt verkocht deze de heerlijkheid aan Filip Cottreau, heer van Herdersem. Nadien kwam ze terug in de familie de Formelles, namelijk aan Jan Janszoon, in 't jaar 1544. Als latere bezitters van het hof ter Hagen staan vermeld: Niklaas Meurisse, schildknaap (1635), Pieter Casier, licentiaat in de rechten (1651), jonker Lodewijk-Michiel Descairas, heer van Laval (1711), Lance-lot-Frans de Gottignies, heer van Gestel en Borgestyn (1717).

Het LEENHOF TER WILGEN schijnt zijn naam ontleend te hebben aan een geslacht, dat te Erembodegem in de 14e eeuw sterk tegenwoordig was. We noemen: Gooselin ute den Wulgen (1369) en Gillis van den Wilghen (1405). Verdere bezitters van dit leenhof waren: Jan van der Loeve (1460), Pieter de Bolle (17e eeuw), Jan de Bolle, zoon van Pieter; Jacob de Bolle (1702), Joos de Bolle, Jacobs zoon (1723); Joos de Bolle (1730); Balthasar van Cottem (1752), bij koop ten «geabandoneerden sterfhuyse» van Pieter-Joos de Bolle.

De CYNS VAN EREMBODEGEM, «leen ende heerlijkheide», vermeld in een akte van de Raad van Vlaanderen in 1528, behoorde toen aan Sebastiaan Boele, advokaat van voornoemde Raad.

De HEERLIJKE RENT TE JODEN, die bestond uit penningen en haver, werd in 1711 geïnd door Kasper van der Poorten, wiens vader Pieter deze rent had gekocht van Hendrik Luycx en Maria van der Varent.

Als laatste heerlijke bezitting van belang is er nog de HEERLIJKHEID VAN GHINDERDUERE, of IJSCHIE. In 1545 behoorde deze toe aan Jan Borluut, zoon van Geerolf. Jan Borluut verkocht ze aan Andries van der Elst. Deze heerlijkheid had een oppervlakte van 17 dagwand. Waren heren van dit goed: Pieter van der Elst (begin der 17e eeuw) en Jacob, Pieters zoon (1633). Het is mogelijk dat dit goed oorspronkelijk behoorde aan een geslacht van die naam. Pieter van Ghinderduere was in 1524 schepen van Erembodegem.

Leengoederen van minder belang te Erembodegem waren: het HOF TEN BROEKE, dat afhing van de heerlijkheid van Schendelbeke; de GROTE en KLEINE HELLE, die deel uitmaakten van het Hof ter Hagen (deze grote en kleine Helle behoorden in 1405 aan Catharina van den Broucke en in 1460 aan Willem van Eetvelde); de VISSERIJ TE EREMBODEGEM, in de Dender, door Gillis de Hertoghe in 1394 verkocht aan Margaretha Cabeliau. Vermoedelijk is

(74) «Jo^e. Agnes van Lambrouc houdt in leene van minen here de meyerie van Eremboudeghem, groot wesende vier bunder landts, lettelt min ofte meer, onder bosschen, weeden ende in winnende lande, de welke jo^e. es schuldich te stelne enen meyer...» Rijksarchief Brussel, Leenboek 1409. Overdruk in de Potter en Broeckaert, o.c., blz. 15-16, voetnota.

hier bedoeld de visserij op de Dender tussen het schependom van Aalst en het gebied der heren van Liedekerke. Deze visserij behoorde in 1613 aan Lodewijk Vereycken, ridder en heer van Hamme, en in 1657 aan Nikolaas Servaas de Gottignies, ridder en heer van Gottignies. (75)

Tot slot van dit hoofdstuk volge nog een correctie van de onjuistheden die de Seyn (76) over de heren van Erembodegem heeft geschreven. Zo lezen we dat Karel Nikolaas van Berckel, ridder der militaire orde van Christo, op het einde der 18e eeuw heer van Erembodegem was. Dit strookt niet met de duidelijke dokumenten die voorhanden liggen. Toen waren de Vic's heren van Erembodegem. Verder vermeldt hij Jozef van Schoore, burggraaf van Erembodegem, baron van Rostune, heer van Sijsele, grootbaljuw van Brugge en van het Vrije, die op 26 Maart overleed. De oorzaak van deze vergissing is eenvoudig. De verdienstelijke zoeker en schrijver heeft zich laten leiden door archiefstukken die niet op hun rechte plaats berusten. In het Rijksarchief te Gent, bij het Fonds van Erembodegem, gemeente in Oost-Vlaanderen, zijn een paar renteboeken en familiedokumenten geklasseerd, die betrekking hebben op Erembodegem, een heerlijkheid in West-Vlaanderen (zie nota 23) en dus met onze gemeente niet het minste uitstaans hebben. (77) Mogelijk heeft schrijver in het Rijksarchief te Brugge registers of dokumenten onder dezelfde titel Erembodegem geraadpleegd en voor dokumenten betreffende onze gemeente gehouden...

V. — BESTUUR — RECHTERLIJKE INSTELLINGEN.

Het hele Oud Regime door behoorde Erembodegem, op bestuurlijk gebied, tot de kasselrij Aalst. De bestuurs- en rechterlijke geledingen der gemeente hadden de «Costuymen», dit is het gewoonterecht, van het Land van Aalst als wettelijke norma.

Tot de Franse Revolutie bezaten onze gemeenten een heel ander bestuurslichaam, en genoten, op gebied van administratie en rechtspleging, heel wat meer bevoegdheden en zelfstandigheid dan het hedendaags 't geval is met onze gemeentebesturen. Het bestuurskader van de gemeenten bestond toen uit een baljuw, ook uit een meier in vele gemeenten, en vooral uit een schepencollege, bijgestaan door de noodzakelijke ambtenaren, als de griffier en de prater.

- (75) Bij het opstellen van deze lijst leengoederen hebben we gebruik gemaakt van de Potter en Broeckaert, o.c., blz. 17-19.
- (76) Eugene de Seyn: Geschied- en Aardrijkskundig Woordenboek der Belgische Gemeenten. Deel I. Erembodegem, blz. 372-373.
- (77) Bedoelde archiefstukken zijn:
- 1) Register der renten te Moen, Heestert, Avelgem, Outrijve en St-Denijs. Dateert van 1756 en is bij het Fonds Erembodegem (O.V.) geklasseerd onder nummer 101.
 - 2) Register met dezelfde renten lopend tot aan de Franse Revolutie. Is geklasseerd bij voornoemd fonds onder nummer 102.
 - 3) «Staetken ende declaratie» van lenen, landen, huizen, renten, meubelen, van overleden Vrouwe Anna Anthoinette de la Vichte, burggravin van Erembodegem enz. Deze staat dateert van 1711 en is in vermeld fonds geklasseerd onder nummer 99.

Dit betoog, waarin we voornoemde functies achtereenvolgens behandelen, moeten we klaarheidshalve, tegen de hiërarchie der ambten in, beginnen met enige woorden over de meier en het meiersambt. Van oudsher stelden de graven van Vlaanderen, voor het bestuur van hun domeinen en voor het innen der inkomsten aldaar, personen aan, die, voor hun buitensteedse domeinen en landbouwuittelingen «majores», meiers, genoemd werden. (78) Niet elke heerlijkheid had een meier. Meestal was het meiersambt een leen. Om zijn bevoegdheid nader te omschrijven, zijn we uitsluitend aangewezen op de denombrementen der lenen. (79) Vooraleer dit voor Erembodegem uit te stippelen, wijzen we op het feit dat de meiers van Erembodegem onafgebroken hun gezag hebben uitgeoefend op de dorpen Erembodegem, Iddergem, Terafene en Welle. Dit lijkt het gevolg te zijn van hun feodale toestand — ze waren dorpen van 's graven propre — en tevens van hun geografische ligging. Dit viervoudig gezagsgebied van de meier van Erembodegem staat in de geschiedenis vermeld als de «Meyery van Erembodeghem», (80) met Erembodegem zelf als centrum. Deze meierij stond als de eerste en bijgevolg als de belangrijkste van het land van Aalst aangetekend. (81)

De meier van Erembodegem, die steeds de titel «erfachtig meyer» voerde, hield de meierij Erembodegem in leen van de graaf van Vlaanderen. Hij bewoonde het Hof der meierij, met een oppervlakte van vier bunder land, bos en weide. Hij legde de vereiste eed af in de handen der schepenen. In afwezigheid van de baljuw verving hij deze waar het nodig mocht zijn. Ook inspecteerde hij de wegen en waterlopen, had de bewaking over de gevangenen, die hem door de vorst of baljuw werden uitgeleverd. Ook stelde hij de praters of veldwachters aan, die de graanschoven inzamelden, welke de inwoners der vier gemeenten, niet uit plicht, maar uit blijk van genegenheid, hem wilden schenken. (82) Hendrik van Campene, die

(78) Warnkoenig L.A.: Histoire de Flandre. T. II, p. 127.

(79) Denys Dr Jos.: «Inleidende nota over de lijst der heerlijkheden van Oostvlaanderen», in Cultureel Jaarboek van de Provincie Oostvlaanderen, 1948. Eerste Band, blz. 181. Deze studie verscheen ook in brochurevorm, uitgegeven door het Oostvlaams Verbond der Kringen voor Geschiedenis. Voorlichtingsreeks nr 2.

(80) «Erembodeghem, Welle, Ydergem, Teralphen. Dits de meyerie van Erembodegem» (de Limburg-Stirum: Coutumes des deux villes et pays d'Alost», pp. 637-638).

(81) «Heerenbodegem is de eerste Meyerye van den lande van Aelst». Aantekening in het Curen-Bouck. Kerkarchief Erembodegem.

(82) «Jo^e. Agnes van Lambrouc houdt in leene van minen here de meyerie van Erembodeghem, groot wesende vier bunder lands, lettelt min ofte meer, onder bosschen, weeden ende in winnenden lande, de welke jo^e. es schuldich te stelne enen meyer, die eedt doet voor mijns heren scepenen tErembodeghem, meyer te zine vander voors. meyerie, de welke strict in vier prochien, es te wetene Erembodeghem, Welle, Ydderghem ende Alfene. De zelve meyerie maent de voors. scepenen en houdt alle ghedinghen ter vierscaeren ende van ervene ende ontervene, daer hy alle manieren van calaengen doet in absentien van den bailliu; heeft ooc alle cope van lande, datmen houdt van mynen here ende vercocht es, vanden pond grooten XII gr. Voord es sculdich deselve meyerie uitloken ende waterleeden te gane, te scuttene ende te pandene bin der voors. meyerie ende danof de boeten thebbene tsinen profite also verre als ghe-

in 1454 de meierij in pacht of leen nam van Jan van Lokeren, kreeg daarbij de « mute » (de gevangenissen), het « vanghenesrechte, boeyen » en dies meer, « uytgestoken (uitgezonderd) den bodem ende proprieté van den leene, gheheeten den Lambrouc ». Deze pacht was er een van negen jaren. Hij betaalde als pacht drie pond twaalf schellingen grote 's jaars. (83) De rechten, aan de meierij toegekend, en de boeten die de meier mocht opleggen, staan omstandig bepaald in het denombrement dat op 28 Januari 1633 in het Leenhof te Aalst werd neergelegd. Zo lezen we onder meer: « te heffene wandelcoope, van elcken poonde groote, 12 grooten, van alle dlant, dat men vercoopt ende verwandelt in de voors. meyerie » en dat van de vorst als graaf van Vlaanderen in leen was gehouden; « ...waterleeden te begane ende te heffen voor de boete 5 sch. parisis; item alle cauter gaeten, de boete van 5 schel. parisis; item van huyltlocken, de boete van 2 sch. par.; item als men yemandt eedt, tusschen partyen... voor den eedt 12 deniers paris.; item te pandene voor schulden, 2 schel. par.; item sterfcoop, daer den heere den hoofstool heeft, daerop te profiteren 2 schel. par. Item hoort de voors. meyerie toe, schepenen t'eedene als die gestelt ofte vernieuwt worden by den bailliu; alderley kerkgeboden, erffenissen ende arrestementen te doen; schepenen als sy recht doen in vierschare, ende daerbuyten, te maenen; wettelijke clachten te nemen by partyen, daertoe verzocht synde; schepenen vonnissen ter executie te stellen, daegingen ende herdaegingen te doen; voochden t'eedene, ende voorts alle andere arrest van justitie t'administreren, zoo ende gelyck men van alle tyden in de voors. prochie ende vierschare geuseert heeft... ende zoo wanneer yemandt van de voors. Zyne Mts wegen gevangen wordt omme criminele zaecken, ben ik, als meyer, ofte mynen substitut, subject de zelve gevangen voor dry dagen in vangenis te bewaeren, ende ten expireren van dezelve is men gecostumeert de voors. gevangen over te haelen in vangenis binnen der stede van Aelst, omme aldaer over hemlieden recht ende justice gedaen te worden ». (84)

In de volgorde der waardigheid kwam de *baljuw* op de eerste plaats. Hij was de voornaamste ambtenaar, « het hoogste personage in de heerlijkheid na de heer. Hij is bij uitstek de vertegenwoordiger van de heer, de handhaver van zijn rechten, de « maner » van leenhof en banken, de motor van 't bestuur, de bewaarder van orde en recht » (85) Oorspronkelijk waren de baljuws niets anders dan 'n soort bestuurders van het paleis, maar ze groeiden weldra uit tot procureurs van hun heren, die gedelegeerde rechtsmacht uitoefenden. Vlaanderen telde reeds tussen 1067-1070 baljuws. Tot teken

costumeert es; moet ooc de voors. meyerie alle maniere van ghevanghenen, diere de here bringt, houden ende verwaren ten costen ghecostumeert, ende stelt de voors. meyerie praters, de meyerie dore, de welke scove gadren, die hem de goede lieden in den oust, in goedertierheden, ende niet bi rechte, gheven willen ». — Rijksarchief Brussel, Leenboek 1409; overdruk in de Potter en Broeckaert, o.c., blz. 15-16, voetnota.

(83) Stadsarchief Aalst, Schepenboek van Aalst, 1474, f° 21. — de Potter en Broeckaert, o.c., blz. 16.

(84) Rijksarchief Gent. — de Potter en Broeckaert, o.c., blz. 16-17.

(85) Dr Jos. Denys, o.c., blz. 181.

van hun waardigheid en als symbool van hun rechtsmacht kregen ze van de graven de witte roede. (86) Verder in de middeleeuwen had ook de kleinste heerlijkheid haar baljuw. Tot ongeveer 1720 hadden de vier dorpen der meierij Erembodegem een en dezelfde baljuw. Toen werd het ambtsgebied van de baljuw verkleind: Iddergem en Welle kregen een en dezelfde baljuw, gelijk Erembodegem en Teralphene er ook een hadden. (87) Een der meest kenschetsende ambtsplegingen van de baljuw was het jaarlijks inrichten en houden van de « souveraine waarhede ». Deze bestond in het oproepen van alle mannen vanaf hun vijftiende jaar. Ze verzamelden op een bepaalde plaats, waar dan de baljuw en gerechtsdienaars overgingen tot het aanhoren van klachten of tot onderzoek van zekere misdaden. De « waarhede » werd bevolen door de graaf, vandaar souveraine waarhede. Voor de vier dorpen der meierij Erembodegem ging ze door te Erembodegem op het hof ter Hagen. In de « Costuymen » van het land van Aalst lezen we de volgende bizonderheden: « Wanneer eenighe vande waarheden, diemen heet souveraine waarhede, int landt van Aelst verjaert zijn, ende die den bailliu (88) doen wille, zoo vergadert hy tot vier ofte vijff mannen t'Aelst ten Steene, ende maeckt hoff wettelick; dat ghedaen, seght de bailliu: dat myn gheduchte heere, by zyne heerlicheide, schuldich es te hebbene in zyn landt van Aelst souveraine waarheyt, ende wanneer die verjaert zyn, is costume ende usaige, dies strijkende vermet inde mannen vanden hove ende hemlieden manende daeraff vanden rechte, dat de mannen wysen: datmen de waarhede, die de bailliu noempt, ghebieden zal ter kercken, daermense schuldich es te ghebieden; dat ter dier waarheyt commen zullen, die XV jaer oudt zyn ende daerboben, ende ter waerheyt ghecostumeert zyn te gaene, up sulcke boete als daerup staet, dat es iij ponden parisis, by alzo datse voljaert zyn. Ende dan zoo gaetmense vuyt-ghEBieden ende zentse tallen kercken by den sergeanten, up zulcke vorme, ende gaen telcken waarheden inde prochien zoo hiernaer verclaertst staet.

Eerst de waarheden t'Erembodeghem, diemen heet ter Haghen, ende moetse houden inden hove ter Haghe, daer gaen de prochien ende zyn de gheboden alzo hiernaer volght. Erembodeghem, Welle, Ydderghem, ter Alphenen. Men ghebiedt in dese prochien dat alle man, XV jaer oudt oft daer boven, zyn wel tylic ter stede daermen de waerheyt ter Haghe doen zal, op sulcke boete als daertoe staet, ende in elke prochie moet zyn een ghebodt ». (89)

De baljuw van Erembodegem werd aangesteld door de hoogbaljuw van het land van Aalst. (90)

(86) Warnkoenig L.A., o.c., pp. 150-152.

(87) Kerkarchief Erembodegem. Curen-bouck, f° 1.

(88) Hier wordt natuurlijk bedoeld de hoogbaljuw van het land van Aalst, die de door de graaf gevorderde waarhede voor het hele land van Aalst afkondigde. De baljuw van de plaats waar de waarhede doorging handelde dus onder het gezag van de hoogbaljuw.

(89) de Limburg-Stirum: « Coutumes des deux villes et pays d'Alost », p. 166.

(90) « Erembodeghem, Welle, Ydderghem, Teralphen. Dits de meyerie van Erembodeghem; daer is eenen bailliu, die gestelt is vanden bailliu vanden lande van Aelst » (de Limburg-Stirum: o.c., pp. 637-638).

De *schepenen* vormden het eigenlijk bestuurlijk-rechterlijk lichaam der heerlijkheid. (91) Het schepencollege had de benamingen schepenbank, bank en vierschaar als synoniemen. Het woord schepen, in het latijn *scabinus*, is een oudheids woord, dat volgens oude glossaria overeenstemt met het Latijnse woord *judex* en het Hebreeuwse *scophet*, die beide rechter betekenen. Volgens anderen zou het afstammen van het oudheids werkwoord *scapan*, dat bescheiden, dat is beslissen, beduidt. De eerste vierscharen schijnen ingesteld geweest te zijn tijdens de regering van Karel de Grote, en wel door de *missi dominici*. Naderhand werd ook het volk opgeroepen, om samen met deze *missi dominici* de schepenen te kiezen. Sedertdien vormden de schepenen een gesloten college, samengesteld uit een bepaald aantal rechters, die eigenmachtig vonnis velden. Het schependom had van den beginne af een ware democratische grondslag, die we zelfs in de vroegste middeleeuwen terugvinden. Het capitularium van koning Dagobert uit het jaar 630 onderstreept duidelijk het principe van volksmedezeggenschap. Bedoelde tekst bepaalde dat niemand tot een rechterlijke uitspraak kon medewerken, tenzij hij verkozen was door de hertog en dat in overeenstemming met het volk. De betrekkingen tussen de schepenen en de vorst of heer droegen een feodaal karakter. Niemand mocht in de vierschaar zetelen of hij moest eerst de eed van trouw aan de heer afleggen. Rekening houdend met het feit dat de rechtsmacht een vorstelijk prerogatief was en het uitoefenen hiervan aan het vorstelijk gezag onderworpen, was het dan ook logisch dat enkel personen, die wegens geboorte, stand of rang, de meeste invloed konden uitoefenen en op wier standvastigheid de vorst of heer het best kon rekenen, voor het ambt van schepen in aanmerking kwamen. Vandaar dat in elke heerlijkheid het schepenambt toevertrouwd werd aan personen van aanzien en zelfs aan een meer of min bepaald aantal geslachten. Dit strookte volkomen met de aard van de leenroerigheid, die in den beginne alle ambten en waardigheden als tijdelijk schonk, later voor 't hele leven, om ze ten slotte erfelijk te maken.

Vele dorpen kenden meer dan één schepenbank; want elke heerlijkheid had haar vierschaar. Enkel de dorps- of vorstelijke heerlijkheden bezaten de drie justitiegraden, dat is, de hoge, middele en lage rechtspraak. De hoge rechtspraak (hooghe justitie) machtigde de schepenen onder meer alle criminele en civiele zaken te behandelen, lijfstraffen met zwaard, galg, rad, gevangenis, stok en pilorijn toe te passen, boeten van 60 pond parisis en er onder op te leggen, confiskeren van goederen. Uitzonderlijk was het recht van verbannen. Verder behelsde de hoge rechtspraak nog het houden der waarheden en het schouwen der straten. De middele rechtspraak, ook justitie viscontiere genoemd, schonk het recht van put en galg, «om dieven te hanghen ende diefvegghe te delfvene», doch geen verdere criminele rechtsmacht noch confiscatierecht. De middele rechtspraak kon maar boeten opleggen tot 3 ponden parisis. De lage

(91) De volgende gegevens hebben we ontleend aan het rijk gedocumenteerd werk van Frans de Potter: «Geschiedenis van het Schependom in de Belgische Gewesten...» (passim).

rechtspraak, ook nedere justitie of fonchiere geheten, behelsde het recht van erfenis en onterfenis der gronden, die van de heer gehouden werden. Elke overdracht van cijnsgrond, door verkoop, gift of ruiling (mangeling) hoefde geregeld te worden vóór de schepenbank der heerlijkheid. Ten voordele van de heer werd dan het recht van «wandelkoop» geheven (ook markgeld genoemd), dat bestond in het betalen van een aantal penningen per pond, op het bedrag der koopsom. Als nu de cijnsgrond krachtens erfrecht in andere handen kwam, werd er geen akte van erfenis of onterfenis voor de schepenbank gemaakt. Wel werd er een recht voor de heer geheven. Het heette de «doodkoop» of nog «sterfkoop». Gewoonlijk was dit de dubbele rente, dat is tweemaal de jaarlijkse cijns. De meeste heerlijkheden met lage rechtspraak in het Vlaamse land waren gemachtigd boeten tot 3 ponden parisis op te leggen.

Bij dit drievoudig soort justitierecht «kunnen we ook het bestuur rangschikken, namelijk het recht, binnen de perken gesteld door de hogere overheid, alle maatregelen te nemen voor de goede orde en het welzijn der bevolking. Praktisch uit zich dat in het uitvaardigen van geboden en verboden «kerkgeboden» (politieverordeningen). Normaal behoort dat recht aan de heerlijkheden met hoge of met middele justitie». (92)

Welke was nu de taak van de schepenen? Ze vervolgden niet, dit kwam uitsluitend de baljuw toe. Ze waren enkel rechters en hadden als zodanig een louter passieve rol. Ze hoorden in stilte de partijen, onderzochten hun eisen, ontvingen het verslag der experten, hoorden het advies van de baljuw over de toepasbaarheid der wet in het behandeld geval en spraken ten slotte het vonnis uit.

De leiding der debatten behoorde tot de bevoegdheid van de baljuw, die in de aanvang der zitting de gebruikelijke formule «ter maning» uitsprak, de getuigen ondervroeg en het woord gaf aan de partijen en aan hun taalman (verdediger), de uitspraak van het vonnis eiste en dit uitvoerde, wanneer het geding tot criminele zaken behoorde. In civiele zaken gebeurde de uitvoering van het vonnis door de baljuw en de schepenen samen. Aldus kwam aan deze laatste in deze gevallen een deel der uitvoerende rechtsmacht toe.

Zolang het onderzoek duurde werd de betichte in de meierij — dit is de burgerlijke gevangenis — bewaakt. Na gebeurlijke veroordeling tot de lijfstraf werd de betichte, op last van de baljuw, naar het vorstelijk gevang gebracht, waar het vonnis zijn uitvoering bekwam.

Zolang de schepenen zich maar hoefden te schikken naar de inhoud van keuren en «costuymen» (van de 10e tot de 16e eeuw), hadden ze niet veel rechtskundige kennis nodig, maar toen later het Romeinse recht en meer geschreven wetten hier ingevoerd werden, was ook meer rechtskennis nodig. Zo waren dan vooral onze plattelandsrechters verplicht hun toevlucht te nemen, te rade te gaan bij een of andere schepenbank. Dit te rade gaan noemde men «ten hoofde gaen», «hoofdvonnis halen», «hoofd halen». Het ad-

(92) Dr Jos. Denys: o.c., blz. 178-179.

vies van deze andere bank mocht niet gewijzigd worden, maar moest als vonnis worden uitgesproken.

De pleegvorm bij de rechtspraak op onze schepenbanken was vrij eenvoudig. Nadat de baljuw de schepenen had gemaand om vonnis te vellen, richtte hij zich tot de oudste onder hen, hem bij naam en voornaam noemend. Deze trok dan met zijn collega's naar een andere kamer en kwam, na overleg met hen, op zijn plaats terug, gaf luidop zijn mening te kennen en vroeg dan, volgens rang van ouderdom, aan de andere schepenen of ze zijn zienswijze deelden. Ten slotte herhaalden de schepenen gezamenlijk het vonnis. Deze zittingen waren openbaar.

Bij het uitvoeren der lijfstraffen moesten de schepenen aanwezig zijn. De veelvuldige processen in civiele zaken tijdens de 14e en de 15e eeuw dwongen tot vereenvoudiging van de formaliteiten. Het werd aan de partijen toegestaan hun geschillen over te maken aan de in de kamer vergaderde schepenen, die dan niet door de baljuw gemaand werden. Zulke zittingen waren niet openbaar.

Oorspronkelijk kon in criminele en civiele processen tegen het vonnis der schepenen geen beroep worden aangetekend. Later, toen dit wel mogelijk werd, hingen de dorpsschepenen, wat betreft civiele zaken, voor dit in beroep gaan, af van de hoofdbank, vervolgens in tweede graad van het Hoog Gerechtshof of van de Provinciale Raad. Daarentegen, oordeelden ze, in criminele zaken, juist zoals in de steden, bij arrest.

De kandidaat-schepenen moesten, zoals hoger reeds gezegd, behoren tot de goeude lieden van het dorp, geboren zijn uit een wetig huwelijk en op stuk van zedelijkheid onbesproken. Geestelijken konden niet in aanmerking komen. De kandidaat mocht in de gemeente geen ander rechtsambt uitoefenen. Theoretisch mochten verschillende leden van één familie in de bank niet zetelen. Doch daar met de tijd het ambt erfelijk werd, gebeurde het dat én vader én zoon, of twee broers tot het schepencollege behoorden.

Wie door de vorst of door de dorpsheer tot schepen werd gekozen had niet het recht zich aan zijn plicht te onttrekken.

Het aantal schepenen verschilde naar tijd en omstandigheden. Gewoonlijk telden onze dorpen vijf of zeven schepenen. Een onder hen droeg de naam voorschepen en in sommige dorpen burgemeester.

De schepenen werden gekozen door de heer en gegoeden van het dorp. Vooraleer tot definitief benoemen werd overgaan was de dorpsheer verplicht de lijst aan de pastoor voor te leggen, om niet gewenste of ongeschikte kandidaten door betere te vervangen. In dorpen en heerlijkheden was het benoemen der schepenen het recht van de feodale gebieds, van de heer dus, die het doorgaans overliet aan zijn baljuw.

Wat nu de duur van het mandaat betreft, onderscheidt men in de geschiedenis van het schependom het levenslang en het eenjarig mandaat. Het eenjarig kwam in Vlaanderen in voege ten jare 1209. Doch stilaan kwam er wijziging. Wellicht was dit het gevolg van het dekreet door paus Niklaas III uitgevaardigd, dat, op straf van kerke-

lijke ban aan de H. Stoel voorbehouden, verplichtte dat alle wethouders, d.i. schepenen, ieder jaar door andere zouden vervangen worden. Het eenjarig mandaat werd weldra dan algemene regel.

Het tijdstip van het vernieuwen van het schepencollege verschilde van streek tot streek. Voor het land van Aalst was dit 2 Februari, Lichtmis dus.

Meest altijd komen de inrichting en de rechtspleging van onze schepencolleges voor onder de benaming vierschaar. Deze benaming gold voor de schepenen in plenaire en plechtige zitting. Om de betekenis van het woord vierschaar te achterhalen, moeten we terug naar eeuwenoude geplogenheden. Naar Frankische zeden moesten de schepenen in het openbaar vonnissen. In de vroegste middeleeuwen spande men de vierschaar onder de blauwe hemel, in open lucht, wat op sommige plaatsen tot in 1793 nog gebeurde. Zo'n rechtspleging noemde men de «groene vierschaar». Ze gebeurde in een vierkant, gevormd uit vier banken van steen. Een van deze banken was voorbehouden aan de schepenen, voorgezeten door de baljuw. Rechtover hen, op een andere, zat de handhaver der openbare orde en op de twee resterende banken respectievelijk de aanklager en de verdediger. De benamingen als schepenbank, bank, overbank voor schepencollege, vonden daarin hun oorsprong. Wat nu het woord vierschaar zelf betreft, het bestaat uit de woorden vier (4) en schaar. Dit laatste zou teruggaan naar het woord scarre, oudere vorm: scarne, een metathese (letterverspringing) van scanne, dat bank betekent. (93)

Ten slotte weze onder de bevoegdheden van de schepenen nog vermeld: het beheer van de dorpseigendommen, een zeker toezicht — wat betreft dorpsschepenen — over de goederen der geestelijke instellingen, daar ze het recht hadden kerk- en armmeesters aan te stellen en hun jaarlijkse rekeningen te ondertekenen, ook het vaststellen der belastingen, nodig voor het bestuur van 't dorp (binnenkosten).

Tot op het einde der 17e eeuw vormden de vier dorpen van de meierij Erembodegem één enkele vierschaar. Onze schepenen «haalden hun hoofd» te Aalst. Hun justitierechten omvatten alle gebieden van de hoge, middele en lage rechtspraak, uitgezonderd het uitspreken en uitvoeren van lijfstraffen (vanden live). Onze vierschaar telde zeven schepenen. (94) Toen op het einde van de 17e eeuw Welle en Iddergem één heerlijkheid werden onder de Vilain's, kregen beide dorpen een en dezelfde gemeenschappelijke vierschaar. Teralfene bleef bij de vierschaar Erembodegem, onder de heer van Erembodegem. Niet de baljuw, maar de meier van Erembodegem

(93) Warnkoenig L.A., o.c., p. 123-124.

(94) «Erembodeghem, Welle, Yddergem, Ter Alphenen. Es al eene vier scare. Den meyer ende scepenen van Erembodeghem. Zy halen haer hooft tAelst, ende moghen wet doen van allen zaken, zonder vanden live» (de Limburg-Stirum, o.c., p. 610). «Erembodeghem, Welle, Yddergem, Teralfen. Dits de meyer van Erembodegem; daer is... ende VII schepenen, die ter maninge van den meyer van alle saecken weth doen, sonder vanden lyve» (de Limburg-Stirum, o.c., p. 638).

maande onze schepenen. Ook werden ze bij hun aanstelling door hem beëdigd. Krachtens hun recht van hoge rechtspraak konden ze ook de verbanningswet toepassen op ingezetenen van de gemeente, dit voor sommige misdrijven als moord en diefstal en dies meer. 't Was niet enkel een verbanning uit eigen dorp, doch ook uit het land van Aalst, en soms, met behulp van de hogere instanties, verbanning uit het graafschap Vlaanderen, naar gelang de aard van het misdrijf. Wie verbannen was kon niet terug, tenzij door een «rap-pel» van de vorst. Zo konden Adriaan van de Poele, door rappel-brief van Filips II in 1567, Josse Roelandt en Willem van de Steene, door terugroepingsbrieven van Filips II en Aartshertogen Albrecht en Isabella tussen de jaren 1598-1600 naar hun woonplaats te Erem-bodegem terugkeren. (95)

De wet, dat is, de vierschaar, van Erembodegem schijnt in de middeleeuwen geen eigen zegel gehad te hebben om haar stukken te bekrachtigen. In het Oorkondenboek, Godefroy, nr 74 van het Algemeen Rijksarchief te Brussel, lezen we in een oorkonde van 1343 dat de schepenen van Erembodegem gewoon waren hun officiële stukken door de schepenen van Aalst te laten zegelen: «Ende om dat wij, scepenen van Erembodegem, selve neghene zegle en

Zegel van de meierij Erembodegem, 1776.

hebben, so bidden wij ende hebben ghebeden onsen lieven hoofde, scepenen van Aelst, dat sy, in den name van onsliden, dese dingen zeglen wilden. Ende wij scepenen van Aelst, om de bede onsen goeden vriende scepenen van Erembodeghem, ende om dat sij ons dese dingen kenlec ghemaect hebben, also sij sculdech zijn te doene, so hebben wij in den name van scepenen van Erembodeghem dese din-

(95) Desplanque A.: Inventaire des Archives Départementales du Nord, T. III, pp. 135, 167, 168.

gen ghesegheit met onsen zeglen utehangende» (aangehaald door de Potter en Broeckaert, o.c., bl. 20).

Later lieten de schepenen van Erembodegem een eigen zegel maken, met de initialen van de vier dorpen der oude vierschaar: E (Erembodegem) W (Welle) I (Iddergem) en A (Teralfene). (96)

Volgens een datering bij burggraaf de Ghellinck Vaernewijck (97) werd dit zegel door de vierschaar Welle-Iddergem nog gebruikt na haar afscheiding van de vierschaar Erembodegem. Wat zonder twijfel alleen kan verklaard worden door het feit dat beide dorpen steeds bij de meierij Erembodegem gebleven zijn.

Dezelfde schrijver geeft in zijn werk (98) een afdruk van een schepenzegel uit de 15e eeuw, als zijnde van de vierschaar Erembodegem. Het hoofdgedeelte van het zegel, namelijk de beeltenis van St. Pieter met de sleutels, wettigt ons vermoeden dat het zegel niet dit was van het schependom Erembodegem. Een bijzondere verering van S. Pieter, als patroon van de kerk of van een andere instelling, vonden we niet. Wel is O.L. Vrouw Hemelvaart de patrones der parochie vanaf oude tijden en St. Amandus werd en wordt hier zeer vereerd. Het randschrift van het zegel kan ons geen inlichtingen verstrekken, want het is om zeggens totaal verdwenen. Bedoeld zegel berust, benevens te Brussel, in het Algemeen Rijksarchief, ook in het Stadsarchief van Nieuwpoort — volgens de aanduidingen van de schrijver. Hoe kan men uitleggen dat gezegelde stukken van ons schependom ginds zouden berusten? Als dit toch een zegel is van een schependom Erembodegem, dan moet het uitgaan van de heerlijkheid Erembodegem in West-Vlaanderen (zie nota 23).

Te Erembodegem werd de lijfstraf uitgevoerd op het galgeplein, aan de Duivelsput. De nog bestaande naam «Galgestrye» wijst op die strafplaats.

Als functie behorend bij het bestuurlijk-rechterlijk kader der gemeente is er nog de *griffier*, de sekretaris der vierschaar. Deze registreerde de vonnissen der vierschaar, de wettelijke akten, maakte ook van de gemeente-, arm- en kerkrekeningen de wettelijke documenten op.

Tot ongeveer 1720 hadden de vier dorpen der meierij Erembodegem een en dezelfde griffier. Rond die tijd kregen Welle en Iddergem, pas vastgelegd in de rechtsmacht van één vierschaar, los van deze van Erembodegem, een eigen griffier.

Voor de politiedienst op het dorp stonden in de *prater*, de voor-

(96) De originele matrijs berust in het Stadsmuseum te Aalst.

Rijksarchief te Gent. Kasselrij Aalst, nr 376.

Algemeen Rijksarchief Brussel, Zegel nr 27399.

Het zegel heeft 47 mm. diameter. Het randschrift luidt: Sig. Scab : de : Erembodeg. : Welle : Iderghem : Alphene.

Afdruk van dit zegel in: «Sceaux et Armoiries de Flandre», p. 148 (Vicomte de Ghellinck Vaernewijck).

We danken hier hartelijk ridder Xavier de Ghellinck Vaernewijck, die ons de afdruk uit dit werk toeliet.

(97) 1776 namelijk. Sceaux et Armoiries de Flandre, p. 148.

(98) o.c., p. 148.

ganger van onze veldwachters, en de *sergeanten*, vangers of dienaars der wet.

Ook bestond in elk dorp een raadgevend lichaam, samengesteld uit leden van de bezittende klas, de gegoeden genaamd. Ze traden als raadgevers van de schepenen op; hun taak was dus louter informatief. Deze instelling, die eigenlijk geen wettig aspect vertoonde, bood het grote voordeel dat de schepenen bij het uitvaardigen, van soms drastische maatregelen en wetten, vooraf reeds gedekt werden door een voornaam deel van de bevolking, een deel, dat wegens zijn macht en invloed, de zwakkere klas van het dorp spoedig tot kalmte en volgzzaamheid bracht.

Ten slotte vermelden we nog de «*Pointers* ende *setters*», wier taak het was de belastingen in de gemeente te taxeren en te innen. Meest altijd behoorden ze tot de gegoeden van het dorp.

Tot daar de beschrijving van het bestuursapparaat van onze gemeente. In een bijvoegsel laten we thans een lijst volgen met de namen van baljuws, meiers en schepenen van Erembodegem. Deze lijst is ver van volledig. 't Is maar een steekproef. De plaatsruimte in het bestek van deze uitgave laat het publiceren van een volledige lijst — in zo ver ze volledig kan zijn — niet toe. Als we het hier doen dan is dit vooral om de belangstellenden in de familienaamkunde een helpende hand te reiken.

De lijst werd opgemaakt aan de hand van het kerkarchief Erembodegem, alsmede van het Rijksarchief van Gent, Fonds Erembodegem. Insgelijks figureren er enkele namen door de Potter en Broeckaert in hun werk over Erembodegem aangetekend. Nadere bronvermelding lieten we van kant.

1234	— Balduinus	Meier
1407	— Agnes van Lancbrouc	Meier
1408	— Jan Wulgeman	Meier
1412	— Jacob van Beernem	Baljuw
1436	— Cornelis van der Varent	Schepenen (zoon van Jacob)
	Jan Bloummaert	id.
1441	— Jan van Bernem	Schepenen
	Wouter Heyman	id.
	Coel Mulaert	id.
	Jan Straetman	id.
	Jan Hoery	id.
	Pieter Cortvriendt	id.
1470	— Jan van Lokeren	Meier
1474	— Hendrik van Campene	Meier
1491	— Cornelis van der Helst	Meier
	Pieteren Meghanc	Schepenen
	Heinric Bule	id.
	Pieter van der Helst	id.
	Joes Herri	id.
	Vrancke van der Storme	id.
	Jan van den Steene	id.
	Jan Ghisels Jans sone	id.
1496	— Jan Boidon	Baljuw
1524	— Gillys van Welle	Baljuw
	Janne Ghysels	Schepenen
	Pieter van Ghinderduere	id.
	Willem Brecpot	id.
	Pieter Ghysels	id.

1525	— Geeraard Goethals	Schepenen (voorschepen v. Aalst)
1528	— Gillys van Welle	Baljuw
1547	— Jan van Reynghersvliet	Meier
1552	— Joos van den Hende	Baljuw
1563	— Cornelis Scapaert	Baljuw
	Zegher Cricke	Schepenen
	Joos van Nieuwenhove	id.
	Adriaen Callebaut	id.
	Goorick van Welle	id.
	Raes Kiekens	id.
	Pieter van Vaerenberghe	id.
1592	— Pieter van der Elst	Meier
1596	— Cornilius Kiekens	Baljuw
1631	— Joos van der Elst	Meier
	Pieter Claes	Burgemeester
1633	— Jacob van der Elst	Meier
1634	— Pedro (Pieter) Clays	Burgemeester
1641	— Gabriel Verbrugghen	Meier
	Guilliam Cortvriendt	Burgemeester
	Arnaut t' Kindt	Schepenen
1648	— Nicolaes Curtvriendt	Baljuw
1653	— id.	id.
1668	— Frans van der Elst (z.v. Jacob) ...	Meier
1674	— Jacobus Ghysels	Meier
	Jan de Vrint	Burgemeester
	Pieter van der Poorten	Schepenen
1677	— Jan van der Elst	Meier
1680	— Pieter de Rijcke	Baljuw
	Guilliam Cortvriendt	Burgemeester
	Joos van Varenberghe	Schepenen
	Matthijs de Rijcke	id.
1682	— Pieter de Rijcke	Baljuw
	Gabriel Verbrugghen	Meier
	Hendrick de Smet	Schepenen
	Peeter van Varenbergh	id.
1683	— Adriaen Hendrickx	Burgemeester
	Hendrick de Smet	Schepenen
	Peeter van Varenbergh	id.
	Adriaen van Abeele	id.
	Gillis van den Broecke	id.
	Pieter van der Poorten	id.
	Jan Snel	id.
1684-85	— Pieter de Rijcke	Baljuw
	Gabriel van der Bruggen	Meier
	Hendrick de Smet	Schepenen
	Peeter van Vaerenbergh	id.
1694	— Gabriel Verbrugghen	Meier
	Jan Baptist Touriani	Schepenen
	Jan van Langenhove	id.
	Joos de Schrijver	id.
1698	— Pieter de Rijcke	Baljuw
	Gabriel Verbrugghen	Meier
	Jan Baptist Touriani	Burgemeester
	Lauwereys de Greve	Schepenen
	Joos van Varenbergh	id.
	Joos Vonck	id.
17..	— Thomas Ghysels	Meier
1709	— Paulus Fransiscus Verbrugghen ...	Meier
	Jan Baptist Touriani	Schepenen
	Jan Temmerman	id.

1713	Judocus Verbrugghe	Meier
	Joos van Varenberghe	Burgemeester
	Jan Baptist Touriani	Schepen
	Laureys de Greve	id.
	Jan van Cauwenberghe	id.
1715	Hendrick de Smet	Burgemeester
	Baudewyn Braeckman	Schepen
	Joos Vonck	id.
1716	Geert Ghysels	Meier
	Hendrick de Smet	Burgemeester
	Adriaen de Schrijver	Schepen
	Baudewyn Braeckman	id.
	Joos Verleysen	id.
	Joos Vonck	id.
1720	Franciscus de Pauw	Baljuw
	Adriaen de Schrijver	Burgemeester
	Judocus Verbrugghe	Schepen
	Pieter van den Driessche	id.
1724	Franciscus de Pauw	Baljuw
	Judocus Verbrugghe	Schepen
	Pieter van den Driessche	id.
	Joos Vonck	id.
	Cornelis Rijdtant	id.
	Judocus van den Abbeele	id.
	Franciscus van Nieuwenhove	id.
1731	Franciscus de Pauw	Baljuw
	Peeter van den Driessche	Burgemeester
	Joos Verleysen	Schepen
	Cornelis Rydtant	id.
	Joannes Mollaert	id.
1732	Franciscus de Pauw	Baljuw
	Jan van Gucht	Burgemeester
	Joos Verleysen	Schepen
	Cornelis Rydtant	id.
	Joannes Mollaert	id.
	Adriaen Brys	id.
1734	Franciscus de Pauw	Baljuw
	Baudewyn Braeckman	Burgemeester
	Judocus de Smet	Schepen
	Pieter van den Driessche	id.
	Geeraert van Vaerenbergh	id.
	Jan de Coninck	id.
	Pieter van der Poorten	id.
1739	Franciscus de Pauw	Baljuw
	Pieter van den Driessche	Burgemeester
	Cornelis Rydtant	Schepen
	Joannes Mollaert	id.
	Joos van Vaerenbergh	id.
	Adriaen de Schrijver	id.
	Jan Baptist Braeckman	id.
	Adriaen Brys	id.
1740	Franciscus de Pauw	Baljuw
	Pieter van den Driessche	Burgemeester
	Adriaen Brys	Schepen
	Jan de Gendt	id.
	Adriaen van Vaerenbergh	id.
1743	Jan Jozef Ghysels	Meier
	Baudewyn Braeckman	Burgemeester
	Pieter van den Driessche	Schepen
	Cornelis Rydtant	id.
	Jan de Ghendt	id.
	Livinus van Vaerenbergh	id.

1744	Baudewyn Braeckman	Burgemeester
	Pieter van den Driessche	Schepen
	Cornelis Rydtant	id.
	Jan de Ghendt	id.
	Livinus van Vaerenbergh	id.
	Adriaen van den Abbeele	id.
	Franciscus van Nyghen	id.
1746	Felix van den Hende	Meier
	Livinus van Vaerenbergh	Burgemeester
	Cornelis Rydtant	Schepen
	Franciscus van den Driessche	id.
	Judocus Coppens	id.
	Jan Baptist van Cauwenberghe	id.
1751	Felix van den Hende	Baljuw
	Jan Baptist de Pauw	Burgemeester
	Cornelis Rydtant	Schepen
	Adriaen Brys	id.
	Christiaan Lippens	id.
1753	Petrus Franciscus de Noose	Baljuw
	Pieter van den Driessche	Burgemeester
	Cornelis Rydtant	Schepen
	Adriaen Brys	id.
	Christiaan Lippens	id.
	Judocus van Haver	id.
1771	Petrus Franciscus de Noose	Baljuw
	Livinus van Vaerenbergh	Burgemeester
	Judocus Baeten	Schepen
1788	Karel, graaf de Baillet	Meier

De Franse Revolutie brak in eigen land en in de streken waar haar legers binnenrukten, het oud feodaal staatsbestel ten gronde af. Op 1 Oktober 1795 werd het Belgisch grondgebied bij Frankrijk ingelijfd. Onze middeleeuwse bestuurs- en rechterlijke instellingen werden door totaal nieuwe vervangen. Op 31 Augustus 1795, nog vóór de definitieve aanhechting, had het Comiteit van Openbaar Welzijn ons land in negen departementen ingedeeld. Het departement der Schelde, waartoe Erembodegem behoorde, kreeg Gent als hoofdplaats en was gevormd uit een deel van het graafschap Vlaanderen. Voorlopig bleef het land bestuurd door de wetten die het kende, in afwachting dat de nieuwe wetgeving der Republiek zou worden afgekondigd. Volgens de republikeinse grondwet van het jaar III moest het bestuurspersoneel van de departementen, van rechtbanken en van de gemeenten door verkiezing worden aangewezen. Een gemeentebestuur hadden enkel de gemeenten die meer dan 5000 inwoners telden. Andere, zoals Erembodegem, werden gegroepeerd in kantons-gemeentebesturen, waarbij elk van deze gemeenten een gemeenteagent (municipale agent) afvaardigde. In elk kanton, voor wat Erembodegem betreft, te Herzele, werd recht gesproken door een vrederechter. Bovendien had elk departement een criminele rechtbank en drie tot zes boetstraffelijke rechtbanken. Een « nationale commissaris » vertegenwoordigde de regering bij het bestuur van het kanton. Op 15 December 1795 verscheen het wetboek der overtredingen en der straffen, dat, door een eenvormige wetgeving, de verscheidenheid der costuymen en rechtspraken verving. Van die datum af verscheen de ene wet op de andere, die de totale hervorming van het finantieuzen, het belastingstelsel, de patenten door-

voerde, alsook deze van het notariaat. Op 17 Juni 1796 werd de burgerlijke stand ingesteld, en met hem de echtscheiding met wederzijdse toestemming. Tot hiertoe berustte de geschiedenis van elke familie in de sakristij van de kerk, van dan af moest alles naar het gemeentearchief. Geboorten, overlijdens en huwelijken hoefden burgerlijk ingeschreven ten gemeentehuize. Sedert 6 December 1796 werden al de wetten van de republiek op België toegepast. Enkel het kiesrecht, volgens de grondwet van het jaar III, moest nog worden uitgebreid.

De grondwet van het jaar III voerde een dubbel getrapt kiesstelsel in, dat het algemeen stemrecht door voorwaarden van cijns en van bekwaamheid temperde. Waren kiezers: alle Fransen, die de ouderdom van 21 jaar bereikt hadden, een rechtstreekse belasting betaalden en op het burgerboek ingeschreven stonden als geletterde lieden. Dit soort burgers, vergaderd in «kantonale grondvergaderingen» verkozen de vrederechter van het kanton alsook de gemeentelijke ambtenaren. Op 1 germinal jaar V (21 Maart 1797) ging in ons land voor de eerste maal de verkiezing door.

De staatsgreep van 18 brumaire jaar VII (9-10 November 1799) bracht Eerste Consul Napoleon aan het bewind. In 1800 werd hij keizer. Napoleon bouwde het bestuur op stevige basis. In elk departement bewoog de gang van het hoofdbestuur rond de persoon van de prefekt, die als een kleine keizer optrad. Beneden hem, in de arrondissementen van het departement, werden onderprefekten aangesteld. Tijdens het Consulaat en het Keizerrijk behoorde Erembodegem administratief bij de prefektuur van het departement der Schelde, met als hoofdplaats Gent, en bij de onderprefektuur van het arrondissement Oudenaarde, met deze stad als zetel.

De nieuwe grondwet van het jaar VIII (1800) trok een streep door de zelfstandigheid, welke de grondwet van het jaar III aan de gemeentebesturen had verleend. De kantonale gemeentebesturen werden opgeruimd. De nieuwe zouden niet meer door verkiezing worden aangesteld. Elke gemeente, tot de kleinste toe, kreeg haar maire en haar gemeenteraad. Voor gemeenten met meer dan 5000 zielen geschiedde hun benoeming door de regering, in kleinere, zoals Erembodegem, door de prefekt. Elke maire had zijn toegevoegde maire, de adjoint. Diens benoeming geschiedde op dezelfde voet als die van de maire. Deze en zijn adjoint alleen namen het plaatselijk bestuur waar. Na het afkondigen der benoeming kwam een raadslid van het arrondissement de maire ter plaatse installeren. De gemeenteraad werd aangeworven onder de hoogst getaxeerde inwoners. Hoogstens vijftien dagen per jaar kwam deze samen. Hij bezat slechts bevoegdheid in zake uitgaven, ontvangsten en openbare werken.

Van de derde maire van Erembodegem, namelijk J.B. van Langenhove, vonden we de benoemingsbrief in kopij terug. (99) Hij werd benoemd op 24 frimaire jaar 14 (15 December 1805). Welke taak hem werd opgelegd en hoe de maire deze opvatte, lezen we duidelijk uitgestippeld in zijn proclamatie tot de bevolking, afgekondigd en aangeplakt op 18 Januari 1806:

«Den maire der commune van Erembodeghem arrondissement Audenaerde.

Aen de inwoonders van het zelve gemeeynte.
Medeborgers!

Ik voorkome ulieden met genoegen dat bij besluit van den prefet van dit departement in date 24 frimaire laest ik benoemt ben tot de fonctie van maire uwer gemeeynte, in plaets van sieur temmerman demissionnaire. Gevolgentlijk dat van alle zaeken die het gemeeynte aengaen het voortaan aen my is dat gy lieden uw moet adresseren alle maendagen en donderdagen van ten 9 ueren 's morgens tot den twalf ueren en van twee ueren van den naermiddag tot vijf ueren, 't myn'er domicile ten huysen van

Als wanneer ik tot de selve plaets beroepen ben, heeft de prefet my besonderlijk gelast met de strenge uytwerking der wetten op de militaire conscriptie op de policie van de herbergen bedeleryen, civilen staet, het schuwen van bosschen landen eygdommen als mede de uytwerkingen van de reglementen op het straet beleet, hij heeft daer omtrent alle myne verantwoordelijkheid beroepen, en ik en verduyke ulieden niet dat ik alle myne poogingen zal aanwenden tot de aenhouding van de deserteurs of refractaire conscrits, tot het uytroeyen van de bedelerye het prompt onderhouden van den civilen staet, dat ik stiptelijk zal vervolgen en aen de tribunaelen overgeven de schenders der bosschen, haut dieven of anden vrugten, ende eyndeling dat ik de reglementen op het verweyden ende de opmaeking der straeten en wegen zal doen ten uytvoer bringen, in der manieren en op de voet als zulks is geordonneert door den heer commissaris Blondel, die my by synen brief van 2 deser zulkx nog specialijk heeft gerecommandeert ende my aensocht believen te waerschouwen dat by aldien eerstdaegs de geschalende boomen niet zyn gekapt, de haegen en jonge plantsoenen niet en zyn verplant, de grachten geopent ende voorders niet en is volkomen aen alle het gone aen ulieden in de voorschouwing is geordonneert, hy sulcx niet alleen 't ulieden coste zal doen ten uytvoer bringen maer boven dies doen in ulieden gesag werkstellig maeken de boete bepaelt by besluit van den prefet. Verders wat betreft de deserteurs, waerof het getal dagelijkx vermindert, kan ik ulieden niet genoegsaem aen-

(99) «Sousprefecture de l'arrondissement d'Audenaerde Departement de l'Escaut.

2. Bureau
Nominations

Nr du depart 59629

Le Prefet

En vertu des pouvoirs qui lui sont attribuées par la loi du 28 pluviöse an 8

Nomme

Monsieur Jean Baptiste Van Langenhove a la place de maire de la commune d'Erembodeghem en remplacement de Mr de Temmerman demissionnaire.

Le sousprefet de l'arrondissement d'Audenaerde est chargé de l'exécution du présent arrêté.

Fait a Gand le 24 frimaire an 14. Signé (onleesbaar)

(Persoonlijk archief, Erembodegem. Copiënregister, blz. 1).

wakkeren van hun seffens aen den prefet te gaen aanbieden, die hier een feuille de route zal geven met de welke zy zonder eenige straffen te moeten ondergaen by hun corps worden ontfangen.

Gedaen ter mairie van Erembodeghem den 18 januari 1806
ondertee kent den maire » (100)

Op 13 April 1806 vaardigde Napoleon een dekreet uit besluitend dat het eerste vijfjaarlijks hernieuwen van maire- en adjuncten-ambten in de gemeenten van het keizerrijk moest voltrokken zijn op 1 Januari 1808. Op 21 December 1807 werd van Langenhove opnieuw tot maire van Erembodegem benoemd. Bij zijn aanstelling legde hij de eed van gehoorzaamheid aan de wetten van het keizerrijk en de eed van trouw aan de keizer af. (101) Gedurende het hele Franse bewind en nog een drietal jaren tijdens het Hollands bestuur is hij maire van Erembodegem gebleven. Hij was terzelfdertijd maire van Denderleeuw. (102)

Hoger schreven we dat de maire door een adjoint ter zijde werd gestaan. De maire van Erembodegem beschikte over twee adjuncten. De verklaring hiervan ligt misschien in het feit dat hij tevens Denderleeuw bestuurd.

Volledigheidshalve moeten we er nog aan toevoegen dat, alhoewel de adjoint door de prefekt benoemd werd, hij werd aangesteld door de maire, die dan ook de eed van gehoorzaamheid aan de wetten van het keizerrijk en van trouw aan de keizer afnam. De maire kon zijn adjoint in zijn ambtsbezigheden delegeren.

(100) Persoonlijk archief. Erembodegem. Copieënregister, blz. 13-14.

(101) « Département de l'Escaut, Arrondissement d'Audenarde. Extraits du Registre des arrêtés de la Prefecture.

Le prefet du département de l'Escaut membre de la legion d'honneur.

En vertu des pouvoirs qui lui sont attribués par la loi du 28 Pluviose an 8 et les dispositions du decret imperial du 13 avril 1806, portant que le premier renouvellement quinquinal des Maires et adjoints de toutes les communes de l'Empire, s'effectuera pour le premier janvier 1808.

Nomme Monsieur Van Langenhove Jean Bpt aux fonction de maire de la commune d'Erembodeghem pour entrer en fonction au premier janvier 1808.

Fait a Gand le 21 Decembre 1807. Signé (onleesbaar).

Le Maire de la commune d'Erembodeghem en conformité de la lettre de Monsieur le prefet du 21 Xbre 1807 et en vertu de l'arrêté.

Declare accepter la dite fonction et pour me conformer aux dispositions de l'article 56 de l'acte des Constitutions de l'Empire du 28 floreal an 12.

Je jure obeissance aux constitutions de l'Empire et fidelité a l'Empereur.

Fait a Erembodeghem le 1er Janvier 1808.

J.B. Van Langenhove.

(Persoonlijk archief. Erembodegem. Copieënregister, blz. 74-75).

(102) « Séance du 1 avril 1808.

Den Maire der commune van Denderleeuw voorkomt de herbergiers dat zij 's avonds opde gestelde uere door de reglementen en besluyten hunne herbergen moeten doen ruymen, op pene dat zij ingevolge deze zullen gestraft worden, met de gone die aldaer zullen bevonden worden.

Gedaen tot Erembodegem den 1er april 1808.

get. J.B. Van Langenhove Meier.

(Persoonlijk archief. Erembodegem. Copieënregister, blz. 79).

Tijdens het Keizerrijk telde Erembodegem in zijn gemeenteraad vijf leden. Zo vonden we voor 1813 als gemeenteraadsleden vermeld: Jan van Haever, Jan Baptist de Coninck, Bernard Verleyen, Pieter van Vaerenbergh, en Jozef de Loose. Ze waren allen landbouwers. Na hun benoeming door de prefekt was het de maire die hen installeerde en hun eed afnam.

Napoleon schonk ons een rechterlijk stelsel, dat tot heden schier onveranderd is gebleven, zoals de vrederechters, de rechtbanken van Eerste Aanleg en de Beroepshoven (Keizerlijke Hoven), ook de Assisenhoven, de Handelsrechtbanken en de Werkrechtersraden, waarvan de eerste in Begië ten jare 1810 te Gent ingesteld werden.

Elke gemeente van het kanton had een gezworene in het kantonaal vrederecht; zo vonden we voor 1807 een zekere Cornelius Benediktus Lievens uit Erembodegem, als gezworene van het kanton Herzele.

Napoleon bekroonde zijn rechterlijke hervormingen met het afkondigen van de wetboeken: het burgerlijk wetboek in 1804, het wetboek voor rechtspleging in burgerlijke zaken in 1806, het wetboek voor rechtspleging in strafzaken in 1808, het handelswetboek in 1807, het strafwetboek in 1810.

Om het politietoezicht over de gemeente uit te oefenen beschikte de maire over een « commissaire de police » en over een « garde champêtre ». Doch deze politiemacht was voor het handhaven der openbare orde niet toereikend. Het Frans gouvernement zag zich genoodzaakt in elke gemeente een municipale garde, ook patrouille genaamd, te doen oprichten. Deze liep niet altijd in het spoor van de verwachtingen der inrichters. Op 10 April 1806 zien we hier ter plaatse maire van Langenhove de municipale garde reorganiseren. Deze taak droeg hij op aan Bruno Jacob, die later zijn adjoint werd. Op 3 December 1807 vaardigde de prefekt van het departement der Schelde het bevel uit de municipale garde onmiddellijk in dienst te doen treden. De garde bestond uit enige secties, naarmate de noodwendigheid. Over elke sectie voerde een korporaal het bevel. In haar geheel werd de municipale garde geleid door een kapitein. Wegens de grote uitgestrektheid der gemeente Erembodegem, ging de maire op 26 November 1814 over tot de uitbreiding van deze garde, dit op bevel van de prefectuur. Over heel het gebied der gemeente patrouilleerden vier secties: de eerste op de wijk ten Bos, met adjoint Adriaan van Vaerenbergh als chef, de tweede op de wijk der Brusselbaan, met Jozef van Cauter als hoofdman, de derde in de wijk de Plaats en de vierde in de wijk Terjoden, met respectievelijk Jan Baptist Wille en Pieter van Bleyenbergh als aanvoerders. Elke sectie bestond uit vier manschappen, met een korporaal, die door de verantwoordelijke aanvoerders werd aangesteld. (103)

Tijdens het Frans Bewind (1795-1815) kende Erembodegem als gemeentelijke overheid:

(103) Persoonlijk archief. Erembodegem. Copieënregister, blz. 87-88.

jaar 5 — (1796)	L. J. Verbrugghe	Regent
jaar 7 — (1798)	Joannes de Vis	Agent municipal
jaar 8 — (1799)	Bernard Temmerman	id.
jaar 9 — (1800)	Joannes de Vis	Maire
jaar 10-14 (1801-1805)	Bernard Temmerman	id.
(1805-1815)	Jan Bapt. van Langenhove	id.

De vereniging van België met Nederland in 1815, na de definitieve nederlaag van Napoleon, liet aanvankelijk de bestuurlijke omschrijvingen bestaan; het deerde weinig, of prefekten en departementen nu gouverneurs en provinciën genoemd werden, als het bestuur maar voortging. Het jeugdige koninkrijk legde in zijn bestuurswezen de Franse vormen af en ging in schijn terug naar het nationaal verleden. De provinciën kwamen in de plaats van de departementen en hun historische namen vervingen de namen door de Republiek gegeven. Het departement der Schelde, betreffende weinig verkleind, werd herdoopt in Provincie Oost-Vlaanderen, met een gouverneur. Op haar beurt werd de provincie in distrikten ingedeeld. Erembodegem hoorde bij het distrikt Aalst, met aan het hoofd een Commissaris van de Koning. De indeling bij het kanton Herzele bleef gehandhaafd. Voor militieaangelegenheden was Erembodegem ingedeeld bij het 30e militiekanton Herzele. De rechterlijke inrichting van het Franse Keizerrijk bleef nagenoeg ongewijzigd bestaan, doch de door de Fransen opgedrongen wetboeken moesten nationaal gemaakt; deze herziening gebeurde door een commissie van Hollandse rechtsgeleerden.

Van Langenhove heeft zijn naam en functie van maire van Erembodegem en van Denderleeuw tot in Juli 1818 behouden. Tot deze datum zien we nog zijn adjoints optreden. Van Langenhove was eveneens lid van de Staten Provinciaal van Oost-Vlaanderen. (104)

Op 5 Juli 1818 benoemde Koning Willem I der Nederlanden Jan Frans de Smedt uit Aalst, niet tot maire, maar tot burgemeester van Erembodegem. Op 12 Augustus daaropvolgend legde deze in de handen van baron de Keverberg, gouverneur der provincie, de eed af.

(104) Ze waren als dusdanig vermeld op de nieuwe klok der kerk van Erembodegem (1817). Kerkarchief Erembodegem. Liber Memorialis.

(105) « Extrait de l'acte de prestation de serment des Bourgemestres des regences des campagnes.

Aujourd'hui douze aout mil huit cent dix huit, à dix heures du matin, devant nous Charles Louis Guillaume Joseph Baron de Keverberg de Kessel, chevalier de l'ordre du lion Belgique, Gouverneur de la Flandre orientale, est comparu le Sr J. Fr. De Smedt, nommé par décret Royal en date du 5 juillet dernier aux fonctions de Bourgemestre de la commune d'Erembodegem, lequel a prêté entre mes mains le serment, dont la teneur suit: Je promets et jure, que je remplirai mes fonctions avec zèle et fidélité, conformément à la loi fondamentale, les lois générales du pays et à ce qui est prescrit par le règlement d'administration que je contribuerai de tout mon pouvoir au bien être de la commune, et que, pour obtenir ma nomination ou election je n'ai fait ni promis aucuns dons ni remunerations et que je n'en recevrai aucuns de qui ce soit pour faire ou omettre quelque chose dans l'exercice de mes fonctions le tout ni directement ni indirectement. En consequence de l'accom-

(105) In de reeks burgemeesters van Erembodegem figureert hij dus als de eerste. Tot in 1830 bleef hij dit ambt uitoefenen.

Het koninklijk dekreet van 31 Januari 1819 voerde een hervorming van het veldwachterskorps in. Op 5 Oktober van hetzelfde jaar richtte de Commissaris van de Koning in zijn distrikt Aalst, op bevel van de gouverneur, 11 brigades op, namelijk in de gemeenten St-Antelinks, Aaigem, Denderleeuw, Erembodegem, Haaltert, Heldergergem, Herzele, Kerksken, Ressegem, Woubrechtgem en Welle, met voornoemde gemeenten als hoofdplaatsen van de brigades. Erembodegem was de hoofdplaats van de 5e Brigade. Hetzelfde dekreet van de gouverneur benoemde Jan Frans van Hauwe tot veldwachterbrigadier van Erembodegem. De commandant van de Koninklijke Maréchaussee regelde de dienst van de veldwachters. (106)

In 1819 nam het gemeentebestuur van Erembodegem de benoeming van een tweede veldwachter in overweging. De gemeente telde toen 2811 zielen. Voor één veldwachter was het grondgebied overigens ook te uitgestrekt. De aanvraag werd ingewilligd en de gouverneur benoemde Josse de Wael tot tweede veldwachter, die op 16 Februari 1820 bij de vrederechter te Herzele de eed aflegde. Volgens zijn benoemingsbrieven bedroeg de wedde van de veldwachter 171,28 gulden (dit is: 141,75 gulden wedde en 29,53 gulden vergoeding voor de uniform. (107)

Om de lijst der gemeentelijke overheid te laten vervolgen, noteren we voor de duur van het Hollands Bewind:

1815-1818: Jan Baptist van Langenhove Maire

1818-1830: Jan Frans de Smedt Burgemeester.

In 1830 kwam België als zelfstandige en onafhankelijke natie tot stand. Het land kreeg zijn definitieve bestuurlijke en rechterlijke structuur, zoals we die thans kennen. Bestuurlijk behoort Erembodegem tot het arrondissement Aalst en rechterlijk tot het arrondissement Oudenaarde, kanton Herzele. Voor wat de kamer- en provincieverkiezingen aangaat, maakt Erembodegem deel uit van het kieskanton Herzele en van het kiesdistrikt Aalst-Oudenaarde.

Reeds in 1830 telde de gemeenteraad van Erembodegem 11 leden, die tot kort vóór de eerste wereldoorlog om de drie jaar gedeeltelijk werden verkozen. Sedert het invoeren van het algemeen stemrecht in 1921 heeft de verkiezing om de zes jaar plaats.

Van 1830 tot heden had Erembodegem de volgende burgemeesters:

1830 - 1836	Joost de Vuyst
1836 - 1845	Frans van Aeltert
1845 - 1847	Jan van Haever
1847 - 1866	Judocus van Vaerenbergh
1866 - 1869	Felix Janssens

plissement de cette formalité nous avons déclaré le dit Sieur J. Fr. De Smedt installé dans les fonctions de Bourgemestre de la commune d'Erembodegem. Fait à Gand, le jour, mois et an que dessus...» (Persoonlijk Archief, Erembodegem. Copieënregister, blz. 89).

(106) Persoonlijk Archief, Erembodegem. Copieënregister, blz. 108-110.

(107) Persoonlijk Archief, Erembodegem. Copieënregister, blz. 110-111.

1870 - 1871	...	Jan Baptist van Vaerenbergh
1871 - 1874	...	Judocus van Vaerenbergh
1874 - 1894	...	Bernard Verleysen
1894 - 1915	...	Hilonné de Cock
1921 - 1939	...	Hippoliet Carlier
1940 -		de h. Oscar de Cock.

We noteren eveneens voor deze periode de gemeentesekretarissen:

(1825) - 1836	...	Jan Baptist de Backer
1836 - 1865	...	Gisbert van der Poorten
1865 - 1890	...	Pieter van der Poorten
1890 - 1916	...	Leopold van Vaerenbergh
1916 - 1946	...	Jules van Vaerenbergh
1946 -		de h. Leopold van Vaerenbergh.

Tot 1942 was Erembodegem afhankelijk van de Rijkswachtbrigade van Aalst, sindsdien ressorteert de gemeente onder deze van Denderleeuw. Op het huidige ogenblik wordt de politiedienst in de gemeente verzekerd door de politiecommissaris, 3 politieagenten en 2 veldwachters.

Het Koninklijk besluit van 21 Juli 1843 erkende als wapen van Erembodegem: op zilver een bloeiende hoprank in natuurlijke kleur. (108) Het komt ook voor op het zegel van het gemeentebestuur.

Om dit hoofdstuk af te sluiten citeren we de namen van het gemeentebestuur in functie, en wel in officiële volgorde:

de heren	Oscar de Cock	...	Burgemeester
	Louis de Clippel	...	1e Schepen
	Louis Temmerman	...	2e Schepen
	Albert Vijverman		
	Oscar Riga		
	René Herzeel		
	Alfons Mertens		
	Oscar Van den Berghe		
	Willy Verleysen		
	Kamiel Walgraef		
	Caesar de Knibber.		

VI. — HISTORISCHE BIZONDERHEDEN.

Bizondere feiten of gebeurtenissen, in betrekking met onze nationale geschiedenis, kunnen we, voor wat de Middeleeuwen betreft, wegens het gebrek aan dokumenten, te Erembodegem niet aanstippen. Uit de doodse stilte die over deze eeuwen hangt, mogen we niet afleiden dat de vloed van de tijdsomstandigheden de gemeente niet zou hebben overspoeld. Haar uiterst belangrijke strategische ligging in overweging genomen, kan het niet anders, of de toenmalige bevol-

(108) Volgens « Sceaux et Armoiries... » van burggraaf de Ghellinck Vaerne-wijck, gaf het Hollandse Gouvernement op 4 Aug. 1818 de gemeente Erembodegem machtiging als wapen te voeren: op zilver een dennetak in natuurlijke kleur (p. 149). Nergens vonden we dit wapen terug.

king moet de gesels en de ellende van de nooit rustende oorlogen, twisten en troebelen uit die tijden, misschien meer dan de overige gemeenten rond Aalst, hard aan den lijve hebben ondervonden. Gelegen aan de poorten van Aalst, het bolwerk van het graafschap Vlaanderen tegen de hertogen van Brabant, uitgestrekt langs de beide oevers van de Dender, de natuurlijke grens en de natuurlijke verdedigingslijn van het graafschap, knooppunt van twee bijzondere wegen: die van Aalst naar Ninove-Geraardsbergen en die van Aalst naar Brussel, eeuwenoude verbindingswegen, die teruggaan tot de Romeinse overheersing en nog vroeger misschien, die tot in de 15e eeuw nog in het centrum der gemeente samen kwamen en Aalst-waarts een en hetzelfde baanvak vormden. Voeg daarbij de weg Aalst-Geraardsbergen. Al deze geographische omstandigheden moesten onvermijdelijk voor gevolg hebben dat Erembodegem de weerslag van alle krijgsverrichtingen in en om Aalst ondervond.

Het weinige dat we in de late Middeleeuwen voor Erembodegem kunnen aantekenen heeft vooral betrekking op de leveringen voor het leger. De graven van Vlaanderen, tevens hertogen van Boergondië, legden hun onderhorig gebied lasten en leveringen op ten behoeve van hun oorlogsvoering. Zo werd het volk overladen met geldelijk lasten en leveringen in natura, bv. wagens met paarden en manschappen voor legervervoer. Alle onkosten waren voor de gemeente. Toen in 1416 Jan zonder Vrees « ter huutvaert » (ten oorlog) trok, werd de meierij Erembodegem opgeroepen om een wagen met vier paarden te leveren. De abdij Affligem bezat te Erembodegem vele eigendommen. Ze werd door de meierij aangesproken om voor een deel van deze onkosten in te staan. Doch ze weigerde, omdat haar goed vrij van belastingen was. Spijts de opgesomde motieven ter ontlasting of ter mildering, zoals « daermoede van de voorseyde prochie », die onze wethouders de schepenen van de Keure van Gent voorlegden, bleef de uitrusting ten koste van de meierij. (109)

In 1418 vinden we voor het eerst melding van de brug over de Dender. Een akte der schepenen van Gent spreekt er over: « meersch up den dendre an de brugghe ». (110) Reeds vele eeuwen vroeger verbond een brug beide oevers, aangezien de Romeinse weg Elewijt-Bonen hier over de rivier liep.

Ten jare 1436 marcheerde Filips de Goede naar Kales. Ditmaal viel het bekostigen van de wagen met vier paarden ten laste van het hof te Haele, eigendom der abdij van de Groenenbriel te Gent. Bij vonnis van 21 April 1436, uitgesproken door de schepenen van Gent, werd Wouter Heyman, pachter van het hof, tot deze krijgslast gedwongen. (111)

Een akte van de schepenen van Aalst, daterend van 18 April 1445, gewaagt van een tolrecht dat te Erembodegem op de brug geheven werd. Deze tol werd toen aan de stad Aalst in cijns gegeven. Volgens dit dokument was kort te voren de brug door oorlogsfeiten

(109) de Potter en Broeckaert, o.c., blz. 22.

(110) de Potter en Broeckaert, o.c., blz. 3.

(111) V. van der Haeghen: Het Klooster ten Walle en de Abdij Groenenbriel (Oorkonden) nr 186, blz. 238.

vernietigd geworden en lag ze in puin. Men drong er bij de graaf van Vlaanderen op aan dat hij ze zou doen herstellen. (112)

In 1554 was het opnieuw de meierij die voor het leveren van wagen en paarden moest instaan. Hiertegen spanden baljuw, meier en schepenen van Erembodegem, samen met de ingezetenen der overige drie parochies der meierij, een proces in bij het Hof van Vlaanderen. Het vonnis op 7 Maart 1561 door de schepenen der keure van Gent geveeld, bepaalde voor immer de uitrusting ten koste der meierij. (113)

Gedurende de godsdiensttwisten in de tweede helft van de 16e eeuw leek het land van Aalst een heksenketel van wanordelijkheden. De hagepreken van de hervormers lokten in Augustus 1566 de beeldenstorm uit. Benden beeldstormers terroriseerden de streek. In Aalst vierde het Calvinisme hoogtij. Met het optreden van de hertog van Alva en zijn beruchte bloedraad keerde een betrekkelijke vrede terug. Doch de bevolking werd finantieel lastig gevallen met de 10e en de 20e penning, belasting door Alva ingevoerd om zijn oorlogskosten te financieren. (114) In 1566 weigerde Aalst de toegang aan de ketters. In Juli 1572 vielen de geuzen onze streken binnen, onder leiding van Willem van Oranje. Na een korte strijd gaf de omgeving van Aalst zich aan de prins over. Onze mensen hadden niet enkel last van de Staatse legers of rebellen, doch eveneens van de Spanjaarden, met hun Italiaanse en Duitse huurlingen. De bezettingssellende nam nog een groter omvang aan toen in 1576 de Spaanse troepen aan 't muiten gingen. Op 25 Juli maakten de muiters zich meester van Aalst en plunderden de stad. In de omtrek voerden ze rooftochten uit. Ze legden de hand op al het vee, dat ze op twee uren rondom de stad in de stallen vinden konden en lieten de boeren weten dat ze het tegen betaling van een zekere som konden terugkrijgen. (115) Op dezelfde 25 Juli bereikten de Spaanse muiters de Denderbrug van Erembodegem, waar een groot aantal inwoners post hadden gevat. In allerijl had het volk de brug afgebroken om aan dit soldatengeweld de weg te versperren. Er ontstond een korte woordenwisseling tussen soldeniers en een zekere Bockaert uit Erembodegem. Na een vinnige schermutseling dreven de Spanjaards de samengeschoolde menigte op de vlucht. (116) Te beginnen met 16 November 1577 werd ieder dorp van het land van Aalst door de Staten gedwongen drie mannen te leveren om aan de versterkingen van Aalst te arbeiden. Het leger van aartshertog Mathias van Oostenrijk, die door de rebellen tot souverain van het land werd uitgeroepen, nam op 2 Februari 1578 Aalst in. 't Bleef er tot in Maart. In de jaren 1578 en 1579 was Aalst in de handen der Staatse legers. Na een kortstondige bezetting door de Spanjaards werd Aalst op 23 April 1582 door de Staatsen heroverd. Plunderingen en zware krijgslasten

(112) Zie hierover nota 14.

(113) V. van der Haeghen, o.c., nr 186, blz. 238.

(114) De penningboeken van Erembodegem berusten in het Stadsarchief te Gent.

(115) de Potter en Broeckaert: Geschiedenis van Aalst, IV, blz. 48.

(116) de Potter en Broeckaert: Geschiedenis van Erembodegem, blz. 23.

wogen op de omgeving. Het doormarsjeren van de Franse troepen van Anjou in 1582 en 1583 deden armoede en nood toenemen. Op 20 November 1583 verloor het Spaanse leger, onder het bevel van Farnese, Aalst van het juk der rebellen.

Te oordelen naar het verslag van de kerkelijke visitatie, door de landdeken van Aalst in 1618 te Erembodegem gedaan, lag de brug toen nog in puin. Wel had de koning van Spanje toelating verleend de brug te herstellen doch Aalst verzette zich hiertegen. (117) De redenen van deze oppositie hebben we niet kunnen achterhalen. Waren het strategische redenen?

Ten jare 1636 brak te Erembodegem de pest uit. Deze uiterst besmettelijke ziekte komt in de overlijdensregisters vaak voor onder de naam van « haeftighe sieckte », wegens het spoedig intreden van de dood. In vermeld jaar schreef de pastoor 28 overlijdens in, waarvan 12 ten gevolge van de pest. Op 14 Mei viel het eerste slachtoffer. De overige 11 staan geboekt in de laatste twee maanden van het jaar: 6 in November en 5 in December. Slechts in twee gezinnen eiste de pest op een en dezelfde dag meer dan een slachtoffer op. De ziekte nam gelukkig geen groter uitbreiding. Het jaar 1637 meldt maar één geval, namelijk in Januari. (118)

In Januari 1643 trad de Dender buiten zijn oevers en veroorzaakte een geweldige overstroming, waarin Adriaan Droeshaut uit Erembodegem jammerlijk de dood vond.

Onder het bestuur van de aartshertogen Albrecht en Isabella kende het land weer vrede. Wel ging de oorlog tegen Holland voort, doch ons volk had hieronder omzeggens niet te lijden, tenzij van het inkwartieren van troepen en van het leveren van arbeidskrachten voor het leger. Doch in 1645 vielen de Hollanders op verrassende wijze het land van Aalst binnen. Ze plunderden op grote schaal, zodanig dat, volgens de kronieken, de bevolking « tot sulcke armoede ende ruyne ghebrocht », niet de minste belasting meer kon betalen. Deze inval was de inzet van een meer noodlottige. Op 29 Oktober 1658 belegerden de Fransen Aalst, doch hun aanval werd afgeslagen. De wraak om deze mislukking was verschrikkelijk. Ze staken de huizen der randgemeenten in brand en pleegden op hun aftocht de meest afschuwelijke buitensporigheden. De brug van Erembodegem, die na 1618 dan toch, zo goed als 't ging, hersteld was, moest aan de baldadigheid der Fransen geloven. Eens te meer was Erembodegem een dorp zonder brug. Met de vrede van de Pyreneeën in 1659 verliet Lodewijk XIV voorlopig onze streken. Van deze vrede maakten de pastoor van Erembodegem en de bewoners van de Kwade Zijde onmiddellijk gebruik om de verbinding tussen beide parochiedelen te verzekeren. Ze stuurden een smeekschrift naar koning Filips van Spanje waarin ze al de noodlottige gevolgen voor de gemeenschap, vooral op geestelijk gebied, uiteenzetten. Ze vroegen om toelating op eigen kosten een nieuwe brug te mogen aanleggen, al ware het maar een voetbrug. Slechts een totaal versleten boot

(117) Archief Bisdom Gent: Visitationes Decanales. Decanatus Alostensis.

(118) Gemeentearchief Erembodegem, Parochiaal Register nr 1.

deed de overzet. Deze gebeurde dus in zeer bedenkelijke voorwaarden. Het baarde bijgevolg niet de minste verwondering, dat de bewoners van de Kwade Zijde — waar meer dan de helft van de bevolking gehuisvest was — zelden of nooit naar het dorp kwamen, zelfs niet om zich van hun godsdienstplichten te kwijten. Op 18 September 1660 verleende koning Filips aan het smeekschrift gunstig gehoor. Hij stond de gemeente toe op eigen kosten een voetbrug te bouwen. Uit de oorkonde blijkt duidelijk dat de brug voor het normaal verkeer niet zou herbouwd worden wegens haar strategisch belang. Het toekennen van een voetbrug noemde de koning uitdrukkelijk een bijzondere gunst, die wel kon worden toegestaan, daar het op dat ogenblik vrede was. De brug moest zo gebouwd worden dat ze enkel voor voetgangers kon dienen. Om te beletten dat ruiters en ander verkeer van de brug gebruik zouden maken, en ook om in de winter geen last te krijgen van het wassende water, gelastte de koning de voetbrug te bouwen met een opgang van drie of vier trappen. (119)

In 1667 schond Lodewijk XIV het verdrag der Pyreneeën en overschreed weer onze grenzen. Op 2 Augustus nam zijn leger Aalst in en marcheerde naar Dendermonde. Doch het doorsteken van de Scheldedijken verplichtte hem de aftocht te blazen naar Frans Vlaanderen. In September rukte hij terug op naar Aalst. Op 12 September veroverde hij de stad. Van hieruit trok zijn leger in het omliggende op plundertocht uit. Ons volk leed de zwartste armoede. Ook het leger van de geallieerden, dat in de omgeving van Aalst opereerde, onder de leiding van prins de Ligne, wierp in de weegschaal der beproeving nog een zwaar gewicht bij.

Midden deze ellende en algemene ontreddeering dook terug het spook der zwarte dood op. Het jaar 1667 blijft in de annalen onzer gemeente vereeuwigd als de meest lugubere periode van besmettelijke ziekten. De overlijdensregisters vernoemen de naam der ziekte niet, doch er bestaat niet de minste twijfel dat het de pest was, want in hetzelfde jaar richtte deze verschrikkelijke verwoestingen aan in de omgeving van Aalst, onder meer te Hofstade. (120) Van Januari 1667 tot einde September vermelden onze overlijdensregisters 46 sterfgevallen. Doch het laatste trimester geeft een aangrijpend bilan: 33 overlijdens in Oktober, 30 in November en 23 in December. (121) Dit maakt dus voor het hele jaar 132. De draagwijdte van dit cijfer kunnen we pas aanvoelen als we weten dat Erembodegem toen hoogstens 1000 tot 1100 zielen telde. Dit betekent dus dat ongeveer 1/8 der bevolking door de pest ten grave werd gesleept. Deze gesel maaide hele gezinnen weg. Terwijl men naast de woning nog bezig was een familielid te begraven, lag een ander op de laatste H.H. Sakramenten te wachten. Het dorp voelde over zich de koude hand der dood rusten. Alle leven viel stil. Niemand achtte zich veilig. Doodslucht en lijkgeur schiepen een weerzinwekkende atmos-

(119) Stadsarchief Aalst, Geelen bouck van Aalst, 109 v°.

Overdruk der oorkonde bij de Potter en Broeckaert, o.c., blz. 4-5 (nota).

(120) J. de Brouwer: Geschiedenis van Hofstade, blz. 72.

(121) Gemeentearchief Erembodegem, Parochiaal Register nr 3,

feer. De oorzaken van de pest hoeven we niet ver te zoeken. De hoogste opflakking van de ziekte valt samen met het verschijnen van de Franse troepen rond Aalst; besmette soldaten zijn altijd de beste verspreiders van ziekten geweest. De ellende van de bevolking, haar armoede, haar ondervoeding, het ontbreken van hygiëne, dit alles heeft niet minder in deze epidemie de doorslag gegeven. In 1668 daalde het sterftcijfer tot 71. Hiervoor komen 7 gevallen van pest in aanmerking. Voor 1669 komen 8 overlijdens op rekening van de pest. (122) Na dit jaar vinden we geen melding meer van de ziekte.

Van 1668 tot 1672 heerste weer vrede. Doch oorlogswolken staken weldra op; in Mei 1672 bereikten de Fransen terug de Dender. Ze bleven de omgeving van Aalst tot in 1676 met allerlei leveringen en belastingen lastig vallen. In voornoemd jaar bezetten de geallieerden de Dender tussen Aalst en Dendermonde, doch de wisselvalligheid der oorlogskansen deed de Fransen terugkeren. De vrede van Nijmegem zond hen enkel voorlopig naar huis, want in 1683 vielen ze weerom met man en macht onze streken binnen. Nog eens plundering krijgslasten en brandschattingen. Viermaal in dit jaar trokken de Fransen uit Aalst, door Erembodegem, naar Ninove en verder Brabant in. Dit krijgsgedoe joeg onze mensen herhaaldelijk op de vlucht. De opgelopen schade en de leveringen aan het Franse leger hebben Erembodegem en de drie overige gemeenten van de meierij een aardige penning gekost. We laten een officieel stuk uit die tijd aan het woord: « Staet ende inventaris van de schaede ende verlies de welcke d' insetenen der prochie ende vierschaere van Erembodeghem, Welle, Idderghem ende Teralphen hebben onderstaen ende geleden van het frans legher gemargeert synde door Aelst ende door Ninove naer Brabant ten drye à vier reysen ten jaere 1683 mitsgaeders intresten door missaethede ende vluchten daer door geleden als volgt. Eerst ende alvoren by de voornoemde vier prochien betaelt op het mandement by hun gedaen van date 26 8bre (oktober) 1683 inhoudende eene somme van acht duysent een hondert achten t'sestigh guldens mitgaeders eene andere vraghe van date 26 8bre. 1683 inhoudende den nombre van twelf vette koyen de geseyde mandementen ondert. by M. Pelletier, waer allemael is betaelt drye duysent guldens... Item hebben de voorschreven vier prochien gehadt vier sauvegarden de welcke becosticht hebben met de sauvegarde brieven t'saemen een duysent vyftigh guldens... Item heeft de voornoemde meyerie schaede ende intrest geleden soo door missaethede als vluchtinghe gelyck ook door verlies van graenen, hoey, tommaet, hoenderen, verckens ende weynighe koyen t'saemen bedraeghende negenthien duysent vier hondert sessen t'sestigh guldens seven stuyvers... Wat aengaet de huysen en syn op de voorschreven meyerie geene gebroken ». (123) Dit dokument dateert van 27 November 1683.

Op 9 September 1684 marsjeerden de Fransen, onder het bevel van kampmaarschalk Rose, door Erembodegem, om in Brabant te

(122) Gemeentearchief Erembodegem, Parochiaal Register nr 3.

(123) Rijksarchief Gent, Fonds Erembodegem, Bundel nr 72.

gaan oorlogen. De schade was niet zo aanzienlijk als bij de doormars van vorig jaar. Toch roofden ze 'in 98 huizen koeien, varkens, linnen en klederen. Eveneens berokkenden ze schade aan 't huisgerei, dit alles ten bedrage van 630 gulden 16 stuivers. (124)

Op 15 April 1691, Paasdag, verdronken in de Dender, na de Vespers te hebben bijgewoond. Josyne Dedemaecker, Adriana de Maeseneer en Jan Droeshaut. De pastoor heeft in zijn overlijdensregister geen beschrijving van het ongeluk gegeven. Waarschijnlijk hebben de Fransen de voetbrug over de Dender vernietigd of beschadigd en was het ongeluk te wijten aan de slechte toestand van het veer.

De Potter en Broeckaert geven in hun Geschiedenis van Erembodegem (blz. 23-24) een treurig relaas van de schade door Fransen en geallieerden hier in de tijdspanne 1675 - 1695 aangericht en van de last die op de schouders van onze bevolking woog: « Eene aantekening in het kerkarchief der Brabantsche gemeente Esschene, gejaarteekend 1695, hangt een bedroevend tafereel op van den toestand des landbouws in dien tijd. Sedert 1675, teekende de Brabantsche pastoor aan (dus gedurende twintig jaren) lag het land te Erembodegem, dat behoorde aan de kerk van Meldert, onbenuttigd, hoewel het vroeger in pacht was genomen aan uiterst geringen prijs, te weten 2,5 gulden het bunder. Niemand begeerde het, omdat de lasten, door de uitgeputte gemeente gevegd, hooger beliepen dan de opbrengst, en men den pachter verplichtte de wegen en straten langs zijn land te onderhouden. Om een denkbeeld te geven van den droeven staat van zaken, zij het voldoende te melden, dat Erembodegem, in één jaar, voor het leger had uitgegeven: ruim 6115 pond over levering van wagens en kosten van vervoer; 86 pond over levering van keurlingen (soldaten); 3200 pond over kantonnering van Hollandsche troepen; 180 pond over levering van koeien aan het leger te Lessen; 132 pond over het zenden van wagens ten dienste van het Fransche leger; 417 pond over levering van graan aan te Aalst gekampeerde Fransen; 48 pond over levering van een paard: samen meer dan 10.178 pond. Voor het jaar 1694 beliepen de belastingen in de gemeente niet min dan 6487 gulden, en van 1684 tot 1694 bedroegen de schade en het verlies, door de legerbenden te Erembodegem aangericht, tot het ontzaggelijk cijfer van 182.351 gulden 10 stuivers en 6 deniers ».

Onze bevolking was letterlijk uitgeperst. Onvermijdelijk moest zulk een toestand leiden tot verval op alle gebied.

In 1695 verlieten de Fransen de omgeving van Aalst om plaats te maken voor geallieerde garnizoenen. Een vredesperiode van negen jaar volgde. Doch in 1706 laaide het oorlogsvuur weer op, voornamelijk rond Dendermonde.

Niettegenstaande de troebele tijden vorderden de werken aan de Brusselse steenweg. Sinds vele jaren was men bezig, voortdurend door de oorlogsomstandigheden onderbroken en belemmerd, de oude verbinding Brussel-Aalst, de richting te geven die we thans kennen.

(124) Rijksarchief. Gent. Fonds Erembodegem, Bundel nr 72.

Natuurlijk was op dat ogenblik nog geen sprake van kasseien, 't was nog een aardeweg, met een onderlaag van boomstammen, waar het nodig bleek. 't Kasseien der wegen nam pas een aanvang tijdens de regering van Maria-Theresia. Te Erembodegem werd de oude weg rechtgetrokken en op sommige plaatsen verbreed. Het vak op het grondgebied der gemeente was in 1706 af.

Nu en dan verschenen nog Franse soldaten in het dorp. Op 29 April 1712 vond een Frans soldenier de dood in een tweegevecht met een inwoner.

Het vredesverdrag van Utrecht in 1713 zette voor vele jaren een punt achter de oorlogskwellingen. Nu er definitief vrede heerste mocht de brug van Erembodegem herbouwd worden en voor alle verkeer opengesteld. Een koninklijk octrooi van 1714 machtigde de gemeente een lening van 1.500 gulden aan te gaan om de werken te kunnen uitvoeren.

In Februari 1716 had onze bevolking weer af te rekenen met de grillen van de Dender. Op 7 Februari was Carolus Sonck met wagen en twee paarden op weg naar Aalst, waar ook straten onder water stonden. Boer en paarden raakten in het nauw. Meer dan honderd mensen keken anstig toe en trachtten gedurende een half uur man en paarden te redden. Doch vruchteloos. Ze verdronken. (125)

De overvloedige regens in Mei 1721 deden de Dender buiten zijn oevers treden. Het water zette 26 bunder land en weiden blank. De schade werd op 24 gulden per bunder gerekend. In totaal bedroeg ze 624 gulden. Van regeringswege kwam een vergoeding: « den thien-den penninck van ieders verlies ». (126)

Op 11 Januari 1727 verongelukte Petrus Arijs, zoon van Jan en Adriana van de Maele, door ontploffing van een « bombarde » (kanon).

Ten jare 1741 verontrustte opnieuw een besmettelijke ziekte onze bevolking. Ditmaal was het niet de pest, maar wel de dysenterie of rode loop. Op de 58 overlijdens in vermeld jaar waren er 16 het gevolg van deze ziekte. Voor November alleen staan er 10 ingeschreven. (127)

In Januari 1741 luidden onze klokken over de uitvaart van keizer Karel VI, vorst der Oostenrijkse Nederlanden, en eveneens over de troonsbestijging van zijn dochter Maria-Theresia. De dood van de keizer schudde de krijgslust van de naburige vorsten wakker. De oorlog ontbrandde het eerst in Duitsland. Frankrijk maakte aanstalten om ons land binnen te vallen. Maria-Theresia zond troepenversterkingen naar onze zuidergrens. Op 6 December bereikte een afdeling van het Oostenrijkse leger Erembodegem en werd voor een paar dagen ingekwartierd. Het inkwartieren van deze 396 manschappen geschiedde in vijf groepen, verdeeld over 119 huizen. De eerste groep, onder het bevel van de kapitein-kommandant der afdeling, telde 79 man en werd ondergebracht in 24 woningen. De kapitein-

(125) Gemeentearchief Erembodegem. Parochiaal Register nr 3.

(126) Rijksarchief Gent. Fonds Erembodegem, Bundel nr 72.

(127) Gemeentearchief Erembodegem. Parochiaal Register nr 3.

kommandant was gelogeerd bij Frans van den Driessche. De tweede groep, 73 man, werd gelogeerd in 19 huizen. Hun overste, kapitein Bernaerd, had zijn intrek genomen bij Jan de Ghendt. Nittenstyne, kapitein van de derde groep, nam zijn kwartier bij Jacobus Verhoeven. Zijn 90 soldaten werden verspreid in 27 huizen. De vierde groep, ten bedrage van 78 man, vond in 23 huizen onderdak. P. Pauwels kreeg de zieke soldaten te herbergen. De kapitein van deze groep verbleef bij Andries Brys. De vijfde groep telde 76 soldaten en werd in 26 huizen ingekwartierd. Hun kapitein had zijn logies bij Cornelius Rydant. (128) 's Anderendaags, 7 December, hoefde de gemeente 5 wagens met paarden klaar te houden om de bagage van de troepen die in Aalst lagen te vervoeren. De nodige wagens werden ofwel door het lot aangewezen of eenvoudigweg verpacht.

In Mei 1744 viel Lodewijk XV met een leger van 80.000 man ons land binnen. Misschien wel ten gevolge daarvan brak in 1745 te Erembodegem weer de rode loop uit. Er waren dit jaar 12 slachtoffers, (129) alle in September, Oktober en November.

Op 3 Februari 1745 sneuvelde Joannes Steleman, uit Erembodegem, soldaat-ruiter van het Oostenrijkse leger, onder het bevel van prins de Ligne. (130)

Een geweldige hagelbui teisterde op 23 Juli 1750 de oogst en vooral de hop. Van onze 81 bunder hop leken er 54 verloren. Men raamde de schade op 21.600 gulden; 64 van de 320 bunder graan (tarwe, rogge, masteluin) werden verwoest. De schade hiervan beliep 6.400 gulden. Van de 147 bunder zachte vruchten (haver, erwten, bonen en boekweit) ondergingen er 49 grote schade, op 3.760 gulden geschat. Het gunstig weder nadien herstelde, voor wat de hop betreft, enigszins de schade, zodat het geschatte totaal van 31.760 gulden op 24.560 gulden terugviel. (131)

Pastoor Egidius Mercier, die de gewoonte had bij het invullen van de doopregisters af en toe een bijzonder feit aan te tekenen, noteerde tussen de jaren 1755-1762 niet minder dan zeven aardbevingen. Voor de aardstok in de nacht van 26 op 27 December 1755, schreef hij laconisch: « motione trepidat terra hic et alibi » (de aarde beeft hier en elders). Op 13 Februari 1756, bij een hevige wind, te 5 uur in de morgen, deed zich een aardstok voor, te 11 uur door een krachtiger gevolgd, zodanig dat de burens de torens en de pastorie zagen bewegen. Op de 18e van dezelfde maand, hield, volgens de pastoor, de aardbeving ongeveer een minuut aan. Na zijn relaas in het Latijn schreef hij hierover een rijmpje:

« achthienden van sprockel de aerde beeft,
des morphens à acht uer elck een beroeringh heeft ».

Op 20 Februari 1756, te vier uur 's morgens, werd opnieuw een aardstok waargenomen. Enige jaren later, op 14 Januari 1760, te tien uur 's avonds, schrikte een aardbeving weer onze mensen op. Over de aardstok van 31 Juli 1762 schreef de pastoor het volgende rijm:

(131) Rijksarchief Gent. Fonds Erembodegem, Bundel nr 72.

(128) Rijksarchief Gent. Fonds Erembodegem, Bundel nr 72.

(129) Gemeentearchief Erembodegem. Parochiaal Register nr 3.

(130) Gemeentearchief Erembodegem. Parochiaal Register nr 3.

« Een en dertighsten juli circiter een beeft hier de aerde,
Ende voorts des nachts van derghelijcken aert ». (132)

Deserteurs en landlopers maakten tijdens deze periode het platteland onveilig. Om de openbare en persoonlijke veiligheid te verzekeren richtten de gemeenten, op hoger bevel, patrouilles op. Te Erembodegem geschiedde dit in Maart 1760: « By laste van Borgemeester ende schepenen der prochie van Erembodeghem sullen de naervolgende corporaels elck met hunne respective mannen, voorsien van geweer, hun laeten vinden opden 15 deser maent meerte 1760, 's morgens ten tien uren ontrent de brugge binnen dese prochie ende aldaer hauden patrouille tot opden 16 dito, als waer sy sullen afgelost worden op gelycke ure ». De periode van bewaking liep van 15 tot 18 Maart. De gemeente werd in wijken ingedeeld: de brug, de Ninoofse steenweg, de Brusselse steenweg, de Meersdries, de Pelgrim, de oostzijde, en de westzijde. Elk dezer wijken kreeg een sectie, bestaande uit een korporaal en 5 tot 7 manschappen. De patrouilles kregen als taak: « sullen devoren staende patrouillen elck op synen tour aenden voorschreven huyse ofte plaetse moeten arresteren alle suspecte personen onvoorsien van behoorelijke paspoort ende de selve aldaer op te hauden om voordts geconduiseert te worden naer het landhuys binnen de stad Aelst ». (133)

In de winter van 1764 overstroomden ongeveer 6 bunder Denderland. De regering verleende 19 guldens 15 stuivers per bunder schadevergoeding (134). Aan de brug was de watersnood zo groot dat men met een dopeling naar de kerk van Hekelgem moest gaan. (135)

De patrouille van Juni 1766 ging speciaal uit tegen de vaandervluchtigen en vreemdelingen: « Bailliu, Borghemeester, schepenen der prochie van Erembodeghem... ordonneren aen de naergenoemde corporaels met hunne respective patrouillen te patrouilleren... aen de praterie van Mylbeke tot aen de paelen van Brabant ende aldaer op te houden alle deserteurs die sy sullen rencontreren ende de selve seffens naer de stad Aelst te conduiseren, onder goed escort, ook alle vreemde personen gaende ofte keerende niet voorsien van paspoort ofte kentekenen te arresteren, ende insgelijcks naer de voorn. stad te conduiseren alle op pene als by haere Majesteyts placcaeten gestatueert ». (136)

Door zijn hervormingen haalde Jozef II de haat der bevolking op zich. De Brabantse Omwenteling bracht een leger « Patriotten » op de been, die in 1789 de Oostenrijkers uit het land joegen. Op 11 Januari 1790 riepen onze revolutionairen de onafhankelijkheid onzer provinciën uit. Ook Erembodegem zond militie naar Gent. Op 26 Juli 1790 zwoeren ze er de eed van trouw aan de Staten van 't land.

(132) Gemeentearchief Erembodegem. Parochiaal Register nr 5.

(133) Rijksarchief Gent. Fonds Erembodegem, Bundel nr 72.

(134) Rijksarchief Gent. Fonds Erembodegem, Bundel nr 72.

(135) 1764: « 31 january propter inundationem baptizatus est in ecclesia de hekelghem petrus boterbergh fs leg. J.B. et Maria Verburght »

(Gemeentearchief Erembodegem. Parochiaal Register nr 5).

(136) Rijksarchief Gent. Fonds Erembodegem, Bundel nr 72.

Samen met Teralfene stortte Erembodegem 263 gulden als steun aan de patriotten. (137)

In Frankrijk brak ondertussen de revolutie uit. Op 22 September 1792 riep de Conventie de Republiek uit. De Republikeinse legers rukten ons land binnen. Op 6 November 1792, bij Jemappes, versloegen de Fransen de Oostenrijkers. De Oostenrijkse Nederlanden werden een Frans wingewest. De bevolking, opgezwepen door de revolutionaire idee der Brabantse onwenteling, ontving de Franse republikeinen, met hun mooie leus van «vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid», als bevrijders. Spoedig vormden de bezetters een Belgisch leger en stelden het onder het bevel van Dumouriez, die reeds op 8 November een proclamatie tot het volk richtte. Op 17 November 1792 marsjeerden de eerste Franse troepen Aalst binnen. 't Was een eenheid van 't Belgisch-Luiks legioen. (138)

Doch de coalitielegers brachten de Fransen op 18 Maart 1793 bij Neerwinden een zware nederlaag toe. Ons volk, dat tijdens de korte bezetting de ware gedaante der republikeinen had leren kennen, begroette deze nederlaag als een verlossing. Het Oostenrijks regime werd tijdelijk hersteld.

Soldaat Petrus Temmerman uit Erembodegem, die in de slag bij Neerwinden streed onder het vaandel van generaal de Clerfayt van het coalitieleger, overleed in het militair hospitaal te Brussel, ten gevolge van de opgelopen kwetsuren. Zijn lijkdienst te Erembodegem had plaats op 15 Oktober 1793. (139)

Op hun beurt versloegen de Fransen de coalitielegers bij Fleurus op 25 Juni 1794. Deze zege bracht definitief onze streken onder Franse heerschappij. Een paar jaar later begon de Franse terreur over ons land.

Het gevaar van een nieuw anti-Frans bondgenootschap noopte de Fransen tot het opdrijven van hun legereffectieven. Op 3 September 1798 kwam de wet tot het inrichten der loting uit. Al onze mannen van 20 tot 25 jaar werden soldaat verklaard. Nooit was in ons land de loting bekend geweest. Onder het Spaans en het Oostenrijks stelsel was het leger uitsluitend uit vrijwilligers samengesteld. Deze beruchte conscriptiewet joeg onze jongens in het verzet. De reactie was in den beginne passief. De militieplichtigen gingen in de bossen onderduiken. Van de 730 opgeroepen in het Departement der Schelde meldden er zich slechts 260 aan. De Fransen noemden de onderduikers «réfractaires» of «brigands» en in onze taal eenvoudigweg «baanstroppers». De conscrits van Denderleeuw, Liedekerke en Teralfene verzamelden in het bos van Muilem (140). Voorzeker waren daar jongens uit Erembodegem bij. Overal te lande groeide de weerstand uit tot actief optreden. In Oktober 1798 brandde de

(137) de Potter en Broeckaert: Geschiedenis van Erembodegem, blz. 24.

(138) de Potter en Broeckaert: Geschiedenis der stad Aalst, blz. 133.

(139) Gemeentearchief Erembodegem. Parochiaal Register nr

(140) de Brouwer Jozef: Bijdrage tot de Geschiedenis van Denderleeuw onder de Franse Overheersing (Land van Aalst, jg 1950, nr 4). Zie over de Boerenkrijg in de omgeving van Aalst, van de hand van dezelfde schrijver: Geschiedenis van Hofstade, blz. 93-94, en: «De Boerenkrijg in de streek van Aalst» (Land van Aalst, jg 1949, blz. 6-12).

Boerenkrijg los. Onder de kreet «Voor Outer en Heerd» grepen onze mannen naar de wapens. Gelijk in alle dorpen van het Aalsterse werd op 23 Oktober ook te Erembodegem de stormklok geluid. Toen in dezelfde maand ongeveer 300 jonge boeren poogden Aalst van de Fransen te verlossen — aanval die door de Franse «colonne mobile» afgeslagen werd, met behulp van de republikeinsgezinde burgers der stad — was onze gemeente zonder twijfel ook door haar jongens vertegenwoordigd. Groot was de woede van onze bevolking tegenover de Fransen; toen enige haantjes vooruit uit eigen volk, geholpen door Franse soldaten, hier de vrijheidsboom plantten, rukte het volk deze uit, onder de kreet: «Leve de keizer, weg met de dwingelanden». (141)

De weerstand onze jongens was spoedig ten dode gedoemd. Primitief bewapend en uitgerust stonden ze tegenover een machtige vijand. Ook hadden ze af te rekenen met de onverschilligheid, ja zelfs met verraderswerk uit eigen volk. Hun bleef niets meer over dan zich te verstoppen. Doch de represaillemaatregelen tegenover hun familie dwongen hen tot overgave aan de vijand.

Het inluiden van het Franse Keizerrijk bracht meer rust in het land, doch de gehate conscriptiewet bleef in voege. Om aan zijn heerszucht en dorst naar roem te voldoen had Napoleon steeds meer soldaten nodig.

Erembodegem kende niet het geluk, tegen de willekeur en de druk van de bezetter, zich veilig en beschermd te voelen onder het beleid van een maire, die enkel en alleen begaan zou zijn met het welzijn van zijn onderdanen. Integendeel. In plaats van in de wetten en besluiten van de keizer «leemten» te ontdekken om zijn volk te sparen, paste maire Jan Baptist van Langenhove de dekreten naar de letter toe. Hij was een nederig dienaar van Zijne Keizerlijke Majesteit. Proclameerde hij niet tot zijn volk, direct na zijn benoeming: «...heeft de prefet my besonderlijk gelast met de strenge uytwerking der wetten op de militaire concriptie... ik en verduyke ulieden niet dat ik alle myne poogingen zal aanwenden tot de aenhouding van de deserteurs of refractaire conscrits... Verders wat betreft de deserteurs... kan ik ulieden niet genoegsaem aenwakken van hun seffens aen den prefet te gaen aanbieden...» (142). Op 24 Januari 1806 verwittigde hij zijn onderdanen dat de «colonne mobile» te Merchtem opereerde, om de refractairen op te sporen. Volgens zijn oproep telde Erembodegem veel refractairs, en dit spijs zijn aandringen zich aan te melden. Op voornoemde datum richt hij tot de deserteurs en refractairs de volgende oproep: «Den Maire der Commune van Erembodeghem. Arrondissement van Audenaerde. Aen de deserteurs refractaire conscrits ende deselfs ouders: Het is met groot misnoegen en buyten verwagting dat ik ondervinde dat er zig niemand van uwe aen my aenbied omme hunne respective corps te vervoeegen ingevolge myn proclamatie van 18 deser, gylieden hebt al een exempel voor oogen aen uwe naburige commune, waer sig al de colonne mobile bevind ten laste van uwe ouders tot dat gylieden uwe kooft overgeven aen den meyer van uwe commune, het is uwe genoegsaem be-

(141) de Potter en Broeckaert: Geschiedenis van Erembodegem, blz. 25.

(142) Zie nota 100.

kent dat zy dan aen voldoen, zoo dan voor de laeste mael versoeke uwe van dit goed insigt van te volgen ende uwe te komen aanbieden, want verduyke uwe niet dat het zelve ten laste van uwe ouders zal werkstellig gemaekt worden, dat ik alles met alle strengheyd der wetten zal doen ten uytvoer brengen. Gylieden ouders, wiens kinders zoo onbedagt zyn geweest van te deserteren ofte hun corps niet vervoegt te hebben, kan ik uwe niet genoegsaem aen moedigen van uwe vaderlijke gezag te toonen ende alle poogingen te doen om hun te praemen van hun wapens te vervoegen want voorkome uwe gelykelijk voor de laeste mael dat gylieden de grootste onheylen te verwagten zyt, ja zelfs het verlies van uwe gansche familie ende dat ik alle wetten dies aengaende met de aldergrootste strengheyd ten uwen laste zal invoorderen. Gedaen te mairie van Erembodeghem den 24 January 1806 » (143). Spijts deze dreigementen kwamen slechts twee deserteurs zich aanmelden, namelijk Cornelius van Mieghem, conscrit van 't jaar 11 en Jozef Vermeir, conscrit van 't jaar 10. Deze magere opkomst had tot gevolg dat de maire op 8 Februari weer met dreigementen voor de dag kwam: « Den maire der commune van Erembodeghem voorkomt voor de laeste mael de conscrits deserteurs en refractairs ende niet min hunne ouders dat by dien zy binnen de 4 dagen hun niet vrywillig komen aanbieden om hun corps te vervoegen zy hun blootstellen aen alle quaede gevolgen die over hun hoofd hangen, dat zy hun zullen gecondemneert vinden tot de gallye ende niet min hunne ouders tot de amende by de wet vervat, ende dat ik van mynen kant de zelve met alle strengheyd zal ten uytvoer brengen, hij verseekert allen conscrit die zig vrywillig zal aangeboden hebben voor dat de colonne mobile zal gearriveert zyn, dat hy zonder straffe by zyn corps zal ontfangen worden ende dat hy niet gebonden zal getransporteert nog in geene koten zal gezet worden » (144). De schrik voor de dwangarbeid op de Franse galleien en de wraakmaatregelen tegenover hun families noopten sommige jongens tot aanmelding (145). Zo kwamen ter mairie: André Vertongen, conscrit van 't jaar 14, Jozef van Impe, conscrit van 't jaar 13, Frans van Vaerenbergh, conscrit van 't jaar 11, Jozef Ghyssens, conscrit van 't jaar 14, Pieter Eechout, conscrit van 't jaar 12, Pieter van Vaerenbergh, conscrit van 't jaar 11. De maire, nog niet tevreden over de uitslag van zijn streng optreden, riep op 17 Maart de ouders van de onderduikers ter mairie, waar hij hun een circulaire van de prefekt voorlas. Tot 15 April kregen de deserteurs nog kans zich zonder gevaar aan te geven. Nadien zou ongenadig worden opgetreden. Hierop kwamen zich aanmelden: Pieter de Clippel, conscrit van 't jaar 14, Jozef Callebaut, conscrit van 't jaar 13, Domien van de Spiegel, conscrit van 't jaar 9. Op 26 Augustus trad een mildering in de conscriptiewet in. De ouders, en in bijzondere gevallen de refractairs zelf, mochten « reclameren » en beroep doen op vrijstelling van de soldatendienst: Waren gerechtigd een aanvraag tot vrijstelling in te dienen: wie reeds

(143) Persoonlijk Archief. Erembodegem. Copieënregister, blz. 16.

(144) Persoonlijk Archief. Erembodegem. Copieënregister, blz. 21-22.

(145) De ouders der deserteurs kregen op eigen kosten militairen in te kwartieren, plus een boete van 1500 fr.

een broeder soldaat had, de enige zoon van een weduwe, de oudste van weeskinderen, die ten getale van 3 waren, en tenslotte hij die de steun van zijn vader was. Het « milde aanbod » van de maire lokte slechts een drietal jongens uit hun schuilplaats. In 't algemeen stonden onze mensen wantrouwig tegenover 't gebaar van hun verknachte burgervader. Op 25 Oktober volgden opnieuw dreigementen: « Den Maire voorkome een iegelijk wie het aengaen mag dat hij van wegens Mhr den prefect zoo aanstonds komt te ontfangen eenen circulairen brief raekende de refractaire conscrits deserteurs en deselfs ouders, hy by den zelven gelast de ouders by hem te ontbieden, den garde champêtre zal uwe tydinge doen van daege, uere ende plaatse daer uwe moeten komen. Hij ziet met groot misnoegen dat de desertie dagelijks aengroeit, endat die de reden zyn dat het kind vanden geboortman ook moet marscheren die door den hoogen nombre die hij getrokken had vast thuis by zyne ouders mogte blyven en hun ondersteunen, de groote desertie zyn dan de onheylen die den eenen voor den anderen moet lyden en dat uwe aen zigzelven toe te eygenen hebt met de stilswygentheyd en niet over brengen vande deserteurs. Kan uwe dan niet genoegsaem aenwakkeren als mede de ouders en vrienden vandie ongewillige deserteurs, van zig by my te komen aanbieden om vrywillig hun corps te vervoegen. Verseekere uwe dat uwe geene minste straffen zult onderstaen. Den zelven circulairen brief van Mijnheer den prefect waerschouwt my dat de colonne mobile eerstdaegs byde ouders der deserteurs zal geplaatst worden, endat de kosten door hun zullen moeten betaelt worden, gylieden ziet dan voor oogen het verlies van u huys ende voordere kinderen, daerom aenzoeken uwe vriendelijk endies nood ordonnere uwe van alle uwe poogingen te doen om uwe kinders by my te brengen, op dat gylieden de onheylen en zwaere onkosten, die uwe bedrygen zoud kunnen vermayden als mede uwe niet blootstellen aende amende van 1500 fr en uwe kinders deserteurs indien zy eerstdaegs niet vrywillig inkomen niet te zien vangen en naer eene galey stueren » (146). Op 4 November meldde de maire aan de bevolking dat de « colonne mobile » in de gemeente aangekomen was: « Verwittige een iegelijk dat de colonne mobile peirdevolk binnen deze commune heden toegekomen is, tenlaste der deserteurs en refractaire conscrits ende selfs ouders ende voorts ten laste van het gemeynthe dat hun moet betaelt worden tot 21 francs boven hun onderhoud. Kan uwe niet genoegsaem aenwakkeren ouders van uwe ongehoorzaame kinders deserteurs voor my te komen doen aanbieden om vrywillig hunne vaendels te gaen vervoegen, verantwoorde dat er hun geen het minste misnoegen zal aengedaen worden, in cas gylieden aendeze laeste publicatie niet wilt gehoorzaamen als aen myne voorgaende, voorzegge ulieden dat er over uw hoofd ende staet de grootste onheylen hangen. Als commissaris special gestelt zynde over de colonne mobile zal ik dezelve morgen doen vertrekken naar de commune van haeltert om uwe deze kosten te spaeren, verzekerende indien de deserteurs niet compareren voor my om vrywillig in te gaen dat seffens dezelve wederom naer deze commune zal wederkeeren tot er stond de deserteurs

(146) Persoonlijk Archief. Erembodegem. Copieënregister, blz. 63.

zullen wederkeeren van hun erreur ende inkomen, want de desertie van eenen conscrit is de schuld dat zynen gebuermans zoone ook moet marcheren... Voorkome ook alle pagters bydien zy dienstboden hebben die opden tableau der populatie niet en staen dezelve voor my te brengen om naer onderzoek hunner stukken dezelve aldaer te brengen op pene als by brief van heden van Mr den prefect strengelijk gestraft te worden als mede aen geene deserteurs of vremdelingen geen het minste werk te geven op pene van 500 fr amende ende 2 jaeren reclusie. Gylieden lafhartige deserteurs wilt gylieden de ruine van uwe ouders niet zien komt voor my ende vervoegt uwe vaendels ende deelt mede vande overwinninge der fransche. ende herhaele dat gy geen het minste ongenoegen zult lijden » (147). Ook deze vlam-mende taal van de maire miste haar doel. De onderduikers kwamen niet boven. Op 21 Maart 1807 riep de maire de reservisten ter controle op, en op 18 April al de jongens in de gemeente geboren sedert 1 Januari 1788. Intussen was een nieuwe genademaatregel uitgevaardigd, die op 5 Oktober 1807 verstreek. Enkele dagen te voren richtte van Langenhove een proclamatie tot de deserteurs: « zy zullen strengelijk vervolgt worden, de ouders zullen gecontraineert ende geexecuteert worden tot het betaalen de boete... ende voorders zullen zy (de deserteurs) gearresteert ende met de gindarmen geleyd worden naer het rasphuys (148) tot Gend » (149). Verdere verslagen van de maire vertellen ons niet of onze jongens voor deze dreigementen bezweken. Hier gelijk elders in het Vlaamse land wist een groot deel van de conscrits aan de militieplicht te ontsnappen. De maires en de Fransen stonden uiteindelijk onmachtig tegenover de zwijgende koppigheid en het weerstandsgevoel van onze bevolking. Van onze jongens uit Erembodegem, die uit schrik en onder dwang, of na arrestatie, noodgedwongen in de Franse rangen traden, hebben de meeste het hardste soldatenleven gekend. De veroveringstochten van de onverzadigbare Napoleon leidden hen op vreemde wegen ver van huis. Jammer genoeg beschikken we niet over voldoende archiefmateriaal om over deze episode uit te weiden. Betrekkelijk bevredigend zijn we ingelicht over Jan Baptist Callebaut, conscrit van 't jaar 14. Hij was soldaat van « la grande Armée » en ingedeeld bij het 27e regiment Dragoniers, 8e compagnie. Hij nam deel aan de veldslagen van Iëna (1806) en Breslau (1807) in Duitsland. Tijdens de veldtocht in Spanje in 1809 werd hij door Spaanse opstandelingen door een sabelslag aan de hand gekwetst en hetzelfde jaar naar huis gezonden (150). Pieter Boterbergh lag ten jare 1808 gekantonneerd te Potsdam (Duitsland). Gedurende de operaties in Italië wisten vele soldaten uit het leger van Napoleon te ontsnappen. Onder de 16 jongens uit de omgeving van Aalst die uit Italië naar huis de weg vonden was er een uit Erembodegem (151). Zijn naam vonden we niet vermeld. Vele van onze jongens zijn achtergebleven. Wellicht op het slagveld of vooral in

(147) Persoonlijk Archief. Erembodegem. Copieënregister, blz. 65-66.
(148) Tuchthuis te Gent.

(149) Persoonlijk Archief. Erembodegem. Copieënregister, blz. 70.
(150) Privaatarchief Familie Callebaut.

(151) de Brouwer Jozef: Bijdrage tot de Geschiedenis van Denderleeuw onder de Franse Overheersing (Land van Aalst, jg 1950, nr 4).

de militaire hospitalen, ten gevolge van verwondingen en ziekten. Zo stierven onder meer: een zekere van den Steene van de Goede Zijde, Cornelius van den Driessche, Pieter van den Bossche en Franciscus de Schrijver van ten Bos (152). Later ontvingen de overlevende oudstrijders van Napoleon als herinnering de « Médaille de Sainte-Hélène », 'n soort decoratie, op 5 Mei 1857 door Napoleon III ingesteld. Deze herinneringsmedaille draagt aan de ene kant de beeltenis van Keizer Napoleon en langs de andere de woorden: « A ses Compagnons de gloire, sa dernière pensée. Ste. Hélène 5 Mai 1821 ». In sommige gemeenten hadden deze oudstrijders 'n speciale oudstrijdersbond.

Tijdens het Franse Keizerrijk werden aan de weg Ninove-Aalst werken uitgevoerd. Op vele plaatsen was hij niet gekasseid. Dit werd gedaan ten jare 1806. Ninove, Denderleeuw, Okegem, Welle en Erembodegem hoefden samen 2.770 fr. in de onkosten bij te dragen. Deze som moest door tolrechten teruggewonnen worden (153).

Geografisch beschouwd, kreeg Erembodegem vanzelfsprekend grote kans reeds vroeg het spoorwegverkeer op zijn grondgebied te zien beginnen. In 1853 reed de eerste trein van Aalst naar Brussel, via Vilvoorde. Na eindeloze besprekingen, die de uiteenlopende standpunten, uit concurrentiegeest ingenomen, moesten verzoenen, en na afgerekend te hebben met de voorrang van een Denderkanaal, kon de lijn Aalst-Geraardsbergen worden begonnen en op 7 April 1855 in gebruik genomen. Op die datum dus reed de eerste trein door Erembodegem. De 11^e Mei daaropvolgend was de lijn Denderleeuw-Brussel voltooid (154). Het station van Erembodegem dateert van 1856.

Na de merkwaardige verbeteringen, die in de loop der eeuwen, voor de scheepvaart op de Dender, werden aangebracht, (155) zoals het beperkt kanaliseren en het oprichten van « speien », de voorgangers van de sluizen, kwamen in de eerste jaren van het Onafhankelijke België grote werken in 't verschiep. In 1840 nam de Belgische Staat het beheer over de Dender in eigen handen, met het vooruitzicht belangrijke werken uit te voeren. In 1853 verleende een Koninklijk Besluit een krediet tot het bouwen van sluizen, onder meer te Denderleeuw. De vaste bruggen moesten verdwijnen en vervangen worden door draaibruggen. In 1858 ging het Departement van Openbare Werken over tot de studie van de volledige kanalisatie. Een wet van 1859 verleende 2.500.000 fr. voor het graven van een vaart van Blaton naar Aat, en de kanalisatie van de Dender tot aan haar monding. Een Koninklijk Besluit van 1863 gaf aan een maatschappij concessie om de werken uit te voeren. Het kanaliseren vorderde vlug, zodat in 1867 de Dender voor de scheepvaart open kwam. Door dit kanaliseren verdwenen te Erembodegem talrijke bochten.

(152) Privaatarchief Familie Callebaut.

(153) de Brouwer Jozef: Bijdrage tot de Geschiedenis van Denderleeuw onder de Franse Overheersing (Land van Aalst, jg 1950, nr 4, blz. 137-146).

(154) Zie de uitvoerige studie over de spoorwegen in het Aalsterse door van Lul Albert: De Eerste Spoorweg in het Land van Aalst (Land van Aalst, jg 1950, nr 4, blz. 147-153).

(155) H. van Gassen geeft in zijn « Geschiedenis van Ninove », Deel I, blz. 15-42, een zeer belangrijke historische bijdrage over de Dender.

In 1874 kreeg Erembodegem een nieuw, bestendig gemeentehuis. Op de gedenksteen in de voorgevel lezen we de namen van het toenmalig gemeentebestuur, alsmede de namen van de bouwkundige, de Perre-Montigny, en van de ondernemers, Victor en Alex Zerck.

Bezat Erembodegem verkeerswegen van bijzonder belang, een nieuwe werd er aan toe gevoegd in 1903, door het aanleggen van de tramlijn Aalst-Asse, op de Brusselse steenweg.

Bij het uitbreken van de Duits-Franse oorlog in 1870 kon ons land buiten het conflict blijven. De aktie van het Belgisch leger bepaalde zich enkel tot het bewaken van onze grenzen. Doch de politieke moord te Serajevo in 1914 bracht over heel Europa de oorlogsmachine in beweging. Aan onze oostelijke grens werden Duitse troepenbewegingen waargenomen. In de nacht van 2 Augustus 1914 begon, veiligheids halve, het oproepen van soldaten. Het Duits ultimatum om doortocht door België naar Frankrijk werd verworpen. Op 4 Augustus verklaarde Duitsland België de oorlog. 's Morgens te 9 u. luidden onze klokken, gelijk overal in het land, alarm. De eerste oorlogsdagen ontredde de bevoorrading onzer bevolking. Armoede en gebrek traden onze huisgezinnen binnen. Op 11 Augustus werd in de gemeente een comité tot steun aan de noodlijdenden opgericht. De Duitsers rukten dieper het land in. Op Maandag 24 Augustus sloeg ook onze bevolking op de vlucht. Dezelfde paniekstemming heerste elders ook. Op de geruchten dat de Duitsers alle mannen meeleidde zocht elkeen, doelloos, in het wilde, redding in de vlucht. Later noemde het volk deze paniekdag « de lopers-Maandag ». In de eerste Septemberdagen hadden in de gemeente een paar vuurgevechten plaats tussen Belgische soldaten en Duitse patrouilles (156). Op 28 September, te 10 u. 30, begon over Erembodegem de Duitse kanonade, die tot 2 u. in de namiddag duurde. Op de Hogeweg brandden 22 huizen af, in de Leuvestraat de houten windmolen. Het dak der kerk leed toen ook veel. Op 2 Oktober staken de Duitsers het vuur aan de Denderbrug, die ze de 16^e en 17^e Oktober gedeeltelijk herstelden. Ondertussen was Antwerpen gevallen en het Duitse leger zakte naar de Vlaanderen af. Omstreeks 10 Oktober werden 3.000 Duitsers in de gemeente ingekwartierd. Eenmaal door de Duitsers onder de voet gelopen, werd Erembodegem Etappengebied en ingedeeld bij de Kommandantur Aalst. Tot Mei 1915 liet de bezetter de bevolking met betrekkelijke rust. Doch spoedig moest ons volk de dwang aan den lijve ondervinden. Einde Mei voerde de bezetter de identiteitskaart in, die ieder, 15 jaar geworden, verplicht was te dragen. Aanvankelijk leverde de gemeente dit dokument, doch enige maanden later werd de kaart door een Duitse vervangen. In September 1915 verbood de bezetter het verkeer tussen Vlaanderen en Brabant. De straten van Erembodegem, die naar Brabant leidden, werden op de grens met diepe grachten doorsneden. Alle weerbare mannen van 18 tot 35 jaar, later tot 45, moesten zich te Aalst aanmelden. Weldra moesten ze maandelijks naar de controle. In 1916 ging de bezetter zich ook bemoeien

met het bevoorraden der bevolking. Zonder toelating mocht niet meer worden geslacht. Paarden en rundvee hoefden, eerst om de twee maand, later om de maand, naar de monsterring op te komen. Dieren die niet verschenen werden aangeslagen. Koren mocht niet worden gemalen. Tabak snijden was streng verboden. In Oktober 1916 begon te Aalst de beruchte deportatie. Onze weerbare mannen durfden zich niet meer gaan aanmelden. De bedreigingen bleven niet uit. Op 4 November werd het bericht in de straten uitgebeeld dat, zo de mannen zich niet meldden op de volgende controle, hun ouders of familieleden vastgehouden zouden worden. Vrees voor deze represaillemaatregel dreef onze mannen naar het « Meldeamt », met het gevolg dat vele werden weggevoerd naar Duitsland en Frankrijk, om te werken voor de vijand. In de loop van de winter voerde de bezetter de rantsoenering in. Het dagelijks rantsoen bestond uit 300 gram brood en enige gram vlees. Het allernoodzakelijkste deelde onze bevolking nog met haar zonen in de vreemde gedeporteerd. De winter van 1917 was gekenmerkt door groot gebrek aan kolen. In Juli 1917 vroeg de Kommandantur vrijwillige arbeiders. De mooie beloften ten spijt trad geen enkele arbeider der gemeente toe. Als straf namen de Duitsers twee gijzelaars in hechtenis en stuurden ze naar Duitsland. Voortvluchtige « civielarbeiders » hadden in de gemeente een onderkomen gevonden. Om de bevolking en de overheid te straffen, daar ze niet de minste hulp leenden om die vluchtelingen in handen te krijgen, vaardigde de bezetter als dwangmaatregelen uit: het schorsen van pas- en postverkeer, het sluiten der herbergen en het verbieden van alle voetverkeer van 7 u. 's avonds tot 6 u. 's morgens. Op 10 November 1917 vluchtten 11 civielarbeiders verder. Voor ieder gevluchte was de gemeente gedwongen 1000 fr. te storten. Op het einde der zelfde maand eisten de Duitsers 15 arbeiders op. Daar dit getal niet bereikt werd, namen ze 5 gijzelaars. Gedurende dezelfde periode kwamen 380 vluchtelingen uit Menen en Komen te Erembodegem aan. Op 12 Oktober 1918 begonnen de Duitsers in der haast met het aanleggen van een vliegplein op de Goede Zijde. Het bleef gelukkig maar bij voorbereidselen, want het groot offensief, dat de Duitsers de geadeslag moest geven, liet hun niet de tijd. Vanaf 3 November 1918 lag de gemeente in het Operatiegebied. Op 11 November luidden onze klokken zege en vrede over het land.

De balans van opeising door de Duitsers in 1914-1918 geeft ons het volgende: 275.000 kgr. hooi en stro, 15.000 kgr. haver, 52 paarden, 175 melkkoeien, 245 jonge stieren en kalveren, 165 zwijnen, 75 melkgeiten en 150 kiekens. Dit alles werd betaald met waardeloze marken. In deze getallen zijn niet bevat de aangeslagen goederen of dieren, die nimmer vergoed werden. Verder eisten de Duitsers nog 700 kgr. tabak op en 300 vaten uit de brouwerijen. De opeising van koper en brons in Augustus 1916 is als volgt verdeeld: 1700 kgr. in de brouwerij van de Velde, 1000 kgr. in de brouwerij de Cock, 900 kgr. in de brouwerij de Winter en 700 kgr. in de brouwerij Soeffers; samen 4.300 kgr. Voegen we bij al deze afpersingen de fabelachtige sommen boete.

Erembodegem verloor vele zijner zonen in dienst van het Vaderland. Ze vielen 't zij in de strijd, 't zij in de hospitalen, 't zij als krijgsgevangene:

(156) Voor deze oorlogsperiode 1914-18 hebben we gebruik gemaakt van Kerkarchief Erembodegem: Liber Memorialis.
H. Callebaut: Ereregister Erembodegem 1914-1918 (manuscript).

ARIJS Maurits	† St-Kathelijne-Waver	1914
BOURGEOIS Jozef	† Duinkerke	1914
DE BOOM Adolf	† Oplinter	1914
DE MOOR Leopold	† Booitshoeke	1914
DE PAU Henri	† Ougrée	1914
ROELANDT Cyriel	† Ougrée	1914
ROELANDT Jan	† Londerzeel	1914
RUBBRECHT Jozef	† St-Joris-aan-de-IJzer	1914
SCHEERLINCK Jan	† Boncelles	1914
THESIN Jozef	† St-Joris-aan-de-IJzer	1914
VERTONGEN Leopold	† Ougrée	1914
VAN DER ZYPE Constant	† Melle (D)	1915
CALLEBAUT Jan	† Diksmuide	1916
CRICK Albert	† Oud-Stuivekenskerke	1916
DE GROOTE Frans	† Erembodegem	1916
DE PAUW Petrus	† Diksmuide	1916
EECKHAUT Désiré	† Blauwvoetbrug	1916
HOUTMAN Oscar	† Kales	1916
VAN DER BURGH Gustaa	† Diksmuide	1916
VERTONGEN Petrus	† Ruchard	1916
VAN DER SEYPE Petrus	† Cap-Ferrat	1917
BEECKMAN Benoni	† Cabour	1918
COLINET Benoni	† Estherholz (D)	1918
DE BACKER Philemon	† Faverges	1918
DE BOLLE Amand	† St-Michiels (Brugge)	1918
DE TROCH Jozef	† Steenstrate	1918
VAN BELLINGEN Theofiel	† Broekburg	1918
VAN DEN BOSSCHE Albert	† Moorslede	1918
VAN DEN STEENE Adolf	† Oost-Nieuwkerke	1918
VAN DEN STEENE Frans	† Harderwijk (Nederland)	1918
VAN MELCKEBEKE Philemon	† Zerbst (D)	1918

Van onze opgeëisten stierven er in de vreemde of na hun terugkomst, door onderstane mishandelingen en slavenarbeid :

COPPENS Jan	† Erembodegem	1914
DE BERLANGER Gustaaf	† Labry	1917
DE BOOM Camiel	† Labry	1917
HUTSEBAUT Petrus	† Erembodegem	1917
MEERT Clement	† Antville	1917
MEERT Gustaaf	† Erembodegem	1917
TEMMERMAN Frans	† Labry	1917
VAN DEN STEENE Jozef	† Le Cateau	1917
VAN IMPE	† Terjoden	1917
VAN POTTENBERGH Karel	† Erembodegem	1917
VAN VAERENBERGH Pieter-Frans	† Conflans	1917
VERLEYSEN Petrus	† Le Cateau	1917
BOGAERT Camiel	† Erembodegem	1918
BOURLON Leopold	† Erembodegem	1918
CALLEBAUT Frans	† Erembodegem	1918
GHYSSENS Oscar	† Erembodegem	1918
RUBBRECHT August	† Erembodegem	1918
VAN DURME Valery	† Erembodegem	1918
VAN VAERENBERGH Frans	† Labry	1918
WYMEERSCH Achiel	† Erembodegem	1918
DE KOKER Albert	† Erembodegem	1919
VERLEYSEN Oscar	† Erembodegem	1919

Acht burgers verloren in de gemeente het leven ten gevolge van oorlogsfeiten : Coppens J., de Backer C., de Schrijver C., de Smet M., Roelandt L., Van Geert M., Van Geirt R., van Impe J.

Onze helden, militaire en burgerlijke slachtoffers van deze oorlog ter ere, werd in 1925 een stijlvol monument opgericht. 't Is het werk van architect H. Vanhee.

In Duitsland kwam rijkskanselier Hitler aan het bewind. Het oorlogspotentieel, dat deze diktator op volle toeren deed opdrijven, bracht opnieuw de onrust over Europa. Tengevolge van de uiterst gespannen internationale toestand ging België in 1938 tot de mobilisatie over. Door de overeenkomst van Munchen kon deze worden afgelast. Doch het volgende jaar viel Duitsland Polen onverwacht aan. Hierop verklaarde Frankrijk, als bondgenoot van Polen, de aanvaller de oorlog. Onmiddellijk volgde de oorlogsverklaring van Engeland. België ging terug over tot de mobilisatie. Doch tijdens de winter 1939-1940 voerden Duitsland en Frankrijk slechts oorlog op afstand. 't Waren louter grensoperaties. Weken gingen voorbij in beklemmende angst. De passieve luchtbescherming werd ingericht. Schuilkelders en schuilplaatsen tegen luchtbombardementen werden voorzien. Erembodegem kreeg het Xe Bon V.I.W. (Verkeer- en Inrichtingswachters) om brug, wegen en spoorwegen te bewaken. Tot op 10 Mei 1940, zonder de minste oorlogsverklaring, de Hitleriaanse legers, op het land en in de lucht ons land verraderlijk overvielen. In de vroegste ochtenduren bestookten de stuka's strategische punten; eveneens bombardeerden ze doelloos om de bevolking te demoraliseren. Langs de radio klonk het bevel van de regering dat alle weerbare mannen van 16 tot 35 jaar zich naar Frankrijk moesten begeven. 's Avonds te 7 u. bombardeerden 23 Duitse vliegtuigen de bruggen van Aalst. Het Engels leger kwam in ons land zijn strijdposities innemen. Op 11 Mei kende Erembodegem zijn eerste luchtbombardement (157). Een Frans vliegtuig, in 'n gevecht getroffen, lostte zijn bommen, die op de Scherrestraat, Burgstraat en Welleweg terecht kwamen. Een paar personen werden gekwetst. Een paar dagen later vielen bommen op Terjoden; twee personen verloren er het leven. Onze verdediging aan het Albertkanaal had begeven. De Duitse tankcolonnes boorden dwars door onze provinciën. Het Engels leger trok zich terug. Duizenden en duizenden vluchtelingen overstroomden de wegen naar het westen. De lucht zat vol Duitse vliegtuigen. Het kanongebulder kwam dichterbij. Engelse en Belgische soldaten brachten de voor anker liggende schepen op de Dender te Erembodegem tot zinken. Op 18 Mei vloog onze Denderbrug de lucht in. De Leuvestraat en de Hogeweg, in de onmiddellijke nabijheid van de Dender werden gedynamiteerd. Een onzer soldaten, Felix Verleysen van Stillebeek, kon zijn eenheid niet meer bereiken. In de Scherrestraat kwam hij met nog andere strijdmakkers in botsing met de Duitse voorhoede. Hij werd dodelijk getroffen. De nacht van 18 op 19 Mei was hier verschrikkelijk. De Belgen en de Engelsen waren op de Goede Zijde opgesteld en de Duitsers op de Kwade Zijde. Vooral het Duits vuur was geweldig. De bevolking van de Goede Zijde sloeg op de vlucht. In de morgen trokken de Belgen en Engelsen dieper Vlaanderen in. Het bilan der nachtelijke beschieting, alsmede van deze in de morgen, was ontstellend. De kerk brand-

(157) Eveneens gebruikten we voor de oorlogsperiode 1940-1945 H. Callebaut; Ereregister Erembodegem 1940-1945 (manuscript).

de volledig uit, eveneens zeven huizen in het dorp. Onmiddellijk gingen de Duitsers over tot het bouwen van een noodbrugje uit gummi-bootjes. De verdere strijd speelde zich af aan Schelde en Leie en in West-Vlaanderen. De gedwongen overgave van ons leger op 28 Mei beëindigde het heldenwerk van koning Leopold III en zijn soldaten, die plichtsgetrouw tot het uiterste en bovenmenselijk hadden gestreden om het vaderland te verdedigen. Aan hen, en aan hen alleen is het te danken, dat het Engels leger te Duinkerke kon inschepen naar Engeland. Doch voor vele onzer jongens betekende de overgave niet de terugkeer naar huis. Totaal uitgeput, door deze korte, maar moordende achttiendaagse veldtocht, zouden ze nog eerst een tijdje het bitter leven van krijgsgevangene moeten doormaken.

Tien onzer soldaten offerden de bloei van hun leven voor het vaderland:

VAN HOLSBEECK Oscar	† Lummen (Limburg)	17 Nov. 1939
VAN DER BURGH Pieter...	† Ternaaien	10 Mei 1940
DE PAEPE Domien	† Glain	11 Mei 1940
DE BERLANGER Camiel	† Antwerpen	14 Mei 1940
VERLEYSEN Felix	† Erembodegem	18 Mei 1940
VAN HAVERBEKE Felix.....	† Boulongne-sur-Mer	22 Mei 1940
LIEVENS Oscar	† St-Amand-les-Eaux	25 Mei 1940
DE CONSETH Caesar	† Zarren	28 Mei 1940
DAELMAN Georges	† Carcassonne	30 Juli 1940
VINCK Jan Baptist	† Sarzbüttel-Sleeswijk (D) ...	11 Maart 1945

Zes burgers vielen als slachtoffer van oorlogsfeiten:

NELIS Joanna	† Terjoden	11 Mei 1940
ROELANDT Nathalie	† Terjoden	13 Mei 1940
VAN DEN BERGHE Florent...	† Erembodegem	19 Mei 1940
GIETS Paulinus	† Kortrijk	23 Mei 1940
DE GROOT Hippoliet	† Vinkt	26 Mei 1940
VAN WEZEMAEL Jozef	† Erembodegem	30 Juni 1940

Vanaf de eerste tijden der Duitse bezetting spreidde zich over 't land een netwerk van verzet uit. In het voorjaar van 1941 richtte Gaston de Schepper te Erembodegem een sectie van het Bevrijdingsleger (Belgisch Vrijwilligers Legioen) op. De groep telde 25 man. In Juli 1941 legden ze in de handen van Henri Mathieu, uit Aalst, kapitein-commandant en secretaris-generaal van het Bevrijdingsleger, in het brughuis de eed af, met de woorden: « getrouw aan Vorst en Vaderland en liever te sterven dan een makker te verraden ». Hun hoofdkwartier hadden ze opgeslagen in een winkel van een naburige gemeente. In 1942 kwamen de Duitsers op het spoor van hun activiteit. Luitenant Gaston de Schepper werd aangehouden en naar de gevangenis te Gent overgebracht. Kort nadien voerden de Duitsers hem naar het concentratiekamp van Gorden-Brandenburg, waar hij op 12 December 1943 terechtgesteld werd.

Zwaarder nog dan de stoffelijke nood en allerlei ontberingen, woog op de schouders onzer vaders en moeders, het dwangbevel van de Duitsers, die om hun oorlogsindustrie op peil te houden, in 1943 grootscheeps overgingen tot het opeisen van jonge arbeidskrachten. De gevreesde « Werbestellen » ontvoerden duizenden onzer jongens

en ook meisjes naar Duitsland. Vele, die er de gelegenheid toe hadden, doken onder. Op hen maakte de gestapo jacht als op wild.

Het oorlogspotentieel der Geallieerden nam in kracht toe. Stelselmatig bestookte hun luchtmacht doelen in Duitsland en in het bezette gebied. Gezien de strategische ligging van Erembodegem, kon het niet anders of de bevolking moest de gevaren van luchtraids ondervinden. Op 23 Mei 1944 loste de geallieerde luchtmacht 'n vijftigtal bommen op het grondgebied van Erembodegem, onder meer op de Keppestraat en Ressebeke. 't Waren 1500 ponders. Ze richtten slechts stoffelijke schade aan. In de nacht van 6 Juni 1944 brak het morgenlicht over het bezet gebied open. De geallieerden waren in Normandië geland. In de nacht van 20 op 21 Juli dreigde een zware ramp Erembodegem te treffen. Een spoorconvooi met vliegende bommen stond tussen Erembodegem-station en Denderleeuw. De geallieerde vliegtuigen, die de trein opzochten, hingen de hemel vol lichtfakkels. Gelukkig reed de trein door naar Kortrijk. Op 12 Augustus, midden in de begankenisdrukke, bombardeerde de RAF de spoorwegbrug over de Dender. De bevrijdende legers rukten België binnen. De verzetsgroepen, die tot hiertoe ondergronds hoefden te werken, traden actief op in de strijd. In de nacht van 3 op 4 September 1944, rond 2 u., was Erembodegem van de bezetter bevrijd. Tijdens de zuiveringsakties, gericht op het uitroeien van Duitse weerstandsnesten, vielen vier verzetsleden van Erembodegem als slachtoffers van hun plicht:

VAN BEVER Albert	† Hekelgem	4 September 1944
ELSKENS Benoni	† Erembodegem	9 September 1944
SPANHOVEN Frans	† Erembodegem	9 September 1944
DE BEER Ernest	† Erembodegem	25 September 1944

Het land, dat dankbaar herademde en opnieuw zijn zelfstandig leven begon, voelde plots terug de zwarte hand van de bezetter over zich. Van uit zijn laatste vestingen, stuurde Duitsland moorddadige vliegende bommen op het bevrijde gebied af. Met Kerstdag 1944 zette von Rundstedt het beruchte offensief in de Ardennen in, de laatste stuiptrekking van 't Duitse leger. Met de onvoorwaardelijke overgave van Duitsland op 8 Mei 1945 kwam de vrede.

Erembodegem verleende gastvrijheid aan Nederlandse ontruimden. Op 19 Februari 1945 arriveerde een contingent uit de streek van Venlo (Nederlands-Limburg). Om de edelmoedigheid onzer bevolking te vereeuwigen, werd in de gevel van het gemeentehuis een gedenkplaat bevestigd. Ze draagt het wapen van Nederland en, in gothisch schrift, de volgende tekst: « Aangeboden door de Nederlandsche geëvacueerden aan de bevolking van Erembodegem voor het gastvrij onthaal in het jaar 1945 ».

Op Zondag, 11 Mei 1947, had, met een heerlijke stoet, de plechtige inhuldiging plaats van de heer burgemeester Oscar de Cock.

Op Tweede Sinksendag, 26 Mei 1947, werd, na een lijkdienst in open lucht op het plein, het stoffelijk overschot van Gaston de Schepper, als politiek gevangene in Duitsland terechtgesteld, op het kerkhof plechtig begraven.

Op 9 September 1948 overleed Maria Piron in de ouderdom van 104 jaar. Ze was de oudste vrouw van België.

De Gemeentelijke Brandweer, sedert enige jaren opgericht, ontving op 16 Juli 1950 haar vlag uit de handen van het gemeentebestuur. Aan deze vlaginhuldiging namen pompierskorpsen uit vele steden en gemeenten van Oost-Vlaanderen deel. Ons brandweerkorps telt 32 manschappen, en heeft als bevelhebber Hilloné Callebaut.

Op Maandag, 24 Juli 1950, te 8 u. 's avonds, bracht onze bevolking een roerende en onvergetelijke hulde aan koning Leopold III. Vóór Zijn beeltenis, aan de pui van het gemeentehuis, legden dankbare handen, in aanwezigheid van de Overheden, honderde bloemenruikers, met huldeadressen, neder. 's Anderendaags bracht een afvaardiging de bloemen over naar het kasteel van Laken.

VII. — LANDBOUW EN NIJVERHEID.

De Franken, die een landbouwersvolk waren, hebben bij hun landname ten onzent, niet enkel de door hun voorgangers bebouwde gronden overgenomen, doch zelf zijn ze, naargelang de noodwendigheden van hun aangroeiende bevolking, tot het ontginnen van het uitgestrekt bebost gebied overgegaan. Tijdens deze Frankische kolonisatie en ook in de verdere eeuwen, is dit ontginnen natuurlijk op kleine schaal gebeurd, steeds in verhouding met de nood aan velden en weiden. Op de Goede Zijde, waar de beste grond voorhanden lag, verdwenen, begrijpelijkerwijze, ganse bosdelen het vroegst, in tegenstelling met de Kwade Zijde, waar, gezien de mindere kwaliteit van de grond, de bossen een langer leven mochten kennen. Op het einde der 18e eeuw moet de oppervlakte bos op Erembodegem niet onbelangrijk geweest zijn. De tot nationaal domein verklaarde bossen alleen, — deze dus die de Franse Republiek aan de kloosters ontnam — bedroegen 145 dagwand, waarvan 119 op de Kwade Zijde, en namelijk op de Hoek. (158) In de 18e eeuw ontmoeten we de volgende bossen te Erembodegem: het Kapellebos, ten Bos, het Biestbos, het Kleine en het Grote bos te Terjoden, en naar de naam der eigenaars: het Begijnenbos (Begijnen van Aalst), het Willemijnenbos (Paters Wilhelmiëten te Aalst), het Kerkbos (van Erembodegem), het Armenbos (van de Arme van Aalst, alsook van Erembodegem). De bossen waren toen te vinden op de Hoek, in het Osbroek, aan de Galgekouter te Terjoden, in de Passimeleer, ten Bos, en te Ressebeke. Hieruit blijkt dat de bossen toen tot aan de grenzen der gemeente teruggedrongen waren. Op hogervermelde 145 dagwand bos, als nationaal domein, inde het Franse Keizerrijk in het jaar 1803 1114,52 frank belasting. Op het huidig ogenblik komen slechts nog drie beboste zones in aanmerking, namelijk het Kluisbos, het Osbroek en ten Bos; andere, als in Ressebeke en aan het Denderland, zijn maar van miniem belang.

De Franken vestigden zich waar niet enkel de nodige landbouwgrond voor 't grijpen lag, doch eveneens waar natuurlijke weiden

voor hun veeteelt mogelijkheden schiepen. Die vonden ze vooral langs de Dender, langs de beken en op de moerassige plaatsen. In later eeuwen, toen de veeteelt intensiever werd, vulden de landbouwers dit tekort aan natuurlijke weiden aan door kunstmatige, waartoe, sinds zeer oude tijden, de spurrie gebruikt werd. Volgens de jongste telling van 1949 wordt de oppervlakte weiden en graslanden van Erembodegem berekend op 202 ha., 18 a. en 50 ca., onderverdeeld als volgt: 3,35 ha. tijdelijk maailand, 2,98 ha. tijdelijk weiland, 44,28 ha. blijvend maailand en 151 ha. 18 a. en 50 ca. blijvend weiland. (159)

Oorspronkelijk hadden onze kouters en velden een heel ander uitzicht dan nu. Het gewoonterecht (costuymen) van de Twee Steden en Land van Aalst legde in wetteksten de plichten van de landbouwers vast inzake het onderhoud van de velden. Zo moesten deze « gevrijt » zijn, dit is door een afsluiting of haag omringd. Hetzelfde voorschrift gold voor de weiden. Wat de velden betreft, diende deze beschutting om het winter- en zomerkoren te vrijwaren, niet enkel tegen de loslopende dieren, doch ook — en dit was het doel van de hagen — tegen hevige winden. Elk jaar, half Maart, werden deze omheiningen geïnspecteerd. Wie in gebreke bevonden werd, liep boete op. (160) Deze inspectie was de taak van de prater, bijgestaan door vier in het vak bekwame landbouwers; deze moesten vooraf in de handen van meier, baljuw en schepenen hun eed afleggen de aangevozen taak trouw te vervullen. (161) Het gewoonterecht schreef ook nog voor dat « Alle velden daer waeghenweghen deur ligghen, moeten met hecken ofte draeyeboomen ghesloten worden byde ghone die t'selve schuldich syn, opde boete van drie ponden parisis; ende indien tzelve binnen veerthien daeghen naert' ghebedien vande meertsche keure niet en gheschiet, van ghemaect ende gehanghen te worden byden officier (dit is de prater), ten dobbelen t'wytschat (onkost); ende de ghone daerdeur rydende, ende dien open laetende, syn schuldich de boete van thien schellinghen parisis, ende te betaelen de schaede dier ghebeurt. Alle stichelen (vaste omheiningen met trapjes, die men moest overschrijden) ende drayboomen daer passagie deure licht, moeten ghemaect zijn van bequaemder hoochde, met voetpaden over beede syden, int midden dry corte staecken, ende over d'een zyde eenen langhen dicken staeck, om die passanten ende principalyck die ghelaeden zyn haerlieder daeran te moghen hauden, ende alzoo te beter over te connen passeren ». (162)

(159) Gemeentearchief Erembodegem. Tellingen.

(160) « Men ghebedt telcken half-meerte vutloken (inspectie), dat syn alle stopselen jehens het wintercoren, meerschen ende somercoren... velden ende weeden te stoppen... opde boete van oudts daertoe ghestaen hebende » (de Limburg-Stirum: Coutumes des deux villes et pays d'Alost, p. 54).

(161) « De vutloken, metgaders de stopselen vande velden, meerschen, weeden ende bosschen, worden begaen by de praeters, met vier lantslieden hemlieden de lantsaecken verstaende, van elck quartier ofte wyck, welcke mannen alvooren moeten eedt doen in handen vanden meyer ofte bailliu ende schepenen, alle faiten ghetrauwelick over te bringhen aen schepenen, omme ten vervolghe vanden officier daerop recht ghe-daen te wordene » (de Limburg-Stirum, o.c., p. 56).

(162) de Limburg-Stirum, o.c., p. 58.

(158) Persoonlijk Archief. Erembodegem. Copieënregister, blz. 38-39.

In tegenstelling met Brabant en Wallonië, waar grote hoeven talrijker voorkwamen, waren de landbouwbedrijven in Vlaanderen kleiner. (163) De grote eigenaars, als de adel en de hoge burgerij, die in het leger waren of aan het hof, alsmede de abdijen en kloosters, verpachtten hun hoeven. De pachters waren op hun beurt kleine eigenaars. De kleine bedrijven integendeel, vooral in Vlaanderen, waren in de 18e eeuw vaak eigendom van de boeren zelf. Vooral in de tweede helft van de eeuw groeide het aantal boeren-eigenaars aan. Oorlogen en troebelen hadden eeuw na eeuw de ontwikkeling van onze landbouw belemmerd en de landbouwersbevolking verarmd. De 18e eeuw, met haar lange perioden van vrede, bracht welstand in de landbouw. Er kwam koopkracht. Vooral in de dertig jaar die de Franse Revolutie voorafgingen, woedde een echte koopkoorts. Niet alleen de grote pachter en de kleine boer-eigenaar kregen kans hun eigendommen te vergroten, ook de gewone landman, die toen doorgaans een doodgewoon dagloner was. Hij bewerkte het stukje grond rondom zijn krot, zaaide er vlas op, weefde, spaarde en vergaarde met kleintjes. Stilaan kon hij een koe kopen, later een tweede. Met het nemen van een hypotheek kocht hij grond en werd eigenaar. Ten gevolge van deze « drang naar eigendom » was een prijsstijging van de grond waar te nemen; prijs die vaak de werkelijke waarde ver overtrof. Van deze toestand hebben grooteigenaars uit de steden dankbaar gebruik gemaakt. Zo zien we in Vlaanderen tijdens deze periode de grond van de burgers naar de boeren overgaan. In Brabant en Wallonië kwam weinig grond te koop, omdat de grote hoeven ongekaveld bleven en slechts van pachter veranderden, wat ook in Vlaanderen wel het geval was met de hoeven van de hoge adel en de abdijen. Als gevolg van deze eigendomsverschuiving namen de landbouwbedrijven vanzelfsprekend grote uitbreiding en groeide hun aantal, vooral van de kleinste, die het niet verder dan tot een of twee koeien brachten.

In de 18e eeuw onderscheidde men een dubbel pachtstelsel, pacht door cijns en de gewone pacht. De eerste kwam veel voor en wel bij de gewone man. Ook werd er gebouwd op cijns. In Vlaanderen waren er pachten van 3, van 6 en van 9 jaar, met mogelijkheid van wederzijdse opzeg na elke drie jaar, mits zes maand vooraf te verwittigen. Het hernieuwen van de pacht gebeurde ofwel stilzwijgend, ofwel door een nieuw geschreven overeenkomst. Wat nu de pachttermijn betreft, zou deze soms geen verband houden met de teelt? Drie jaar immers was de tijd van de wisselbouw en negen jaar de tijd van de grote bemestingen. Dit lijkt wel zo, doch de uitleg ligt hier niet. De duur der pachttermijnen vindt zijn verklaring in de folklore, want onze voorvaderen koesterden voor de getallen 3 en 9 een heilige eerbied. In Vlaanderen was Kerstdag de pachtvervaldag. Er bestond een nauwkeurige wetgeving betreffende de rechten en plichten van de afgaande (aftredende) en opgaande (aankomende) pach-

(163) H. van Houtte: *Histoire Economique de la Belgique à la fin de l'ancien Régime. Régime foncier*, p. 406.
In het uitwerken van deze schets over de landbouw in 't algemeen, hebben we dit werk op de voet gevolgd.

ter. Het reglement van 17 Oktober 1671, dat eerst voor de heerlijkheid van de Oudburg te Gent afgekondigd werd, en dat ook in 1674 in het Land van Aalst van kracht werd, stippelt dit breedvoerig uit. Elke pachter, die vóór het uitsterven van de pacht de laatste bemesting deed, moest de eigenaar verwittigen, om het toegediende mest te laten prijzen of schatten. Zo had elke gemeente haar gezworen prijzers. De aftredende pachter had de keus: ofwel na de schatting de vruchten af te nemen, ofwel aan de nieuwe pachter over te laten. Ten opzichte van de navetten, na het afnemen van het winterkoren, schatte men die op een derde van de oorspronkelijke waarde. Na de oogst van het vlas werd het navet geschat op de helft van de oorspronkelijke waarde. Dit gold tevens voor de rapenoogst, het zogenaamde braakloof. Wanneer men op een en dezelfde grond twee soorten vruchten oogstte, hoefde men voor het navet geen schattingsprijs te betalen. Dit reglement staat in de geschiedenis van de landbouw ook bekend onder de naam pachtersrecht. Dit recht bestond niet alleen in de zandstreken, waar wegens de armoede van de grond, herhaaldelijk hoefde bemest te worden, ook in de Vlaamse kleistreek paste men dit reglement toe. Het is duidelijk dat het pachtersrecht zijn oorsprong vond in de intensieve kultuur der gronden. Deze kultuur zelve was te wijten aan de vele kleine bedrijven, die op hun beurt het gevolg waren van de zeer dichte bevolking. Het ontstaan van het pachtersrecht bracht met zich mede het verlaten van de eeuwenlang gevolgde wisselbouw en van het braak liggen der gronden.

Te Erembodegem bezaten de adel en de abdijen belangrijke hoeven en landerijen. Omzeggens alle oude hofsteden zijn thans verdwenen. Hier en daar herinnert slechts nog een plaatsnaam aan hun vroegere ligging. Sommige leven zelfs in de volksmond niet meer voort. Over het goed van de meierij van Erembodegem, het hof ter Hagen, het leenhof ter Wilgen, de heerlijkheid van Ghinderduere of Ysche en het hof ten Broeke hebben we reeds uitgeweid in hoofdstuk IV, Erembodegem en het leenroerig staatsbestel. Verder waren er nog de volgende pachthoeven en pachtgoederen:

het goed van GINDEROMME. In de 15e eeuw had het een uitgestrektheid van 16 bunder of 64 dagwand. Het behoorde toen aan Catharina Sersanders. Tijdens de minderjarigheid van deze jonkvrouw verpachtte haar voogd, Jan Sloeven, dit goed aan Gillis de Proest en zoon voor 8 parijsse pond 's jaars:

het goed te LAMBROEK of Lanckbroek. In de 15e eeuw was dit het eigendom van Willem Standaert. Aanvankelijk zal daar wel een familie met de zelfde naam verbleven hebben: Agnes van Lambroek was in 1407 eigenares van het leen der meierij Erembodegem;

het HOF TER VISSCHERIE en ter TICHELRIE (visscherie = recht van vissen, tichelrie = tegel- en pannenbakkerij). Wellicht droeg dit hof deze naam wegens zijn ligging bij de Dender en een pannenbakkerij. In 1516 behoorde het toe aan Jan van der Leebeke, die het in pacht gaf aan Jan de Heechdemaecker voor 4 pond groten voor de eerste twee jaren en voor 5 pond voor elk der volgende pachtyaren;

het GOED TER KAPELLE: het had 75 dagwand oppervlakte. In 1471 behoorden de twee derden ervan aan Jan-Stommelin en het overige aan Geerolf van Caudenhove;

het GOED TER WATERMOLEN: hierin was bevat het land en de watermolen. Deze nog bestaande watermolen op de grens van Welle, vinden we voor 't eerst vermeld in 1125. Hij was eigendom van de grafelijke familie van Aalst. Rond het jaar 1100 schonken Renildis, vrouwe van Aalst, en haar broer Boudewijn de Dikke, de watermolen aan de abdij van Affligem. Als haar zonen Boudewijn en Iwein van Aalst in 1125 de kerk van Erembodegem aan Affligem afstonden, bekrachtigden ze tevens de gift van hun moeder. (164) Later kwam de watermolen in het bezit van de abdij Groenenbriel te Gent. Het bij de molen behorend land werd tussen 27 Febr. en 5 Maart 1431 gemeten: «Dit hier na volghende es de groote van tscloosters (Groenenbriel) goede ligghende by Aelst, in de prochie Harenbodeghem, dat men heet ter Watermeulen. Eerst een vize van lande daer de husinghe staen, gheheeten den Qualap, den mersch, water ende weede daer de muelne staet, de Cromme mersch, Wouter sLolen mersch, dycmersch ende dland der boven den bersel, al deen an dander clevende, XII buundre ende LX roeden groot. Item een stic lands ende heet de Helle, een dachwant ende XVIII roeden groot. Item een stic lands daerby ende heet tBoddivelt, een dachwant ende achte ende tsestich roeden groot. Item een stic lands upden bosch, een haelf buundre ende II roeden groot. Item een stic lands up den selven bosch ande Nienestrade, een dachwant ende dertich roeden groot. Item een stic lands up den Doelcautere ant Wildevelt, een buundre groot. Item een stic lands up den selven cautere, neffens des Helichts Gheests van Aelst, metter ziden westwaerts, drie dachwant ende XCII roeden groot. Item een stic lands up den selven cautere an de Werst, een buundre ende een haelf ende achtiene roeden groot. Item een stic lands bosch synde ende weede, gheheeten de Werst, drie dachwant ende XCII roeden groot. Summa: XVIII buundre ende III xx roeden... Item tHoude kerchof, V buundre XLII roeden. Item den bucht up de Galchcauter, X dachwant XXXIII roeden, nevens tgoet van Hyssche, met tweën siden ande straten. Item noch een stic op den vorseiden bucht, een dachwant XCII roeden, Jans land van den Voorde an deen zide, Jans sCosters land an dander zide. Item noch up den vorseiden bucht, een dachwant een roede, dat men heet tLanghe dachwant. Item een up den Wintmolencauter, groot III dachwant III roeden, Willems Knuuts land an deen side, Heydrick land van der Varent an dander zide. Item noch een stic up den vorseiden cauter, Jans Lodders land an deen zide, tland van der Dodlaghen an dander side, groot een dachwant XXVI roeden. Item noch up den vorseiden cauter, ten Heylborne, LXXXV 1/2 roeden, der kercken land van Harenbodeghem an deen side, ende an dander side sint Jacops huus te Ghent. Item noch up den vorseiden cauter, LI 1/2 roeden, sint Jacops huus vorseit an deen side, Jans Lodders land an dander side. Item up den vorseiden cauter, stic voor tHof metten scildekine,

(164) de Marneffe: Cartulaires d'Affligem, p. 69-70, nr 40.

III buundre ende XXXVIII roeden. Item noch up de vorseiden cauter, VI dachwant LVIII roeden, sint Jacops huus te Ghend an deen side, ende Martin van Londerceele an dander side. Item up Tswalen cauter, een buundre her Pieter van den... en twee siden, Jans land van der Helst an de derde side. Item V dachwant XLIX roeden, tland van Hijsche an deen side, Willem Knuuts an dander side. Item noch XII roeden. Item een dachwant XXVII roeden, der kercken land van Harenbodeghem an deen side, ende Lysbetten Smeeds land an dander side. Item twee dachwant XVI roeden, der kercken land vorseit an deen side, ende Jacops land van Bernem an dander side. Summa LXVI buundre ende LVI roeden». (165) Waren pachters van dit goed: Jan Bloumaerd (1431), Hendrick Bule (1479), Jan van Lierde, «meulder in den watermeulen» (1731);

het HOF TER BURCHT: het had een oppervlakte van 144 dagwand en was dicht bij de Dender gelegen. Dit hof was omwald en de wallen werden met water uit de Dender gevoed. In 1595 was het eigendom van Steven de Cotreau en in 1741 van Geraard van den Borch, ridder, en van zijn zusters Alaedis en Gertrudis. Wellicht ontleende het hof zijn naam aan die familie, want pas in dat jaar vonden we het vermeld als «t'hof van der borch». Later kwam het in handen van baron de Cottignies. Als pachters van dit hof vermelden we: Adriaan Brys (1732), Jan Coppens (1776). Het hof ter Burcht was de grootste hoeve van Erembodegem. In 1776 telde ze 21 koeien, 6 stieren en 3 ossen. (166) De voormalige Burchtstraat, na de bevrijding herdoopt in Gaston de Schepperstraat, was de laatste herinnering aan dit hof;

het HOF TE LOKEREN. Dit bestaat nog. Oorspronkelijk was het omwald; enige resten hiervan zijn nog te zien. De naam van dit hof blijkt niet oud te zijn; verder dan de 19e eeuw kunnen we niet opklimmen. Het lijkt zijn naam ontleend te hebben aan de eigenaars uit de verleden eeuw, de Ruddere de te Lokeren. Mevrouw Zoë Marie Colette Ghislaine de Ruddere de te Lokeren, weduwe in eerste huwelijk van Jean Adolphe de Roovere de Roosenmeersch, hertrouwde met graaf Louis Charles Cornet d'Elzius du Chenoy, die in 1915 te Parijs overleed;

het MOLENHOF: dit was het hof bij de stenen windmolen op de Hogeweg. In 1733 had pachter Boudewijn Braeckman het in gebruik;

het HOF VAN HALE. Het is genoemd naar de oudst gekende eigenaar, Simon de Mirabello, heer van Perwez en Halen, in de geschiedenis best gekend als Simon van Hale. Deze Italiaanse ridder, met een ontzaglijke fortuin en hoog aanzien aan het hof van de graaf van Vlaanderen, speelde op staatkundig gebied een grote rol. In 1339 trad hij als Ruwaard van Vlaanderen op. Simon van Hale huwde in tweede echt met Elisabeth van Lierde, bastaarddochter van Lodewijk van Nevers, graaf van Vlaanderen. Beide echtgenoten stichtten in 1348 te Gent de abdij van Groenenbriel. Te Erembodegem bezat Simon vele goederen, onder meer het hof te Hale. Na zijn dood

(165) V. van der Haeghen: Het Klooster ten Walle en de abdij van den Groenen Briel, blz. 188-190, nr 129.

(166) Rijksarchief Gent. Fonds Erembodegem. Bundel nr 18.

hertrouwde Elisabeth met Arnout, heer van Rummen, die ten jare 1371, na de dood van Elisabeth, afstand deed van al zijn rechten op het goed te Erembodegem. (167) Tijdens de Franse Revolutie werd het goed te Hale verkocht aan een zekere Opsomer uit Wetteren, die het verder verkocht aan Judocus de Smet, van Erembodegem, pachter van 't hof. Diens dochter Philippine verkocht het op haar beurt aan een adellijke familie uit Aalst, met het doel er een klooster te laten stichten. In Mei 1868 vestigden zich op het hof de Zusters Penitenten van Opbrakel. Een deel van het woonhuis is tot heden goed bewaard. Frans van den Steene, gehuwd met Maria-Theresia de Rouck, was de laatste pachter van het hof te Hale. Met dit hof is de geschiedenis van de kapel van O.L. Vrouw ter Muren nauw verbonden. In 1417 was deze hoeve 192 dagwand groot. We vonden nog een belangrijke pachtbrief uit 1418:

Pacht van lande bute ghent in erbodeghem by aelst Kenlic zy allen lieden / dat jan de waghemaker f. jans commen es vor scepen van der kuere in ghent kende ende lijde dat hi heeft ghenomen in zekeren vorwaerden ende loyalen pachte jeghen segheren steenmaer f jans wetteleke macht hebbende van mer vrouwen d' abdesen van den nieuwen cloesteren an den groenen briel in ghent ende den convente van der selver stede haerlieder goet / dat men noumt thale therbodeghem groet zynde onder in lande in mersche in ettin ghen ende in bossche xlvijj bunneren lettelt miin of meer / ende haerlieder tiende ende watermolen met allen den husen ende ghe laghen den vorseiden goede toebehorende staende ende ligghende in de prochie van erbodeghem eenen zekeren termijn van xij jaren lanc durende deen naer dandre achtervolghende / elc jaers om xxix lb xvijj schellinghen parisis ende zes alstre witter erweten ende vi alstre raepsaets al ghendsche mate ende dese vorseiden erweten ende saet zullen zij leveren elcx jaers binnen den vorseiden cloestere up harerlieder cost telken ter bamesse ende desen vorseiden pacht ghinc jinne up den tiensten dach van meye ten jngane die lach jnt jaer m cccc ende xvij / ende dese vorseide xxix lb xvijj schellinghen parisis heeft jan vorseit gheloeft wel te gheldene ende wel te betaelne met alsulken ghelde als men ghemeenlic telken termine van landpachte binnen den lande van aelst betalen zal / waer af deerste payment ende pacht van den eersten jaer viel te kerss avondt jnt jaer als men screef xiiij^e ende xvij / ende dander payment ende termijn viel te st jansmesse jnt jaer xiiij^e ende xviii / ende emmer een maent lanc naer elken termijn ombegrepen van payement te doene in elc jaer ende also voort van jare te jare ende van termine te termine also langhe als de vorseide pacht dueren zal / item es te wetene so wanneer dat yement van cloesters weghen vorseit commen sal jnt hof te hale zy te perde et zy te voet die sullen hebben tharer perden bouf oy ende coeren te harerlieder coste sonder cost of afslach van den vorseiden cloesteren // voort sal de vorseiden pachtere goed laten ten afceedene van sinen pachte besaet ghelyc dat hi vant te sine ancommene / dats te wetene met wintercoerne

(167) V. van der Haeghen: o.c., blz. 135, nr 83.

vier bunren ende een half ghelegghen up denre landt item up den hoch / twee bunren ende een half item up de doeder coutere / twee bunren item in somercoerne up vorseide denre lant zes dachwant item up tswalen coutere drie bunneren ende een half dachwant voort ter braken verangret up de windmolen coutere een alf bunner lxxv roeden met ghersten item met raepsaede twee bunneren ende xxv roeden item met vlasse een alf bunner ende lxxv roeden item met erweten drie dachwant item met vitsen een alf bunner item te eackboerne een dachwant met vutsen // voort es te wetene van den lande den vorseiden goede toebehorende / dat de vorseide pachter vant beloken met thunen den berch ende deenselz voor hof ende oec jeghen den muur an de wintmolen coutere tote den spiegel mersche // voort een gracht voer denre landt van der straten toter denren // voort een gracht beghinnende jnt weddewater ende strec kende also verre also landt strect up de wintmolen coutere den vorseiden hove toebehorende / ende dander al ligghende / met houden grachten / voort zullen de vorseide pachters alle de huse van den vorseiden hove houden wel te ghereke van dake ende van weeghen ende van allen stopwerke uutghesteken van storme ende van tempeeste / item moet de vorseide pachter houden huus van der watermolen te ghereke van dake ende van weeghen / ende de muelene binnen ende buten van allen houtwerke / ende al dat sonder den cost van den vorseiden cloesteren item sal de vorseiden pachter jaerlix ghelden alle de erveleken renten die uut cloesters goede gaen in minderinghe van sinen pachte ende ware dat zake dat eenich grief quame ofte gheviele den huusen ende watermolen / den vorseiden cloester toebehorende van viere ofte van brande 'by den occusoene van den vorseiden pachter ofte van yement van sinen weghen / so soude de vorseiden pachter den vorseiden cloester dat ghelden restitueren ende up rechten by goede wysen lieden // voort ware dat sake dat den pachtere te eeneghen tiden binnen den vorseiden termine cost ofte scade gheviele van ghemeen oerloghen of tempeeste dat soude de vorseide cloester hem ghelden ende up rechten ghelyc andre pachtheeren zullen doen haren pachters boven ende beneden / voort zal de vorseiden pachter stroe van den lande ende van der tienden den vorseiden hove toebehorende weder bekeren in messe ten profijte vanden vorseiden cloester sinen termijn ghedurende / ende ten afscheedene van sinen pachte zal de vorseiden cloester hantslaen an tmes stroe 'ende seyen dat daer binnen den hove dan zijn zal sonder den pachtere vorseit daer af eenich vergheft ofte restitucie te doene // voort sal de vorseide pachter die poten die up vorseiden goet vallen / weder doen setten ten profite van den vorseiden goede / ende voor alle droeghe boeme setten twee poten of doen setten // voort sal de vorseiden cloester iaerlix onghelouden sijn van allen oosten van mijns heeren van vlaenderen ende van allen andren heeren jagheren ende honden / ende voort oec mede van allen corweyden der wiens bede sijse doen zullen / ende oec es vorwaerde ende besprec stic van der schueren dat de vorseide pachter heeft doen maken met sinen oosten an de scuere / dat datse ten hende van sinen pachte den vorseiden cloester zal

bliven sonder den vorseiden pachter ofte hiement als van sinen weghe yet daer af te ghevene // welken pacht ende vorwaerde vorseit de vorseiden jan de waghemaker heeft gheloefte wel te houdene ende te vulcommene also loyalen pachte toebehoort up hem ende up al tsine / ende ware an hem enich ghebrec zo zijn borghen over hem ende elc over al / pauwels de waghemaker des vorseiden jans broeder / gillis de prent ende jan putman / ende de vorseide jan heeft gheloefte siin borghen costeloes ende scadeloos te quitene / ende int ghelike so heeft pauwels de waghemaker jans broeder / gillis den prent ende jan putman gheloefte te quitene costeloes ende scadeloos. dit was ghedaen up den xxiiii sten dach in maerte int jaer ons heeren als men screef xiiii C ende achtiene int scependom her boudijns gruters her wulfram wulframs ende harer ghesellen...» (168) Blijkens deze oorkonde was de pachter van 't hof te Hale ook pachter van de watermolen. Vermelden we nog de oudste pachters van dit hof: Gillis van Wienbrouc «ende Stasin siin sone» (1397), Zeger Steemaer, fs jans, (1427), Jan de Waghemaeker fs Jans, (1427), Gheert van der Muelne (van der Meulen) (1479).

Benevens deze betrekkelijk grote pachthoven, telde Erembodegem meest kleine bedrijven, met een of twee koeien. In 1776 waren er op de 314 bedrijven met hoornvee, 155 met één koe, en 128 met twee koeien, (169) cijfers die wederkerig wijzen op 'n groot aantal percelen verkavelde grond. Uit het belastingregister van 1777, hebben we, bij benadering, kunnen opmaken dat er 1098 percelen grond waren tot een half dagwand, 1608 percelen van een half dagwand tot 1 dagwand, 778 percelen van 1 tot 1.50 dw., 465 percelen van 1.50 tot 2 dw.; 338 percelen van 2 tot 3 dw., 114 percelen van 3 tot 4 dw., 87 percelen van 4 tot 5 dw., 29 percelen van 5 tot 6 dw., 24 percelen van 6 tot 7 dw., 13 percelen van 7 tot 8 dw., 4 percelen van 8 tot 9 dw., 2 percelen van 9 tot 10 dw., 8 percelen van 10 tot 11 dw., 1 perceel van 11 tot 12 dw., 1 perceel van 15 tot 16 dw., 1 perceel van 27 tot 28 dw., 2 percelen van 30 tot 31 dw., 1 perceel van 38 tot 39 dw., en 1 perceel van 55 tot 60 dw. (170) De grootste percelen lagen op de Goede Zijde, waar de grootste hofsteden stonden. Het zeer hoog aantal kleine percelen wijst ontegensprekelijk op een groot aantal kleine eigenaars.

In het Oud Regime wogen allerhande lasten op de schouders van pachters en eigenaars. Behalve de zware belastingen van regeringswege, waren er ook: de steeds terugkerende hulp aan de oorlogvoerende vorsten, de «aiden en subsidien», een soort extrabelasting dus, verder de belastingen voor de «binnencosten», ten nutte van de gemeente. Bij deze officiële lasten kwamen nog de feodale. Dit waren cijnsen of rechten, die aan het domein verbonden waren en geïnd werden door de adel, burgers en geestelijke instellingen. Voeg daarbij nog de heerlijke belastingen, die nog langer dan de feodale

van kracht bleven, dank zij de goede boekhouding en dit vooral in de abdijen. Het verschil in hoedanigheid van de grond heeft in 1572 geleid tot een billijke regeling inzake belasting: «Anno 1572 den 5 Meye, is by de Heeren van Raede in Gendt gewesen het proces tuschen die van Heerenbodeghem, soo dat die over de Dender (dit is de Kwade Zijde) mitsgaeders vander Capelle ter Elst gesydt ter Alphene, maer en moeten geven alf settingen, en alsoo oock als betaellinge van ander belastingen, als was van het onderhoudt van de Spaignaerden, daerom het proces was». (171)

Betreffende de teelten, hoeven we onderscheid te maken tussen de oude en de nieuwe. Tot de oude teelten behoorden de tarwe, de rogge, de haver, de spelt, de gerst, de hop, het vlas, erwten, bonen, boekweit, de wortel, (pee), de raap en de klaver. In de nieuwe teelten komt op de eerste plaats de aardappel, die pas in de tweede helft van de 18e eeuw voor goed ingang vond in onze streken, en vervolgens de tabak en de bieten. In 1750 bedroeg de totale oppervlakte graan (tarwe, rogge en masteluin) te Erembodegem 1280 dagwand, en de oppervlakte «morwe vruchten» (zachte vruchten: haver, erwten, bonen en boekweit) 588 dagwand. (172) Vlas, koolzaad en raapzaad werden hier ook op ruime schaal geteeld. De bij voorkeur geteelde plant in de zuidelijke omgeving van Aalst, langs de rechteroever van de Dender, was de hop. (173) In 1750 werden te Erembodegem 314 dagwand hop geteeld. (174) De laatste zometelling 1949 geeft ons voor Erembodegem de volgende teeltoppervlakten: 90 ha 87 a 50 ca broodgranen, verdeeld als volgt: 49 ha 55 a winter- en wisseltarwe, 57 a zomertarwe, 36 ha 91 a 50 ca rogge, 3 ha 84 a masteluin; verder andere graangewassen: 80 a wintergerst, 2 ha 64 a zomergerst, 30 ha 89 a haver; 58 ha 28 a 50 ca aardappelen, 34 ha 72 a bieten, 9 ha 26 a 50 klaver en luzerne en 13 ha 32 a hop. Volgens dezelfde telling zijn er 110 hopplanters in de gemeente. (175)

Onze hopboeren telen óf plaatselijke óf ingevoerde variëteiten. Bij de plaatselijke soorten komt de «Groene Bel» het eerst in aanmerking. Ze is goed bestand tegen ziekten, is van goede kwaliteit en geeft grote en zware bellen. Haar plukperiode is einde Augustus. Deze soort wordt door de brouwerijen zeer gegeerd. Daar ze zeer rijk aan hopmeel is, kan ze concurreren met de beste vreemde soorten. Van de oudste soorten wordt ze het meest geteeld. Vervolgens is er nog de «Witte Rank», die begin September geplukt wordt. Alhoewel fijn van aroma, zag deze soort zich spoedig verdrongen door de «Coigneau», die hier nu honderd jaar bekend is. Deze nieuwe soort is afkomstig uit Teralfene. Een zekere landbouwer Coigneau ontdekte bij zijn steenput een kuil hop die zich ontwikkelde. Hij kweekte hiervan en bracht zo een nieuwe variëteit op de markt. Ze geeft dikke

(168) Archief Bisdom Gent. Fonds Groenenbriel. Goed-en Rentenboek 15e en 16e eeuw, f° 28 v°, 29 v°. Om de leesbaarheid niet te hinderen lieten we het diplomatisch copieren van kant.

(169) Rijksarchief Gent. Fonds Erembodegem. Bundel nr 18.

(170) Rijksarchief Gent. Fonds Erembodegem. Bundel nr 19.

(171) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck van Heerenbodegem, f° 2.

(172) Rijksarchief Gent. Fonds Erembodegem. Bundel nr 72.

(173) Buiten de omgeving van Aalst werd er in het land van Aalst nog hop gekweekt o.a. te St-Martens-Lierde, door de paters Kartuijzen, ten gebroei van hun brouwerij.

(174) Rijksarchief Gent. Fonds Erembodegem. Bundel nr 72.

(175) Gemeentearchief Erembodegem. Tellingen.

vierkante bellen, met minder gewicht en hoedanigheid dan de groene bel. Haar pluktijd is half September. Als laatste plaatselijke soort vernoemen we de «Loerenhop». Ze is een echt Erembodegemse hopsoort. Een kleine hopboer van Erembodegem, bijgenaamd «Loeren», was de oorspronkelijke kweker, een dertigtal jaren geleden. Ze geeft wel een grote opbrengst, doch is van minder hoedanigheid.

De ingevoerde soorten, die hier geteeld worden, zijn ten getale van zeven. Onder hen heeft de «Hallertau» de voorrang, een Duitse soort. Ze is best geschikt voor bieren met lage gisting. Meer dan de andere soorten is ze onderhevig aan de bladluis. Ze wordt einde Augustus geplukt en brengt van 1500 tot 2000 kgr per ha op. Dezelfde opbrengst geeft de «Kent-Aalst», met een karakteristiek Engels aroma. Deze soort is zeer vroeg rijp, in het begin van Augustus. Daar ze zeer onderhevig is aan ziekten moet ze vóór haar volledige rijpheid worden geplukt. Als derde soort hebben we de «Fuggles», van Engelse herkomst. Haar opbrengst is hoog en ze dient vooral voor het brouwen van bier met hoge gisting. Ze is half September rijp. Beter dan de andere soorten weerstaat ze aan de bladluis. Een zeer kiese soort is de «Tettngang». Ze is roodachtig van rank en een van de weinige soorten die gedijen op goede leemgrond. Alhoewel weelderig, té weelderig zelfs van groei, vraagt ze een bijzondere teelttechniek. Meer dan andere soorten is ze onderhevig aan de rode spin. Ze wordt hier weinig geteeld en is enkel voor bieren met lage gisting bestemd. De «Styrie», ingevoerd uit Tsjecho-Slowakije, is een heel belangrijke soort, maar spijtig genoeg biedt ze weinig weerstand aan ziekten. Ten slotte hebben we nog de «Saar», een Boheemse variëteit, vooral gezocht voor het brouwen van fijne bieren, en de «Bastaard», soort bekomen door Belgische landbouwingenieurs. Onze hopboeren te Erembodegem telen veruit het meest de Groene Bel en de Hallertau. (176)

Voor het aanleggen der hoplochten gebruikt men nog het oude systeem van de staken uit dennenhout, alhoewel men de laatste jaren, in grote hoplochten althans, tot het «ijzerdraadstelsel» is overgegaan. De jonge witte scheuten, die in het voorjaar blootgelegd worden, zijn sedert lang in de streek van Aalst als groente gegeerd. Van oudsher wordt de geplukte hop in de hopast gedroogd, de oude methode met open vuurhaard. Daar deze manier van drogen schadelijk inwerkt op de kwaliteit van de hop, heeft men er van hogerhand op aangedrongen het oude systeem te vervangen door asten, voorzien van een buizenstelsel, waardoor de schadelijke invloed van de verbrandingsgassen vermeden wordt.

Benevens door de Belgische Boerenbond van Leuven, die met zijn uitgebreide technische diensten van meetaf aan de hopboeren ter zijde stond, werden de beroepsbelangen van de kwekers behartigd door een gilde, gevestigd te Aalst en gesticht door Pierre de Coninck van Noyen, in 1900. De activiteit van deze «Gilde der Groene Belle-Planters» gaat, alhoewel enigszins gewijzigd, voort. Jaarlijks, in de

(176) Jeanine van Belle: Studie van een Landbouwbedrijf te Erembodegem. Proefschrift (manuscript), blz. 47-49.

pluktijd, gaan in de streek twee hoptentoonstellingen door, namelijk te Aalst en te Asse.

De grote hoeven uitgezonderd, wier uitbating ook op handel in graan aanstuurde, was de teelt van graan en van andere consumptievruchten in de gewone en kleine bedrijven om zo te zeggen uitsluitend gericht op het levensonderhoud van het landbouwersgezin en het houden van vee. In 1776 telde Erembodegem op 324 bedrijven 589 koeien, onderverdeeld als volgt: 155 bedrijven met 1 koe, 128 met 2 koeien, 28 met 3, 6 met 4, 3 met 5, 1 met 6, 1 met 8, 1 met 9 en 1 met 21 koeien; verder 218 kalveren, 248 «renders», 10 stieren en 11 ossen (177). In 1830 bedroeg het aantal paarden 60 stuks; er waren toen 13 veulens, 565 hoorndieren, 120 kalvers, 444 varkens, 55 schapen en 17 geiten (178). In 1846 was de stalbevolking: 60 paarden en veulens, 769 stuks hoornvee, 24 kalvers, 55 woldieren, 348 varkens, 162 geiten en 378 dieren voor het slachten bestemd. In 1880 geeft de statistiek: 68 paarden en veulens, 721 koppen vee, 28 woldieren, 398 varkens en 675 geiten (179). Op de Venne of Sterrehoek stond sedert 1892 een gekende paardenfokkerij, onder de naam: «Haras de Haaltert». Deze inrichting behoorde aan notaris de Pauw. Jaarlijks had er een openbare veiling plaats der hier gekweekte paarden, voor de wedrennen bestemd. Volgens de jongste telling van dieren daterend van 1949, telt Erembodegem thans 80 paarden voor de landbouw, 42 paarden voor ander gebruik, 579 runderen, waaronder 333 melkkoeien, 327 schapen, 272 varkens, 200 geiten, 3112 stuks pluimvee en 20 uitbaters van de bijenteelt (180).

De tuinbouw lijkt van bijkomend belang te zijn. De bevolking, die de 10.000 benadert, beschikt enkel, volgens de telling van 1949, over 6 ha 47 a moestelt voor huishoudelijk gebruik en 4 ha 1 ca fruit voor huishoudelijk gebruik. De fruitteelt voor de handel daarentegen bedraagt 19 ha 5 a. De bloementeelt is nog in haar beginstadium. De bloemenkweek voor de handel beslaat amper 5 a 50 ca, terwijl er enkel 2 a 50 ca snijbloemen gekweekt worden en 3 a bloembollen. De fruitboom- en fruitheesterkwekerijen bedragen 15 a. In de moerassige gronden worden een paar ha wijmen gekweekt. (181)

Wat de nijverheid betreft, deze was, vóór de opkomst van de nieuwe industrieën, afgestemd op het verwerken van de lokale landbouwvoortbrengselen als graan, vlas, koolzaad en hop. De watermolen te Terjoden en de houten windmolen aan de Leuvestraat maalden het graan. De watermolen bestaat nog, doch deze maalderij is thans gemechaniseerd. De windmolen aan de Leuvestraat viel als slachtoffer van de wereldoorlog 1914-18. In zijn plaats kwam een gemechaniseerde maalderij, die sedert enige jaren stil ligt. In het laatste kwart van de 18^e eeuw werd op de Hogeweg een stenen windmolen voor olieslagerij en het pellen van boekweit opgericht, krachtens het

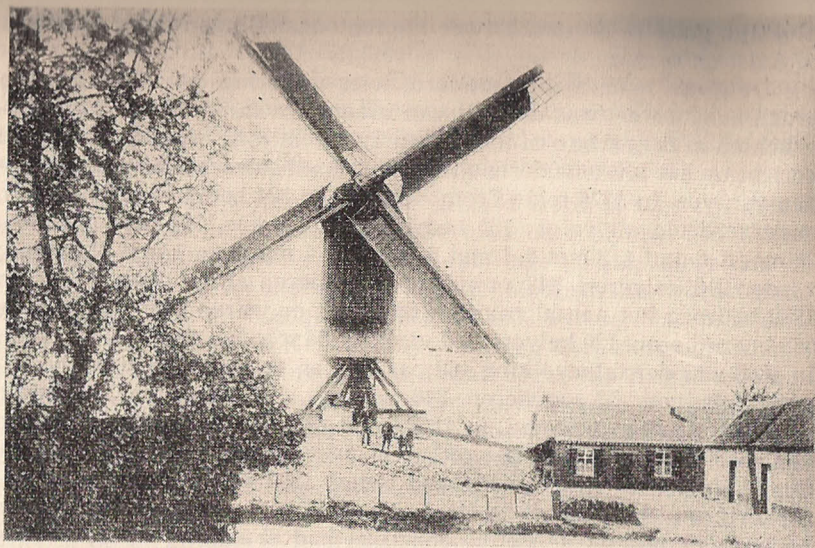
(177) Rijksarchief Gent. Fonds Erembodegem. Bundel nr 18. «Register van de op ende afset van 't hoorn vee Erembodeghem vernieuwt 23 Meye 1776».

(178) van der Maelen: Dictionnaire géographique de la Flandre Orientale.

(179) de Potter en Broeckaert: Geschiedenis van Erembodegem, blz. 10-11.

(180) Gemeentearchief Erembodegem. Tellingen.

(181) Gemeentearchief Erembodegem. Tellingen.

De windmolen aan de Leuvestraat.

octrooi van Maria-Theresia van 20 September 1772, ten voordele van Pieter-Jan van Aelter. Deze molen hoefde elk jaar, als erkenning, anderhalf hoed tarwe aan de Staat te leveren (182). Later hervormde men de molen voor het malen van graan. Enige jaren geleden werd hij afgebroken. Voor het pletten van lijn- en koolzaad waren in het midden van de 18^e eeuw te Erembodegem een paar «stampkoten» in gebruik, een op Terjoden en een op de Brusselse steenweg. (183)

De industrieplant bij uitstek was het vlas. Reeds vóór de komst der Romeinen werd het in onze streken gewonnen. De veelvuldige edikten en voorschriften, die onze vorsten uitvaardigden om de teelt te reglementeren en ook te beschermen, wijzen op het uitzonderlijk belang van deze plant. Ten jare 1765 bedroeg de vlasopbrengst in Vlaanderen 16.000.000 pond, vertegenwoordigend een waarde van 8.160.000 fr. (184). Tijdens de Franse overheersing verminderde de teelt. De katoen kwam het vlas verdingen. Doch de val van Napoleon deed de katoennijverheid merkkelijk dalen (185). De vlasteelt kende spoedig een heropleven, zodat in 1840 in Oost-Vlaanderen alleen 8.191.456 kgr vlas werd geteeld, met een waarde van 13.515.902 fr. Dit betekende een derde der totale vlasopbrengst van het hele land (186). Dokumenten, die ons inlichten kunnen over de vlasteelt te Erembodegem, zijn zeer schaars. Voor de verste tijden zijn we enkel aange-

(182) de Potter en Broeckaert: Geschiedenis van Erembodegem, blz. 11.

(183) Gemeentearchief Erembodegem. Parochiaal Register nr 5. Status Animarum 1754.

(184) H. van Houtte: Histoire Economique de la Belgique à la fin de l'ancien Régime, p. 204.

(185) Baron de Keversberg: Essai sur l'indigence dans la Flandre Orientale, p. 121-122.

(186) H. van Houtte: o.c., p. 204.

wezen op de bewaarde pachtbrieven. Op het einde der 18e eeuw bedroeg de vlasteelt amper 16 bunder of 64 dagwand. Mettertijd nam de teelt nog af. Op het huidig ogenblik is vlas in de gemeente een onbekende plant. De vlasbewerking bezorgde duizenden mensen hun dagelijks brood. De lijnwaadnijverheid is eeuwen lang onze nationale roem geweest. Deze nijverheid was van oudsher een familiale. Heel het huisgezin hielp er aan mede. De landbouwer en de kleine man spon en weefde zelf. Het linnen dat voor de plaatselijke noodwendigheden overbodig was, ging naar de markt. Spijts de tegenkanting vanwege de opkomende grootnijverheid in de steden Brugge en Gent, waar loontrekkende wevers werkten, bleef de huisnijverheid in de dorpen stand houden. Hier waren het zelfstandige wevers, die zelf de grondstof voortbrachten en dus goedkoper hun waren konden afleveren. Het vlas te Erembodegem gewonnen, werd grotendeels voor plaatselijk verbruik verwerkt. Het te veel aan lijnwaad verkocht men op de markt te Aalst. Kort vóór de Franse Revolutie telde Erembodegem een dertigtal wevers. Het lijnzaad, evenals het graan en het koolzaad, voor de handel bestemd, werden te Wichelen ingescheept. (187)

Waar hop gekweekt wordt, vindt men vanzelfsprekend brouwerijen. In het midden van de 18^e eeuw kende Erembodegem er ook een, die van Guillaume Vermeire. Daar konden de ingezetenen de begeerde soort bier laten brouwen (188). In verband met de brouwnijverheid vermelden we voor 't jaar 1754 te Erembodegem de volgende herbergen: «Den Blindeman» (Ninoofse steenweg), «Italien» (Geraardsbergse steenweg), «Het Hooghuys (Ninoofse steenweg?), «Den Hopsack» (in het begin der Leuvestraat), «Den Pelgrim» (plaats onbekend), «De Pens» (Dorp), «Den Pereboom» en «Het Saeghsken» (plaats onbekend). (189)

Tot vóór enkele jaren waren er te Erembodegem vier brouwerijen: de Cock, de Winter, Soeffers en van de Velde. Thans is er nog een in werking, deze van de Winter.

Het steken van turf verschaftte hier veel mensen werk en brood. In 1739 werd er op ruime schaal turf gestoken. Op gronden, aan de St-Martenskerk van Aalst behorend, stak men in vermeld jaar voor niet minder dan 856 gulden turf. In de eerste helft van de vorige eeuw is dit turfsteken gestaakt (190).

In het eerste kwart van de huidige eeuw is te Erembodegem de grootnijverheid begonnen. In 1913 werd de «Union Cotonière d'Erembodegem» opgericht, fabriek van katoenen dekens en dweilen. Op dit

(187) de Potter en Broeckaert: Geschiedenis van Erembodegem, blz. 10.

(188) «Den onderschreven geeft te kennen te zullen brauwen in de brauwerye van Guillaume Vermeire tot Heerenbodeghem den 20 meert 1749 den nomber van 12 tonnen groot bier en vier tonnen kleyn, sullende het wit bier getont worden den 21^e ten 6 uren 's morgens ende 't bruyen den 22 deser voorseyde maent ter gelycker ure, onder belofte als naer rechte gevende op 't voorseyde 24 guldens ende vier stuyvers. Desen 19 Meert 1749. A. Mercier, pastor in Heerenbodeghem». (Aangifte voor de accijnsrechten). Kerkarchief Erembodegem.

(189) Gemeentearchief Erembodegem. Parochiaal Register nr 5. Status Animarum 1754.

(190) de Potter en Broeckaert: Geschiedenis van Erembodegem, blz. 5.

ogenblik vinden 180 arbeiders er werk. De «Chroomleerlooiërij H. Schotte en Zoon», de meest uitgebreide en machtigste leerlooierij van het hele land, werd in 1922-23 van Aalst naar Erembodegem overgebracht. Haar oprichting te Aalst dateerde van 1870. Ruim 500 arbeiders en bedienden zijn er te werk gesteld. Op het ogenblik dat we deze bijdrage schrijven, zijn in de gemeente nog twee fabrieken in aanbouw: de «Eolienne», weverij voor zijden stoffen, met ververij en indruk, en de «Linière», weverij voor wollen stoffen. De firma van Pottelbergh en Zonen staat bekend als een der machtigste bouwondernemingen. Ze is gespecialiseerd voor de bouw van kloosters en kerken en grote inrichtingen. Dienen nog vermeld: de wasmachines-fabriek «Decmarso» en enige tientallen kleinere bedrijven, als weverijen, bouwondernemingen, bouwmaterialen, schoenfabrieken, zagerijen, confectie, kleine fabriek voor schoensmeer en boensel, alsmede weverij van linnen onder meer bestemd voor bioscoopdoek.

De kantschool, beter gekend als de «bloemekensschool», gevestigd in het klooster, bezorgde aan vele moeders en meisjes werk ten huize. Dit liet toe het loon van de vader aan te vullen. Thans zijn kantwerksters maar sporadisch te vinden.

Dank zij de bijzonder gunstige ligging aan de slagaders van ons modern verkeersnet is, op stuk van nijverheid, voor Erembodegem een veelbelovende toekomst weggelegd.

Kerkelijke Geschiedenis

I. — HET HEIDENDOM.

De wetenschappelijke opzoekingen, die tot doel hebben de cultuurvoorwaarden van het mensenras, dat in de voorhistorische tijden onze streken bewoonde, op te diepen, zijn niet bij machte een concrete beschrijving van zijn godsdienst te geven. Die tijden liggen te ver verwijderd. Het meest onontbeerlijk bewijsmateriaal ligt niet voor handen. De voorwerpen uit die oeroude tijdperken laten enkel enige vage conclusies, en dan nog wel in de vorm van voorzichtige onderstellingen, toe. Zo ziet de praehistorie in de dodenzorg, alsmede in de magische praktijken ten voordele én van doden én van levenden, de eerste uitingen van godsdienst. (191)

Het reconstrueren van de godsdienst der Kelten (192) baart minder moeilijkheden. Drie bijzondere bronnen staan de geschiedvorderen dienste. Vooreerst zijn er de nog bestaande monumenten van de oude Keltische godsdienst, zoals de megalithen (193), onderverdeeld

in menhirs (194), cromlechs (195) en dolmens (196). In feite zijn deze megalithen nog vóór-Keltisch. De betekenis van de menhirs blijft een raadsel. Misschien waren deze enkel grensstenen of gedenktekenen van een bijzondere gebeurtenis. Even duister is de betekenis van de cromlechs. Te oordelen naar de opschriften hebben deze betrekking met de praehistorie. Duidelijker is de betekenis van de dolmens. 't Waren grafmonumenten. De Kelten beschouwden de megalithen als heilig. Voor hen was het de verblijfplaats der tovenaars. Als tweede bron hebben we het getuigenis van Griekse en Romeinse schrijvers uit de Oudheid, en ten slotte de overlevering der Kelten, bijzonder deze die bevat ligt in de rijkdom van de oude Ierse letterkunde.

Betreffende de godsdienst van de Galliërs, de voornaamste groep van de vastelands-Kelten, waartoe ook de Belgen behoorden, vinden we betrekkelijk betrouwbare gegevens bij de Romeinse veldheer Julius Caesar en bij Plinius de Oudere.

Gelijk alle volkeren van het Indogermaanse ras geloofden de Kelten in de meervoudigheid der goden. Doch een hoofdgod, als de Romeinen en de Grieken er een aanbaden, kenden ze niet. Het vereren van de zon en van de sterren hebben de Kelten van vroegere bevolkingen overgenomen. Hun godenverering was hoofdzakelijk gegrond op het geloof in het goddelijk karakter van de bodem en van de natuur. Deze natuurverering vinden we terug in talrijke uitingen, in de vorm van bron- en riviergoden, boom- en bosgoden en diergoden. De eik was de heilige boom bij uitstek. Als diergoden kwamen vooral voor: de berengodin Artio, de heilige stier Tarvos, en de paardengodin Epona. Hoger in dit werk, hebben we melding gemaakt van een bronzen paardekopbeeldje dat in 1863 dicht bij de kapel Ter Muren gevonden werd. Het is niet onmogelijk dat dit beeldje wijzen zou op een paardenkultus hier ter plaatse. De Galliërs, dus ook de Belgen, leefden om zo te zeggen uitsluitend van landbouw en veeteelt. Het paard en het rund waren dus voor hen van de grootste betekenis.

Julius Caesar heeft een korte beschrijving van de goden der Galliërs nagelaten. Doch hij heeft hen als Romein bekeken en de Keltische namen in Romeinse veranderd. Zo is het erg moeilijk de werkelijke identiteit van de Gallische goden vast te stellen en nog moeilijker hun onderscheiden wezen weer te geven.

Over de kultus der Galliërs is ons weinig bekend. Het offer was een van zijn bestanddelen. Soms offerden ze ook mensenlevens, niet hun kinderen, zoals een middeleeuws gedicht vertelt, maar wel slaven en krijgsgevangenen.

Tempels, godenbeelden en een priesterkaste schijnt de nationale godsdienst van de Kelten niet gekend te hebben. Later, onder Romeinse invloed, hebben de Galliërs deze elementen in hun kultus overgenomen.

(191) Amédée Bouyssonie: «La Religion des Temps Préhistoriques», in «Christus. Manuel d'Histoire des Religions», p. 74.

(192) we raadpleegden:
Dr J.P. Boosten: De Godsdienst der Kelten.
John Mac Neill: La Religion des Celtes, in «Christus. Manuel d'Histoire des Religions», pp. 571-608.

(193) Van het Grieks megas = groot en lithos = steen.

(194) Menhirs zijn alleenstaande, rechtopgezette stenen. Hun hoogte schommelde tussen anderhalve en twintig meter.

(195) Menhirs in min of meer regelmatig kring geplaatst werden cromlechs genoemd.

(196) Dolmens bestaan uit drie stenen, twee rechtopstaande, gedekt met een liggende. Soms zijn er twee rijen rechtopstaande, gedekt met een rij liggende. Tot dit soort behoren de hunnebedden.

De kultusplaatsen der oude Kelten waren open plekken in de wouden. Daar, onder eikebomen, offerden de druiden, hun priesters. Ze brachten geen offer zonder eikenloof. Al wat op de eik groeide aanzagen ze als stammend uit de hemel. Op de eiken plukten ze de maretak, op die bomen een zeldzame woekerplant. Op de zesde dag van de nieuwe maan, klom de druïde, in wit gewaad, in de boom, en sneed met gouden snoeimes de maretak af, die op een wit linnen werd opgevangen. Daarna slachtte de druïde offerdieren en bad dat de god zijn zegen zou geven over de offergave. Het volk geloofde dat uit deze plant bereide drank aan de onvruchtbare wezens de vruchtbaarheid kon schenken en dat hij een geneesmiddel was tegen alle vergiften.

De Kelten geloofden in het voortbestaan van de menselijke geest na de dood. Of ze zich dit voortbestaan voorstelden als een eeuwig blijven leven is moeilijk te beantwoorden. Volgens hen zetten de doden hun bestaan voort in een andere wereld, waar de geest zich met een ander lichaam verenigde. De onsterfelijkheidsgedachte bij de Kelten hield geen verband met de moraal.

Men moet onderscheid maken tussen het Rijk der Doden en het Eiland van de Gelukzaligen. Dit eiland werd voorgesteld als liggend in de oceaan. Daar woonden de « Levenden », de goden en landgeesten. Een bevoorrecht mens kon daar bij uitzondering ook toegang krijgen.

De invallen der Franken verspreidden in onze gewesten de godsdienst van de Germanen (197). Gelijk alle primitieve volkeren vereerden de Germanen niet enkel de bovenaardse goden, aan wie ze offers brachten en tot wie ze baden, doch eveneens vereerden ze de hun omringende natuur, die ze bezielde achtten door geesten zonder naam. Zo maakt men onderscheid tussen een hogere en een lagere godenleer. De meeste mythologische scheppingen van dit laatste soort vonden hun ontstaan in het geloof aan de zielen en in de kultus die men de zielen wijdde. Andere zijn de verpersoonlijking van wilde natuurelementen. Tot dit slag behoorden de demonen. De Germanen geloofden in een leven hiernamaals. Bij de dood keerde de ziel tot een immer bezielde natuur terug. Daar verenigde ze zich met het grote leger van de geesten, dat huilend, met de stormen voorbij kwam. Dit begrip gaf aanleiding tot de mythe van het wilde leger (wildes Heer). Er waren nochtans zielen die in het leger der geesten niet opgenomen werden. Deze waren veroordeeld rond te zwerven waar hun lichamen leefden en stierven. Daar verschenen ze als spoken, die de levenden schade trachtten te berokkenen.

De ziel kende een persoonlijk bestaan. Ook zij voelde de behoeften van het menselijk leven aan. Ze nam deel aan het doodsmaal. Op de heuvels, in de bossen, in de nabijheid van bronnen en rivieren werden haar offers gebracht. Want juist daar rustten de zielen op hun reizen uit.

(197) Ernest Böhninghaus : La Religion des Anciens Germains, in « Christus. Manuel d'Histoire des Religions », pp. 609-631.

J. Lenaerts-M. Winters : De Germaansche Heldenleer.

E. Soens-J. Jacobs : Handboek voor Germaansche Godenleer.

Doorgaans waren de geesten der doden de mensen vijandig. Bij dit soort kwade geesten vormden de verdruktingsgeesten een afzonderlijke groep. De Germanen noemden ze met verschillende namen als Mare, Alp, Trude. Deze geesten verschenen meest in menselijke gedaante, soms ook in de gedaante van dieren. Zo verschenen kinderzielen als vogelen en vlinders, zielen van jonge meisjes als sierlijke zwanen. Het meest gevreesd was de weerwolf.

Sommigen hadden de macht hun ziel het lichaam te doen verlaten, om te delen in het leven van het geestenleger. Meest altijd was dit het voorrecht van de vrouwen, tovenaressen, herkenbaar aan hun schrikbarend uiterlijk. Ze hadden macht over goed en slecht weder.

Er was nog een ander soort bovenmenselijke wezens, wier begrip met het geloof in het bestaan der ziel moeilijk een aanknopingspunt vindt. Dit waren de elfen. Ze leefden ook in de natuur. Doch in tegenstelling met de geesten der doden, waren zij de mensen genegen en behulpzaam.

De demonen waren noch gevallen goden noch een laattijdige gedaanteverandering van de geesten der doden. Veeleer waren ze de verpersoonlijking van de natuurkrachten en van buitengewone verschijnselen.

Wat nu de hogere godenleer betreft, vereerden de Germanen de hemelgod Ziu of Tiwaz. Te oordelen naar de mensenoffers hem gebracht, werd hij beschouwd als de heer over leven en dood. De eredienst van deze hemelgod was van ouds het middelpunt van de kultus. Doch andere goden traden aan : Wodan en Thorr. Wodan was de god van de wind. In deze hoedanigheid was hij de aanvoerder van het wilde leger van geesten dat de lucht bevolkte. De Germanen vereerden hem eveneens als god van de oorlog. Nauw verbonden met deze oorlogsgod was de later ontstane mythologie over het Walhalla. Oorspronkelijk was dit de naam van het dodenrijk. Later werd het Walhalla de hemel van de strijders. Daar verbleven ook de Walkuren, de maagden van de veldslagen. Onze « Woensdag » (Wodansdag) draagt nog de herinnering aan deze god.

Thorr-Donar was de god van het onweder. Meestal trad hij op, niet als de god van het alverwoestend onweder, maar als de god van onweders die vruchtbaarheid brachten. Hij was vriend van goden en mensen. Onophoudend leverde hij slag met de kwaaddoende reuzen. Hierbij maakte hij van zijn zware ijzeren hamer gebruik. Een herinnering aan deze Thorr-Donarverering ligt nog in het woord Donderdag.

De derde dag der week, Dinsdag, draagt de naam van de god Tiu (= Dijs). Als godinnen vereerden de Germanen Nerthus, Frija (= Freia, vandaar de naam Vrijdag), gemalin van Wodan, Holde, godin van de dood.

Ieder Germaan bad en offerde in de tijd en op de plaats waar de bovennatuurlijke machten zich aan hem openbaarden. De offers aan de goden bestonden uit eetmalen, dranken, graangewassen, vruchten en zelfs mensenlevens. Beelden en symbolen der godheden hadden hun plaats in de openbare eredienst. De Germanen vereerden hun goden ook in tempels, alhoewel de heilige wouden, bronnen en ber-

gen door de band als de verblijfplaats der goden aanzien werden. De taak van de priesters was dubbel: ze offerden en raadpleegden de orakels. Tevens waren ze belast met het bewaren en bewaken der wetten. In zulke functie stonden ze de hertog of koning ter zijde. De Germanen hadden ook priesteressen.

II. — DE KERSTENING.

Bij Zijn Hemelvaart gaf de Goddelijke Verlosser aan Zijn apostelen het bevel alle volkeren der aarde het licht van het Evangelie te brengen. Doorheen Klein-Azië en Griekenland heeft de Kerk van Kristus zich verspreid tot in het hart van het Romeinse keizerrijk, Rome. De hoofdstad van dit machtige imperium werd het centrum van de kristenheid.

Langsheen de Romeinse heerbanen en stromen, zoals de Rijn, drong het kristendom tot in de verste hoeken van de wingewesten door. Het waren niet enkel de priesters die de leer van Kristus verspreidden, ook soldaten en handelaars, in Romeinse kringen gekerstend, hebben hiertoe bijgedragen.

België heeft laattijdig het ware geloof ontvangen. De kerstening van ons land voltrok zich in twee fasen. Het noorden van Gallië, Romeins gebied geworden door de verovering van Caesar, kreeg, vanaf de derde eeuw met het kristendom contact. Dit was de eerste fase. Het kristendom drong België binnen bijna te gelijk uit het Oosten en uit het Westen, dit is, uit de toekomstige landen Duitsland en Frankrijk, nog concreter bepaald: uit de Rijnvallei en uit de omgeving van Reims. (198)

De oprichting van twee bisdommen bekroonde het eerste evangelisatiewerk: het bisdom Tongeren en het bisdom Reims.

De tweede fase der kerstening, de definitieve, ving aan in het begin der zesde eeuw en eindigde slechts tijdens het eerste kwart van de achtste eeuw. Ingezet op het einde der regering van de bekeerling Clovis, omstreeks 510, eindigde ze in 725. Rond die tijd verdwenen de laatste sporen van het heidendom in de Ardennen en in de Kempen.

Er wordt wel eens gezegd dat in de vijfde en zesde eeuw de Kerk het vaderland van de Gallo-Romeinse bevolking was geworden. Dit is niet toepasselijk op ons land. Onze streken behoorden tot deze rijkdelen waar het kristendom het minst was doorgedrongen. (199) En wel het westelijk gedeelte van ons land in het bijzonder. Gewis valt het niet te ontkennen dat reeds vóór de Merovingische periode hier sporen van kristendom te vinden waren. De Romeinen recruteerden vrijwilligers ook uit de stammen der Belgen. Deze legionairs kwamen na de legerdienst hun laatste levensdagen op de geboorte-grond doorbrengen. Zonder twijfel zijn er onder dezen ook kristenen geweest, gekerstend door het contact met kristelijke Romeinse kringen.

(198) E. de Moreau: *Comment la Belgique devint Chrétienne*, p. 9.

(199) F.L. Ganshof: *Het Tijdperk van de Merowingen*, in « *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* », Deel I, blz. 293.

De redenen van het laattijdig evangeliseren onze streken kunnen we als volgt samenvatten. België lag ver van Rome en van de Middellandse zee. Het grootste gedeelte van zijn grondgebied kon moeilijk worden benaderd, wegens uitgestrekte wouden en moerassen. De bevolking woonde zeer verspreid. Steden waren er haast niet. Hierbij kwam nog de voortdurende onrust door de herhaalde invallen der Franken. (200)

De Merovingische periode is voor de kerstening van ons land van bijzondere betekenis geweest. Zoals hoger vermeld, duurde deze bekeringsfase van de zesde tot de achtste eeuw. In deze periode is het bekeringswerk te danken aan de bisschoppen, aan de missionarissen en aan de kloosters. Wat betreft de bisschoppen, deze zien we de hele periode door aan het werk. Het is in die tijd dat de bisdommen hun vaste omschrijving kregen, omschrijving die blijven zou tot in 1559, toen koning Filips II van Spanje de herinrichting der bisdommen in de Nederlanden deed doordrijven. Zo ontstond toen het bisdom Kamerijk, waartoe later de parochie Erembodegem, evenals het hele Land van Aalst zou behoren. De namen van St. Vaast, St. Omaar, St. Elooï, St. Lambertus en St. Hubertus bewaart de geschiedenis als die van de grootste bisschoppen uit deze periode. Missionarissen en kloosters echter zien we vóór de zevende eeuw niet verschijnen.

Onder de grote missionarissen die onze streken hebben geëvangeliiseerd komt St. Amandus op de eerste plaats.

Te Herbauge bij Nantes, in Frankrijk, ten jare 594 geboren, trad de jonge Amandus in het klooster, en werd priester. Op aandringen van bisschoppen, van priesters en van het volk liet hij zich tot bisschop wijden. Het geloof verkondigend doorkruiste hij heel Vlaanderen. Zo predikte hij het woord Gods te Ruiselede, Tielt, Meulebeke, Oudenaarde, Deinze, Nevele, Roeselare, Ingelmunster, Harelbeke, Kortrijk en Antwerpen. (201) Hij stichtte kloosters, zoals te Elnone en te Gent. Aan het bestuur der kloosters paarde hij het prediken van het geloof aan de oevers van Schelde en Dender. Volgens een van zijn levensbeschrijvers predikte hij ook te Aalst en omliggende:

« Ende ghinc so verre dat hi quam
Binnen Aelst, daer hi vernam
't Folc ongheloovich ende fel.
Amand ne geerde ni el
Dan hoe hi se bekeeren mochte
Mids Gods gracie, diere in wrochte,
So heeft hi also vele ghedaen
Dat si gheloove hebben ontfæen
Ende daden hem doopen in Christus name
Dit wert Amande seere bequame
Ende ghinc al omme weder ende voort
Prediken, ende oorconden Gods wort

(200) E. de Moreau: *Histoire de l'Eglise en Belgique*. Tome I, p. 19.

(201) Hector Claeys: *Sint Amand. Apostel van Vlaanderen*, blz. 46-47.

Te Nienveve ende te Gheeraerdsberghe mede,
Entie ommesaten, dats waerhede,
Worden kerstijn al omtrent,
Tusschen Braband ende Ghend,
Hulst, Accele ende Dendermonde ». (202)

Ook volgens nog gangbare legenden predikte St. Amandus in de Dendervallei. Bij zijn terugkeer uit Denderwindeke, hield de heilige zich op te Roë, een afhankelijkheid van Pollare. 't Was in de kermissweek. De vrouwen stonden druk aan de baktrog. Amandus ging enige huizen binnen om een boterham te vragen. Deze werd hem bars geweigerd. De ene had geen brood meer, en voor een andere was de deeg te duur. De heilige werd boos. Goed, zei hij, ge weigert me dit, wel ge zult vandaag onmogelijk uw brood kunnen bakken. Daarop sloeg hij de weg naar Ninove in. Te Pollare ging de deeg niet op. De vrouwen werden woedend. Gewapend met hun spinrokken stormden ze de missionnaris achterna. Doch de heilige trok droogvoets door de Dender. De vrouwen volgden hem, doch ze verdronken in de rivier. (203)

Op 25 Maart wordt te Aalst het feest van O.L. Vrouw ter Druiven gevierd. De oorsprong van dit feest zou van 681 dateren. Een grote overstroming dreigde de stad te teisteren. Onlangs door St. Amandus bekeerd, zochten de Aalstenaars redding bij Onze Lieve Vrouw. Het volk zag op het water een beeld van O. L. Vrouw midden wijngaardranken drijven. Met eerbied brachten ze het op het droge. De overstroming hield op. Men vertelde daarbij nog dat het beeldje schreide uit medelijden met de arme bevolking. Uit dankbaarheid bouwde St. Amandus een kapel, die later door de Noormannen werd verwoest. (204)

Wijzen dit relaas van een levensbeschrijver en de legenden op een authentieke activiteit van St. Amandus in de Dendervallei? Dat is niet onmogelijk. Legendes bevatten altijd een kern van waarheid. Voeg daarbij het feit dat menige kerk in de Dendervallei deze heilige is toegewijd. Aan de eerste vraag koppelen we een tweede. Heeft St. Amandus ook te Erembodegem het geloof verkondigd?

Erembodegem heeft zijn St. Amanduskapel, St. Amandusput en zijn legende. Deze heeft een dubbele versie. Toen St. Amandus te Erembodegem predikte joegen de vrouwen gewapend met hun spinrokken, de heilige de Dender in.

(202) Gillis de Wevel: *Leven van Sinte Amand Patroon der Nederlanden*. Deze schrijver eindigde zijn dichtwerk van 12.467 verzen over St. Amandus te Brugge op 27 Februari 1366. Het enig handschrift berust in de Bibliotheek der Rijksuniversiteit van Gent. Het werd in 1842 in twee boekdelen uitgegeven. Aangehaald citaat in deel I, blz. 169.

(203) E. de Moreau: *Saint Amand*, p. 307.
Alfons de Cock: *Vlaamsche Sagen uit den Volksmond*, blz. 197.
Jos. Walters: *Ninove en Omstreken*, blz. 19-20.
Dr. H. Vangassen: *Geschiedenis van Ninove*. Deel I, blz. 62-64.

(204) E. de Moreau: *Saint Amand*, p. 308.
Alfons de Cock: *Vlaamsche Sagen uit de Volksmond*, blz. 184.

Om deze wandaad uit te boeten bouwde de bevolking een kapel. (205) Volgens de andere versie zou de kapel gebouwd zijn op de plaats waar Amandus uitrustte na de achtervolging over de Dender. (206) De eerstgenoemde legende speelt zich verder af te Denderleeuw. Uit Erembodegem verjaagd, kwam Amandus te Denderleeuw, waar hij de patroon werd. Daar verontrustte een leeuw het dorp. De heer, na zich onder de hoede van de heilige gesteld te hebben, ging op jacht en velde het dier. (207)

Wat de St-Amanduskapel van Erembodegem betreft, de oudst gekende vermelding dateert van 1343. In een charter van 30 November 1343 lezen we: « de boenhof gheleghen tusschen der straten daer men gaet ter capellen wart ende de dueren ». (208) Al wordt de heilige hier niet vernoemd, toch duidt dit citaat historisch op de St. Amandskapel. Over de oorsprong van deze kapel is geen andere bron, dan bovenvermelde legende, te vinden. We moeten dus bij gissingen blijven. Dat ze oud is, en wel zeer oud, is zeker. Is ze kort na de dood van de heilige of in later tijd uit verering voor St. Amandus gebouwd? Of dateert haar stichting uit de tijd van Amandus'prediking? Dit laatste is ook niet onmogelijk. De ligging der kapel brengt misschien wel wat licht in de zaak. Ze staat op een heuvel, dicht bij de Dender, met een omgeving die vroeger heel bebost is geweest. We weten dat Amandus te velde moest trekken tegen een heidendom, dat geloofde in bos- en riviergoden, in heilige bomen, in het verblijf van goden en geesten op bergen en heuvels. De missionnarissen verkristelijkten heidense gebruiken. Zo bouwden ze een bidplaats waar de heilige bomen omgehakt werden, waar geesten en goden woonden. Zou daar soms de oorsprong van de kapel niet te vinden zijn? Kenschetsend ook is het bouwterrein. Naast de kapel wordt de helling naar de Dender abrupt. De kapel moet daar met een speciaal doel gebouwd zijn. Gunstiger terrein lag er toch rondom genoeg.

Op een tiental meter van de kapel, iets lager, ligt de St. Amandput. De vroegste vermelding klimt op tot 1380: « sint amansborre ter capellen ». (209) Hier staan we voor dezelfde vraag als hoger. Is het hier een verkristelijking door de H. Amandus? Kelten en Franken geloofden in het bestaan van brongoden en brongeesten. Zou, om de bron te verkristelijken, de heilige in de nabijheid een bidplaats opgetrokken hebben? Het volk noemt deze bron ook St. Amandspuutje. Dit leidt ons tot een andere vraag. Is dit puutje geen overblijfsel van en geen herinnering aan het toedienen van het doopsel ten tijde van St. Amandus? De massadopen bij onze heidense voorouders geschieden door onderdompeling van de dopeling. Hiervoor gebruikte men grote tonnen, die grotendeels onder de grond staken. Historici als de Moreau (210) ontkennen deze manier van dopen bij Amandus.

(205) E. de Moreau: *Saint Amand*, p. 308.

Alfons de Cock: *Vlaamsche Sagen uit de Volksmond*, blz. 198.

(206) Opgetekend uit de *volksmond*.

(207) E. de Moreau: *Saint Amand*, p. 308.

Jos. Walters: *Ninove en Omstreken*, blz. 20.

(208) Algemeen Rijksarchief Brussel. *Trésor Chartes de Flandre*, I, nr 959.

(209) Stadsarchief Aalst. *Rentenboek H. Geestdis van Aalst*, f° 89 v°.

(210) *Histoire de l'Eglise en Belgique*. Tome I, p. 117.

daar nergens een plaats van soortgelijk dopen wordt vermeldt. De Moreau beweert verder dat de bronnen in Frankrijk en België naar de heilige genoemd, niet het minste bewijs leveren dat ze ooit met het toedienen van het doopsel uitstaans hebben gehad.

Samenvattend menen we, betreffende het optreden van St. Amandus in de Dendervallei in het algemeen en te Erembodegem in het bijzonder, de volgende besluiten te mogen trekken. Er dient streng onderscheid gemaakt tussen historie en legende. Dat Amandus het Vlaamse land heeft geëvangeliiseerd, staat historisch vast. Doch geen enkel authentiek dokument wettigt het bevestigen van zijn historisch optreden, noch in de Dendervallei noch te Erembodegem. Het is soms heel lastig in zijn levensbeschrijvingen de historie te onderscheiden, van de legenden, omdat deze met historische bronnen niet kunnen worden geconfronteerd. Doch de vele herinneringen aan St. Amandus: de legenden, de bronnen naar hem genoemd, kappen en kerken die zijn naam dragen, wijzen niet enkel op de populariteit van de heilige in het Vlaamse land, doch schijnen eveneens, van dichtbij of van ver, een zeker verband te hebben met het apostolaat van de heilige; «in aanmerking genomen de zovele herinneringen aan St. Amand, die in de Denderstreek tot nogtoe over hem hebben voortgeleefd, lijkt het wel mogelijk dat hem een eerste plaats toekomt in het bekeringswerk tot het Kristendom aldaar...» (211)

Ook de H. Ursmarus zou in de omgeving van Aalst het Kristendom verkondigd hebben. Deze tijdgenoot van St. Amandus begon zijn predikaties in de streek van Aalst, op aandringen van de gelukzalige Witgerus en van zijn dochter Sint Gudula. (212) In de buurt van Aalst stichtte hij een klooster, volgens de enen te Affligem, volgens anderen te Aalst, of dicht bij Aalst. Een nader onderzoek der dokumenten heeft er toe geleid te besluiten dat St. Ursmarus en te Affligem en dicht bij Aalst een stichting deed. (213)

Gedurende de periode van de Karolingers werd de uitbouw van de Kerk bij het gekerstende volk grotendeels gehinderd door een dubbele ramp: de verdeling en vervreemding van het kerkgoed en de invallen der Noormannen. De Karolingers schonken kerkelijke goederen in beneficium aan koninklijke vazallen of aan vazallen, die de Kerk, op verzoek van de koning, hoefde aan te nemen en te belenen. Dit gebeurde ook door verdeling van het kloostergoed. Soms legde men eenvoudigweg beslag op kloostergoederen. Groter onheil nog hebben de Noormannen gesticht. Deze wilde Vikings uit het Noorden verbrandden en verwoestten al wat ze op hun weg ontmoetten. In 859 doorkruisten hun benden Brabant, in 860 en 864 Vlaanderen. (214) De streek van Aalst zal wel aan hun woede

(211) Jos. Walters: De Eerste Geloofspredikers op het Grondgebied van het huidige Bisdom Gent, blz. 30.

(212) G. Declèves: Saint Ursmer, sa vie, ses compagnons, ses miracles et son culte, p. 102.

(213) Dom Idesbaldus Verkest van Wingene: De Stichting van den H. Ursmarus te Affligem. Affligemensia. Aflevering 2, blz. 17.

(214) E. de Moreau: Histoire de l'Eglise en Belgique. Tome I, p. 233.

niet ontsnapt zijn. Historische bijzonderheden desaan gaande hebben we niet. Enkel de legende van O. L. Vrouw ten Druiven — ook O. L. Vrouw ter Werf genoemd — maakt melding van het verwoesten der kapel door de Noormannen. (215)

III. — STICHTING DER PAROCHIE.

Vóór de 8^e eeuw kwamen de parochies, inzonderheid de buitenparochies, eerder zelden voor. Hun aantal groeide echter van de 9^e tot de 11^e eeuw aan.

De uitbreiding van het parochiewezen hing af van de aard van de streek. In gebieden met vruchtbare gronden en met wegen hebben de parochies zich vroeg en veelvuldig verspreid. De kerken dankten hun ontstaan aan de bisschoppen, aan de missionarissen, aan monniken en kloosters en aan de heren. De redenen van hun stichting zijn velerlei: de aangroei der bevolking, het ver verwijderd leven van een kerk, het verkristelijken van een heidense tempel of een plaats met heidense kultus, het verlangen een einde te stellen aan de bijgelovige kultus voor een boom of bron, de herinnering aan een heilige, aan zijn mirakelen of aan zijn doortocht, en ten slotte de talrijke ontginningen in de 11^e en 12^e eeuw. (216)

De meeste kerken zijn blijkbaar opgericht op het initiatief van de heren. Dit waren de domaniale of eigen kerken. Doch de buitenparochies waren niet noodzakelijk domaniale kerken. Kort na de Germaanse invallen kwam het wel voor dat missionarissen of groepjes landbouwers, met toelating van de bisschop, een bidplaats of kerkje bouwden. Dit waren de vrije kerken. Doch later vielen ze in de handen van de heren.

Het Land van Aalst kende vooral eigenkerken (217). Juridisch bleef de domein- of eigenkerk, alhoewel voor immer aan de eredienst gewijd, eigendom van de bezitter van de domeingrond. De kerk ging over in de handen van zijn erfgenamen, hij schonk ze als beneficium aan wie hij wilde, hij benoemde de bedienaar.

Wanneer is de parochie Erembodegem ontstaan? Hierop een antwoord zoeken, zelfs bij benadering, is onbegonnen werk. Ongetwijfeld heeft ze hetzelfde wordingsproces, als alle andere buitenparochies, doorgemaakt. Ze zou namelijk ontstaan zijn uit een eenvoudige bidplaats, ten behoeve van de gekerstende bevolking opgericht. Metertijd is deze uitgegroeid tot een kerk met parochiale bevoegdheid, waar onder meer, gedoopt en begraven werd.

Voorzeker dateert de parochie Erembodegem van zeer oude tijden. Om dit te staven, beschikken we over een paar criteria van bijzonder belang. Vooreerst de titel van de kerk: O. L. Vrouw ten Hemelopneming. De Lieve Vrouwtitels wijzen immer op een zeer oude oorsprong van de kerk. De boven alles gezegende naam der Moedermaagd werd vanaf de oudste tijden aan de kerken als titel geschon-

(215) E. de Moreau: Saint Amand, p. 308.

(216) E. de Moreau: Histoire de l'Eglise en Belgique. Tome I, p. 284.

(217) Dr J. Laenen: Kerkelijk en Godsdienstig Brabant. Deel I, blz. 46.

ken (218). Verder is er nog de eigen tiendenomschrijving. De «parochiën, die een eigen tiendenomschrijving hebben, mogen als primitief zelfstandige parochiën aangezien worden. Daar waar de verdeling in drie: een deel voor de kerk, een deel voor de pastoor, een deel voor de armen, in zwang was, mag men aannemen dat de parochie meestal van vóór het midden der 9^e eeuw dateert. (Een viervoudige verdeling vindt men na de Karolingische periode)» (219). Deze driedelige tiendenverdeling kende ook Erembodegem. In het toponymisch materiaal vinden we plaatsnamen, die aan dit primitief kerkbezit herinneren: «het papenveldeken bij st Amands capelle», «den papen meersch ter esscher beke» (220). Verder hebben we nog een citaat uit het hoofdstuk over de tienden van Erembodegem: «item, vander thienden, soo heeft de prochiaen (pastoor) den derden schoof van de thienden; alle de prochie dore». (221)

Was nu de kerk van Erembodegem in den beginne een eigen-kerk of een vrije kerk? «De eigen-kerk kwam tot stand... vooral waar er vroeger een hoeve of villa, zowel Keltische en Romeinse als latere Frankische te vinden was... in de streek tussen Dender en Schelde... het Land van Aalst bezit voor het grootste gedeelte eigenkerken» (222). De vrije kerk of vicuskerk echter hangt niet af van de heerlijkheid of het domein, maar rechtstreeks van het openbaar gezag, de koning, en van het bisschoppelijk gezag (223). Doorgaans erkent men de vrije kerk aan de plaats waar ze gebouwd werd, langs een rivier, of langs oude verkeerswegen, dus een gunstige plaats voor de bevolking (224). De kerk van Erembodegem staat van ouds vlak naast de Dender en dicht bij oude wegen.

Uit het bovenstaande zouden we kunnen onderstellen dat de parochie Erembodegem ontstaan is in de Karolingische periode, dit is, vóór het midden der 9^e eeuw en als vrije parochie.

Oorspronkelijk kan dus de kerk van Erembodegem vrij geweest zijn. Doch deze onderstelling wordt ontzenuwd door een ander feit. Een paar eeuwen na haar vermoedelijke stichting was de kerk van Erembodegem in handen van heren. Dus was ze toen een eigen kerk. Hieromtrent worden we ingelicht door een historische bron, de «Exordium seu fundatio monasterii Hafligeniensis» (Oorsprong of stichting van het klooster van Affligem (225), een compilatie van de oudste kronijken over de geschiedenis der abdij, door drie naamloze schrijvers, waarvan de laatste rond het jaar 1160 zijn kronijken

schreef (226). In dit «Exordium» lezen we dat Mevrouw Remundis van Aalst en haar beide zonen Boudewijn en Iwein, de kerk van Erembodegem in rechtmatige eigendom bezaten (227). Als rechtmatige eigenaars schonken ze de kerk aan de abdij van Affligem. De kronijk vermeldt de datum dezer overdracht niet. Doch ze moet of in 1117 of kort daarvóór gebeurd zijn. De vraag nu is: hoe kwam de kerk van Erembodegem in de handen der heren van Aalst? Hebben ze die zelf gesticht? Wat niet bewezen kan worden en wat niet aan te nemen is, gezien de kentekenen die duidelijk wijzen op een oudere stichting. Door ontvreemding dan tijdens de investituurstrijd (1073-1120)? Dit is per se niet aanvaardbaar, want in dit geval kan er van rechtmatig bezit geen sprake zijn, wel van diefstal. Het kan niet anders of de kerk moet in hun bezit gekomen zijn samen met het domein. Dan was de kerk in feite een domaniale, een kerk verbonden aan het domein, dus een eigenkerk. Overigens, in het hoofdstuk over de leenroerigheid schreven we dat de heren van Aalst vermoedelijk eveneens heren van Erembodegem waren. Dit vermoeden wordt haast zekerheid als we weten dat omstreeks 1056 Radulphus de Gandavo, stamvader van de familie van Aalst, met het land van Aalst — het oude graafschap Enname — beleend werd.

Maar hoe dan verderop, voor de verandering van vrije kerk in domaniale kerk, een uitleg vinden? Dat is niet doenlijk. We staan dus voor het dilemma: ofwel is de kerk van Erembodegem van den beginne af een domaniale geweest, ofwel was ze een vrije, doch die lang vóór 1100, tijdens de secularisaties der Karolingers of tijdens de troebelen van de Noormannen en feodale twisten, in het bezit van een wereldrijk heer is geraakt en zo in wereldlijke handen is gebleven, tot men ze ging beschouwen als rechtmatig bezit.

Doch er rijst nog een andere moeilijkheid op. Enerzijds hebben we de kronijk volgens welke de heren van Aalst «van rechtswege» de kerk van Erembodegem bezaten. «Van rechtswege» onderstelt een fundament van recht. Dit recht kan in ons geval enkel gebaseerd zijn op het overgaan van familiebezit, van ouders op kinderen, dus door erfenis. Zo iets van rechtswege bezitten onderstelt noodzakelijkerwijze een min of meer lange termijn van bezit. We mogen dus als zeker aannemen dat, reeds lang vóór Remundis en haar beide zonen de kerk van Erembodegem aan de abdij schonken — vermoedelijk was dit in 1117 — de kerk bezit was van de familie van Aalst. De manier waarop ze dit werd, hebben we hoger uiteengezet. Anderzijds zijn er nog de volgende feiten. Vooreerst hebben we het citaat uit het Curen-bouck van Erembodegem, volgens het welk Burchard, bisschop van Kamerijk, op datum van indictione xi van het jaar 1117,

(218) E. de Moreau: Histoire de l'Eglise en Belgique. Tome I, p. 300.

(219) Dr Jan Verbesselt: Het ontstaan der parochiën, in «Eigen Schoon en de Brabander». XXVIe jg. nr 3, blz. 146.

(220) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 33-34.

(221) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 37.

(222) Dr J. Laenen: Kerkelijk en Godsdiensig Brabant. Deel I, blz. 46.

(223) Dr J. Laenen: Introduction à l'histoire paroissiale du diocèse de Malines. Introduction, p. 438.

(224) Dr Jan Laenen: Introduction à l'histoire paroissiale du diocèse de Malines. Introduction, p. 439.

(225) De oorspronkelijke Latijnse tekst, met kritische aanmerkingen en met de Nederlandse vertaling, is uitgegeven door Dom Vincentius Coosemans en Dom Cyprianus Coppens. Affligemensia. Aflevering 4. Maart 1947, blz. 53-93. «De eerste kroniek van Affligem».

(226) o.c. blz. 54.

(227) «Praeterea domina Remundis de Alost ejusque duo filii Balduinus et Iwanus apud Herenboldeghem... nobis concesserunt atque altare ejusdem villae, quod sui proprii jussu erat...» (o.c. blz. 76-77). «Mevrouw Remundis van Aalst en haar twee zonen Boudewijn en Iwein schonken ons te Herenboldeghem... het altaar van die plaats, dat zij van rechtswege bezaten» (o.c. blz. 92).

het altaar (kerk) van Erembodegem stichtte en consacreerde. (228) Op dezelfde dag schonk de bisschop de kerk aan de abdij van Affligem (229) en dit volgens een schikking van Remundis en haar zonen. Er is dus sprake van een kerkwijding, dit laat niet de minste twijfel toe. Doch wijst het citaat ook op de eigenlijke stichting van kerk en parochie? Indien wel, dan moeten we logisch besluiten dat vóór die datum van geen parochiekerk noch parochie Erembodegem sprake kan zijn. Doch hiertegenover staat het van jaren te voren daterend bezit door de familie van Aalst en staan ook de onmiskenbare tekenen van de oudheid der kerk en parochie. Hoe is dan deze moeilijkheid te overbruggen? Onzes inziens, is een verklaring hiervan verder te zoeken. In een meting van het goed van de abdij Groenebriel van Gent te Erembodegem, daterend van 27 Februari — 5 Maart 1431, lezen we het volgende «Item tHoude kerkhof, V buundre XLII roeden». (230) Deze kouter ligt op Erembodegem en Welle, doch grotendeels op deze laatste gemeente. Deze plaatsnaam wijst op een kerkhof, dat toen reeds verdwenen was. Doch een kerkhof in onze dorpen lag vroeger immer rond de kerk. Er zou dus daar ook een kerk gestaan hebben, en kerk wil zeggen: ook het dorp, ten minste de kern van het dorp. Zou nu de stichting en wijding der kerk in 1117 — op de plaats waar ze thans nog staat — soms geen verband houden met het verdwijnen van een kerk op voornoemde plaats? In welke omstandigheden zou de kerk daar verdwenen zijn? Om welke redenen werd het centrum van parochie en dorp verlegd? Ten dienste der bevolking? Neen, want de nieuwe kerk stond en staat thans nog slecht voor de bevolking, op de rand der gemeente. Er rest maar een oplossing meer, namelijk het veranderen van de parochieomschrijving. Volgens een oude overlevering zijn Erembodegem, Iddergem, Teralfene en Welle oorspronkelijk één parochie geweest. Zo is het aanneembaar dat de kerk van Erembodegem in den beginne elders werd opgericht. Volgens dezelfde traditie werden voornoemde parochiedelen afgescheiden om, ofwel zelf tot parochie uit te groeien ofwel bij andere parochies gevoegd te worden. Teralfene alleen is tot 1602 kerkelijk bij Erembodegem gebleven. (231)

(228) «Altare de Heerenbodegem fuit fundatum et consecratum per Reverendissimum Dominum Episcopum Cameracensis Dominum Burchardum existente Abbate Affligemiense Fulgentio Anno 1117 indictione undecima.» (Kerkarchief Erembodegem).

(229) de Marneffe: Cartulaires d'Affligem, pp. 47-48, nr 27.

(230) V. van der Haeghen: Het Klooster ten Walle en de abdij van den Groenen Briel, blz. 188-190, nr 129.

(231) «De traditie heeft dat deze vier (dit is: Erembodegem, Iddergem, Teralfene en Welle, nota van de schr.) maar eene prochie en souden geweest zijn, soo dat iddergem eerst soude afgescheyden geweest zijn, in deserviture gevoeght aen de prochie van Okegem, voorts Welle gekomen sijnde aen Affligem, uyt het gene volgt blijckende (Welle, cplata est nobis a Gerardo de Heerenbodegem milite, confirmatum per gerardum Cameracensem Episcopum anno domini 1241) is dese in deserviture gevoeght aen iddergem tot ontrent den jaere 1608, als wanneer daer is pastor gestelt hr jacobus Walkiers die onderpastor was tot Heerenbodegem. Aengaende ter Alphene vinde ick het volgende: Heer Jan van der Elst Belderweerder van Affligem en daer naer Abt helpt maeken de Capelle ter Alphen anno 1418 ende es heel verbrandt ge-

Ook over de nieuwe kerk als altaar van Erembodegem, behield de familie van Aalst het eigendomsrecht. Het is deze kerk die ze aan Affligem afstond, langs de bisschop om. De overdracht kan bijgevolg niet anders geweest zijn dan in 1117.

Bij gebrek aan voldoende authentieke documenten, kan deze uiteenzetting natuurlijk niet bogen op historische zekerheid. In het beschrijven van het ontstaan onzer parochies moet zoveel noodgedwongen, bij gissingen blijven, al mogen we op de helpende hand der traditie rekenen. Traditie is nog geen dokument zwart op wit. Vanzelfsprekend bevat ze een grond van waarheid. Doch de waarheid schenken ons alleen de zuiver historische bronnen. Het laatste woord over de stichting der parochie Erembodegem is aan de eventuele archiefvondsten.

In aansluiting met de uiteenzetting over de stichting van de parochie lokaliseren we Erembodegem in zijn kader van de kerkelijke omschrijvingen. Van af haar ontstaan tot 1559 behoorde de parochie Erembodegem tot het bisdom Kamerijk. In dit jaar kwamen in de Nederlanden de nieuwe bisdommen tot stand. De parochie werd bij het aartsbisdom Mechelen gevoegd. Dit bleef zo tot 1802, wanneer, ten gevolge van het Concordaat, de Belgische bisdommen verandering ondergingen en Erembodegem bij het bisdom Gent werd gevoegd.

Erembodegem behoorde van ouds tot de dekenij Aalst. In 1912 ging de parochie over naar de nieuwe dekenij Herzele.

Tot 1273 was de dekenij Aalst bij het aartsdiakonaat Brabant ingedeeld. In voornoemd jaar richtte Niklaas de Fontaine het aartsdiakonaat Brussel op, waartoe dan ook de dekenij Aalst met haar parochies behoorde. (232)

Nog een woord over de landdeken of deken der kristenheid. Vroeger was de dekentitel niet definitief aan een bepaalde kerk verbonden, zoals thans. Zo kon de pastoor van om het even welke parochie van een dekenij, deken zijn van het distrikt. We ontmoeten pastoors van Moorsel en Gijzegem bv. als landdekens of dekens der kristenheid van Aalst.

IV. — HET PATRONAAT.

Onder patronaat of patroonrecht wordt in de kerkgeschiedenis verstaan het volledig beschikkingsrecht over een altaar, of kerk. Dit kon behoren of aan een wereldlijk heer of aan een klooster, krachtens hun eigendomsrecht op de kerk. In de periode, die ons voor Erembodegem aanbelangt, namelijk in de 11e en 12e eeuw, gold het

weest anno 1581, dan dese is ten jaer 1602 afgescheyden van Heerenbodegem en is voor sommige jaeren gevoeght geweest in deserviture aen Esschene, gelijck oock aen Hekelgem, en heeft dan gekregen eenen particulieren pastoor ten jaere 1750...»

(Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 1.

(232) Dr J. Laenen: Notes sur l'organisation ecclésiastique du Brabant à l'époque de l'érection des nouveaux évêchés (1559), in Annales de l'Académie Royale d'Archeologie de Belgique. T. VII. p. 87.

patronaat nog enkel voor de eigenkerken. Als patroon van de kerk kon de eigenaar zijn deel opeisen in het inkomen der kerk. Doch het meest belangrijke van de patroonrechten bleef het voorstellingsrecht, het « jus praesentationis », van een pastoor.

Het patronaat over de kerk van Erembodegem behoorde in de 10e en in het begin der 11e eeuw aan de familie van Aalst. Hoger hebben we de kronijk vermeld, die enige leden van deze familie als eigenaars, dus als patroons, der kerk noemt.

Bij schenking echter van Remundis van Aalst en haar twee zonen Boudewijn en Iwein — gift die we mogen stellen in 1117, volgens onze uiteenzetting — kwam de Benediktijnerabdij van Affligem in het bezit van het patronaat. Hoe dat gebeurd is, laten we de kronijk zelf vertellen: « Mevrouw Remundis van Aalst en haar twee zonen Boudewijn en Iwein schonken ons te Herenboldeghem twee molens, alsook offerden zij aan onze kerk het altaar van die plaats, dat zij van rechtswege bezaten. Wij echter, die vreesden uit de handen van leken Gods gave te ontvangen, drongen er ijverig op aan, dat wij liever deze schenking van de bisschop zouden in ontvangst nemen. Zij gaven dan, volgens onze smeekbede, het altaar aan de bisschop van Kamerijk, en wij ontvingen de schenking, volgens de kerkelijke wetten, van de bisschop, onder zijn toezicht bekrachtigd en door zijn bisschoppelijk gezag bevestigd ». (233) Deze overdracht, langs de bisschop om, geschiedde door een bisschoppelijk charter, daterend van 1117 indictione undecima. (234)

Op 21 Oktober 1119 bevestigde paus Callixtus II de abdij in het bezit der kerk van Erembodegem. (235) Deze bevestiging geschiedde niet speciaal voor Erembodegem alleen. Ze is gelast in de lijst kerken die de paus als bezit van Affligem bekrachtigde.

Hebben Boudewijn en Iwein achteraf over hun gift spijt gekregen? Dit blijkt het geval te zijn. Want volgens een charter van 1125 gaven ze de kerk van Erembodegem, ook hier langs de bisschop van Kamerijk om, aan de abdij terug. (236) We mogen niet uit het

(233) Dom Vincentius Coosemans en Dom Cyprianus Coppens: *De Eerste Kroniek van Affligem. Affligemensia*. Aflevering 4 Maart 1947, blz. 92.

(234) de Marneffe: *Cartulaires*, pp. 47-48, nr 27.
In voornoemde uitgave van de eerste kroniek van Affligem, blz. 92, voetnota 63, schrijven Coosemans en Coppens: « De schenking van Erembodegem door Burchardus, bisschop van Kamerijk, geschiedde in 1107 », terwijl het charter toch als datum geeft: « Actum est hoc Anno incarnationis verbi M.C.XVII°. indictione XI. » Heeft het zelduiveltje 1117 in 1107 veranderd?

(235) de Marneffe: *Cartulaires*, pp. 48-50, nr 28.

(236) « In nomine sancte et Individue Trinitatis, Ego Balduinus de Alost, et frater meus Iwanus, notum fieri volumus omnibus in christo fidelibus, quod divina, ut credimus, compuncti, inspiratione, de peccatis nostris, et considerantes quam breves sint dies hominis, reddidimus Ecclesiam de herenbaldenghem in manus... Episcopi ad opus Ecclesie haffligeniensis pro redemptione animarum nostrarum, et Patris nostri parentumque nostrorum. dedimus etiam eidem Ecclesie haffligeniensi duo curtilia herembaldenghem iuxta molendina iacentia, et duos mansos terre qui iacent ante portam ipsius, qui mansi quidem feudum erat Lothemini de herenbaldenghem filij; mutavimus una cum curtilibus erga illum, cum

oog verliezen dat we rond 1120 ons in de laatste fase van de investituurstrijd bevinden. Wereldlijke heren legden toen nog de hand op kerkelijke goederen. De ontleding van de tekst wijst uitdrukkelijk op een teruggeven, op een herstellen van een vroegere regeling, op een restitutie. De inleiding vertolkt de motieven, die hier dezelfde zijn, als bij andere gevallen van restitutie uit die tijd: « ze rouwen om hun zonden, het leven van de mens is kort van duur, de schenking wordt gedaan tot heil hunner zielen en tot zielerust van hun vader en familieleden ». Gelijk bij andere heren, die kerkgoed onrechtvaardig bezaten, en restitutie deden, is het hier de taal van een knagend geweten. Deze restitutie wordt eens te meer bevestigd door het woord: « reddidimus » wij hebben teruggeschonken, van het werkwoord reddere, gevormd uit re-dare = terug geven, terugschenken. Waar het eenvoudig om een gift gaat, om een geven, gebruikt men, zoals in voornoemde kronijk, concedere = afstaan, of offerre = offeren, schenken. Hetzelfde charter vermeldt bij de teruggave van het altaar een andere gift: twee kleine hoeven en een stuk land, dat vóór de poort der abdij lag en dat zich uitstrekte op een lengte van twee mansi. Hier zegt het charter « dedimus », wij hebben gegeven, van het werkwoord dare, geven. Verder in het charter is er nogmaals spraak van restitutie: reddidimus... molendina... que mater nostra... sepefate ecclesie contulerat. « Wij hebben teruggegeven de molens die onze moeder... aan vaak genoemde kerk geschonken heeft ». Het charter vermeldt dus overduidelijk de restitutie van het teruggenomen goed, vroeger aan de abdij afgestaan, en tevens de schenking van een gift, in de eigenlijke zin van het woord.

Op 3 April 1148 bevestigde paus Eugenius III de abdij in het bezit van haar goederen, onder meer, het bezit van de kerk van Erembodegem. (237)

Krachtens haar patronaat bezat de abdij van Affligem het voorstellingsrecht van de pastoor. Zij stelde de kandidaat-pastoor voor, die dan zijn jurisdictiemachten van de plaatselijke ordinarius ontving.

Ook het begeven van de kosterij behoorde aan de abdij. Vanaf de periode dat de aartsbisschoppen van Mechelen ook abten der abdij waren, was dit begeven een persoonlijk recht van de aartsbisschop. « De costerije van Heerenbodegem wordt privaatelijck gecconfereert door den Hooghweerdighsten heere aartsbisschop van Mechelen als abt der abdije van Affligem aen dewelcke voor de erectie competeerde de collatie deser ». (238)

Wat de stoffelijke voordelen van dit patronaat betreft, ontving de abdij een deel van de offeranden, de oudste bron van inkomsten

libero allodio culture nostre. Reddidimus preterea molendina de herenbaldenghem, que mater nostra pro anima Patris nostri sepefate Ecclesie contulerat, pro salute videlicet animarum nostrarum, et parentum nostrorum... » (de Marneffe. *Cartulaires*, pp. 69-70, nr 40.

(waar de v voor u voorkomt, gebruikten we de u).

Miraeus-Foppens: *Opera Diplomatica*. T. I, blz. 89.

(237) de Marneffe: *Cartulaires*, pp. 121-123, nr 79.

(238) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck f° 15.

der kerk. (239) Ten gevolge van het akkoord tussen de abdij en de pastoor, hoefde deze laatste enkel 12 stuivers 's jaars van de offeranden te betalen, ten bate der aalmoezerij van de abdij. De rest mocht hij voor zich houden, doch onder voorwaarde het cathedraticum te betalen. Deze regeling dateert van 1544. (240) Van veel meer belang voor de abdij waren de tienden, waarover in volgend hoofdstuk gehandeld wordt.

Het patronaat sloot natuurlijk de bisschoppelijke rechten niet uit. Het behoud van deze rechten staat uitdrukkelijk vermeld in het charter van overdracht der kerk aan de abdij in 1117: «...altare de erembodegem liberum absque persona et omni exactione salvis episcopilibus donamus...», we geven het altaar van Erembodegem vrij en zonder personaat en alle slag heffing (inning), de bisschoppelijke uitgezonderd». (241)

Vanaf de 12e eeuw en misschien vroeger kwam in het bisdom Kamerijk als regelmatige belasting het cathedraticum voor. Cathedraticum was de penning elk jaar door de parochiepriester aan de bisschop verschuldigd, penning die aan zijn ontvanger, bij gelegenheid van de synode, moest worden betaald. Deze belasting was als een hulde van persoonlijke onderwerping aan de bisschoppelijke stoel. Ze heette ook wel eens hommagium, uitdrukking die wijst op invloed van het leenroerig stelsel. (242) In de 16e eeuw betaalde Erembodegem — zolang Teralfene bij Erembodegem behoorde, betaalde Erembodegem eveneens voor hare afhankelijkheid — 5 stuivers. (243) Op het einde van de 16e eeuw moesten de dekens het cathedraticum ontvangen, in de tijdspanne van zes maanden vóór het feest van St. Matheus. (244)

Een andere belasting was de taxatie op het kerkelijk beneficium. In de 15e eeuw betaalde Erembodegem hiervoor 40 pond. (245) De afhankelijkheid Teralfene was getaxeerd op 10 pond. (246)

(239) Ze klimt op tot de tijd der apostelen. Zij was, ofwel een opgelegde betaling, of vrijwillige gift, ter gelegenheid van de Zondagse mis en van missen voor overledenen, of van huwelijk, of wanneer van de priester een buitengewone dienst werd geveerd. Voor de votieve missen die niet betaald werden en die niet verplicht waren verving de offer het gewoon nonorarium.

Vermelden we hier ter inlichting de manier van offeren:

«Eyndelinge is hier maniere dat de offerande penningen gelijdt worden op den autaar ter epistel sijde, den letterlijcken sin oft reden, waerom den bouck wordt overgedraegen wesende van ouden tijden, op datter alsoo plaetse soude sijn om op den autaar connen te leggen hetgene datter wierdt geoffert ter sacrificie... tot den voors. offer en wordt niet geroepen, maer wat te voren, geklinckt met de belle».

Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 112.

(240) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 3.

(241) de Marneffe, Cartulaires pp. 47-48, nr 27.

(242) Dr J. Laenen: Kerkelijk en Godsdienstig Brabant. Deel I, blz. 166.

(243) Reussens: Pouillé de l'ancien diocèse de Cambrai (Origine à 1556) in «Analectes pour servir à l'histoire ecclesiastique de la Belgique». Tome 28, p. 313.

(244) Petrus de Ram: Synodicon Belgicum. T. II, p. 254.

(245) Reussens: o.c., p. 157.

(246) Reussens: o.c., p. 156.

V. — DE TIENDEN.

Wanneer een kerk gesticht werd, behoefde ze inkomsten voor het onderhoud der kerk en haar bedienaar. Lodewijk de Vrome bepaalde een hoeve van 12 bunder, met vier slaven om de grond te bewerken. Bij dotatie kwam nog het tiend, dit is oorspronkelijk het tiende gedeelte van de opbrengst van land- en tuinbouw en van handenarbeid. Karel de Grote maakte het betalen der tienden verplicht.

In de loop van de 9e eeuw, wegens de ontredde door de Noormannen veroorzaakt, geraakten sommige tienden in de handen van leken. Het derde van de kerk en het derde van de armen, is, hier gelijk elders, ten nutte gekomen van kloosters en andere geestelijke instellingen. Uit gewetenswroeging en uit schrik voor de kerkelijke straffen, herstelden ze hun diefstal door de tienden aan kloosters af te staan.

Vanaf de 11e eeuw en de 12e eeuw werden de tienden onderverdeeld in grote of volle tienden en in kleine of smalle tienden, ook in oude en nieuwe tienden. Deze instelling blijft tot de Franse Revolutie. (247)

Tienden geheven op gronden, sinds lang ontgonnen, noemde men grote tienden. Hiervoor kwamen tarwe, koren, haver, spelt en alle graangewassen in aanmerking. Over het algemeen beliep het gedeelte voor de kerk een tiende van de opbrengst, de tiende schoof. Eens het graan samengebonden, moest de landbouwer de tiendenheffer verwittigen, om zijn deel te komen opladen. Deze had een helper: de tiendensteker.

De kleine tienden werden geheven op sommige veldgewassen van minder belang, als koolzaad, raapzaad, hooi, klaver, boekweit en later aardappelen. Bij deze kleine tienden werden ook de vlees-tienden gerekend. Hetzelfde geld voor de nieuwe tienden of novalen, geheven op onlangs ontgonnen gronden.

Oorspronkelijk waren de tienden kwijtbaar in natura. Later kwam men tot afkoop. Speciale rubrieken in het gewonterecht (costuymen) van het Land van Aalst regelden wettelijk het tiendenwezen. (248)

Het hoeft niet gezegd dat de tiendenkwestie in alle parochies voor de pastoor onophoudelijk moeilijkheden medebracht. Getuigen daarvan: de hopen paperassen.

Betreffende de tiendenverdeling te Erembodegem moeten we onderscheid maken tussen de tienden aan kerkelijke instellingen, als kerk en kloosters, behorend en de tienden van de wereldlijke heren. Over deze laatste is er na de 14e eeuw te Erembodegem geen sprake meer, daar ze toen reeds in geestelijke handen waren.

Als tiendenheffers komen de abdijen van Affligem en Groenenbriel te Gent en de pastoor op de eerste plaats.

Principieel en oorspronkelijk had de pastoor van Erembodegem

(247) Zie over de indeling der tienden: Dr J. Laenen. Kerkelijk en Godsdienstig Brabant. Deel I, blz. 211-212.

(248) de Limburg-Stirum: Coutumes des deux villes et pays d'Alost, pp. 61-63.

de derde schoof der tienden de hele parochie door, (249) zowel op de Kwade als op de Goede Zijde. Doch op het einde der 16e of in het begin der 17e eeuw kwam de derde schoof op de Kwade Zijde in het bezit der abdij van Affligem. De pastoor, die dit aantekende, voegt er aan toe, dat hij niet wist hoe Affligem dit recht verkregen had. Volgens zijn mening was dit te wijten aan de ontredde in de troebele tijden. Later kreeg de pastoor op de Kwade Zijde de novalen of de nieuwe tienden, die volgens een akkoord met Affligem, in geld, ten bedrage van 27 gulden, uitbetaald werden: «Heer Franciscus van regere pastor deser prochie van heerenbodegem heeft met het beginsel sijnder possessie deser pastorije ten jaere 1626, oft daer ontrent een accoordt aengegaen met Sijn Hooghweerdigheyt Jacobus Boonen Aartsbisschop van Mechelen (tevens abt van Affligem, nota v. d. schr.) mitgaeders den Heere proost der Abdije van Affligem over de novalen op de quade sijde oft oost sijde deser prochie, te weten dat sijne voorn. Hooghweerdigheyt met de voorn. Abdije souden profiteren de thiende der novalen aldaer, mits dat hunnen ontfaenger aen hem pastoor jaerlijcks daer voren soude betaelen de somme van seven en twinthigh guldens... (250)

Wat het vleestiende aangaat «wordt op heerenbodegem, ende op het deel van Welle het welke tot in het jaar 1719 gheestelijk heerenbodegem is geweest, ende volgens de conditien van afschydinge... al noch subject van thiende aen den pastor van heerenbodegem te geven gelijk voortijds was geplogen, wordt segge ick thiende gegeven van de viggens ende lammeren, wel te weten dat den pastor profiteert heel de viggens thiende en van de lammer thiende de helft, dese andere helft profilerende d'Abdije van Affligem». (251) Het innen van het vleestiend heeft de pastoors heel wat kopbrekerij bezorgd. Zij hadden te kampen met bedrieglijke aangifte van viggens en lammeren, en met allerlei uitvluchten. Soms moesten ze, om hun recht te handhaven, beroep doen op het gerecht en op de geplogenheden in de andere parochies. Zo zien we pastoor Driesbeke van Erembodegem zich steunen op de gebruiken bij het innen van het vleestiend te St-Maria-Lierde. (252)

Op de Goede Zijde, westwaarts de Dender dus, bezat de abdij Groenenbriel de 2/3 der tienden. Ze was er grote tiendenheffer. De pastoor had er de derde schoof of derde deel. Doch zijn tiendenpercelen lagen slecht, te ver van elkander. «Om de wille van de groote moyelijckheyt in het defructueren oft haelen van de thienden op de goede sijde oft westzijde deser prochie, mits die over al verstroyt waeren, soo wel voor de pachters van groenenbriele als de pachters van den pastoor oft voor den pastoor selves sijne thiende geheel oft ten deele indoeende, hebben ten jaere 1630 Mevrouw de Abdisse van Groenenbriele ende hr fransiscus van regere pastor deser prochie accoordt gemaect van te meten de landen op de welke sy de thien-

den waeren heffende ende onder een te kavelen ten eynde de thien- de hoopen niet meer te velde en souden moeten gedeelt worden, maer dat elck van de volle thiende soude profiteren op de landen hem te kavel gevallen...» (253) De verkaveling werd toegestaan door bisschop Triest van Gent op 3 Augustus 1630, (254) door de aartsbisschop van Mechelen op 31 Maart 1631. (255) Het akkoord passeerde voor de wet van Erembodegem op 17 April 1631. (256)

De pastoor verdeelde zijn tienden te velde in wijken en verpachtte die. Verder had de pastoor van Erembodegem nog in de bostienden de derde schoof, boven de novalen. De kapelaan van het Hospitaal te Aalst had de twee derden. «Van oudts ist dat de bosch thiende in geene besondere wijken en is gestelt, maer wordt gesamentlijk opgedaen, dat is gelijkelijck gesteken den elfsten schoof, ende dan wederom dien verdeelt in drijen, waarvan de twee sijn voor de pachters van den capellaen van het gasthuys van Aelst en den derden voor den pastoor oft sijnen pachter, het welke oorboorelijck schaedelijck is soo aen ons, als aen de pachters, want de pachters niet wesende de selve de welke de twee schooven van den capellaen hebben gepacht ende de welke den schoof van den pastoor hebben gepacht, moeten voor den aerbijdt van steken aen den tiendesteker betaelen... daer en boven de tiende hoopen moete verdeelt worden moeter groote schaede komen door het verleggen ende verworpen van het graan dat noodsaekelijck moet uitrijzen... (257) Naar het voorbeeld van het akkoord van de Groenenbriel had de pastoor een project om de bostienden te verdelen. Hierin slaagde hij niet.

Als grote tiendenheffers hadden de abdijen van Affligem en Groenenbriel zekere verplichtingen tegenover de kerk van Erembodegem. Ze moesten instaan voor het onderhoud van het koor, van toren en klokken, en ook later de onderpastoor vergoeden. Voor het kerkonderhoud betaalde de Groenenbriel de twee derden en Affligem een derde. (258)

Van vreemde geestelijke tiendeheffers geven we nog een paar voorbeelden. Zo bezat de kerk van Denderleeuw een tiende te Erembodegem. Ze wordt vermeldt in een charter van 1146, waarin een minnelijke schikking getroffen werd tussen de abdijen Ninove en Dielegem. (259) De heilige Bernardus, abt van Clairvaux, deed de

(249) Zie over de tienden in het algemeen Curen-Bouck, passim. Archief Bisdom Gent: Visitationes Decanales, Dec. Alost.
(250) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 141.
(251) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 41.
(252) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 1.

(253) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 51.
(254) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 1.
(255) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 1.
(256) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 51-59.
(257) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 68.
(258) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 37.
(259) Rijksarchief Gent. Fonds Ninove. Charter nr 9.

Miraeus-Foppens: Opera Diplomatica. T. III, p. 42.

— Overdruk van het origineel in Affligemensia, aflevering 3, Juli 1946, blz. 1. «Het Eeuwfeest van Onze Lieve Vrouw van Affligem», door Dom Cyprianus Coppens.
— Nederlandse vertaling met afdruk van zegel in: Onze Lieve Vrouw van Affligem, door Dom Gabriel, blz. 23-24.

uitspraak te Affligem. (260) Ook de pastoor van Hekelgem had in de 18e eeuw tienden te Erembodegem « in het hyebrouck onder bochaut bergh... » (261)

Van wereldlijke heren, die te Erembodegem tienden bezaten, vernoemen we enkel Simon de Mirabello en zijn erfgenamen, die ze aan de abdij van de Groenenbriel schonken. De amortisatie van deze tienden dagtekent van 1341. (262)

VI. — DE PASTOOR.

Een geestelijke instelling, die in het bezit kwam van een altaar, van het pastoorsambt, was de eerste, de eigenlijke pastoor. Buiten het genot van een gedeelte der parochiale inkomsten, had de eigenlijke pastoor het recht de bedienende pastoor voor te stellen. Krachtens het patronaat was abdij Affligem de eigenlijke pastoor van Erembodegem. Zij stelde de werkdadige pastoor voor. Te Erembodegem is altijd een wereldlijk priester werkdadig pastoor geweest. Monniken, als de Benediktijnen, konden als pastoor der parochie niet in aanmerking komen. Monnikenorden mochten hun patronaat niet bedienen, het moest een seculiere priester zijn.

Vóór de kerkelijke hervormingen was de pastoor niet verplicht te resideren. Na de troebelen der geuzen, die de pastorij afgebrand hadden, verbleef de pastoor van Erembodegem lang te Aalst. Natuurlijk had dit tot gevolg dat de parochianen zich bekloegen. De pastoors van Erembodegem traden dikwijls op als deservitors van Teralfene, deijkerk. Bij gebrek aan pastorij te Erembodegem werd de pastoor in 1600 verplicht te Teralfene te resideren. (263)

Aan de cure of het pastoorsambt waren zekere goederen verbonden:

« de pastorelen meersch », 2.81 dw groot, gelegen bij de pastorij. Hiervan heeft pastoor Mercier een hoplochting en bos gemaakt, omdat « het gras slecht was en de koyen daer van altijd witte boter gaven al oft stroy boter was geweest »;

een lochting aan het kerkhof, 47 roeden groot;

het « papen veldeken bij St Amands capelle », 2.35 dw groot;

de « papen meersch ter esscher beke », 1.32 dw groot, in twee partijen;

een stuk land in de « hyebrouck onder bouchout bergh », 1.90 dw groot;

verder nog « heerelijcke cappoenen ende penninck chijnsen » op partikuliere goederen. Voeg daarbij de offer en de tienden waarvan hoger sprake, het casueel of veranderlijk inkomen, stichtingen van jaargetijden en missen en de inkomsten van de begrafenissen.

(260) Dom Cyprianus Coppens: Het Eeuwfeest van Onze Lieve Vrouw van Affligem, in Affligemensia. Afl. 3, Juli 1946, blz. 2.

Dom Gabriel: Onze Lieve Vrouw van Affligem, blz. 23-24.

(261) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 38.

(262) V. van der Haeghen: Het Klooster ten Walle en de abdij van den Groenen Briel, blz. 39, nr 23.

(263) Archief Bisdom Gent. Visitationes Decanales. Dec. Alost.

Een verslag van 1567 vat de inkomsten der cure van Erembodegem als volgt samen: jaarlijks ontvangt de pastoor 82 Rijnse gulden, uit zijn tienden, uit gronden, uit de tienden van vlas. Ook heeft hij uit verhuren van land 15 Rijnse gulden. (264)

PASTOORS VAN EREMBODEGEM. (265)

1376 -	...	Pieter van den Heede of van der Heyden.
1477 - 1513	...	Jan de Haeze.
1514 - 1524	...	Daneel van der Stockt.
15... -	...	Daneel De Meyere.
1556 - 1597	...	Jacob van der Smissen (Smessen)
		Hij was kanunnik van de collegiale kerk van St. Martinus te Aalst en scholaster van Aalst. In 1597 nam hij als pastoor van Erembodegem ontslag. Doch tot begin 1600 bedienende hij Erembodegem nog als deservitor, bij gebrek aan een pastoor opvolger.
1600 - 1602	...	Meester Vitus Henrici.
		Hij was tevens deservitor van Teralfene.
? 1603 - 1625 ?	...	Petrus van de Reghere (ook Petrus van Regere en Regermanius genoemd).
		Na 1625 vinden we hem niet meer vermeld. Hij was kanunnik der collegiale St. Martinuskerk van Aalst. Voor de streek van Aalst was hij lange tijd duivelbezweerder (exorcista). Ook was hij als pastoor van Erembodegem lang deservitor te Teralfene.
? 1627 - 1655 ?	...	Franciscus van de Reghere.
		Familielid van voorgaande ?
1655 - 1664	...	Geeraard Verbeke.
..... - 1669	...	? van den Bossche, als pastoor van Welle, deservitor van Erembodegem.
1670 - 1671	...	Petrus Maes.
		Geboortig van Herentals.
1680 - 1683	...	Petrus Noppen.
1683 - 1692	...	Adolf Dreesbeke.
		Overleed te Erembodegem op 4 Nov. 1692 en werd in het O.L. Vrouwkoor der kerk begraven. Hij was 43 jaar oud.
1692 - 1706	...	Christianus Kennes.
		Geboortig van Turnhout. Hij overleed te Erembodegem op 21 Maart 1706, werd in het O.L. Vrouwkoor der kerk begraven, en was pas 42 jaar oud.

(264) Reussens: Analectes pour servir à l'histoire ecclesiastique de la Belgique. T. 28, p. 302.

(265) Lijst opgemaakt aan de hand van het Kerkarchief Erembodegem en van de Visitationes Decanales Dec. Alost, van het Archief Bisdom Gent, en voor de jaren na 1800 aan de hand van het Liber Memorialis (Kerkarchief).

1706 - 1708	...	...	Joannes van Oeyen. Geboortig van Luit bij Venlo (Nederland). Hij overleed te Erembodegem op 24 Juni 1708 en werd in het O.L. Vrouwkoor der kerk begraven.
1708 - 1730	...	...	Petrus Clercx. Geboortig van Diest. Hij overleed te Erembodegem op 16 Dec. 1730.
1730 - 1731	...	...	Egidius Herdys, onderpastoor te Erembodegem, was er tevens deservitor.
1731 - 1762	...	...	Egidius Mercier, overleed te Erembodegem op 31 Aug. 1762.
1762 - 1763	...	...	Boudewijn Braeckman, onderpastoor te Erembodegem, was er tevens deservitor.
1763 - 1764	...	...	Joannes Paridaens. Hij overleed te Erembodegem op 4 Juni 1764, na 11 maanden pastoraat, en werd in het koor der kerk begraven.
1764 - 1782	...	...	Jacobus Sterckx. Geboortig van St-Kwintens-Lennik. Hij overleed te Erembodegem op 9 Maart 1782 en werd in het koor der kerk begraven. Op 24 Juni 1770 was hij door de aartsbisschop van Mechelen tot « censor librorum » (boekenkeurder) benoemd.
1782 - 1808	...	...	Guillelmus van Langenhove. Geboortig van Baarddegem. Hij overleed te Erembodegem op 20 Mei 1808. Zijn grafmonument was in de buitenkoormuur aangebracht.
1808 - 1820 ?	...	...	Jan Baptist van der Maeren.
1823 - 1847	...	...	Jacob Mourus.
1847 - 1871	...	...	Julianus Josephus de Smet, geboortig van Aalst.
1871 - 1894	...	...	Marianus Antonius de Decker, geboortig van Hansbeke. Hij was vanaf 1867 pastoor van Kluizen.
1894 - 1903	...	...	Louis Sadones, geboortig van Geraardsbergen.
1903 - 1913	...	...	Kamiel van Landuyt, geboortig van Vinkt. Was pastoor van Denderbelle.
1913 - 1930	...	...	Filip de Pillecijn, geboortig van Hamme. Was pastoor van Nederhasselt.
1930 - 1935	...	...	Jozef Bracke, geboortig van Wichelen. Was pastoor te Marke en te Oostakker. Nam ontslag in 1935 en werd bestuurder te Wichelen en te Moerzeke, waar hij op 2 Juni 1940 stierf.
1935 - 1948	...	...	Cyriel Demeester, geboortig van Woutergem. Was coadjutor en onderpastoor te Vlierzele, onderpastoor te Hofstade, Aalst-St. Jozef en pastoor te St-Lievens-Esse. Overleed te Gent op 8 Januari 1948. Als seminarist was hij een persoonlijke vriend van Guido Gezelle, van wie hij menig hartelijk briefje bewaarde.

1948 - ... **Z.E.H. Leo Blanckaert,** geboortig van Westkapelle (W.-VI.) Was achtereenvolgens subregent aan het St-Catharinacollege te Geraardsbergen, onderpastoor te Sleidinge en te Wetteren, en pastoor te Hillegem.

VII. — KAPELANIJEN EN ONDERPASTORAAT.

Behalve de eigenlijke parochiekerken ontstonden ook nederige bidplaatsen, door de bevolking of de heren opgericht, en waarin vanaf d 12^e eeuw ook de H. Mis gelezen werd. Dit werd de oorsprong van kapel, kapelanij en kapelaan; de kapelanij was een beneficium zonder zielenlast. Later stichtten edelmoedige schenkers zulk soort beneficiën in de parochiekerken.

Alhoewel de kapelanij binnen de bouw der kerk bestond, toch was de kapelaan niet aan parochiedienst gebonden. Ook woonde hij niet altijd ter plaatse. De kapelanij had haar bezittingen en verplichtingen. Zo was de kapelaan o.a. verplicht 's Zondags samen met de pastoor het officie te zingen of te lezen. Ook moest hij de missen aan de stichting verbonden exoneren. Het begevensrecht verschildde, naar gelang er een particulier stichter was of het een stichting betrof ontstaan uit gemene giften (266). De « rector » en bezitter van een kapelanij, bediende ofwel zelf de kapelanij of gelastte er een ander priester mede of verkocht de vruchten der kapelanij aan leken, die dan zelf tot het vervullen van de verplichtingen iemand moesten vinden.

De kapelanijen te Erembodegem waren te begeven door de aartsbisschop van Mechelen.

In de kerk van Erembodegem waren drie kapelanijen gesticht. In de 16^e eeuw vinden we die vermeld als volgt: de kapelanij gesticht op het altaar van het Heilig Kruis, kortweg de kapelanij van het H. Kruis genoemd, belast met twee missen per week, waarvan een ter ere van de H. Catharina; vervolgens de kapelanij van Onze Lieve Vrouw « Lamentabilis », gesticht in het benedenkoor en belast met twee missen per week; ten slotte de kapelanij van de eerste mis of vroegmis 's Zondags. De rector van deze kapelanij moest op de hoogdagen en op de feestdagen van O.L. Vrouw in de hoogmis assisteren en op Pasen de pastoor bijstaan in het toedienen der Heilige Sacramenten. (267)

Beschouwen we nu elk dezer kapelanijen van dichterbij. (268)

De kapelanij van de vroegmis of eerste mis 's Zondags had een inkomen van 15 gulden. Als rectores ervan vonden we: Petrus de Hoemackere en Adrianus Hendrickx. De tijd van hun rectoraat is ons onbekend. Het moet de tweede helft van de 16^e eeuw zijn. Van 1591-1595 was Jacobus Walkiers, pastoor van Welle, bezitter van deze kapelanij. Een zekere tijd was hij dit ook van de kapelanij van Onze

(266) Dr J. Laenen: Kerkelijk en Geestelijk Brabant. Deel I, blz. 265-266.

(267) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 13.

(268) De volgende gegevens hebben we geput uit: Visitationes Decanales. Dec. Alost. Archief Bisdom Gent.

Lieve Vrouw Lamentabilis. Op de altaren van deze kapelanijen las Walkiers wekelijks de verplichte missen; 's Zondags echter celebreerde hij als pastoor te Welle. Doch dit was een onhoudbare toestand. Hij liet de kapelanij van de vroegmis over aan de pastoor van Erembodegem. Doch deze was niet haastig een regeling te treffen. Zodoende bleven de Erembodegemnaars lange tijd zonder regelmatige vroegmis. In 1615 stuurde de bevolking een petitieijst naar de aartsbisschop met al haar grieven. De vroegmis was onontbeerlijk om de Zondagplicht te kunnen vervullen. Het jaar daarop was de vroegmis er weer. Priesters uit Aalst, zoals de Willemieten, lazen dan de eerste mis 's Zondags. In 1627 behoorde deze kapelanij aan Michel van der Gheylen, kannunik van Rijsel.

De kapelanij van het H. Kruis had een inkomen van 6 Vlaamse ponden. In de jaren 1591-1592 behoorde ze aan ... de Pauw en Franciscus van den Hofstadt, en in 1595 aan de kapelaan van St-Niklaaskerk van Brussel. Doch de pastoor van Erembodegem exonereerde de missen. Het jaar daarop was Franciscus van den Hofstadt opnieuw rector. Doch hij verkocht de opbrengsten aan Cornelius Kiekens, baljuw van Erembodegem, die dan zelf iemand met het exonereren der missen moest gelasten. In 1627 behoorde de kapelanij aan Joannes Torffs, kapelaan te Laken. Ook hier exonereerde de pastoor de missen.

De derde kapelanij, deze van Onze Lieve Vrouw Lamentabilis, beschikte over een inkomen van 20 gulden. In 1591-1592 behoorde ze aan Egidius Moortgat, pastoor van St-Lievens-Esse. Hoger hebben we vermeld dat Walkiers, pastoor van Welle en rector van de kapelanij der vroegmis, deze ook nog bediend heeft. In 1614 vinden we haar in het bezit van Gabriel Tobiassone uit Aalst, en in 1627 in het bezit van Ludovicus Meys. Een kannunik van het kapittel van Aalst exonereerde de missen.

Reeds in 1596 was er sprake van twee kapelanijen te verenigen om een blijvende vroegmis, ten nutte der parochianen, in te stellen. Eén mis de mis van de pastoor, volstond niet, om de mensen hun Zondagsplicht te laten vervullen. Het volk verlangde een kapelaan die ter plaatse woonde. Elke Zondag zou hij de vroegmis doen en lering aan de kinderen geven. Doch een grote hinderpaal om dit te verkrijgen was de kwestie van de levensmogelijkheid.

Het aartsbisdom vond een beter oplossing: « Ten jaere 1628 bij acte dan gedateert den 1 december sijn de voorseyde beneficien voor den hoogwaardighsten heere jacobus Boonen artsbisschop van Mechelen geextingueert ende voor allen tijdt geunieert ende geincorporeert aan dese pastorije, ende geerigeert in een onderpastorije » (269). De titels van de kapelanijen werden dus vernietigd en voor altijd werden de kapelanijen verenigd. Het inkomen moest dienen voor het levensonderhoud van een onderpastoor.

De parochie had nu één residerende priester meer, die nog een tijdje de naam kapelaan dragen zal, alhoewel hij kerkrechtelijk als onderpastoor gekend staat. Sedert deze unie las hij wekelijks vier missen en 's Zondags de vroegmis. Verder moest hij de pastoor in het ministerie bijstaan.

(269) Kerkarchief Erembodegem. Liber Vicepastoratus, f° 2.

De eerste residerende kapelaan-onderpastoor was Joannes van der Gheylen (270). De eerste voorwaarde in de oprichtingsakte van het onderpastoraat vermeld, was, dat de pastoor een priester moest nemen van goed gedrag en geschikt voor zijn dienst. Hieruit meende pastoor Verbeke te mogen besluiten dat hij zelf naar verkiezen een priester als onderpastoor mocht aanstellen. Doch hij had af te rekenen met de aartsbisschop, die er terecht op wees dat het komen en gaan van een onderpastoor dan zou afhangen van de gril der pastoors. (271)

Later kreeg de onderpastoor zijn eigen woning. Achttiende eeuwse stukken spreken van « het huys van den onderpastoor ».

In 1866 werd een tweede onderpastoor voor de parochie wettelijk erkend.

VIII. — KERKELIJKE GOEDEREN — KERKFABRIEK.

Het oorspronkelijk patrimonium van de kerk, onder meer de tienden, was in de loop der eeuwen, grotendeels verloren gegaan. Slechts wat grondbezit bleef behouden, dat met de tijd aangroeide door de edelmoeidigheid van de parochianen. De schenkingen van gronden waren in de 17^e eeuw meestal belast met missen en jaargetijden en in de 19^e eeuw met loven.

Op het einde der 18^e eeuw, kort vóór de inval der Franse sansculotten, bezat de kerk van Erembodegem in gronden: in de parochie zelf, 100 roeden land op de Molenkouter, 4 dagwand land op de Doelkouter, 3 dagwand land op het Arentsveld, 60 roeden land op het Leterveld, 149 roeden land op de Zwaluwkouter, 58 roeden op de Molenkouter, 2 dagwand land op het Wildeveld, 134 roeden op de Doelkouter, 75 roeden (ligging onbekend), 1 dagwand bos op de Hoek; verder nog 50 roeden land op de Espt te Denaerleeuw en 149 roeden land te Welle. In totaal bezat de kerk van Erembodegem dus 18 dagwand en 75 roeden grond. (272)

Verder bezat de kerk, buiten de pastorij met bijgaande grond, in dezelfde periode nog de 2/3 van het Onze Lieve Vrouwetiend, twee heerlijke renten op een huis, renten, het schaaigeld, de opbrengst van offeranden als was, vlees en boter, die jaarlijks werden verkocht. Verder was men op de parochie toen ook gewoon « jaerlijckx te doen een ommeganck voor hoppebellen, die verkogt worden in priorije van de kercke » (273). Dat de nopperonae, die thans nog gebeurt, een bron van inkomen was voor de kerk, bewijzen de volgende cijfers: in 1685 ontving de pastoor van de omgehaalde hop 380 gulden, wat dit jaar het derde van het inkomen der kerk bedroeg (274). In 1719 bedroeg dit 657 gulden, toen de helft van het inkomen (275). In een jaar van bovenvernoemde periode, dat niet precies aangegeven is, beliep het

(270) Archief Bisdom Gent. Visitationes Decanales. Dec. Alost.

(271) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 13.

(272) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 20.

(273) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 20.

(274) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 1.

(275) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 2.

totale inkomen der kerk 443 gulden en de totale uitgave 544 gulden. (276)

De goederen van de kerk werden sedert de 14^e eeuw beheerd door twee kerkmeesters. Deze werden benoemd voor de duur van twee jaar; het eerste jaar als bijgevoegd kerkmeester, het tweede als dienend kerkmeester, die de rekening van de kerk moest voorleggen.

Het benoemen der kerkmeesters is in elke parochie altijd een bron van moeilijkheden geweest. De pastoor had voortdurend af te rekenen met de bemoeizucht van de plaatselijke heer. Jaarlijks moest de kerkrekening «gehoord» worden door pastoor, baljuw, burgemeester en schepenen der gemeente.

We publiceren hier een steekproef in de lijst der kerkmeesters van Erembodegem. (277)

KERKMEESTERS.

1596	...	Petrus de Rijcke
		Henricus Callebaut
1665	...	Hendrick Ruyskensvelt
		Andries Rasschaert
1680	...	Jan de Rijcke
		Hendrick de Smet
1685	...	Gillis Voncke
		Joos de Brauwer
1694 - 1695	...	Pieter de Rijcke
		Hendrick Callebaut
1696	...	Adriaen Verleysen
1697	...	Andries Timmermans
1709	...	Jan van Vaerenberghe fs. Peeter
		Jan van Aver
1710	...	Gillis Ottoy
1711	...	Andries de Coninck
1717	...	Judocus Coppens
1719	...	id.
1721	...	Jan Baptist de Smet
1731	...	Jan van Lierde
1730 - 1731	...	Peeter Dedemaeker
1732	...	Jan van Cauwenberghe
		Peeter Dedemaeker
1736	...	Livinus van Vaerenbergh
		Jan Baptist van de Maele fs. Pieter
1738	...	Jozef van den Broucke
1739	...	Christiaan Franciscus Lippens
1744	...	Gillis de Pauw
1744	...	id.
1750	...	Jacobus Brys.

De Franse Revolutie roofde het kerkbezit. Het decreet van 2-4

(276) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 20.

(277) Opgemaakt aan de hand van het Kerkarchief Erembodegem.

November 1789 onteigende in Frankrijk de kerkfabrieken van heel hun erfgoed. Bij de inlijving bij Frankrijk in 1795 werd dit decreet in België niet afgekondigd, doch het Franse staatsrecht, dat ook het onze werd, gebod de nationalisatie, inzonderheid van de kerkfabrieken. (278) De kerkgoederen van Erembodegem werden eveneens aangeslagen en dienden als dotatie van het Erelegioen. (279)

Een jaar na het Concordaat, bij besluit van 9 floreal jaar XI (30 April 1803) werden de bisschoppen belast met de samenstelling der kerkfabrieken. Kort daarop volgden de wetten op de kerkfabrieken, het organiek decreet van 30 November 1809, dat heden nog de grondslag is van het beheer van de eredienst in België. (280)

Spijts het concordaat van 8 April 1802, dat de teruggave van de kerkelijke goederen bepaalde, bleef het kerkgoed van Erembodegem grotendeels in Frans bezit. Het was onteigend. Volgens de agenten van de domeinen was het, zoals hoger vernoemd, dotatiegoed van het Franse erelegioen.

Tijdens het Hollands Bewind zocht men het terug te krijgen. Doch dit heeft tot weinig of niets geleid. Sedertdien is het kerkbezit van Erembodegem gering gebleven.

De huidige Kerkraad is samengesteld uit

de heren Jozef van Gijseghe	...	Voorzitter
Louis Callebaut	...	Schrijver
Felix de Backer	...	Schatbewaarder
Maurits de Bolle	...	Lid
Valère Gaubomme (E.H.)	...	—
Temmerman Kamiel	...	—
Prosper van den Borre	...	—
Aimé van der Kelen	...	—
Arthur van Nieuwenhove	...	—

De Zeer Eerwaarde Heer Pastoor en de Heer Burgemeester zijn van rechtswege lid van de kerkraad.

IX. — ARMENDIS — OPENBARE ONDERSTAND.

Het heidendom kende geen erbarmen met de noodlijdenden of zieken. De broederlijkheid onder de mensen is een weldaad van het kristendom, dat de naastenliefde tot een kristelijke deugd verhief en als plicht proclameerde. In de eerste tijden van de Kerk werden de noodlijdenden individueel ten huize geholpen. Met de tijd echter groeide het aantal te steunen lieden zo schrikbarend aan dat een bedeling ten huize onmogelijk werd. De Kerk ging dan over tot het stichten van hospitalen, ziekenhuizen, armenhuizen en huizen voor invalide arbeiders en ouden van dagen.

In het begin der middeleeuwen waren de levensvoorwaarden der lagere standen buitengewoon slecht. De kristelijke instellingen van naastenliefde werden in hun werking erg belemmerd door de wan-

(278) M. Damoiseaux: Practische Gids van het beheer der Kerkfabrieken. blz. 8-9.

(279) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 20.

(280) M. Damoiseaux: o.c. blz. 9.

orde en plunderingen tijdens de invallen der Germaanse volkeren en later door de Noormannen. Ook palmden wereldlijke heren de inkomsten van de armenzorg in. De Karolingers namen echter spoedig de weldadigheid in hun wetgeving over. De nood van het gewone volk vergrootte nog toen hongersnood onze streken teisterden. De 11^e eeuw kende er zeven en de 12^e eeuw elf. De hongersnood van 1126 was de wreedste. Uit deze tijd dagtekenen de Tafels van de H. Geest, ook nog armendis genoemd. (281)

Ze werden opgericht om het geroofde bezit van de armen te vervangen; bezit dat reeds lang te voren bestond, onder meer uit een derde der tienden. Ditmaal stond de armenzorg onder de hoede der gemeenschap. Evenals de kerkfabrieken waren de Tafels van de H. Geest burgerlijke instellingen. De armengoederen werden beheerd door de armmeesters, ook H. Geestmeesters geheten. Op dezelfde voet als de kerkmeesters werden de armmeesters door de parochianen gekozen en moesten ze aan de gemeente rekening geven over hun beleid. Van meetaf aan kreeg de pastoor vaste voet in deze instelling, hij was er de wijze raadsman, en geëerbiedigde helper, zodanig dat de armendis spoedig terug onder de invloed van het bisdom kwam (282). De rekeningen werden jaarlijks in het bijzijn van pastoor, baljuw, burgemeester en schepenen, onderzocht en goedgekeurd. Evenals de rekeningen der kerkfabrieken werden deze der armendissen door de deken gevisiteerd. Het benoemen der armmeesters bracht altijd veel moeilijkheden mede. Ook hier had de pastoor veel te lijden van de inmenging van de plaatselijke heer, zowel in de dagelijkse gang van de dis als in het benoemen.

De steun vanwege de armendis bestond soms uit geld, doch meestal was hij in natura: tarwe, rogge, brood, vlees, klederen, verwarming, bekostigen van begrafenis, betalen van huishuur. Ook betaalde de dis voor de zieke armen dokter en geneesmiddelen. Al de goederen van de gesteunden werden door de provisores of armmeesters opgetekend en geblokkeerd, zodat niets daarvan kon worden verkocht. Bij het afsterven van een ondersteunde was de Tafel van de H. Geest de erfgenaam, doch in latere tijden zal men slechts nog innen wat vroeger als steungeld werd gegeven. De dis koesterde een bijzondere zorg voor de zieken. Dit vooral tijdens de besmettelijke ziekten als de pest. Zieken door melaatsheid aangetast — die ziekte kwam vroeger ook in onze streken voor — werden uit de gemeenschap verwijderd en opgenomen in een «lazarij». Vele parochies hadden hun lazarij. Erembodegem had ook zijn ziekenhuis en lazarij: «item betaelt lieven de hont van eenen ghevele te luykene ende te plackene ende van aender scouwe int sieckhuys te makene tsamen XX VIIJ schel». Armenrekening van 1507 (283). Het stond op de wijk Terjoden. Als een verpleegde in de lazarij stierf, eride de dis zijn nalatenschap: «Als iemant lazarus wordt van Heerenbodegem, soo behoort dat goedt, als se sterven den heyligen gheest van Heeren-

bodegem, volgens het proces daer af gewesen anno 1513, den 2 december». (284)

In 1684 bezat de armendis van Erembodegem de volgende percelen gronden: 2.50 dagwand land op de Zwaluwkouter, 2 dagwand op dezelfde kouter, 1 dagwand op den «Auweleer», 2 dagwand op de Zwaluwkouter, 2 dagwand op dezelfde kouter, 2.30 dagwand op de Berg, 50 roeden op de Berg, een dagwand op het Arendsveld, 25 roeden op hetzelfde veld, 52 roeden op de Landdries, 36 roeden op hetzelfde veld, 54 roeden op hetzelfde veld, 54 roeden op de Grote Bos, 50 roeden op «den Beckhavel», 25 roeden op het Arendsveld; 137 roeden op de Landdries; 50 roeden op «Leebrughe», op het Arendsveld, 1 dagwand op de «langhe haeghe»; 76 roeden op de «bocht»; 50 roeden meers ter Joden; 125 roeden land op de Zwaluwkouter; 1 dagwand op de Molenkouter; 130 roeden op het Molenveld; 1 dagwand op d'«esps»; 1 dagwand; 50 roeden; 50 roeden op d'«esps»; 1 dagwand op de Bontebeke; 25 roeden «int hof landt»; 3 dagwand meers; 2.23 dagwand land op de «heuvelsbergh»; 36 roeden op het «haghe velt»; 50 roeden op de «qualap»; 1 dagwand op de Varent; 2 dagwand op «roexvelt»; 2 dagwand; 114 roeden op «stillebraecke»; 52 roeden meers; 1 dagwand land op de «hoogevoeshole»; 2 dagwand land; 2 dagwand bos; 1 dagwand land; 75 roeden land op het Bosseveld; 50 roeden op het Bosveld; 25 roeden meers «inden busschen meersch»; 25 roeden in voornoemde meers; 50 roeden land op de «neder voshole»; 50 roeden meers «ter bossche»; 180 roeden land op «den voshole»; 50 roeden op «d'«esps»; 125 roeden op het Bosveld; 121 roeden op de «neder voshole»; 1 dagwand bos «op depenvelt». Verder verpachtte de dis een huisje op de «brusselstrate» en een «stede» van 107 roeden. Ook had de dis nog 118 roeden land te Nieuwerkerken, op «den brulcauter». De inkomsten van deze pachten bedroegen dit jaar 222 gulden. De dis van Erembodegem bezat nog renten, met een inkomen van 36 gulden; cijsrenten, met een opbrengst van 14 gulden. Op jaargetijden had de dis zijn deel. Ook ontving hij jaarlijks 14 vaten koren. Als uitgaven staan vermeld: exoneratie van jaargetijden, bedelingen in natura, zoals hoger reeds beschreven; het onderricht aan de arme kinderen, en het uitbesteden van wezen en vondelingen. (285)

We geven hier een vluchtig kijkje op de bedelingen in natura ten jare 1504: «item betaelt henne temmermans van twee verkenen ende die ghedeelt opden goeden vriendach XII pond... item betaelt van eenen sack terwen ende die doen backen ende ghedeelt opden goeden vriendach IIIJ pond V sch. VI den ...» en in 1507: «item betaelt van XV vaten erten ende die ghedeelt opden asdach den aermen IIIJ pond. iij sch... item ghedeelt op alder heyleghen dach in broode den aermen inde kerke XXIIIJ sch... item ghedeelt in alder sielen daghe over de siecke van pietere ghisels in broode aenden aermen... item betaelt gillys den hase vander tarwen inde molen te doene ende vanden meel te henne temmermans te doene ende vanden broode te

(281) P.C. van der Meersch: *De l'Etat de la Mendicité et de la Bienfaisance dans la Province de la Flandre Orientale...*, p. 1-10.

(282) Dr J. Laenen. *Kerkelijk en Godsdienstig Brabant. Deel I, blz. 221.*

(283) Kerkarchief Erembodegem. *Bundel Armenrekeningen 1504-1507.*

(284) Kerkarchief Erembodegem. *Curen-Bouck, f° 2.*

(285) Kerkarchief Erembodegem. *Bundel nr 1.*

halen van gone inde kerke» (286) en in 1684: «item gebacken te passchen ende uyt gedeylt aenden armen twelf vaten koren ende twee vaten tarwe... item te kerssemisse gebacken twelf vaten koren ende twee vaten tarwe...» (287)

Hier volgen enige namen van armmeesters uit het oud regime. (288)

1563	...	Pieter de Drijvere
	...	Michiel Vergheylen
1682	...	Peeter Kieckens
1684	...	Peeter Kieckens
	...	Peeter van Varenbergh
1686	...	Jan de Clippel
1696	...	Gillis de Pauw
	...	Jan de Clippel
1697	...	Jan de Pauw
1718	...	Cornelis Rydant
1723	...	Adriaen Brys
1732	...	Cornelis Meert
1734	...	Jan de Coninck fs. Andries
	...	Pieter van den Driessche
1737	...	Jan de Coninck
1738	...	Adriaen van de Velde fs. Joos
1740	...	Gillis Meert fs. Cornelis
1741	...	Christiaen Droeshout fs. Peeter
1742	...	Judocus Kieckens fs. Jan
1745	...	Judocus Meert fs. Joos
1746	...	Cornelis van Eechout fs. Adriaen
1753	...	Philippus 't Kint fs. Gabriel.

De Franse overheersing schafte de Tafels van de H. Geest af. Ze dekreteerde dat de openbare hulp een nationale schuld was. De nieuwe wetgeving verving de armen-dis door de Openbare Onderstand. Aan het patrimonium van de voormalige dis heeft de Franse overheersing om zo te zeggen niet geraakt, ten minste niet aan zijn gronden. De nieuwe ordening der liefdadigheid werd met de oude bezittingen van de dis gedoteerd. Veel kloostergoed geraakte tijdens dezelfde Franse overheersing in het bezit van de Openbare Onderstand van steden als Gent en Aalst.

In 1801 was Erembodegem een der gemeenten uit het Aalsterse met het minst te steunen armen: op een bevolking van 2320 zielen telde de gemeente amper 79 armen. (289) In 1846-1847 waren er op

(286) Kerkarchief Erembodegem. Bundel Armenrekeningen 1504-1507.

(287) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 1.

(288) Genoteerd uit het Kerkarchief Erembodegem.

(289) P.C. van der Meersch: *De l'Etat de la Mendicité et de la Bienfaisance dans la Province de la Flandre Orientale...*, pp. 58-59.
Zo had Denderleeuw op een bevolking van 1400 zielen 284 armen; Welle op 888 zielen 108 armen; Haaltert op 2250 zielen 212 armen; Iddergem op 693 zielen 85 armen; Kerksken op 890 zielen 73 armen; Moorsel op 1913 zielen 250 armen; Nieuwerkerken op 1710 zielen 370 armen; Aalst op 10.927 zielen 226 armen. — ibidem.

een bevolking van 3280 zielen 482 armen. (290) Deze verhoging was het gevolg van de rampspoedige toestand van de landbouw, slechte oogsten, en van de crisis in de nijverheid.

In Mei 1868 werd het hof te Hale, door de edelmoedigheid van de laatste eigenaars, ingericht tot Godshuis voor oude lieden en weeskinderen. De Eerwaarde Zusters Penitenten van Opbrakel hebben er zich in voornoemd jaar gevestigd.

De Commissie van Openbare Onderstand (C.O.O.) is thans samengesteld uit

de heren	Maurits de Bolle	...	Voorzitter
	Nestor van Vaerenbergh	...	Secretaris
	Benoit Arijs	...	Lid
	Gustaaf Cardon	...	—
	Evarist Courteaux	...	—
	Theodoor van Hoefs	...	—
	Frans Arijs	...	Ontvanger.

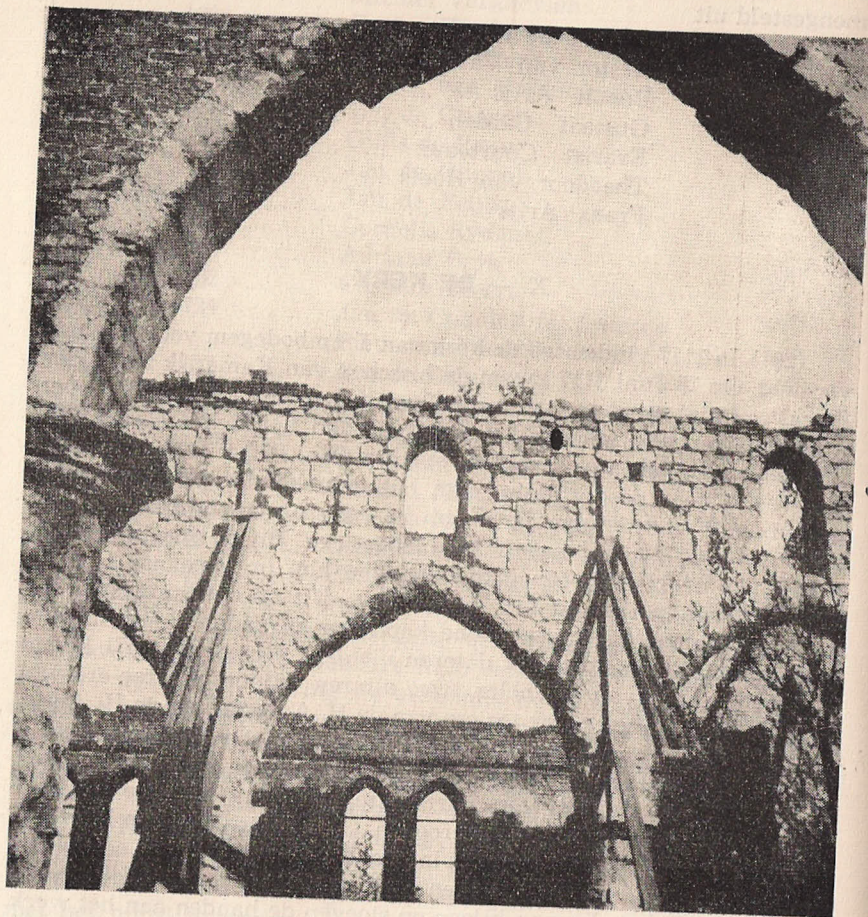
X. — DE KERK.

(291) In 1117 vinden we de kerk van Erembodegem voor het eerst vermeld. Op 18 Juni 1117 kwam de bisschop van Kamerijk ze wijden. Ze zal wel niet groot geweest zijn. Over haar bouwtrant heeft de verwoesting van 1940 belangrijke gegevens aan het licht gebracht. Ze was eenbeukig en in natuursteen opgetrokken. De stijl was romaans, die we tot vóór de opruiming van het puin konden bewonderen in de romaanse vensterkens, bovenaan in een stuk oorspronkelijke buitenmuur, door de brand van 1940 blootgelegd. Bij de opruiming ontdekten de werklieden een gaaf behouden kop in romaanse stijl. In 1472 teisterde een brand het kerkgebouw. Uit de opruimingswerken kwamen eveneens mooie gotische kapitelen en onderdelen van vensters bloot, die vermoedelijk dateren uit deze periode. In 1571 kwam de aartsbisschop van Mechelen twee altaren wijden, een ter ere van de H. Eligius en het ander ter ere van de H. Antonius en de H. Anna. De geuzenfurie is de kerk van Erembodegem niet voorbijgegaan. Op 28 Februari haalden de rebellen de klokken uit de toren en voerden ze naar Aalst, op bevel van Aartshertog Mathias, door de rebellen tot vorst over onze streken uitgeroepen. Op 23 April 1582, op het feest van Sint Joris, staken ze de kerk in brand, dit op bevel van een plaatselijke heer. Lang zou de kerk een puinhoop blijven. Eindelijk staken onze voorouders de koppen bijeen en sloegen de handen aan het werk

(290) P.C. van der Meersch: o.c. zie tafels. Toen had Denderleeuw op 2021 zielen 579 armen; Haaltert op 3289 zielen 733 armen; Iddergem op 818 zielen 162 armen; Kerksken op 1268 zielen 296 armen; Moorsel op 2843 zielen 530 armen; Nieuwerkerken op 2522 zielen 649 armen; Welle op 1256 zielen 284 armen en Aalst op 17.226 zielen 4459 armen. — ibidem.

(291) We hebben de gegevens geput uit:
Kerkarchief Erembodegem. Curen-bouck en bundels, passim.
Archief Bisdom Gent. Visitationes Decanales. Dec. Alost (vanaf 1575).
Omwille van herhaalde zelfde bronvermelding lieten we het verwijzen naar de bron van kant, tenzij we een citaat in oorspronkelijke tekst weergeven.

om een kerk — al was het ook de meest primitieve — te bezitten. Tussen de uitgebrande kerkmuren trokken ze een bescheiden bidplaats op uit leem en gebruikten stro tot dakbedekking. Er was plaats voor drie altaren. Gebrek aan geld kon verder geen verbetering brengen. Enkel aan de toren, die dreigde in te storten, werd gewerkt. In 1604 dreigde de deken-visitator het kerkje te sluiten als de parochie geen aanstalten maakte een waardiger bidplaats te bouwen. Op 22 Juni 1605 kwam de bevolking tot een akkoord om de nodige gelden te vin-

De onlangs afgebroken kerk. Het deel met de romaanse vensterkens uit de 12^e eeuw.

den. Ze liet vrijwillig haar gronden taxeren, als aalmoes voor de kerk. Het akkoord waarborgde het voorrecht van de Kwade Zijde, aan de landbouwers van deze kant der gemeente door een uitspraak van de Raad van Vlaanderen in Mei 1572 toegestaan: in de belastingen moesten deze van de Kwade Zijde voor twee bunder maar zoveel betalen als deze van de Goede Zijde voor een bunder. Ook werd er gecollec-teerd voor een tweede klok. Een was er reeds in de toren. Niet een

der gestoien klokken, maar een vreemde, Erembodegem toegewezen uit de hoop die zich te Aalst bevond. Te oordelen naar haar opschrift behoorde ze aan het Picardische stadje Péronne, in Frankrijk: « Pour appeller le peuple de Peron à devocion. Martine suis appellé de nom ». De nieuwe werd in 1599 gegoten. Ze heeft immer gediend als kleine of derde klok. Het bouwen der kerk heeft ettelijke jaren geduurd. Op Kermisdinsdag 22 Juni 1610 kon deken Bernaerts van de kristenheid van Aalst en tevens pastoor van Hekelgem, overgaan tot het verzoenen der altaren. Door een konflikt tussen de abdijen Affligem en Groenenbriel waren de werken aan het koor blijven steken. Pas in 1623 was het af. Op 17 Oktober 1627 wijdde Jacobus Boonen, aartsbischop van Mechelen, het hoofdaltaar, onder de oude titel van O. L. Vrouw Hemelvaart. Enige jaren later, in 1653, gaven de pastoor en baron du Bosch, heer van Erembodegem, aan schrijnwerker Niklaas Cortvriendt opdracht een nieuw hoofdaltaar te maken, ten belope van 550 gulden. Niklaas van Bersel, uit Brussel, ontwierp het plan. In 1668, ten gevolge van de pest, werd het St-Antoniusaltaar veranderd in St-Rochusaltaar, patroon tegen de pest. Op 2 Mei 1644 goten klokgieters hier ter plaatse een derde klok, de grote. Op 11 Mei werd ze gewijd. Ze heette Maria. Mevrouw Helena de Hertogh, echtgenote van Philip du Bosch, heer van Erembodegem, fungeerde als meter. Hun zoon Philip was peter. In 1657 barstte deze klok. Hetzelfde jaar werd ze hergoten. Ze barstte opnieuw en de tweede klok, de middelklok, was niet beter. In 1670 moesten beide plaats maken voor nieuwe. De grote klok droeg als opschrift: Maria koos ick mijnen naem, Voor Eerenbodeghem bequaem. Petrus Maes, pastoor derselve prochie. Joannes le Féver heeft mij ghegoten, woonende t'Antwerpen. 1670. », en de middelklok: « Ick heet Anna, om sielen wienst. Roep ick het volck tot Godes dienst. Petrus Maes pastor in Eerenbodeghem. Joannes le Féver heeft my ghegoten, woonende t'Hantwerpen. 1670. » Volgens een toen gesloten akkoord, bekostigde de Groenenbriel het onderhoud der grote klok en Affligem dit van de tweede. Op 20 Juni 1717 had de plechtige inhaling plaats van een relikwie (de arm) van de H. Victoria. Ze werd afgehaald op het kasteel van Overham, residentie der heren van Erembodegem: « den heere petrus Clercx pastor deser prochie heeft gekregen den arm van de heilige Victoria door jonste van fr fransiscus Hendrickx minderbroeder, den welcken desen hadde ontfangen van den prince Guilielmus Ruffo aen hem gegeven door den aertsbisschop van Capua Nicolas Caracioli en sijn dese geaprobeert geworden door den Aertsbisschop van Mechelen date 26 april 1717, den welcken oock heeft vergunt 40 daegen afaet op den dagh der herheffinge der selve reliquien ende gedurende de octave aen alle de welcke dese prochie kercke souden besoucken en voor de voors. reliquien ter intentie van onse Moeder de H. Kercke in den gheest van ootmoedigheyt lesen vijf vaeder onsen ende weest gegroeten. date den 19 may 1717. dese reliquien sijn ingehaelt geweest den 20 juni 1717 op de kermisse oft den 21 smaendaeghs met groote solemnityt ende van dan wierdt smaendaeghs gepreekt en solemnele misse ende processie gedaen ». (292)

In 1730 werd er aan de kerk gewerkt. Het archief geeft geen bijzonderheden. Vermoedelijk werd alsdan de noorderbeuk gestoken. In 1742 bracht pastoor Mercier hier de H. Guidodevotie in voege: «Op den 22 april 1742, hebbe ick het beeldt van den Hyligen Guido be-lijder, seer vermaert ende besocht tot Anderlecht met permissie van Zijn Eminentie onsen Aertsbisschop in de kercke gebracht; hebbe het selve gestelt op den autaar van St Anna als de bequaemste plaetse, om de wille dat dit beeldt is gemaect van dien eycken boom, die gegroyt is van den ackerstock van dien Hyligen, hebben versocht van het selve solemnelijk, als eene reliquie (gelijk het is) mogen in te haelen, maer zijn Eminentie en heeft dit niet gewilt» (293). In 1759 is de zuiderbeuk gemaakt. Voor de nodige steen liet de pastoor een kareeloven bakken. In 1761 was het werk klaar en werd de kerk ge-wit. Het werk kostte 2764 gulden. Het jaarschrift der «witting» was opgesteld, duidend op Pinksteren: «Accende Lumen Sensibus». Het jaarschrift voor 1759 luidde: «Aedificatis Columnis, Decor Inclutus Ambit, Heerebodegem Clarificantibus His» en «Dees Kerck seer eerelijck met hare fray autieren, is heden noch gefrayt met beucke en pilieren». In 1776 bouwden Affligem en Groenenbriel een nieuwe toren. In 1768 maakte meester-schrijnwerker Alexander Nuten van St-Amands-aan-de-Schelde een nieuwe preekstoel. Op aanbeveling van de aartsbisschop van Mechelen verklaarde een breve van paus Clemens XIV op 12 Augustus 1773 het hoofdaltaar tot bevoorrecht altaar.

In 1797 sloten de sansculotten de hoofdkerk van Aalst. De kerk van Erembodegem bleef voorlopig nog open. Aalsterse ouders brach-ten naar hier hun kinderen ten doop. In de tijdspanne Mei 1797- Fe-bruari 1798 vinden we 13 kinderen uit Aalst hier gedoopt. Doch ook deze kerk werd gesloten. Pastoor van Langenhove dook onder en diende in het geheim de H.H. Sakramenten toe (294). In 1798 eigende de Republiek zich de kerk en haar goederen toe en deze dienden tot dotatie van het Franse erelegioen. De kerk werd verkocht en het meub-lair in zeven koppen ter venditie gelegd. Antoon de Smet, slotenma-ker te Gent, kocht alles samen en verkocht het verder aan Jan Bap-tist Arijs landbouwer te Erembodegem, bij akte vóór notaris Gerard de Vuyst te Borsbeke. Deze brave landbouwer deed deze koop met het doel de kerk en het kerkgerief in gunstiger tijd terug aan de ere-dienst te kunnen schenken. Met het Concordaat kwam de kerk vrij. Op 15 Mei 1802 droeg de pastoor er de eerste mis op. Op 15 Augustus 1806 werd hier voor de eerste maal binnen en buiten de kerk het naam-feest van Keizer Napoleon gevierd, onder meer door een processie met het H. Sakrament en een Te Deum, plechtigheid die tot heden nog bewaard blijft.

In 1817 moest de grote klok door een nieuwe vervangen worden.

(293) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 6.

(294) «Op het hof Somergem (te Aalst) hielden zich, tijdens het Schrikbe-wind, verscheidene priesters schuil, die er in het geheim mis lazen en, bij nachte, aan de bevolking van Erembodegem, Meldert en Moorsel de troostmiddelen der H. Kerk brachten». Petrus van Nuffel: Alostum Religiosum, Beelden en Schetsen uit den besloten Tijd, blz. 198.

De oude klokspijs werd gebruikt om de nieuwe te gieten. Het op-schrift luidde: «Het geestelijk bestuur van Erembodegem J.B. Van der Maeren, Pastoor en J. Pillaert, onderpastoor, ter presentie van Mijnheer Jan Baptist Van Langenhove Maire van Erembodegem en Denderleuw, lid der Staten Provinciaal van Oost-Vlaanderen, en Vrouw Carolina Baronesse van Steenhuisse, gravinne van Hulst en van het Roomsche Keizerrijk, Borggravinne van Warden, baronesse van Comptisch, Meire en Overham enz. en van Adriaan van Vaeren-bergh en Bruno Jacob, adjointen, P. Van Nieuwenhove, B. Temmer-man, J. De Loose, G. Lievens, J. Van Haever, J.B. De Coninck, J.B. Wille, C. De Vis, F. Coppens, J. Van der Heyden, respectievelijk agent municipaal, repartiteurs en kerkmeesters der gemeente Erembode-gem. J. Verhegge, koster. Andreas van den Gheyn me fecit Lova-nli 1817»

De aangroei der bevolking maakte veranderingen aan de kerk noodzakelijk. De noorder- en zuiderbeuk moesten vergroot worden. Op 14 Juli 1890 werd de eerste steen gelegd. Op 20 September 1891 kwam Mgr Stillemans, bisschop van Gent, het nieuw gedeelte der kerk wijden.

Op 12 Januari 1905 wijdde deken Roelands van Aalst de nieuwe kleine klok. Ze droeg als opschrift: «Laudo Deum verum, populum voco, Cengrego clerum, defunctos ploro, Fugo fulmina, festa decoro. Je m'appelle Constance. J'ai eu pour parrain Monsieur Hilloné De Cock, Bourgemestre, et pour marraine Mlle Constance Jacob, donatrice. J'ai été fondue en 1904 par A. Causard de Tellin, Monsieur l'Abbé Camille Van Landuyt étant curé de la paroisse d'Erembodegem». Op 8 Juni 1911 kwam de deken een nieuwe middelklok wijden. Haar op-schrift was als volgt: «Voco Ludovica. Fusa sum a D.A. Causard in Tellin; in honorem B.M.V. Assumptae. Dono data sum a D. Ludovico Van de Maele et fratribus ejus in usum ecclesiae de Erembodegem. Baptizata sum die 8 Junii 1911 a Rev. Adm. Dom. V. Roelandts decano Alostano. Me suscipiunt dominus Ludovicus Van de Maele et Domina Elmyra Langelet, uxor domini Hillonei De Cock, Burgimagistri, pas-tore R.D.C. Van Landuyt Praeside Concilii Fabricae Domino Petro van Vaerenbergh. Deo Gratias».

De oorlog 1914-1918 bracht de kerk ernstige schade toe. Vooral het dak en de toren hadden veel te lijden. Op 18 September 1915 werd ze zwaar gebombardeerd.

Op 25 Juni 1931 werd het nieuwe orgel plechtig ingewijd. Toon-dichter Dom Augustinus Verhaegen uit Affligem gaf er 's avonds een orgelrecital.

De kleine klok Constantia voldeed niet aan het gewenste klok-kenakkoord. Ter gelegenheid van zijn vijftigjarig priesterschap schonk pastoor Brack een nieuwe, die de naam van haar voorgangster bewaarde. Op Kerstmis 1934 werd ze gewijd. Haar opschrift was: «Door Pastoor Brack mocht ik een toon verzwaren, om voor zijn pries-terchap van bijna vijftig jaren, een lied te luiden, Gode in diepen dank, met mijn gezusters nu in blijden samenklank».

Tot vóór 1784 werd er ook in de kerk begraven. Jozef II verbood dit, door een edikt van 26 Juni 1784. Volgens onze telling in de paro-

chierregisters (295) werden tussen de jaren 1665-1783 een 114tal parochianen in de kerk begraven. Er was maar één kelder, namelijk in het koor, van de familie 't Kint. De andere waren gewone begraafplaatsen in de grond, gedekt met marmeren of arduinen dekstenen, met opschriften die tot onlangs nog te lezen waren. Aan de muren hingen de blaoenen — obit's — van de families de Ruddere de te Lokeren, Schellekens en de Crombeen de Steenbeke. Merkwaaardige schilderijen bezat de kerk niet.

In 1894 werd het kerkhof rond de kerk afgeschaft. Een deel van het nieuwe, buiten het dorp, werd op 13 Januari 1895 door pastoor Sadosnes ingezegend. In 1898 het ander deel. Op 2 Augustus 1919 had de plechtige inwijding plaats van de Kalvarieberg, opgericht ter nagedachtenis van de slachtoffers van de oorlog 1914-1918.

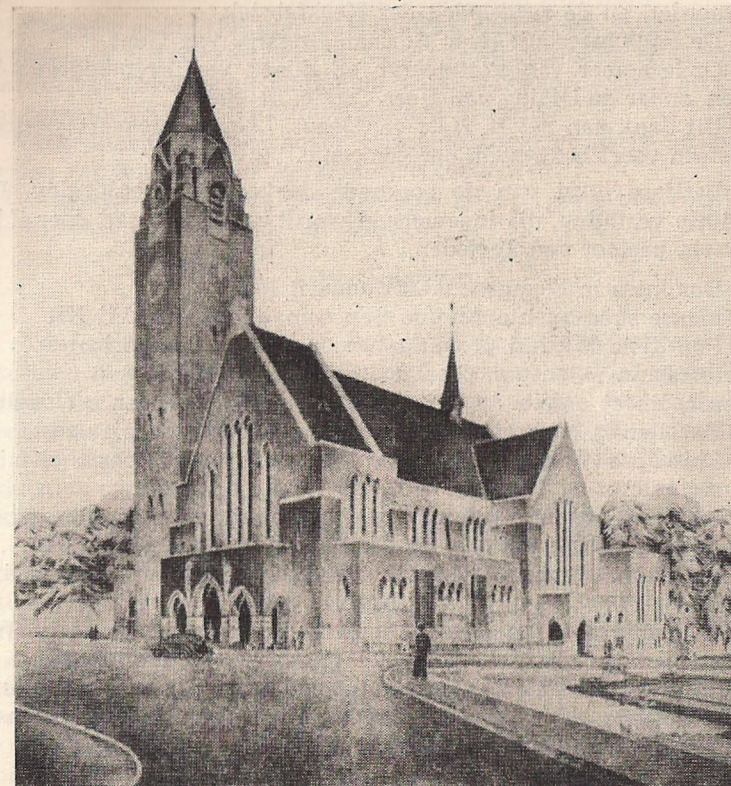

De kerk, die op 19 Mei 1940 totaal uitbrandde en thans volledig gesloopt werd.

Met de Duitse inval van 1940 kreeg de kerk de genadeslag. Op 19 Mei beschoot het Duitse geschut de dorpskom. Een regen van

(295) Gemeentearchief Erembodegem. Parochiale registers.

brandgranaten veranderde in enige ogenblikken de kerk in een vuurpoel. Ze brandde totaal uit. Vanaf de Zondag daaropvolgend gebeurden de goddelijke diensten in het Gildenhuis.

Ontwerp van de nieuwe kerk (arch. Adriaan Bressers).

Slechts op 31 Mei 1950 begonnen de werken aan de nieuwe kerk. Het plan is ontworpen door de Gentse architect Adriaan Bressers en de plaatselijke kerkbouwfirma van Pottelbergh en Zonen voert de werken uit. Op het ogenblik dat we deze bijdrage schrijven zijn de muren reeds een heel eind boven de grond en wordt alles koortsachtig klaar gemaakt voor het plaatsen van de gedenksteden, op 28 Januari 1951: de «eerste steen» door Mgr Calewaert, bisschop van Gent, en de gedenksteen door Burgemeester Oscar de Cock.

Op de steen door Mgr de Bisschop te wijden en te plaatsen staat de volgende tekst:

«In Laudem Gloriosae Assumptionis Beatae Mariae Virginis. Primum lapidem posuit 28 Januarii 1951 Carolus Justinus Episcopus Gandavensis». De steen draagt het wapen van de kerkvoogd.

Op de steen door de heer Burgemeester te plaatsen:

«Deze steen werd gelegd de 28-1-51 door de Heer Oscar de Cock,

burgemeester, bijgestaan door de Heren de Clippel Louis en Temmerman Louis, schepenen, en door de raadsleden en Secretaris Leopold van Vaerenbergh. In 't bijzijn van de Heren van Gijsegheem Jozef, voorzitter, Callebaut Louis, secretaris, De Backer Felix, schatbewaarder, en de raadsleden der Kerkfabriek.

De Bouwmeester : Heer Adriaan Bressers van Gent.

Ondernemer van Pottelbergh en Zonen van Erembodegem-Terjoden, onder de leiding van Heer Camiel de Haeck.

Uit dank aan het H. Hart van Jezus. Leon Blanckaert, pastoor. »
De steen voert het wapen der gemeente.

Latijnse tekst van de oorkonde der eerste steenlegging. Deze Latijnse vertaling, die ingemetseld wordt, werd bezorgd door Z.E.H. Geysels, pastoor van Terjoden.

« Dominica in Sexagesima 28 Januarii 1951

Mense subsequente Annum Sanctum, auctoritate Pii XII

Pontificis Maximi promulgatum, nunc vero per orbem terrarum extensum, proclamato dogmate B.M.V.

corpore et anima Assumptionis, cui ecclesia nostra est dedicata, Excellentissimus ac Reverendissimus Dominus Calewaert, Episcopus Gandavensis, ipsa tertia die anniversaria electionis recurrente

hunc primum lapidem posuit in ecclesia nova de Erembodegem, antiqua diro bello combusta 19 Maii 1940.

— Rev. adm. Domino Stephano De Maeyer, decano christianitatis de Herzele.

— Rev. adm. Domino Leone Blanckaert, Lokerense, nato in Westcapelle, parochus de Erembodegem.

— Rev. Dominis Valerio Gaublomme ex Lierde Sti Martini et Amato Sudan ex Doornzele, Vicepastoribus.

— Praesentibus insuper pluribus sacerdotibus et magistratibus civilibus

conciliariis Fabricae et Civitatis

architecto Adriano Bressers, Gandavense,

conductore Alberto Van Pottelbergh de Terjoden.

In perpetuam rei memoriam, supradicti domini hoc documentum, ecclesiae sigillo munitum, subsignaverunt. »

De Nederlandse tekst wordt samen met de Latijnse voorgelezen :

« De Zondag van Sexagesima, 28 Januari 1951, de maand volgend op het Heilig Jaar, door Paus Pius XII uitgevaardigd en nu verlengd over gans de wereld, gedurende hetwelk de dogmaverklaring gedaan werd van O. L. Vrouw Hemelvaart, aan dewelke onze kerk werd toegewijd;

Heeft Zijne Excellentie Monseigneur Calewaert, Bisschop van Gent, op de derde verjaardag van Zijn bisschopschap, deze eerste steen gelegd in de Kerk te Erembodegem,

De oude kerk vernield zijnde door oorlogsomstandigheden op 19 Mei 1940.

Onder het dekanaat van Z.E.H. Stefaan De Maeyer, deken der Christenheid van Herzele,

Onder het pastoorschap van E.H. Leo Blanckaert, van Lokeren, geboren te Westkapelle,

bijgestaan door E.E.H.H. Valère Gaublomme, van St-Martens-Lierde en Aimé Sudan, van Doornzele.

In tegenwoordigheid van verscheidene geestelijke en burgerlijke overheden en bijgewoond door de leden van Kerkfabriek en Gemeentebestuur van Erembodegem, Bouwmeester Adriaan Bressers uit Gent en ondernemer Albert Van Pottelbergh, Terjoden.

Tot getuigenis hebben hoger vermelde personen, deze oorkonde, voorzien van het zegel der kerk, ondertekend. »

De nieuwe kerk van Erembodegem groeit... ze wordt een der mooiste kerken in het land van Aalst!

XI. — DE PASTORIJ.

« Dese pastorijs heeft haer huys ende stede ende hof; oost den pastorelen meersch, zuydt het kerckhof, west de straete, noordt den greffier Verbrugghen, oft (soo het is geweest) het voetweghelken tusschen de pastorijs ende den greffier voorn. maer dit voetweghelken, het welcke was naer de fontyne ende pastorelen meersch is verduistert en door den greffiers vaeder ingenomen geweest; de stede soo voorseydt is groot volgens den quotebouck acht en sestigh roeden... Wegens het onderhouden van het pastoreel huys en hebbe ick niet gevonden tot laste van den patroon oft thiendeheffers, dat is van Affligem ofte groenen briele, als wanneer het huys is moeten gerepareert, gerestaureert worden, het is geweest tot laste van de pastorijs ». (296)

Dit laatste vinden we bevestigd in een akt van 1567, gedaan voor de wet van Erembodegem: « welcke somme van den selven Mr. Jacob van der Smissen prochiaen toegelaeten ende geauthoriseert es te ontfangene omme te edificerene sekere huysingen ten behoeve ende op der voors. curen goet ».

Gegevens over de pastorijs vóór de helft van de 16e eeuw vinden we niet. Op 23 April 1582 werd ze, samen met de kerk, door de geuzen in as gelegd. Kort daarna kocht de pastoor naast de afgebrande pastorijs een stukje grond, waarop hij met het resterende bruikbare puin een bescheiden woning oprichtte. (297) Toch verbleef de pastoor er zelden; hoger hebben we vermeld dat hij doorgaans te Aalst woonde en later een tijd te Teralfene resideerde. Verplicht te Erembodegem te resideren, liet hij er een pastorijs bouwen. Om het financieren van de bouw ter hulp te komen lieten de aartshertogen Albrecht en Isabella op iedere ton bier te Erembodegem het heffen van 15 stuivers cijns, tot een totaal beloop van 400 gulden toe. Pastoor en parochianen brachten ook het hunne bij. De nieuwe pastorijs was gedekt met stro. Ze was omstreeks 1613 voltrokken, en, naar de

(296) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 19.

Bij redactie van deze rubriek hebben we de meeste gegevens geput uit vermeld Curen-Bouck, f° 19-23. De originele citaten zonder bronvermelding zijn excerpten hieruit.

(297) Archief Bisdóm Gent. Visitationes Decanales. Dec. Alost.

dekanale bezoeken vermelden, moet het een uitnemend aangename woning zijn geweest! (298)

In het goed der pastorijs lag een bron. Tijdens de bouw der nieuwe pastorijs liet de pastoor de put metsen: « gekocht te hebben een wiel tot Aelst, om daer op te metsen ». Ook het volk kwam er water putten: « ick hebbe meermaels hooren seggen dat de lieden van on-trent aldaer quaemen om waeter langhs dit voetweghelken, het welke oock was een dreve naer den pastorelen meersch, daer neven beneden... » Die gemetste put bestaat nog.

Ten jare 1685 liet pastoor Adolf Droesbeke heel de pastorijs in steen oprichten. Toen pastoor Mercier hier in 1732 arriveerde, vond hij de pastorijs in erbarmelijke toestand. Muren, deuren, vensters en zoldering dreigden in te vallen. Er was geen sprake van herstellen, maar van totaal vernieuwen van de bouw. Hij verzocht de abdis van de Groenenbriel een pastorijs te bouwen. Ze eiste in ruil daarvoor de tienden van de pastoor op, wat deze weigerde. Vervolgens wendde hij zich tot de abdij van Affligem. « Wij hebben malkanderen nu langh genoegh met gedeckte schotelen gedient, daer en is niet aen te doen dan met swert op wit te stellen » was het antwoord van de proost. Om alle moeilijkheden met Affligem te vermijden zocht de pastoor op eigen houtje naar geld. Hij vroeg de aartsbisshop van Mechelen om toelating te lenen. Dit werd hem toegestaan voor 600 gulden en voor 900 gulden. Andere machtigingen van het aartsbisdom volgden. Zo leende hij 600 gulden van het hospitaal te Aalst, 200 gulden van de Jezuiten te Aalst, 134 gulden van de onderpastorijs ter plaatse, 550 gulden van de Armendis van Erembodegem. Al deze sommen leende hij tegen 4 gulden 10 stuivers intrest de 100 gulden 's jaars.

Langs de noorderkant werd de pastorijs negen voet verbreed en het dak werd met pannen gedekt. Binnen- en buitenmuren, en al het inwendige was nieuw, uitgenomen enige stukken van de gevels. Bij het schuurke, dat pastoor Droesbeke had laten bouwen, liet Mercier een stalleke en bergplaatsen voegen. Heel het werk kostte hem 2390 gulden en hij had maar 1743 gulden ter beschikking. Weerom moest hij zijn toevlucht tot een lening nemen.

Om te zinspelen op de last, de pastorijs opgelegd, schreef hij het chronogram — een prikje voor Affligem en Groenenbriel — « Extruxit parcho Heerenbodegemia Cura » en om verder te zinspelen op eigen offers daartoe gebracht: « Aegidius Mercerus parochus Extruebat ». Bij dit laatste schreef hij lakonisch: « ofte wel om dat geene spinnekop daer uyt eenigh fenijn en soude suygen ofte quaet profijt doen », met het aangepaste jaarschrift: « Ingenue Aegidius Mercier propriis expensis contruebat ». Opvolgens kunnen ondankbaar zijn. Mercier overleed in 1762. Zijn opvolger moet maar — te recht of ten onrechte — weinig respect voor het werk van Mercier gehad hebben, want onderaan diens laatste jaarschrift zette hij: « De ondervindinge heeft geleert ten aensien van dit huys het volgende jaer schrift waer

(298) « habet pastor egregiam domum pastoralem sitam juxta prata et aqua ». Archief Bisdom Gent. Visitationes Decanales. Dec. Alost.

te wesen: In obitu aedificantis misere labescit ». Anders gezegd: Mercier liet na zijn dood een miserabele pastorijs achter.

De pastorijs werd in 1732 afgebroken en hetzelfde jaar verving pastoor Sterckx ze door een nieuwe, (299) die er nog staat.

Zoals hoger vermeld, behoorden bij de pastorijs de pastorele meers en een « lochtinck aen het kerckhof ». Pastoor Mercier beplante in 1733 een derde van deze grond met hop; in 1734 de drie derden. Ook ging hij over tot het planten van hop in de pastorele meers. Om de moeilijkheden van elk jaar te vermijden, de hop naar andere asten te voeren voor het drogen, besloot hij een eigen ast te bouwen. Het was wel best, want in 1737 had hij op vermelde gronden 2100 hopkuilen. Ten jare 1742 kreeg hij van Mechelen de toelating tot het bouwen van een ast. Pastoor Mercier bouwde niet alleen een ast, doch hij wou deze ingebouwd zien in een huisje, met kamer en keuken. Hij verhuurde het aan Judocus Arijs, die er een winkel opende. Na de dood van de pastoor werd het huisje verkocht aan de koster, Livinus de Knibber, onder de uitdrukkelijke voorwaarde: « dat noch hij noch sijne nakomelingen in de selve wooninghe en sullen vermoghen verventen wijn, bier, of brandewijn, hetzij met groote, hetzij met kleyne maete ». (300)

XII. — DE ST-AMANDUSKAPEL — DE ST-AMANDUSPUT.

Ontegensprekelijk is de St-Amanduskapel de oudste van Erembodegem, en dateert haar stichting van zeer oude tijden. In het hoofdstuk over de kerstening hebben we uitvoerig over haar ontstaan gehandeld. Ook hebben we daar de oudste vermelding van de kapel (1343) en van de bron (1380) geciteerd (301). We moeten een paar eeuwen verder om iets over de kapel te vinden. Op 23 April 1582, dezelfde dag als de kerk, hebben de geuzen de kapel vernield. Na deze troebelen heeft men haar hersteld. Op 2 Augustus 1636 werd ze gewijd (302). In 1724 kocht de pastoor een schilderij, St Amandus voorstellend. Ze werd boven het altaar gehangen: « ...over 't maecken van een lijst aende schilderije aenden hautaer... item aen eerw. Pater Robijns tot Brussel over de schilderije van Ste Amans, tot de somme van XXV guldens... » (303). Het doek is verdwenen. De kapel heeft een sober meubilair. Achteraan is een arduinsteen ingemetseld, met het opschrift: « Hier leyt begraven Jan van Vaerenbergh fs. Joos die in houwlijck heeft gheweest met Maria de Vuyst, die overleden is den 14 Julius anno 1659. Bidt voor de siele ». Deze gaf de kapel 16 pond groten voor een fundatie (304). Alhoewel het klaarblijkelijk

(299) Het Curen-Bouck vermeldt pastoor Sterckx als bouwer der nieuwe pastorijs in het jaar 1783. Deze datum is foutief, want Sterckx overleed volgens de parochiale registers op 9 Maart 1782. Als ze gebouwd werd in 1783, dan was dit door zijn opvolger Guillelmus van Langenhove. Heeft de schrijver van het Curen-Bouck zich van persoon vergist?

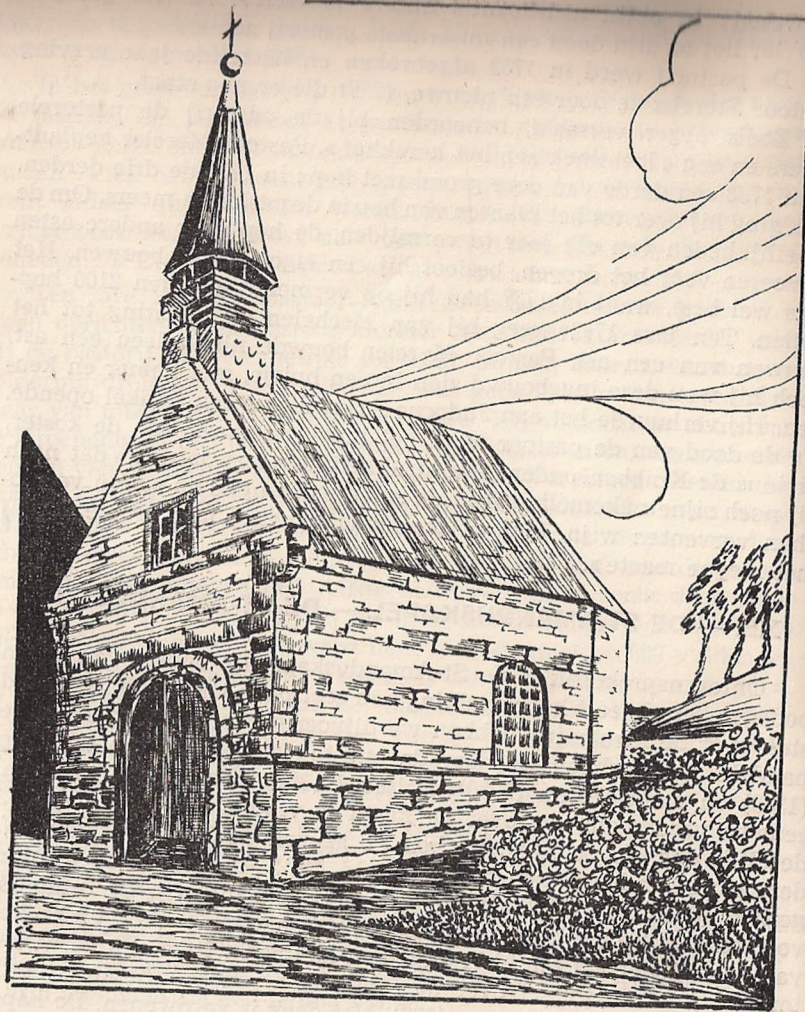
(300) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck. Het « Nieuw Huys », f° 31.

(301) Zie voetnota's 208 en 209.

(302) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 12.

(303) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 12.

(304) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 2.

De Sint-Amanduskapel.

Tekening van Marcel Temmerman.

een grafsteen is, toch is het niet aan te nemen dat de man daar begraven werd. 't Zou de enige begiftiger der kapel zijn die er begraven ligt, en waarom juist hij? Overigens was het niet de gewoonte in een kleine kapel een weldoener te begraven. De steen werd vermoedelijk later in de muur gemetseld.

Op het altaar staat het houten beeld van de heilige. Het is 1,15 m hoog. Aan dit beeld is een recente geschiedenis verbonden. «'n Dorpsgenoot gaf op zijn sterfbed aan de kerk, in 't jaar 1899, een som van honderd frank voor het bouwen van een kapelletje. Daar dit bedrag daarvoor ontoereikend was, besloot pastoor Sadones met dit geld een nieuw beeld van de H. Amandus te kopen. Dit pleisteren beeld werd in de kapel geplaatst. Daarover was menig bedevaarder mistevreden.

Het oud beeld werd toevertrouwd aan de bewaarder der relikwieën van de heilige. Menig pelgrim en gebuur gingen bij hun bezoeken aan de kapel insgelijks het oud beeld groeten en wensten de oude Sint terug in de kapel te zien staan. Pastoor De Pillecijn heeft aan dit verlangen voldaan. Het nieuwe beeld werd overgebracht naar de kerk... » (305). Dit beeld had ook een ereplaats in de processie. «Jaarlijks werd het beeld van de H. Amandus door vier flinke boerenzonen van «'t Kapellen» in de grote processie gedragen, gevolgd door een groep knapen, eveneens uit de buurt, gekleed met witte broek en met goud afgezoomde rode jas, elk een vlagje met spreuk dragend. Telkenjare werd het beeld naar de parochiekerk overgebracht de Zaterdag vóór de processieomvang, na het, de traditie getrouw, in het water van de Dender gedompeld tē hebben » (306). Dit gebruik, dat niet meer bestaat, zal zonder twijfel wel het voortleven betekenen van een legende, die vertelt dat de heilige zelf meermaals in het water werd geworpen.

De relikwie, die er vereerd wordt, is een stukje been : « ex ossibus S. Amandi Episcopi et Confessoris ». De authenticiteitsbrief dateert van 15 Juli 1845. (307)

De kapel had haar eigen rekening, eigen inkomsten en uitgaven meldend. Volgens deze rekeningen werd er jaarlijks bij de hopplanters hop omgehaald voor de kapel : « item ontvangen vande hoppe ommegehaelt bij den overleden heer onderpastor Wambach in profijte vande voorseyde cappelle bedraeghende ter somme van LXXXVII fl. X st. » (Rekening van 1724). (308)

Godvruchtige lieden stichtten in de kapel missen en fundaties. Een dekanaal bezoek van 1574 citeert een gefundeerde wekelijkse mis in de kapel, gesticht door Joannes van Haever, abt van de Norbertijnerabdij te Ninove. Jacobus Walkiers, pastoor van Welle, celebreerde deze mis (309). De prelaat was vermoedelijk afkomstig uit Erembodegem (310)

De oudste en best gekende fundatie is deze van Joos Mook. De datum van de stichting is onbekend. Eertijds geschiedde het jaargetijde in de kapel zelf : « alvoren betaelt aenden heere pastor ende coster over het jaerghetijde van joos mook in ste Amans cappelle XVI st. » (311). Ze is de enige fundatie die nog behouden bleef. Gewoonlijk half September werd ze enkele jaren geleden in de parochie-

(305) Hilloné Callebaut : De St-Amandskapel te Erembodegem, in « Toerisme » Februari 1942, blz. 45.

(306) Hilloné Callebaut : o.c., blz. 45.

(307) De relikwie wordt bewaard bij de familie Callebaut, Leuvestraat 141.

(308) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 11.

(309) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 12.

(310) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 12.

De naam « van Haever » kwam te Erembodegem in de 17^e en 18^e eeuw nog al voor. Er heeft een van Haever gewoond in de 18^e eeuw in de Leuvestraat, in het huis thans bewoond door de familie Callebaut. Op de klokkast, daterend uit de 18^e eeuw, meubel dat immer bij het huis gebleven is, kan men gemakkelijk de naam van Haever lezen, in het hout gegrift. Dit huis (nr 141) staat op een 150 meter van de kapel. Was daar de ouderlijke woning van de prelaat?

(311) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 3.

kerk afgekondigd als: « Mis in de kapel van de H. Amandus voor Egidius Mook (is er verwarring van voornaam?) en consorten, met uitdeling van koeken ». Dit koeken geven is zo oud als de fundatie zelf: « dat in het ander (jaargetijde) van Joos Mooock oock broodt ende coucken in st Amands cappelle als van auden tijde worden uytghedeelt » (312). « Destijds werd daarvoor 'n «steen» d.i. 3 à 4 kgr bloem besteld. Deze uitdeling is in de gemeente algemeen bekend onder de naam van « Koekengrabeling ». Tot vóór 'n twintigtal jaren werden de broodjes door de celebrerende priester te grabbel geworpen. Het volk plaatste zich beneden in de weide en de priester gooide de koeken over de hoge haag, die het heuveltje omringt. Of er gegrabbeld werd om 'n mastelle te bemachtigen! Meer dan eens geraakte 'n bloes of kiel er bij gescheurd. Thans worden de gewijde koeken door de priester na de mis aan de gelovigen uitgedeeld. Enkele jaren geleden had het bestuur van de Openbare Onderstand (krachtens de fundatie moet deze instelling voor de koeken zorgen. Nota v. d. schr.) nagelaten de koeken te bestellen bij de bakker en na de mis trokken de gelovigen teleurgesteld en ook een beetje verbolgen huiswaarts... Kort daarop deed de geestelijkheid der parochie hare jaarlijkse «hopperonde». 't Antwoord van 'n paar boeren lag gereed: « Als we geen Sint-Amandskoeken krijgen, geven we geen hop » ... Dit brood werd vroeger soms op eigenaardige manier gebruikt tegen « de worm in het land ». Liefst vóór zonsopgang boorden de boeren op de vier hoeken van hun perceel grond een gat met de hoppeboor; daarin werd een stuk Amanduskoek geworpen, waarna ze kruisgevijs over hun akker stapten, terwijl ze de volgende verzen prevelden:

Lieven Heere en Sente Amand
gingen t'samen achter 't land,
zonder stok noch roe in hulder hand.
« Heere », zaid hij, Sente Amand,
« Wel steekt uit uw rechter hand,
en 't zij zwart, wit, geel of rood,
binst drij dagen zijn ze allemaal dood ». (313)

Vroeger werd hier veel gebeewegd tegen de worm in 't land.

« Den 4 xber 1684 is overleden gillis krick... heeft achtergelaeten in profijte ende tot onderhoudt van de capelle van S. Amandus op de quae de sijde deser prochie de somme van sestien ponden grooten vlaams, aldus wordt gedaen een jaergetijde voor sijne siele tot laste van de voors. cappelle... » (314)

Een andere fundatie was deze van Pieter Vonck, gehuwd met Joanna van Vaerenbergh: « also den overledenen in sijn leven heeft begeirt datter jaerelijckx eeuwelijck tot laefenisse van sijne ziele in sinte Amans cappelle sullen ghedaen worden twee gelezen missen, daer vooren zijne hoirs sullen uyt des overledenen middelen tellen de somme van een hondert guldens wisselgelt, aende burghemeester

ende schepenen deser prochie als proviseurs van de voors. cappelle... dat de voorseyde missen telcken jaere in de voors. cappelle sullen ghedaen worden d'e'en in de octave van alder H. ende d'ander ses maenden daer naer, ende sal t'elcken sondagh te vooren inde kercke deser prochie naer d'hoogmisse uytgheroepen worden den precisen dagh ende ure wanneer de missen gedaen sullen worden » (315). Deze fundatie dateert van het begin der 18e eeuw.

Op het einde dier eeuw geschieden nog de volgende missen in de kapel, die er van « oude tijden » gecelebreerd werden: op 6 Februari, St-Amandsdag, een gezongen mis met sermoen. (316) « Na de mis van 6 Februari, in 't putje van de Winter, kon men eertijds bij « Doken », welke bij deze gelegenheid een kraampje aan de ingang der kapel optimmerde, 'n borrel aanschaffen: acht cent voor een « laars », vijf cent voor een « half laars »! Meer dan eens werd een laars door twee, drie personen samen aangekocht, kwestie van profijt! Ook werd « In Sint Amandus », de herberg op 't Kapellen, na de mis nog menig glaasje geledigd ». (317) Verder een gezongen mis op de derde Paasdag. Na de noon werd een lof gezongen, bestaande uit het responsorium Ecce Sacerdos met creatie, de litanie van O. L. Vrouw van Loreto, het Regina Coeli met oratie. Op het einde van het lof werd geklept, waaronder driemaal het Ave Maria werd gezongen. Ten slotte was er nog het jaargetijde van Gillis Cricke, hoger vernoemd. (318) Thans wordt er in de kapel nog één mis gecelebreerd, in September, met de tradionele wijding en uitdeling van de koeken.

Dicht bij de kapel ligt het St-Amandsputteken. « Met dit water worden de zieke ogen negen achtereenvolgende dagen gewassen of het wordt in de aalput gegoten om de akker tegen de wormen te bevrijden ». (319) Boven de ingang der kapel lezen we « H. Amandus, patroon tegen de zeere oogen en den worm in 't land ». Beide beewegen zijn gesteund op twee legendarische wonderen in het leven van St-Amandus: een blinde kreeg het gezicht terug, na zich de ogen gewassen te hebben met het water waarin de heilige zich de handen had gewassen; het in de grond terugjagen van een slang.

De bron is haast onzichtbaar. Onkruid en aarde dreigen haar totaal te vullen. Kan er niets op gevonden worden om de bron te vrijwaren van 't verdwijnen, en kunnen kapel en bron in geen kader gestoken worden, dat ze beide een eenheid vormen en hun gezamenlijke betekenis tot het volste recht kome? Het ware meer dan jammer moest de oudste herinnering aan het evangeliseren stilaan in de nevel der vergetelheid gaan verdwijnen. De grondeigenaars rond de kapel kunnen hier een uitzonderlijk mooie daad stellen om de weg tot initiatieven te openen. Er zijn weinig bidplaatsen die zoveel kans hebben, geholpen door het schilderachtig natuurskader, om tot een pareltje van bedevaartoord uit te groeien.

(315) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 2.

(316) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 12.

(317) Hilloné Callebaut: o.c., blz. 44-45.

(318) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 103.

(319) Hilloné Callebaut: o.c., blz. 44.

(312) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 15.

(313) Hilloné Callebaut: o.c., blz. 45.

(314) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 103.

XIII. — DE KAPEL VAN O. L. VROUW TER MUREN.

(320) Wanneer men van Aalst, via het park, naar Erembodegem wandelt, bemerkt men, bij het inkomen van de dorpskom, links van de straat, op enige meter van de overweg, een stemmige kapel. Hier

De kapel van O. L. Vrouw ter Muren. Tekening van Marcel Temmerman.

(320) Valère Gaublomme: De Kapel van O.L. Vrouw Ter Muren, in Mariaal Tijdschrift, December 1950. Met hier en daar een kleine wijziging in de tekst, hebben we onze bijdrage overgenomen.

komt ons Mariavererend volk van Erembodegem en omliggende de Moedermaagd aanroepen onder de titel van O. L. Vrouw Ter Muren.

De kapel staat iets lager dan de weg, in een hoek, gevormd door de afsluiting van de chroomleerlooiërij H. Schotte en Zoon, en de helling van de spoorlijn Aalst-Brussel. Een rij afgeknotte en geleide lindebomen vlechten 's zomers een krans van levendig groen rond de oude muren; in de winter, als de lindes naakt staan, roepen ze het beeld van stille pelgrims, die met opengespreide armen bidden, voor de geest. Midden de koortsige drukte, die de plaatselijke nijverheid en het verkeer medebrengen, ademt dit heiligdom der Lieve Vrouw rust, bezinning en religieuze innigheid. Zijn spits torentje tekent bescheiden z'n eenvoudige silhouet in de lucht, die dag aan dag zindert onder de veelzijdige uitingen van het nijverheidsleven.

Géén dag, géén uur is Maria hier alleen. Tijdens de plechtige noveen, vanaf het feest van Onze Lieve Vrouw ter Sneeuw, op 5 Augustus, tot Maria's Ten Hemelopneming, 15 Augustus, komen duizenden hier Maria te voet vallen; geen Mariaoord in het Aalsterse

Het wonderdadig schilderij van de kapel Ter Muren, in 1946 nagebootst in een zandtapijt.

is ons volk zo dierbaar als dit. In de volksmond heten deze dagen de « kapellekensdagen » of « kapellekensganging ». Dan beiert 's morgens en 's avonds het klokje z'n vrome uitnodiging uit over huizen en velden, tot ver in de Dendervallei, over het dichtbevolkte Erembodegem, dat sedert eeuwen met O. L. Vrouw Ter Muren vergroeid is.

Het wijdvermaard beeld van O. L. Vrouw Ter Muren is een klein schilderij op eiken hout. Het hangt, onder glas ingelijst, boven het altaar. Het verbeeldt Maria, die het Kindje Jezus, op haar schoot rechtstaande, vasthoudt. Zijn linkerhand ligt op Haar hals, Zijn rechter op Haar hart. Maria is getooid met een kleed, mantel en hoofddoek in bordeaux-rood, afgezoomd met goud. Het haar draagt Ze los over beide schouders. Het Kindje Jezus is met een grote witte lendendoek omgord. Onderaan het schilderij lezen we : « O Mater Dei, memento mei ».

Over de gebeurtenis, die tot de stichting van de kapel aanleiding gaf, alsmede over de datum ervan en de motivering van de aanroepingstitel, ligt geen enkel authentiek dokument voor de hand. Evenmin een geschreven kronijk. Betreffende de aanleiding tot de stichting, beschikken we slechts over een nog gangbare overlevering — van een legende durven we niet gewagen — die in beschrijving van het gebeurde, namelijk wat betreft de plaatsbepaling, in historisch vaststaande gegevens (al wezen ze in dit verband van zeer bijkomende aard) een aanknopingspunt vindt. Simon de Mirabello, ruwaard van Vlaanderen, heer van Perwez en Halen (321), in de geschiedenis ook als Simon van Hale bekend, bezat te Erembodegem verscheidene goederen in landerijen en tienden, onder meer het Hof te Hale (322), naar hem genoemd. Samen met zijn echtgenote Elisabeth van Lierde stichtte hij in 1343 te Gent het klooster ten Walle (323), dat in 1359 naar de Briel werd overgebracht (324) en van toen af de abdij van de Groenenbriel heette. Na de dood van Simon hertrouwde

(321) Simon de Mirabello stamde af van een rijke Lombardische bankiersfamilie. Naar de Nederlanden overgekomen, kochten leden dezer familie verscheidene heerlijkheden en goederen, onder meer Perwez en Halen bij Diest. Simon, ook Simon van Mirabeel genoemd, was de zoon van Jan, rentmeester van Brabant. Simon bekleedde het ambt van ontvanger van Vlaanderen.

V. van der Haeghen : Het Klooster ten Walle en de Abdij van den Groenen Briel (Inleiding, blz. II — V).

Simon huwde met Elisabeth van Lierde (afkomstig van St-Martens-Lierde, een dorp van 's Graven Propre. Of heeft ze de naam van deze heerlijkheid gekregen?) natuurlijke dochter van Lodewijk van Nevers, graaf van Vlaanderen. Elisabeth was vrouwe van Eeklo, Kaprijke en Zomergem.

Ph. de L'Espinoy : Recherche des Antiquitez et Noblesse de Flandres, p. 76.

(322) Dit voormalig hof is thans, omgevormd, het klooster der Eerwaarde Zusters Penitenten van Opbrakel.

(323) De stichtingsbulle van paus Clemens VI dateert van 4 Juli 1343.

V. van der Haeghen : o.c., nr 31, blz. 56.

(324) De graaf van Vlaanderen vond het huis ten Walle geschikt om een versterkt kasteel te bouwen.

V. van der Haeghen : o.c., nr 65, blz. 117.

de weduwe met Arnold van Heurle, heer van Rummen en Quaebeek, die na haar dood, in 1371, naar de wil van Elisabeth en haar echtgenoot Simon, oorkondde : « Dat men allen die goede, groete ende cleene, in naten ende in drogen, gelegen, den hove van Eerembodeghem touwe ruerende ende touwe behorende » (325) aan de abdij van de Groenenbriel zou schenken. Tot daar de dokumenten.

Thans betreden we het terrein der overlevering. Aan een muur van het hof te Hale — in 1371 eigendom van de Groenenbriel geworden — hing een geschilderde Mariabeeltenis. Op een zeker tijdstip — de volksmond heeft nooit de datering uitgesproken en voortverteld — brak op het hof brand uit. De beeltenis bleef ongedeerd aan de verschroeide muur. Om dit wonderbaar gebeuren te vereeuwigen, Maria ter ere, bouwde men op het erf een kapel, waar het volk de Moeder Gods kwam vereren onder de aanroeping van O. L. Vrouw Ter Muren, doelend op het gespaard blijven der beeltenis aan de brandende muur. (326)

Hoger schreven we dat we niets weten over de datum der oprichting van de kapel. De oudst gekende vermelding dateert van 1603 : « de capelrie van onser vrouwen van de nieuwe capelle » (327). De aanroepingstitel vonden we in 1631 voor de eerste maal vermeld : « iegens de strate loopende naer Onse Lieve Vrouw ter muren » (328).

Terugkomend op de benaming « nieuwe capelle » van 1603, stellen we ons de vraag of deze uitdrukking soms diende om de Lieve Vrouwekapel te onderscheiden van de St-Amandskapel, wier vermelding veel hoger opklimt. (329) Dat is mogelijk. Of had de schrijver het inzicht te zinspelen op een omstreeks die tijd gestichte kapel? Wat we moeilijk kunnen aanvaarden, als we een citaat uit een document van 1653 interpreteren : « hoe dat onder de voors. prochie van Erembodighem is staende seker Capelleken met een miraculeus beldt van onse L. Vrouwe, genoemdt onse L. Vrouwe ter Muren... » (330) Een miraculeus beeld onderstelt een mirakel of ten minste een wonderbaar gebeuren. Over zo 'n mirakel of wonderbaar feit spreekt geen enkel archiefstuk uit voornoemde periode. Zelfs de pastoors kronijkschrijvers, die in de oudste en betrouwbaarste bron (331) elk bijzonder gebeuren stipt hebben aangetekend, zwijgen er over. De stichting der kapel beschrijven ze evenmin. Dit geeft de indruk dat het mirakel — moreel zeker moet dit met de brand verband houden en dus ook met het stichten der kapel, althans volgens de overlevering — betrekkelijk ver vóór de toen levende generatie te zoeken is. Hoe kan anders het stilzwijgen van tijdgenoten uitgelegd worden? Weliswaar kan een ander citaat uit het stuk van 1653 tegen deze onderstelling ingebracht worden. Daar is sprake van een zekere Pieter van der Elst, die beweert : « het voors. Capelleken van sijne voors. ouders

(325) V. van der Haeghen : o.c., nr 83, blz. 135.

(326) Deze overlevering werd opgetekend door de Potter en Broeckaert. Geschiedenis van Erembodegem, blz. 32.

(327) Algemeen Rijksarchief Brussel. Rekenkamer, nr 50949, 25 v°.

(328) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 1.

(329) Zie voetnota's 208 en 209.

(330) Kerkarchief Erembodegem, losse bundel.

(331) De Curen-Bouck.

soude sijn opgemaect ende gestelt...» De van der Elst's waren pachters van het hof te Hale. (332) Hier rijst weerom dezelfde vraag als hoger over de « nieuwe capelle » : gaat het hier over een oorspronkelijke stichting der kapel of eenvoudig over een herbouwen? Rekening houdend met de tijdsomstandigheden hebben we de indruk dat hier een herbouwen bedoeld wordt. In 1582 staken de geuzen de kerk van Erembodegem in brand. (333) De St-Amandskapel onderging hetzelfde lot. (334) Zonder twijfel zal de geuzenfurie toen ook deze Lieve Vrouwekapel niet sparend zijn voorbijgegaan.

Samenvattend, trekken we het besluit. Historische zekerheid omtrent de stichting van Ter Muren en de aanroepingstitel hebben we niet. We moeten bij gissingen en onderstellingen blijven. Onder voorbehoud van archiefvondsten — verrassingen zijn in de geschiedschrijving nimmer uitgesloten — en steunend op de interpretatie van de 17e eeuwse bronnen, menen we de stichting der kapel, bij benadering, in het begin der 16e eeuw of op het einde van de 15e eeuw te mogen plaatsen. Of mag dit nog vroeger? De Potter en Broeckaert schijnen dit voor te staan. (335) Ze gewagen van een oorkonde uit de 15e eeuw, die de « nieu capelle van Erembodegem » vermeldt. Doch ze geven de herkomst van de bron niet aan. Het gegeven is dus oncontroleerbaar.

O. L. Vrouw Ter Muren kende reeds in de 17e eeuw een grote toeloop van bedevaarders. « ...alwaer dagelijckx groote devotie is geschiedende soo van de ingesetenen vande omliggende prochien ende Steden, als oock vande peregrinanten die aldaer van wijt ende breedte uyt ijver ende affectie onse L. Vrouwe commen besoecken, ende t'haerer eeren grooten offer aldaer sijn doende... » (336)

Op bede van de wethouders van Erembodegem en op advies van de landdeken van Aalst, stond op 30 Mei 1653 de aartsbisschop van Mechelen, (337) die als abt van Affligem over Ter Muren en de kerk van Erembodegem het patronaat uitoefende, toe dat : « den voorseyden offer van het voors. Capelleken mits het weynich innecommen vande voorgeruere prochie kercke van Erembodighem, soude geappliceert, ende geemployeert worden tot ciraet, ornamenten, ende reparatien der selve prochie kercke... » (338) Ten gevolge van deze schikking werden drie sleutels voor de offerblok bewaard : een door Jacques Philip du Bosch, heer van Erembodegem, een door de pastoor en de derde door de kerkmeesters. In het raam van het finantiël beheer der kerkfabriek kreeg de kapel een eigen rekening. Jaarlijks moesten de kerkmeesters de ontvangsten en de uitgaven der kapel aan de landdeken voorleggen. Vóór 1653 werd het finantiël beheer der kapel door een particulier waargenomen. De maatregel

van de aartsbisschop stuitte op het verzet van hogervernoemde Pieter van der Elst, die, door de nieuwe regeling gedwongen over 8 tot 9 jaar ontvangsten rekening te geven aan de schepenen van Erembodegem en beschuldigd deze gelden voor persoonlijke doeleinden gebruikt te hebben, beweerde niet rekenplichtig te zijn, daar de wethouders van Erembodegem hem nooit als ontvanger van de offer hadden aangesteld, doch dat hij het ontvangen zou hebben aanvaard van zijn ouders, die, naar zijn bewering, het kapelleken hadden gebouwd. (339)

Vóór 1723 werd in de kapel geen mis gelezen. In dat jaar « heeft den heere proost van Affligem permissie gehadt van roomen van deze capelle ende autae te wijden, ende het niet komende doen, is door den vicaris generaal in absentie van den aartsbisschop van Mechelen geauthoriseerd geworden den heere gregorius Baston supprior van Affligem, die dan de eerste misse gedaan heeft, soo ick mijne, sondaghs naer beloken passchen van het voorseyde jaer ». (340)

Op 13 Mei 1724 verleende Thomas de Bossu, aartsbisschop van Mechelen, 100 dagen aflat aan de gelovigen die Ter Muren op de feestdag van O. L. Vrouw ter Sneeuw en op de andere feesten van Maria zouden bezoeken en er de rozenkrans of de litanie van O. L. Vrouw of een ander gebed ter intentie van de H. Kerk zouden bidden. (341)

Buiten de feestdag van O. L. Vrouw ter Sneeuw werd ook op andere dagen van het jaar in de kapel de H. Mis gecelebreerd. (342)

Het kapelleken was vervallen geraakt en het was te klein geworden voor de steeds groeiende schaar bedevaarders. Het stond te dicht bij de Dender, waar het de schadelijke gevolgen van de overstromingen van deze rivier te verduren had. Waarschijnlijk stond het ongeveer op het stuk erf van het hof te Hale waar thans de

(339) Kerkarchief Erembodegem, losse Bundel.

(340) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 11.

de Potter en Broeckaert vergissen zich waar ze 1725 voor de eerste mis in de kapel aangeven (Geschiedenis van Erembodegem, blz. 32).

Het verkrijgen van de eerste mis heeft wat moeite gekost. We citeren hier een brief van de kapelaan van 't kasteel van Overham, residentie van de heren van Erembodegem, gericht aan de abdy van Affligem.

Ovram 7 april 1723

Mijn heer,

Hebbe gisteren Ued. missive ontfangen, waer uyt met droefheyt ende verwonderinghe sien, als dat mijn heer den Proost de eerste misse niet can comen doen inde capelle binnen Erembodegem, dit is den tweeden keer, mijn heer, dat het selve inde kercke aen 't volck afgecondicht is, nu in faute blijvende, soudens bespot en uytgelachen worden, oock is alles gereet gemaect, waeromme versoucke van mijn heer den supprior te willen bidden van 't selve in de plaetse van mijn heer den proost te comen doen, hier door sullende alle confusien beletten, waer op betrouwende blijve met harte, Mijn heer

Ued. Dienaer,

(get.) P. Van Hanswijk 1723

(Kerkarchief Erembodegem, losse Bundel).

(341) Kerkarchief Erembodegem. Origineel.

(342) « op den 22 juny 1741 betaelt aenden heere pastoor voor het doen van eene misse in de cappelle van Onse L. Vrouwe ter Muren »

(Kerkarchief Erembodegem, Bundel nr 6).

(332) Zo b.v.b. Andries van der Elst, in 1561.

V. van der Haeghen : o.c. nr 186, blz. 238.

(333) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 3.

(334) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 12.

(335) Geschiedenis van Erembodegem, blz. 32.

(336) Kerkarchief Erembodegem, losse Bundel.

(337) Zie het hoofdstuk over het patronaat.

(338) Kerkarchief Erembodegem, losse Bundel.

« Union Cotonnière d'Erembodegem » gevestigd is. In 1762 richtte Jan Baptist Bernard de Pauw, griffier van Erembodegem, een smeekschrift tot de aartsbisshop: « ...hoe dat hij, ende sijne voorouders, nu menigvuldighe jaeren hebben sorghe gehadt voor het capelleken van O. L. Vrouwe ter Sneeuw, geseydt ter Mueren, staende gebouwt binnen t' voorseydte Erembodeghem, op eene erve van de Abdije van Sinte Margarite, geseydt Groenenbrille in Ghendt, welck capelleken den suppliant tot vermeerderinghe van de devotie der inwoonders ende pelgrims ende glorie van de heylighe Maghet ende Moeder Godts Maria, iegens den aenstaenden somer saysoene geirne soude vermeerderen ende herbouwen conform het eene oft ander der annexe modellekens sub no 1 ende 2, tot effectueringhe van welck den suppliant alreeds bekomen heeft den noodighen grondt... » (343) Het aartsbisdom gaf tot het verplaatsen der kapel toelating. Het capelleken werd in 1763 gebouwd, waar en zoals het thans staat. Een steen met het jaartal 1763 steekt in de voorgevel. Laten we het omstandig verhaal van het verplaatsen en inwijden der nieuwe kapel vertellen door Boudewijn Braeckman, onderpastoor van Erembodegem en in 1762-1763 deservitor der parochie, die van deze deservituur gebruik gemaakt heeft om zijn plan door te drijven: « De Capelle geseyt ter Mueren, sijnde voortijds een cleyn capelleken staende met den autaar recht in den noorden en geheel leeg staende, soo verre datter den vloedt van den dender in quam, soo hebben wij van raede gevonden van ten tijde van mijne deserviture de oude cappelle af te breken en een nieuwe op te bouwen als hebbende maer in geheel daer voor in cas ontrent de vijf hondert guldens, maer daerenboven hebben wij noch differente materiaelen gekregen van goede menschen als daer genegenheyt hebbende; tot dien eynde heeft B. de pauw greffier deser prochie opgesteld een request en het selve gesonden aen mevrouwe van groenenbrille tot het bekomen van den nodigen gront om de cappelle daer op te bouwen, waer op hij aenstonts appostille heeft verkregen, en soo veel gront daer toe van noode sijnde. Daerenboven heeft hij noch andermael requeste gepresenteert aen sijn excellentie den aertbisshop van mechelen om de oude cappelle mogen af te breken ende een nieuwe mogen in de plaetse te stellen; aenstonts heb ick het request wederom gekregen op advies van den heere landt deken, en den landt deken mij daer op geadviseert hebbende soo hebben wij als dan permissie gekregen uyt het bischdom op den 7 november 1762. Soo dat wij aen de nieuwe cappelle beginnen te bouwen hebben in de maent april 1763. Sij is gewijdt van den heere landt deken van Moorsel (344) op den 5 Augusti 1763 in honorem B. Marie ad nives. den welcken immediaet naer de wijdinge daer in heeft gesongen eene solemnele misse met assistentie van diaken ende subdiaken. ter jaere 1764 hebben wij op den feestdag van onse L. V. ter sneeuw eenen vollen aflaat vercregen van Roomen in de selve cappelle, die in het selve jaer voor den eersten keer is geviert geweest met alle solemniteyten, den pater

guardiaen van de capucienen binnen Aelst met naeme guillielmus van duysborgh heeft daer den eersten keer gepredickt en ick als wederom deservitor sijnde hebbe de hoogmisse gecelebreert; tot assistentie van de biecht en tot gerief vande prochiaenen; dan is geweest op dien dagh salvo justo dertig guldens voor offer... » (345).

Hieruit blijkt dat de feitelijke aanroepingstitel O. L. Vrouw ter Sneeuw is. Of hij het vóór de opbouw der nieuwe kapel ook was, weten we niet. Of de aflatenbrief van de aartsbisshop, op datum van 13 Mei 1724, deze soms impliciet zou bevatten? Gelijk vroeger blijft de aanroepingstitel bij het volk O. L. Vrouw Ter Muren, wat zeker aan de vitaliteit van de overlevering te danken is.

Het altaar der kapel dateert uit de tijd der stichting. Het tabernakel verbeeldt het slachtofferen van Isaak. Misschien is de met snijwerk versierde lijst van het schilderij ook uit die tijd, want er komt Louis XV-stijl in voor.

Van de volle aflaatviering, alsmede van de capellekensdagen van 1764 wordt nog een affiche bewaard. Bovenaan draagt ze de beeltenis van St-Pieter en St-Paulus, tussen beide het pauselijk embleem. De tekst luidt als volgt: Vollen aflaat te verdienen in de Cappelle van O. L. Vrouw geseyt ter Mueren binnen de parochie van Erembodeghem bij Aelst. Op den 5 agusty toekomende wezende den feestdag van onse Lieve Vrouwe ter Sneeuw, is er te verdienen vollen aflaat in de capelle van O.L. V. geseyd ter Mueren binnen de parochie van Erembodeghem bij Aelst, verleent door sijne heyligheyd Clemens den XIII. Paus van Roomen, voor alle christene geloovige die gebiecht ende gecommuniceert hebbende de selve cappelle sullen bezoeken ende aldaer den Alderhoogsten sullen bidden tot herheffing van onse Moeder de Heylige Kerke, uytroeyinge der ketterijen, ende vereeniging der christene Princen. 's Morgens ten 5. uren sal geschieden de eerste Misse, met het uytstellen van het Alderheyligste Sacrament des Autaers, naer welcke van ure ure tot ure het heylig Sacrificie der misse gecelebreert sal worden door den heere deservitor der selve parochie ende onder de welke sal gepredickt worden door den Eerw. pater guardiaen der Capucienen tot Aelst. Ten 3 uren naer middag sullen gesongen worden de Vesperen, en naer de selve sal gedaen worden het Solemneel Lof, sluytende den aflaat met de Benedictie van het hoogweerdig heylig Sacrament des Autaers, ende Processie naer de parochiale Kerke. Nota dat in de selve Kerke van Erembodegem, van daags te vooren ten 2 uren naer middag (alswanneer den selven aflaat is beginnende) zullen zijn verscheyde Biecht-Vaders tot gerief der parochianen ende pelgrims, en vermeerderinge der devotie tot de alderh. Maagd en Moeder Godts Maria. Tot Dendermonde bij Jacobus du Caju op de Scheldstraete 1764. (346)

Het H. Sakrament berustte dus maar één dag in de kapel, op de feestdag van O. L. Vrouw ter Sneeuw, 5 Augustus.

Volgens een aantekening van de grondlegger der Vlaamse fol-

(343) Kerkarchief Erembodegem, losse Bundel.

(344) Pastoor van Moorsel, deken van de kristenheid van Aalst (dekenij Aalst).

(345) Kerkarchief Erembodegem. Liber Vicepastoratus, f° 96-97.

(346) Kerkarchief Erembodegem, losse Bundel.

klare, Alfons de Cock (347), naar het relaas van een geboren Erem-bodegemse, wonende te Denderleeuw, werd de beeltenis van O. L. Vrouw Ter Muren tijdens de sansculottenperiode buiten gehaald en in stukken geworpen. De stukken werden door een godvruchtige persoon bijeengebracht en zorgvuldig samengevoegd. Een deeltje van het hoofd was verloren geraakt, zodat het beeldje licht geschonden bleef. Wat men later ook beproefde, het bijgevoegde stukje viel er telkens weer uit. Dit laatste feitje is natuurlijk legende; de diefstal echter vinden we nergens vermeld. Misschien heeft de vertelster deze diefstal verward met een soortgelijke, van latere datum, waarover verder.

Tussen de jaren 1796-1798 verkochten de Fransen de kapel aan een zekere Opsomer uit Wetteren. Daarna behoorde ze aan de familie Le Marois, eveneens uit Wetteren. (348)

Op 25 Juli 1824 « hebben de heeren vicarissen van het openstaende bisdom van Gent den oorlof gegeven van het alder heyligste te laten geheel den dag in de voorzeyde kapelle op den eersten dag van de noveen, te weten op den feestdag van Onze Lieve Vrouw ter Muren en den laatsten dag als ook op de dagen dat in de kapelle een lof gevraagd werd ». (349)

In 1838 schonk de familie Le Marois de kapel, met de bijgaande grond, aan de kerk van Erembodegem terug, met de last van een jaarlijkse mis. (350)

In het zelfde jaar 1838 verleende paus Gregorius XVI een volle aflaat, op de gewone voorwaarden, mits de kapel te bezoeken van 5 tot 12 Augustus, ook een aflaat van 100 dagen aan allen die de kapel bezoeken op een der zeven bijzonderste feestdagen van O. L. Vrouw. (351) Nog in 1838 verleende de bisschop van Gent een aflaat aan de bezoekers der kapel. De inhoud van de aflatenbrief kennen we niet, daar hij in het kerkarchief ontbreekt. (352)

De kapel werd meermaals bestolen. « In het jaer 1843 sijn er in den nagt tusschen den zesden en den zevensten der maend November dieven door beklimming en braek langs eene venster in de kapelle gedrongen, en zij hebben zes kopere kandelaers een kopere crucifix, de dwaelen van den autaer, het beeld van Maria met des zelfs vergulden cader, en nog eenige andere kleynigheden gestolen: het mirakuleus beeld, het welk in dertig brokskens en stukken gebroken of gestampt was, is den zevensten rond den middag in eenen bijgelegen meersch gevonden, welke brokskens en stukken weder bijeen gevoegt het beeld herstelt is, behalven een stuksken aen het hoofd van O. L. V., en een daer boven, (welke stukskens niet gevonden zijn) gelijk het nu in de kapelle te zien is. Den 18 der volgende maend December is door den zeer Eerweerden heer Deken en de omliggende heeren Paters het beeld op eenen troon gesteld gedragen van vier

priesters onder het gezang der Litanie van O. L. V. en den Magnificat van uyt de kerk naer haere kapelle triumphantelijk wedergebracht, alwaer er eene solemnelé mis ter eeren van O. L. V., en tot dankbaerheyd gezongen is, onder de welke naer het h. Evangelie, op eenen preekstoel ten dien eynde buyten de kapelle gestelt, door den Zeer Eerweerden heer de hert deken en pastor van Aelst een welgepast sermoen tot lof van Maria voor een onnoembaer getal geloovigen van alle kanten toegevloeyt, gedaen is ». (353)

In 1869 verleende Mgr Bracq, bisschop van Gent, een aflaat van 40 dagen aan allen die in de kapel godvruchtig 5 Onze Vaders en 5 Weesgegroeten bidden. Op 8 Juni 1884 werd in de kapel de kruisweg kanoniek opgericht. (354)

In 1913 onderging de kapel een grondige herstelling, zowel binnen als buiten. Dit buitengewoon opschikken gebeurde ter gelegenheid van een bijzondere feestelijkheid. Want in 1913 was het de 150e verjaring van de bouw der kapel. Het waren kapellekensdagen als nooit te voren. Onder het geleide van hun priesters kwamen duizenden uit de streek ter bedevaart. Op 11 Augustus las pastoor de Pillecijn de akte van dank en toewijding van de parochie aan O. L. V. Ter Muren.

Het kruis aan de noorderkant der kapel dateert van 1929. Ter gelegenheid der wijding ervan deden de heren Schotte, op eigen kosten, de weg rond de kapel kasseien. Dit kruis, een gift van de parochianen, kostte 8.500 fr. en werd door de pastoor, door de deken gemachtigd, op Pinksteren 1929 gewijd.

Volgens de inventaris van de relikwieënschat der kerk is de relikwie die in de kapel vereerd wordt: « ex lecto B.M.V. ». De authentieke bevestiging dateert van 18 December 1822.

Vermelden we nog een bijzonder feit in verband met de kapellekensdagen. De Gedurige Aanbidding, vroeger op 3 Mei gedaan, werd in 1820 verlegd op 9 Augustus, in « kapellekenganging ». (355)

Aan devotiemateriaal kunnen de bedevaarders zich in de kapel aanschaffen: medailles, santjes, en prenten met de kopie van het schilderij, alsmede bedevaartvaantjes met dezelfde afbeelding.

We kennen het bestaan van twee voorgangers van het huidig vaantje. Een standaardwerk, dat handelt over de bedevaartvaantjes (356), vermeldt één voor Ter Muren, in 1913 uitgegeven bij de 150e verjaring van de bouw der kapel. We konden nog niet op een exemplaar de hand leggen. Mocht een onzer lezer er een bezitten of iemand kennen die het bewaart, hij weze zo vriendelijk ons in te lichten. Het tweede vaantje dateert uit de 13e eeuw; de plaat wordt in het museum van Brugge bewaard. Te oordelen naar de afdruk is het vaantje rechthoekig en meet 310 mm. op 185 mm. De plaat is een

(347) Vlaamsche Sagen uit den Volksmond, blz. 183, nr 223.

(348) Kerkarchief Erembodegem. Liber Memorialis.

(349) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 11.

(350) Kerkarchief Erembodegem. Liber Memorialis.

(351) Uit de tekst van de bedevaartsantjes.

(352) Uit de tekst van de bedevaartsantjes.

(353) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 203.

de Potter en Broeckaert: Geschiedenis van Erembodegem, blz. 32.

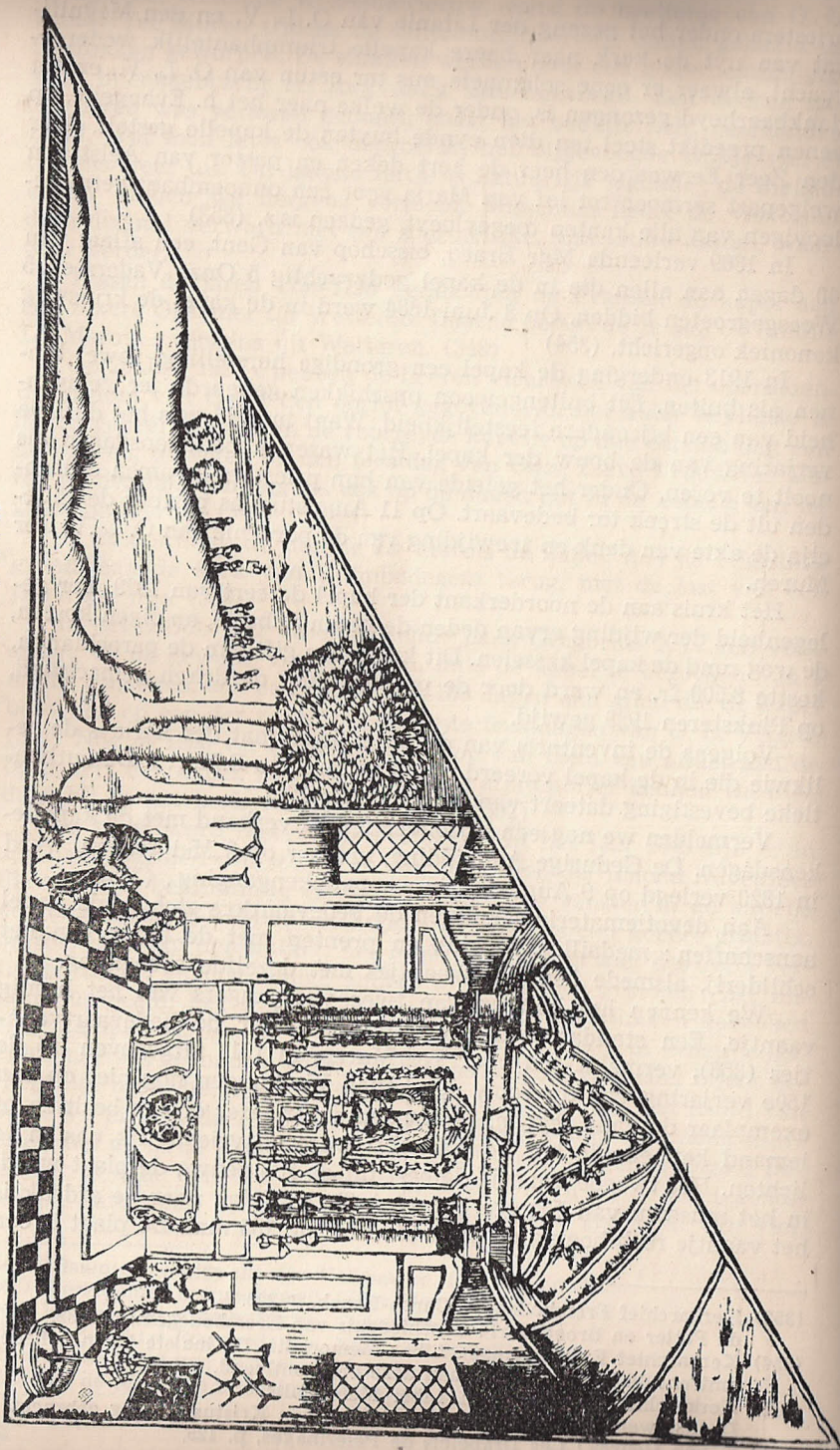
(354) Kerkarchief Erembodegem. Liber Memorialis. De laatste bijzonderheden omtrent de kapel zijn ook aan deze bron ontleend.

(355) Kerkarchief Erembodegem. Liber Memorialis.

In 1939 werd ze van 9 Aug. op het feest van Kristus Koning gebracht.

(356) E. van Heurck: Les Drapelets de Pélerinages, p. 125.

Het bedevaartvaantje van omstreeks 1763.

zeer kunstige en mooie houtgravure. Rechts verbeeldt ze het inwendige van de huidige kapel, met drie geknielde bedevaarders; links, drie boompjes en in de verte een naderende processie. Best mogelijk werd dit vaantje uitgegeven in of om 1763, het jaar dat de kapel gebouwd werd. Enkele jaren geleden gaf men enige nieuwe afdrukken van deze plaat in het licht, voor verzamelaars van bedevaartvaantjes.

Een bijzondere belangstelling verdienen de ex-voto's die op de plaat, op de muur rechts, afgebeeld staan. We bedoelen de « ogen ». Kwamen de bedevaarders toen O. L. Vrouw Ter Muren aanroepen tegen blindheid en oogkwalen? Indien ja, welk verband wist het volk te leggen tussen O. L. Vrouw Ter Muren en de oogziekten? (357)

Thans wordt O. L. Vrouw aanroepen, onder meer, tegen de zeuwziekten, tegen het flerecijn en tegen de kwalen bij « het keren der jaren ». Brillen als ex-voto's wijzen er op dat hier nog gebedevaard wordt tegen oogkwalen.

In een recente uitgave over onze Vlaamse volksgebruiken, naar inhoud en verzorging een meesterwerk, lezen we: « ...men beevaart... naar het kappelleken Ter Muren (dialect « Ter Mieren ») onder Erembodegem voor de mierenkwaal » (358) Naar een mededeling van een bejaard persoon, die sedert jaren de bedevaarders in de kapel ten dienste staat, zou het bedevaarten tegen de mierenkwaal hier totaal onbekend zijn. Wel wordt nog gebedevaard tegen een soort huiduitslag met witte tikjes; de huid zwelt, als bij steken van mieren. Misschien vindt daarin de « mierenkwaal » een uitleg.

Geschiedenis van het Onderwijs

Er is zeker nooit een wereldlijk vorst geweest die zo begaan was met de ontwikkeling van zijn onderdanen, als keizer Karel de Grote. Niet alleen vond de Kerk in hem een sterke steun bij het evangeliseren onzer streken, ook de verstandelijke ontwikkeling van zijn volk lag hem nauw ter harte. Op zijn bevel moesten de geloofsverkundigers en priesters hun preken in de moedertaal houden en verscheen een katechismus in de volkstaal. Ook gaf hij opdracht de oude volksliederen op te tekenen en te verzamelen. Hij liet scholen oprichten, niet enkel voor de elite, als zijn dom- en zangscholen, ook voor het gewone volk, een soort lagere scholen. Hij maakte schoolgaan verplicht. Nalatige ouders werden gestraft.

Later, ten gevolge van de kruistochten, ging de burgerstand een grote bloei te gemoet. Met behulp van de magistraten van welvarende steden ontstonden de Latijnse scholen. Op het platteland echter was in de middeleeuwen de toestand van het onderwijs uiterst ellendig. Er waren weinig scholen. Handwerkers, dagloners of een geeste-

(357) De documentatie over deze bedevaartvaantjes danken we aan Ir. Paul Lindemans uit Opwijk, die ons zeer bereidwillig zijn nota's ten gebruike gaf, waarvoor we hem hartelijk dank zeggen.

(358) Dr K.C. Peeters: Eigen Aard. Grepen uit de Vlaamse Folklore, blz. 270.

lijke gaven hier en daar wat lager onderwijs, dat bij het meest primitieve bleef.

Vanaf het begin der 16e eeuw zien we hier de burgerlijke en kerkelijke overheden zich met het onderwijs bijzonder bezighouden. Ook het Concilie van Trente (1545-1563) gaf een krachtige stoot. Het geloofsonderricht in de moedertaal werd verplicht. Seminaries voor de opleiding van priesters moesten opgericht. Congregaties, met het onderwijs als hoofddoel, zoals deze der Jezuiten en Ursulinen ontstonden. (359)

In het verder verloop dezer uiteenzetting moeten we onderscheid maken tussen het onderwijs, zoals we het ons gewoonlijk voorstellen, en de Zondagscholen. Eerst enige woorden over deze laatste.

De naam zegt het zelf, 't was een Zondagonderricht. De kinderen leerden er niet alleen de godsdienstige waarheden, doch ook — en dit tot in de verleden eeuw — lezen, schrijven en rekenen. Deze lessen waren niet enkel toegankelijk voor kinderen, ook groteren, ja zelfs volwassenen trokken ter Zondagschool. In de vorige eeuw werd het onderricht er gegeven door een « meester » of een « meesteres », naar gelang het geslacht. Deze waren dikwijls doodeenvoudige buitenmensen, die zich met hun beetje bekwaamheid ten dienste wilden stellen van het goede. Vele Zondagscholen zijn verdwenen ten gevolge van de tijdsgeest. Waar ze nog bestaan, zijn ze er nog enkel op gericht de aankomende jeugd diepere godsdienstkennis te geven, door het onderricht van de priesters.

Terugkerend tot de 16e eeuw, lezen we dat de pastoors verplicht werden elke Zondag, na de hoogmis en vóór de vespers, Zondagschool te geven, óf in de kerk óf in een passend lokaal. Dit werd hun voorgeschreven door de vergadering der aarts priesters van het aartsbisdom Mechelen, gehouden te Vilvoorde op 14 April 1569. (360) Een ordonnantie van de aartshertogen Albrecht en Isabella, op datum van 31 Augustus 1608 beveelt: « Ter plaetsen alwaer tot noch toe die Sondaech-Scholen niet opghericht en zijn (de welke nochtans wel noodtelyk zijn tot het onderwijsen vande arme kinderen) willen wij ende bevelen wel ernstelyck aen alle onse Officiëren, Magistraten, ende Wethouderen, ende dyen van onse Vassalen, behulpich ende bijstandich te wesen aen de voorschreven Bisschoppen, oft hunne ghedeputeerde, zoo tot oprichtinghe ende opstellen van diere: als tot het verhael ende innen vande penninghen daertoe noodich, selfs tot den jaerelijcxschen salaris van de Meesters ende Meesteressen. Ordinerende allen dient behooren zal, dat zij hunne kinderen daer seynden sullen op alsulcke boeten als zij bevinden zullen te behooren... » (361)

Over een Zondagschool te Erembodegem vinden we niets in het kerkarchief, noch in de 16e, noch in de 17e, noch in de 18e eeuw. Zeker is er een geweest, elke parochie had er een. In de 19e eeuw vinden we enige aanduidingen van haar bestaan. In 1862-63 bouwde de pastoor een zaal voor de Zondagschool, wat aanduidt dat ze vroeger in

de kerk gebeurde. Later werd dit lokaal de congregatiezaal. Het is op het terrein van deze zaal dat in 1937 het Gildenhuis gebouwd werd. De Zondagschool van Erembodegem heeft lang kunnen stand houden. Deze der jongens verdween omstreeks 1924, deze der meisjes kort vóór de oorlog 1940.

Het eigenlijk onderwijs, wat we voor 't platteland dorpsonderwijs kunnen noemen, werd van hogerhand gereglementeerd. De keizerlijke dekreten van 30 Juni 1546 en 25 September 1550 verboden het openen van scholen zonder voorafgaande toelating van baljuw en pastoor. De vierde vergadering van de aarts priesters, op 5 Aug. 1600, dringt aan op het oprichten van scholen, in samenwerking met de burgerlijke overheid. (362) Op hun achtste vergadering, op 2 Augustus 1604, werd vastgesteld dat niemand, bijzonder in de dorpen, als schoolmeester kon aangesteld worden, tenzij na een onderzoek van de deken, over gedrag en bekwaamheid van de kandidaat. (363) De ordonnantie van de aartshertogen, reeds hoger geciteerd, bepaalt: « inden eersten dat niet gheoorloft en sal weesen, aen wyen dat het oock zij, schole te houden, om te onderwijsen eenighe kinderen, t' zij knechtken oft dochterkens, al eer hij daervan oorloff sal hebben vercregen vanden Scholaster der plaetsen, indien daer eenen is, ende elders, vanden Lantdeken, ende oock mede van onsen officier principael: welcke permissie niet en sal ghegeven worden dan aen sulcke persoonen, van wyen goet leven, Religie, nutheyt ende wijsheyt zij volle satisfactie sullen hebben, ontfangende van hen oock de professie ende belijdinghe van gheloove ... » (364)

Te Erembodegem kreeg het volkskind onderwijs van een schoolmeester, die tevens koster was. Beide ambten hoorden samen: « De scholasterije oft het schoolmeesterschap is ab immemoriali annex geweest aen dese costerije, soo dat den coster te saemen schoolmeester is geweest, consecutivelyck. » (365) Daar de kosterij door de aartsbisschop te begeven was, stond de regeling van het schoolmeesterschap te Erembodegem ook onder zijn onmiddellijk toezicht.

In 1595 meende de deken-visitator dat hier moeilijk een school kon worden opgericht. Dit laat toe te besluiten óf dat er hier nog geen school was geweest, óf dat er onregelmatig onderricht gegeven werd. De herhaalde overstromingen van de Dender sneden de parochie in twee. De ouders van de Kwade Zijde zonden hun kinderen naar Aalst ter school. Toch had rond die tijd de koster er aan gedacht een school op te richten, doch de kerkmeesters vonden de « custer » onbekwaam. Er kwam nog geen school. De deken oordeelde de doorslaande reden van die toestand te vinden in de afwezigheid van de pastoor, die te Aalst verbleef. In 1600 lukte de koster er toch in een school te openen. Van meetaf aan telde ze veel leerlingen. Een vast bestaan kenden de scholen niet als thans. Ze kwamen en gingen. Soms vielen ze met de persoon van de schoolmeester. In 1630 opende koster Petrus de

(359) Dr A. Funke: Schets van de Geschiedenis der Opvoedkunde, blz. 46-48, 53, 63-64.

(360) Petrus de Ram: Synodicon Belgicum. T. II, p. 253.

(361) Petrus de Ram: o.c. T. I, p. 418.

(362) Petrus de Ram: o.c. T. II, p. 258.

(363) Petrus de Ram: o.c. T. II, p. 262.

(364) Petrus de Ram: o.c. T. I, p. 418.

(365) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 15.

Vriendt een school, die minder bezocht werd, wat te wijten was aan de slordigheid van de meester. (366)

De koster-schoolmeester van Erembodegem werd voor zijn onder-richt door de H. Geestdis voldaan: « item aenden coster betaelt over 't leeren vande arme kinderen volghens sijn billet II guldens XVI stuyvers ... item betaelt aenden selven over het leeren singhen jan pieters, II guldens, XVIII stuyvers ». (367)

In 1722 ondertekenden een zestigtal inwoners een petitie, aan het gemeentebestuur gericht, om een helper voor schoolmeester Reynier van der Elst te verkrijgen. De brave man was oud, zag noch hoorde meer. Hendrik Vonck was de kandidaat. Daar Affligem weigerig daartegenover stond en de aartsbisschop niet te bereiken was, gaf de heer van Erembodegem, baron Philip de Vicq, Vonck toelating onder-wijs te geven. Dit was de eerste maal dat de plaatselijke heer zich met zulke zaken ging bemoeien. Vonck kon het tegen Reynier maar twee of drie winters uithouden. Jan van der Elst volgde zijn vader Reynier als koster-schoolmeester op. Hij verwaarloosde zijn school zodanig dat de ouders van de Kwade Zijde hun kinderen ter school stuurden « naer den roosen ast op Aelst al waer eenen van Aelst quam schoole houden... » Ook stelde hij zich tegen de bevolking brutaal aan: « maer alsoo de gemynte niet seer gedient en was met de onbeleefthijdt van den voorn. jan verelst, sone van renier die de costerije niet meer en konde bedienen, hebben eenige dat broodt (zie nota 367) beginnen te wijgeren, waer op desen jan met geweld het uyt de scapijre langende, is beclaegt geworden... voor den Raed van Vlaenderen ».

In 1740 stelden zich als kandidaten voor het schoolmeesterschap voor: Pieter Sonck, huisknecht van de griffier, en Jacobus Verhoeven. Nu was het Mevrouw van Erembodegem die in de zaak tussenkwam. De barones gaf Verhoeven de toelating om te onderwijzen.

Na de dood van Jan van der Elst († 9 November 1746), stelde de aartsbisschop Lieven de Knibber tot koster-onderwijzer van Erembodegem aan. Deze was te St-Antelinks schoolmeester, en was « voorsien met seer loffelijcke attestatie van den heere pastor aldaer wegens sijn goetd comportement ende neerstigheydt in de kinderen sijnder schole te leeren ende te instrueren in den catechismus ». Doch de barones verzette zich hiertegen, zeggend dat zij nog schoolmeesters had aangesteld. In 1749 bracht de heer van Erembodegem de Knibber te Gent vóór het gerecht, omdat hij zich, zonder zijn toelating, met schoolmeesterschap had bemoeid. De koster, uit schrik voor het proces, liet het school houden varen en Mechelen trok zich de zaak niet verder aan. Sindsdien was de heer « meester van de schole » en was het ambt van schoolmeester gescheiden van het ambt van koster. (368)

(366) Archief Bisdom Gent. Visitationes Decanales. Dec. Alost.

(367) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 1, rekening van 1684. Vermelden we hier een paar eigenaardige bronnen van inkomsten voor de koster, giften, die ook wel met zijn schoolmeesterschap verband houden: « De Costers... dat sij van elck huyschouwen t'jaers een huysbacken broodt hadden... in den ooght gaen de costers om schooven op het veldt... oock gaet den coster om eyeren » (Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 16).

(368) Kerkarchief Erembodegem. Curen-Bouck, f° 15-18.

Keizerin Maria-Theresia heeft aan het onderwijs, en vooral aan dit op het platteland, niet zoveel zorg besteed als haar voorzaten. Alhoewel het volksonderwijs tijdens deze Oostenrijkse periode onder het toezicht van de Kerk bleef, ontstonden toch hier en daar lagere scholen, die totaal van de gemeente afhingen.

Tot op het einde van de 18^e en het begin der 19^e eeuw was het volksonderwijs er niet veel op verbeterd. De telling van de bevolking van het departement der Schelde, door de maires in 1801 gedaan, geeft de volgende cijfers: dit departement — waartoe ook Erembodegem behoorde — had een bevolking van 602.072 zielen, waarvan er 143.593 konden lezen en schrijven. Van deze laatste bezaten er slechts 33.853 een hogere graad van ontwikkeling. De 2/3 der bevolking waren dus ongeletterd. Het departement telde 295 lagere scholen, met amper 18.652 leerlingen, wat één leerling op 32,3 zielen uitmaakt. In 1789 was het één leerling op 32,6 zielen. Ook waren er in dit gebied in 1801 in totaal 82.816 kinderen tussen 7-14 jaar. In 1789 bedroeg dit getal 80.063. (369)

Onder het Hollands bewind verbeterde de toestand van de lagere scholen. De regering bracht systematisch ordening in het onderwijs. Zo bestond te Gent een tijdelijke jury voor lager en middelbaar onderwijs, waarin ook de Kerk vertegenwoordigd was. Een commissaris-generaal van het openbaar onderwijs had de leiding van de onderwijskwesties in de provincie.

In 1819 behaalden twee Erembodegemnaars vóór deze jury het diploma van lager onderwijzer. Het waren: op 5 Mei, Jan Baptist Arijs, « instituteur primaire du cours auxiliaire » (370) en op 12 Mei, Victor Bernauw, « instituteur primaire de troisième classe ». Of ze te Erembodegem onderwijs hebben gegeven, weten we niet, een verder spoor van hun ambt ontdekten we niet.

In December 1814 begon Jozef Verhegge hier zijn ambt van koster

(369) P.C. van der Meersch: De l'Etat de la Mendicité et de la Bienfaisance dans la Province de la Flandre Orientale, depuis le Regne de Marie-Thérèse jusqu'à nos jours, p. 223.

(370) « Jury temporaire d'instruction primaire et moyenne. Séance du 5 mai 1800 dix neuf.

Presens MrMr De Bast vice president, Bruno van den hecke, Van der haegen, van Cruysen, Van Toers, De Clercq fils, membres et mabilde Botte secretaire.

Le jury apres s'etre convaincu par le vu des certificats exigés par les instructions de son Ex. le commissaire general de l'instruction publique, en date du 15 Septembre 1817 de la bonne conduite morale, religieuse, et civile du sieur J.B. Arijs à Erembodegem et apres l'avoir examiné sur ses talens et connaissances pour l'enseignement primaire et moyenne, conformément aux memes instructions et au reglement du college des états de la province, du 23 juillet 1817, approuvé par decret Royal du 19 novembre meme année, declare que le dis sieur J.B. Arijs est reconnu capable pour remplir les fonctions d'instituteur primaire du cours auxiliaire, ordonne qu'il lui soit delivré acte de capacité, pour lui valoir aupres les autorités compétentes ainsi qu'il appartiendra, en foi de quoi le present acte lui a été delivré, signé par notre president et contre signé par notre secretaire.

Le vice president du jury temporaire.
f. signé M.J. De Bast chanoine. Par ordonnance f. signé Mabilde Botte » (Persoonlijk archief, f° 105).

en schoolmeester. Hij was geboortig van Zemmerzake, waar hij ook koster was. Zijn eigenhandig «Schoolhandboek» (371) bevat de lijst van zijn leerlingen — de klas was gemengd — met de adressen der kinderen. Regelmatig schoolgaan zoals nu, bestond natuurlijk niet. Het «schooljaar» begon in November of December en eindigde wisselvallig: soms in Maart of April of in Mei. De ouders betaalden elk afzonderlijk de meester voor het onderricht hunner kinderen. Er was dus nog geen sprake van eigenlijke gemeenteschool. Verhegge overleed in 1822.

Zijn zoon Pieter Jan, geboren in 1816 volgde zijn vader later op. Toen de gemeentescholen ontstonden en de onderwijzers van regeringswege hoefden benoemd te worden, stelde Pieter Jan zich voor als «gemeente-onderwijzer», op 26 September 1844. Bij ministerieel besluit van 7 Februari 1845 werd hij benoemd. (372) De wedde van onderwijzer bedroeg toen 400 frank — in die tijd een fatsoenlijker wedde dan deze van nu. Tijdens zijn ziekte, van Oktober 1844 tot Januari 1845, werd hij vervangen door Bernardus Jacob. Op zijn aanvraag kreeg Pieter Jan in Januari 1845 een helper: Karel Lodewijk van den Haute, uit Aspelare, pas gediplomeerd in de normaalschool van St-Niklaas. Hij fungeerde én als onderkoster én als ondermeester en woonde bij Pieter Jan in. Hij bleef hier tot in Mei 1847 in dienst. Pieter Jan ging in 1867 op pensioen.

Naast het gemeente-onderwijs, dat toen nog niet verplicht was, kende men hier ook lange jaren het privaot onderricht, in huizen van particulieren. De meesters waren wel ontwikkeld, doch niet gediplomeerd. Ze gaven onderricht aan jongens en meisjes uit hun buurt. 't Was dus een soort wijschool. De leerlingen betaalden aan hun meester een wekelijkse vergoeding. Een benedenplaats van het huis diende als klas. De beste der leerlingen trad als «moniteur» op, voor de kleinen. De kinderen zaten op stoelen of banken en hielden om te schrijven hun «lessenaarke» op de knieën. Ze schreven met een ganzepluim, die de meester aanscherpte. Zo werd er onderricht gegeven bij de kinderen Brijs, op «Kapellen» (thans Bergstraat). De volksmond spreekt nog van «te Meesters»; verder nog in het huis dat tot kort geleden door Petrus de Backer bewoond werd, in het Dorp.

(371) Persoonlijk archief.

(372) «Cejourd'hui vingt février mil huit cent quarante cinq, devant nous inspecteur cantonal de l'enseignement primaire à Sotteghem, s'est présenté Monsieur Pierre Jean Verhegge, (appelé) en date du 26 Septembre 1844 aux fonctions d'instituteur de cette commune, dont la nomination a été agréée par arrêté ministériel du 7 février 1845, N° 30.081, le quel en exécution de l'art. 37 de la loi organique de l'instruction primaire, dont il lui a été donné lecture, a prêté entre nos mains le serment dont la teneur suit:

Je jure fidélité au Roi, obéissance à la Constitution et aux lois du peuple Belge».

Et a signé avec nous, apres avoir déclaré que son traitement, et les autres avantages pécuniaires dont il jouit sur des caisses publiques, ne dépassent pas la somme de quatre cents francs par an.

Fait à Sotteghem, les jour, mois et an que dessus.

L'instituteur

P.J. Verhegge

L'inspecteur

F. De Buk

(Archief Familie Verhegge, origineel).

Hier was het meester Alfons Verhegge die onderricht gaf. Ook gaf deze nog les in een tot klas omgevormde schuur in de Keppestraat. Ten slotte dient nog vernoemd de school in het huis van August van Geit, op de Brusselbaan, waar meester de Vos de kinderen onderrichtte. Een bekende figuur uit die tijd was meester Neckebroeck.

De tijd drong aan op grondige verbetering in de materiële aangelegenheden van het onderwijs. Door het gemeentebestuur werd een nieuwe gemeenteschool gebouwd, namelijk in de Denderstraat: 3 klassen beneden en twee op de eerste verdieping. Ze werden opgericht in 1874, samen met het schoolhuis en het gemeentehuis. De klassen der meisjes bevonden zich boven. De benedenplaatsen van het gemeentehuis dienden tot schoolhuis. De speelplaats was in tweeën verdeeld, een deel voor de jongens en één voor de meisjes. De toegang tot de school bevond zich waar thans de bergplaats is van de gemeentelijke lijkkoets. (373)

In 1879 kwam de «ongelukswet». Op 1 Juli werd in de Kamers een wet gestemd, die de katholieken verplichtte tot het openen van vrije scholen. Van dit ogenblik af moeten we hier het onderwijs indelen in gemeentelijk en vrij onderwijs.

In deze schoolstrijd stichtte de kristelijke gemeenschap vier vrije scholen. Vooreerst de «O. L. Vrouw»-school voor meisjes in het Klooster. Tot hiertoe zorgden de Zusters sinds 1868 voor het onderwijs van weeskinderen. Op 1 Oktober 1902 werden acht nieuwe klassen begonnen. Als tweede hebben we de «H. Rochus»-school, in de Burgstraat (in 1945 herdoopt in Gaston de Schepperstraat). Deze school was voor de jongens en een gift van notaris de Smet. In 1923, als gevolg van een schikking tussen de gemeente en de instanties van het vrij onderwijs, kwamen de jongens met hun meesters over naar de gemeentelijke jongensschool en werd ze de gemeentelijke meisjesschool. Een derde vrije school werd opgericht op Kapellen: de «St-Amandsschool». In 1912 bouwde men nieuwe klaslokalen aan de Kleistraat — de huidige — met dezelfde heilige als patroon. In Oktober 1912 begon aldaar het onderricht. Het jaar daarop, 25 Juni 1913, zijnde de vierde kermisdag, werden de klaslokalen, drie in getal, door Z. E. H. deken de Meester van Herzele, ingezegend. Te dier gelegenheid was er in de kerk te 9 u. een plechtige mis, waarna een optocht volgde naar de Kleistraat, waar de inzegening der klassen plaats greep. Te 3 u. in de namiddag was er een tombola ten voordele van de scholen. De vierde vrije school werd te Terjoden opgericht en had St-Jozef tot patroon. Evenals op de Kleistraat was de school van Terjoden voor meisjes en jongens. De school van de Kleistraat is als wijschool, van het klooster afhankelijk, blijven bestaan. (374)

In 1914 werd het lager onderwijs in België verplicht, wat natuurlijk een felle aangroei van het leerlingental en het scholenaantal voor gevolg had. In 1932 kwam er een nieuwe vrije school bij, een wijk-school, afhankelijk van het klooster, namelijk op de Hoek.

(373) Medegedeeld door de h. Hilloné Callebaut.

(374) Kerkarchief Erembodegem. Liber Memorialis.

Thans zijn al de vrije scholen te Erembodegem aangenomen scholen.

Wat nog het gemeentelijk onderwijs betreft, werd, bij de wijziging van 1923, een nieuwe bewaarklas voor meisjes ondergebracht onder het gemeentehuis. Naderhand verdween ze. Ook bouwde men een nieuwe klas voor jongens langs het Kerkstraatje. De toegang tot de school kwam in de Dorpstraat. De vier laatst gebouwde klassen in het Kerkstraatje dateren: twee van 1928 en twee van 1934.

De gemeentelijke bewaarschool op de Zavel is in 1936 opgericht. Vermelden we nog de naschoolse lessen, gegeven door de h. Hilloné Callebaut, en de vioollessen, door de h. Ben van Lysebeth.

LEERKRACHTEN VAN EREMBODEGEM-CENTRUM.

Gemeentelijk Onderwijs.

Centrale Gemeentejongensschool.

De Heren: Marcel Temmerman ...	I ^e Graad	—	1 ^e Leerjaar
Albert Cornelis ...		—	2 ^e Leerjaar
Frans van Nieuwenhove ...	II ^e Graad	—	3 ^e Leerjaar
Jozef Ghysens ...		—	4 ^e Leerjaar
Aimé de Gendt ...	III ^e Graad	—	5 ^e Leerjaar
Louis Callebaut ...		—	6 ^e Leerjaar
Kamiel Temmerman ...	Inloperskl.	— 5b + 6b	Leerj.
Benoit van Lysebeth ...	IV ^e Graad	—	7 ^e Leerjaar
Arthur van de Velde ...		—	8 ^e Leerjaar
Hilloné Callebaut, Schoolbestuurder.			

Zavel.

Mevr. de Leeuw-van den Brempt ...	Bewaarschool	1 ^e + 2 ^e jaar
Mevr. Van den Bossche-Thesin ...	Bewaarschool	2 ^e + 3 ^e jaar

Aangenomen Onderwijs.

Scholen Aalststraat (Klooster).

Eerwaarde Zuster Valentine ...	Bewaarschool	1 ^e jaar
— Zuster Paschale ...	Bewaarschool	2 ^e jaar
— Zuster Alexia ...	Bewaarschool	3 ^e jaar
— Zuster Leopoldine ...	I ^e Graad	— 1 ^e Leerjaar
Juffrouw Marie-Paule de Clerck ...		— 2 ^e Leerjaar
— Laurette Arijs ...	II ^e Graad	— 3 ^e Leerjaar
Eerwaarde Zuster Martiana ...		— 4 ^e Leerjaar
— Zuster Etienne ...	III ^e Graad	— 5 ^e Leerjaar
— Zuster Marie-Henriette ...		— 6 ^e Leerjaar
Juffrouw Maria Stockman ...	IV ^e Graad	— 7 ^e Leerjaar
Eerwaarde Moeder Denise ...		— 8 ^e Leerjaar
Juffrouw Christine Snel, bijzondere lerares in huishoudkunde voor		7 ^e + 8 ^e Leerjaar
Eerwaarde Zuster Bernardine, Schoolbestuurster.		

Kleistraat.

Juffrouw Rachel de Cabooter ...	Bewaarschool	1 ^e + 2 ^e jaar
— Martha van Assche ...	Bewaarschool	2 ^e + 3 ^e jaar
— Adrienne van Gijseghem ...	I ^e Graad	1 ^e + 2 ^e Leerjaar

Hoek.

Juffrouw Maria Buekens ...	Bewaarschool	1 ^e + 2 ^e jaar
— Yvonne van Hoefs ...	Bewaarschool	2 ^e + 3 ^e jaar
— Colette Bael ...	I ^e Graad	1 ^e + 2 ^e Leerjaar

Kulturele Geschiedenis

Het ligt in de bedoeling van deze rubriek een algemeen overzicht te geven van de kultuuruitingen in rechtstreeks of onrechtstreeks verband met de gemeente. Bekende figuren zagen te Erembodegem het levenslicht, er waren en er zijn kunstlievende verenigingen; hier en daar valt er ook een gebeurtenis van betekenis aan te tekenen. We hebben het eerst over personen, wier naam de geschiedenis met eerbied zal blijven bewaren.

JAN VAERMAN

(375) Deze onderwijzer, wiskundige en beoefenaar der letterkunde, die in zijn tijd tot diep in Vlaanderen grote naam verwierf, werd op 24 April 1653 te Erembodegem geboren. Hij was de zoon van Judocus Vaerman en van Katharina Wijnant. (376) Deze volksjongen bracht het tot onderwijzer. Of hij hier te Erembodegem onderwezen heeft, kunnen we niet bevestigen. Nergens hebben we van zijn activiteit in zijn geboorteparochie een spoor gevonden. Door omstandigheden, die we niet konden achterhalen, vestigde hij zich vroeg te Brugge, waar hij een school opende en les in de Franse taal gaf. Deze school oogstte in zeer korte tijd groot succes. Op het einde van 1680 of in het begin van 1681 trad hij in het huwelijk met Elisabeth Oste, dochter van Eustachius, tesorier van de stad Tielt. In deze stad bestond een school, die bogen mocht op een reeks bekwame meesters. Doch de schoolmeester, die er in 1693 doceerde, liet het onderricht maar vlotten; de school verviel en er kwamen van alle kanten klachten binnen. In zitting van 25 Augustus 1693, besloot het stadsbestuur de meester af te danken. De kandidatuur van Vaerman werd voorgedragen. In de stad was hij geen onbekende. Vaerman ging op het

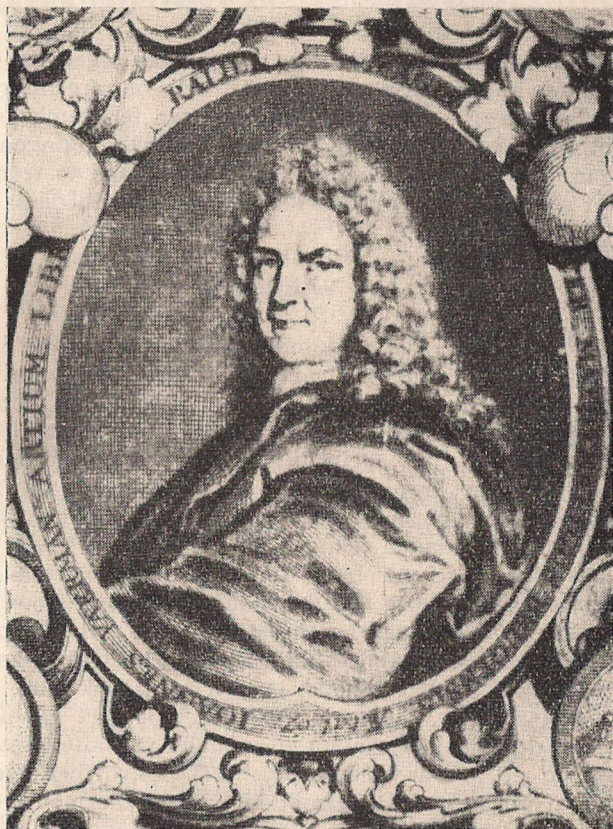
(375) Zie over Vaermans leven en werk:

- de Potter en Broeckaert: Geschiedenis van Erembodegem, blz. 38-46.
- J.G. Frederiks en F. Jos. vanden Branden: Biographisch Woordenboek, 2e omgewerkte druk, Amsterdam, blz. 799.
- J. Pelseneer: Biographie Nationale. T. 26. col. 15-17.
- H. Bosmans: Annales de la Société scientifique de Bruxelles. T. 29.

(376) « (1653) 24 aprilis. baptizatus est Joannes Vaerman, filius Judoci et Catharina Wijnant. suscipiunt Joannes Wijnant et Anna Geuns »
(Gemeentearchief Erembodegem. Parochiaal Register nr 1).

aanbod in. Op 19 Oktober 1693 werd hij benoemd. In volle glorie te Tielt verloor hij zijn echtgenote. Ze overleed op 9 April 1695, pas veertig jaar oud. Uit dit huwelijk had Vaerman drie kinderen : Maria, Isabella en Jan Philip.

Wegens moeilijkheden met de kerkmeesters van Tielt, in 1701, verliet Vaerman de stad en ging zich definitief te Brugge vestigen, waar hij, na enige jaren onderricht, overleed. Waarschijnlijk stierf hij er in 1738, want in dit jaar trad zijn zoon Philip als « hoir » en « rendant » ten sterfhuize van zijn vader op. Dat de Vaermans, wat de maatschappelijke positie betreft, hoog opgeklommen waren, blijkt uit het feit dat Jan Philip heer van Lekevelde was.

Jan Vaerman in 1720.

Vaerman beoefende hoofdzakelijk de wiskunde, die hij grondig kende; eveneens de sterrenkunde, landmeetkunde en vestingbouw. Over deze vakken heeft hij enige werken uitgegeven, die tot de beste van zijn tijd behoren. Als schoolmeester in de Franse taal heeft hij een en ander op taalkundig gebied gepresteerd. Zijn literaire activiteit uitte zich uitsluitend in gelegenheidsgedichten of gedichten van

moraliserende aard, eigen aan zijn tijd, die hij in zijn werken, zelfs in zijn wiskundige, inlaste.

Aan de hand van de lijst van Vaermans werken kan de lezer zich zelf een gedachte vormen van de enorme inspanning, die deze schoolmeester, zonder hogere scholing, zich zijn hele leven getroost heeft, om zulke resultaten te bereiken.

Jan Vaerman schreef de volgende werken :

- 1) « Methode van Calligraphie ». Ze schijnt geschreven geweest te zijn in samenwerking met van den Steen. Hierin publiceerde Vaerman Franse verzen. Uitgever en datum van uitgave zijn onbekend.
- 2) « Ontledingh der Fransche Spraek-konst, Zeer Reghel-matigh en aerdighlijck verthoont in eene Nieuwe Letter-konst-Tafel... L'Anatomie de la grammaire françoise... Recueilli et mis en lumière par J. Vaerman, cy devant Maître d'Ecole Françoise à Brughes, et présentement exerçant sa Fonction à Thielt. Tot Brugghe, By Fransiscus van Heurck. Men vindt ze oock bij den Auteur. » Het werk dateert van Mei 1699, telt 328 bladz. en bestaat uit 25 samenspraken, Frans en Vlaams naast elkander. (Exemplaar in Bibliotheek Rijksuniversiteit Gent).
- 3) « Nieuwen Nomenclator, vlaemsch en fransch van de ghemeynste en ghebruyckbaerste Woorden; Verdeelt in 43 Capittels, Waer van ieder sijnen titel voert... Nomenclature nouvelle, Flaman et François... Te Ghendt, bij d'Erfghenamen van Maximiliaen Graet, inden Enghel. » Dit werkje telt 48 blz. en dateert van 1699. (Exempl. in Bibl. Rijksuniv. Gent).
- 4) « Bondig tractaet van de Arithmetica bestaende in twee deelen. 't Eerst inhoudende de gemeyne Reken-Konst, Onder-mengelt met vele vermaeckelijke ende scherpzinnige questien, t' sijnder plaetse op elcken Regel toegepast. Het tweede Handelende vande Progressien ende Proportien, ende van Exstractie der Quadraet en Cubicq-wortel, Oock met verscheyde Exemplen daer op passende. In 't licht gebracht door J. Vaerman Mathematicus. Tot Brugghe, Bij Pieter vande Capelle, inden Naem Jesus. » Het werk bestaat uit 74 + 20 blz. en draagt geen datum; waarschijnlijk is het uitgegeven in 1717. (Exempl. Bibl. Rijksuniversiteit Gent). In dit werk heeft Vaerman de voornaamste bewerkingen der rekenkunde op rijm gesteld, waarin er versjes met moraliserende strekking voorkomen.
- 5) « Academia Mathematica of Oeffenschool van de Wiskonst verdeelt in twee Boecken, Den Eersten inhoudende de Geometrie, verdeelt in vier Deelen, als de Beschrijving der Figuren, Trigonometrie, Planimetrie en Solidometrie. Den Tweeden verdeelt in vijf deelen : I het gebruyck van den Passer en van 't Liniaal van Proportie. II De Fortificatien of Vesting-Bauw; III de Horlogiographie of het maken van alle slag van Zonnewijzers. IV De Roey-Konst, op het alder-nauwkeurigste beschreven, met het leeren maken van Quadraet, de Cubic en de Wannemoet-Roeden. V Korte onderrichtinge van het Stiermanschap ende van het gebruyck der Aersche en Hemelsche Globen.. Bij-een-vergadert en in 't licht gebracht tot oeffening en tijd-besteding der Neder-duytsche Konst-

Yveraers, door J. Vaerman, mathematicus in Brugghe. Tot Brugghe, bij Pieter vande Capelle, in den Naem Jesus...

Dit werk bestaat uit drie boeken: een en twee tellen samen 146 bladzijden, en dateren van 1720, het derde 134 bladz. en dateert van het zelfde jaar. (Exempl. Bibl. Rijksuniversiteit Gent). De uitgave is versierd met een portret van de schrijver. (377) Vooraan het werk heeft Vaerman een klein woordenboek ingelast: de Vlaamse vertaling van de Latijnse vaktermen.

De uitgave van de Academia heeft Vaerman niet enkel bewonderaars, doch eveneens bespotters en afbrekers bezorgd. In 1721 verscheen te Gent een pamflet «Slot op de mond» (378), waarin de schrijvers Vaerman hevig te lijf gingen. Ze beschuldigden hem van plagiaat. Volgens hen had Vaerman niets anders gedaan dan afgeschreven uit twee werken, namelijk uit de Preuve der Landtmeters van van Dijke (379) en uit de Spiegel der Landmeters van Kartouizer Doumen van St-Martens-Lierde en Nollet. (380) Dit hekelen heeft niet kunnen verhinderen dat Vaermans werken, bijzonder zijn Academia, van bijzondere betekenis zijn geweest. Hij schreef zijn werken in de taal van zijn volk, wat toen zelden gebeurde. Ook heeft hij in zijn Academia gepoogd een terminologie vast te leggen, waarin weinigen in andere landen slaagden. (381)

Gedichten van Vaerman vinden we nog in het werk van Andries Steven. (382)

Over de betrekkingen van Vaerman met zijn geboorteparochie Erembodegem hebben we niets kunnen ontdekken.

(377) De gravure is hier afgedrukt. Vaermans beeltenis is omgeven door de medaillons, Copernicus, Ptolemaeus, Euclides en Archimedes voorstellend. Onderaan zijn portret staat het volgende vers:

« Aenzicht Wezen Romp en Ad'ren
Toont U hier dees Beeltenis;
Maer int' lezen van dees blaadren
Wat voor eenen Geest hij is »

(378) Ad. Haegheman en F. van de Maele: «Slot op den Mondt ende Bril op de Nêus voor den Autheur van de gebedelde Academie met Naeme J. Vaerman. Verdeelt in Twee Deelen... door Ad. Haegheman en F. van der Maele beyde Liefhebbers van de Mathematische Konsten». Dit werkje is een navolging van het spotwerk «Bril voor de belachelijke Geometristen», uitgegeven voor Cornelis van Leeuwen te Amsterdam in 1663.

(379) Martinus van Dijke: «Preuve der Landt-Meters behelsende... ten meerderen deele ghetrocken uyt de schriften van sekeren Eerw. Pater Joannes Baptista Doemen Carthuyser, door desselfs Discipel nu gesworen Landt-Meter Meester Martinus van Dijke, Coster tot Mourbeke lande van Aelst».

(380) Het kontrakt van de uitgave van dit werk dateert van 24 Juli 1706. Rijksarchief Gent. Fonds Kartouizers St-Martens-Lierde. Bundel 71.

(381) F.W. Kokomoor: The distinctive features of seventeenth century Geometry, in Isis. International Review devoted to the history of Science and Civilisation. T. X, blz. 381.

(382) Andries Steven: Nieuwen Nederlandschen Voorschriftenboek... opgesteld ende bijeen vergadert door A.S. Schoolmeester der Stede van Cassel.

Hij werd te Erembodegem geboren op 22 Maart 1733. (383) Braeckman was toneelschrijver. Slechts één toneelstuk van hem is bekend gebleven: «De Zegepraal van den H. Petrus, Prince der Apostelen». Dit stuk werd op 23 Maart 1761 te Welle opgevoerd, door de toneelgroep van Welle «Vocatum est Nomen ejus Jesus». (384) Het stuk dat 58 bladzijden telt verscheen in druk bij Jan Gimblet. Over uitvoeriger gegevens betreffende Braeckman beschikken we niet.

Over beroemde Erembodegemnaren uit het recente verleden: werkman-dichter Alfons van de Maele, Hooogerwaarde Heer Abt Modest van Assche en pater van Opdenbosch, zal Z.E.P. van den Daele uitvoerig handelen in jaargang 1951 van «Het Land van Aalst».

Vermelden we nog ten slotte wijlen Dr. Eugene van den Bossche, schrijver van een «Geschiedenis van het Technisch Onderwijs in België», een werk rijk aan statistische gegevens.

KULTURELE VERENIGINGEN

Ten jare 1804 bestond te Erembodegem de toneelgroep: «Reeen-dorstige Ieveraars». Hun leuze was: «Wenscht ons den Vrede». De groep gaf haar vertoningen ten huize van een zekere Temmerman, op de Brusselbaan, in de herberg «Belgrado». Van 2 April tot 26 Augustus gaven de Ieveraars 26 opvoeringen van «De wonderlijke tragedie van Saris en Claro, herder en herderinne, onder Lelio, Koning van Spagnien, naer de nederlaege van Tuto, koning van Marocco, benevens de overwinning van Heldromandus, Koning van Portugael, mitsgaeders zijnen zone Bremundo, gestrijd-pleegt door deszelfs Koningen». (385)

Thans bestaan twee vaste toneelgroepen: «Uit eigen Kracht», wier historiek hierachter door de h. Callebaut geschreven wordt, en de «Blauwe Ster». Verder zijn er nog groepen die bij gelegenheid optreden, als de K.A.J., de Opgeëisten, de Oud-Strijders, de Krijgsgevangenen en de Gemeentelijke Brandweer.

Onder de zangverenigingen dient vermeld: «De Standvastige Vrienden», die in 1841 te Aalst en in 1842 te Gent aan wedstrijden deelnam. Van 1849 tot 1861 bestond hier de zangmaatschappij «Ste Caecilia». Een derde, «de Zangminnaren» van Terjoden, nam in 1843 deel aan de wedstrijd te Herdersem. Grote naam en faam verwierf het hele land door het «A capellakoor Termuren», in 1945 door de h. Ben van Lysebeth gesticht. Dit gemengd koor geeft jaarlijks een winter- en een zomeruitvoering, met meesterwerken van eigen en vreemde componisten op het repertorium. Wegens zijn hoog kunstgehalte werd het koor meermaals uitgenodigd voor het N.I.R. op te treden. Zo op 12 Maart 1949, toen het werken van polyphonisten uit de 16^e eeuw, alsmede een prachtige keus uit onze liederenschat, ten

(383) Gemeentearchief Erembodegem. Generale Tafels van de Burgerlijke Stand (het oorspronkelijk parochieregister van die tijd is verdwenen).

(384) P.H. Blommaert: in Biographie Nationale. T. II, col. 903.

Edmond van der Straeten: Le Théâtre villageois en Flandre. T. II, p. 247.

(385) Edmond van der Straeten: o.c. T. II, p. 87.

gehore bracht. Sommige dezer zijn opgenomen op plaat. Kort nadien, op 18 November 1949, hielp het koor mede aan de uitzending van de opera « Les Euménides » van de Franse componist Darius Milhaud. In de Provinciale Tornoaien voor vocale muziek, in 1946-'47-'48, werd het koor in de eerste reeks gerangschikt.

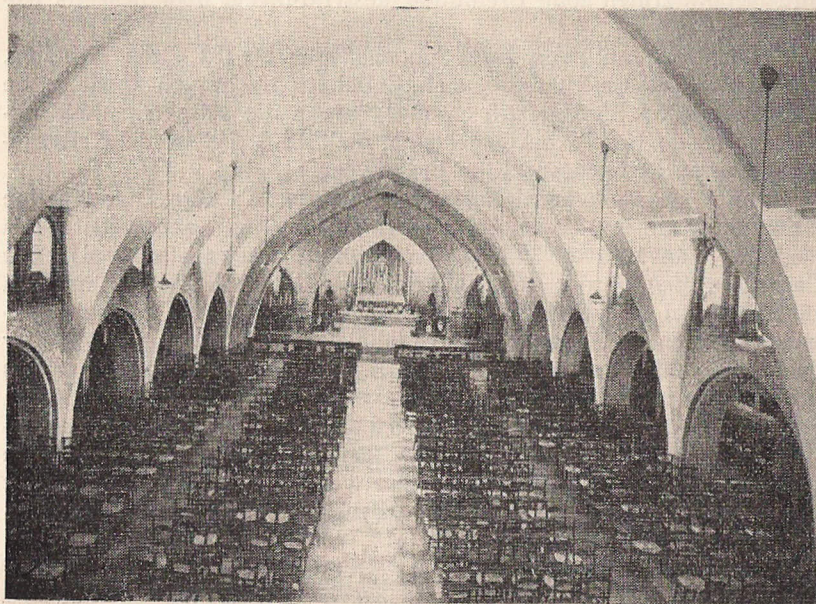
De gemeente telt twee muziekmaatschappijen : St Caecilia en de Koninklijke Fanfare Niets zonder Arbeid. Het is weer de h. Callebaut, die hierachter de geschiedenis van de fanfare behandelt.

Voor de ontwikkeling onzer mensen staat de Openbare Bibliotheek ten dienste, gevestigd in het Gildenhuis. Als verenigingen met kulturele doeleinden zijn er nog het Davidsfonds en de studiekringen van de Katholieke Werkliedenbond.

De St-Jozefsparochie te Terjoden

(386) De geweldige aangroei der bevolking, alsmede de grote uitgestrektheid der gemeente noopte tot het oprichten van een nieuwe parochie. Die kwam te Terjoden.

Op 5 Maart 1905 dienden de bevoegde instanties de aanvraag in. Deze werd ingewilligd. Bij herderlijk schrijven van Mgr Stillemans, bisschop van Gent, op datum van 28 Mei 1906, mocht tot het oprichten van een parochie worden overgegaan, onder de naam van St-Jozefsparochie Erembodegem. De bisschop benoemde E.H. de Paep, onderpastoor te Erembodegem, tot eerste pastoor. De voorlopige

De Sint-Jozefskerk te Terjoden.

kerk werd ondergebracht in het werkhuis van de passementerie Bombeek. Het eerste doopsel in de nieuwe parochie toegediend was dit van Joannes van den Broeck, op 5 Juni 1906 ; het eerste huwelijk : Frans D'Haeseleer met Maria Verhoeven, op 9 Juni 1906 ; de eerste begrafenis : Mallefroy Petrus, op 7 Juni 1906. Op 7 Oktober stond de kerkfabriek van Erembodegem, ten bate van de nieuw gestichte kerkfabriek van Terjoden, een deel van haar goederen af, wat door het Koninklijk Besluit van 12 September 1907 bekrachtigd werd. De definitieve grensregeling tussen beide parochies, Centrum en Terjoden, kwam op 8 December 1908 tot stand.

Nog lange jaren hoefde Terjoden op een nieuwe kerk te wachten. De plannen werden ontworpen door de Aalsterse architect Victor de Smet. Ondernemer Alfons van Pottelbergh, van Terjoden, voerde de bouwwerken uit. Op 31 Juli 1932 legde Mgr Coppieters, bisschop van Gent, de eerste steen, waarop we lezen : « Sit primi lapidis huius ecclesiae positio ut copiosae gratiae pignus ». In Mei 1933 was de bouw voltrokken, zodat de deken van Herzele, Z. E. H. Simoens, tot het inzegenen der kerk kon overgaan. Op 10 September 1934 kwam Mgr Coppieters de kerk wijden. Te dier gelegenheid schreef werkmansdichter Alfons van de Maele, een kantate. Op 26 Mei 1935 werd de klok gewijd door de deken van Herzele. Fonske van de Maele zorgde voor het opschrift :

« Terjodens klok, maar Godes stem,
Wanneer ik roep, komt dan tot Hem.
Ik wek u op tot bede en deugd,
Ik deel uw rouw en ook uw vreugd. »

De eerste pastoor vestigde zich voorlopig in het woonhuis van de passementerie.

De nieuwe pastorij dateert van 1911.

Bij het oprichten der parochie werd op de Zusters Penitenten van Opbrakel beroep gedaan om de vrouwelijke jeugd te onderrichten. De eerste zusters namen hun intrek in een huis der Ninovestraat. Toen in 1911 de pastoor zijn nieuwe pastorij betrok, vestigden zich daar de zusters. 't Is nu nog 't klooster.

De oprichting van een wijschool te Terjoden, dateert, zoals hoger reeds vermeld, van 1879. In het najaar 1899 besloot de gemeente tot het oprichten van een gemengde lagere gemeenteschool. In 1900 waren de lokalen klaar. Het eerste schoolhoofd was Jozef Verleysen. De opening der school had plaats op 1 November 1900. In 1903 moest een nieuwe klas worden toegevoegd. Met de komst der Zusters volgde in 1907 een splitsing. Voortaan gingen de meisjes bij de Zusters ter school. In 1911 kwam een tweede onderwijzer, in 1934 een derde, in 1938 'n vierde.

De aangenomen school van het Klooster telt nu 6 klassen, be-waarscholen inbegrepen.

PASTOORS VAN TERJODEN.

Petrus de Paepe	...	...	1906-1927
Clement van Haelst		...	1927-1936
Z. E. H. Albert Geysels	...	...	1936-

KERKRAAD VAN TERJODEN.

De Heren:	Albert van Pottelbergh	...	Voorzitter
	Jan Coppens	...	Schrijver
	René van den Steen	...	Schatbewaarder
	Frans de Boeck	...	Lid
	Jozef Droessaert	...	—

LEERKRACHTEN VAN ST-JOZEFSPAROCHIE TERJODEN.

Gemeentelijk Onderwijs.

De Heren:	Albert Taloen	...	I ^e Graad 1 ^e + 2 ^e Leerjaar
	Julien de Waegeneer	...	II ^e Graad 3 ^e + 4 ^e Leerjaar
	Rufin Hunninck	...	III ^e Graad 5 ^e + 6 ^e Leerjaar
	Benoit de Vos, schoolhoofd	IV ^e Graad 7 ^e + 8 ^e Leerjaar	

Aangenomen Onderwijs.

Juffrouw	Julienne Dierickx	...	Bewaarschool 1 ^e + 2 ^e jaar
Eerwaarde	Zuster Eugenia	...	Bewaarschool 2 ^e + 3 ^e jaar
	— interimaris	...	I ^e Graad 1 ^e + 2 ^e Leerjaar
Juffrouw	Julia de Schrijver	...	II ^e Graad 3 ^e + 4 ^e Leerjaar
Eerwaarde	Moeder Gustavine	...	III ^e Graad 5 ^e + 6 ^e Leerjaar
Eerwaarde	Zuster Berchmans, bestuur-	IV ^e Graad 7 ^e + 8 ^e Leerjaar	ster,

Oude Gebruiken

Tot slot citeren we hier enkele oude gebruiken, die we tijdens onze opzoekingen aantekenden.

DOOPSEL.

1751. « dat den onderpastor geen recht en heeft om iets van het geldt te trekken dat in het SOUT GELEYT wordt als de kinders gedoopt worden, maer dat hij recht heeft tot twelck hem soude gegeven worden van peter of meter maer niet van dit welck in het soudt licht of moet geleyt worden. het recht is volgens gewoonte 9 stuyvers, 6 voor den pastor en 3 voor den coster. » (387)

(387) Kerkarchief Erembodegem. Liber Vicepastorum (copie van 1751), f° 103.

KERMIS.

Hoe de kermis of kerkmis = vieren van de kerkwijdingsdag, gevierd werd :

« item gegeven aende sanghers, tamboers, costers ende speellieden op de keeremisse de processie vereert hebbende... » in 1665. (388)

« item... op de kerck wijdingh aende sanghers ende suycker voor de maeghdekens... » (1696) (389)

« item bij den rendant betaelt ... over 't cappen ende haelen van de meyen op SS Sacramentsdag ende kerckwijdinghe 1730... » (390)

« item betaelt ... over het haelen van stroyssel ende t' uytsteken van het vaentie te kermisse 1731... » (391)

KRUISDAGEN.

« als dat ick op den tweeden cruysdag ... met mijne gemeeynte (van Welle) naer ouder gewoonte hebbe besocht de prochiekercke van Erembodeghem... » (1753) (391) Zou dit jaarlijks bezoek van de pastoor met zijn parochianen van Welle aan de kerk van Erembodegem een herinnering zijn aan het feit dat tot 1719 een deel van Welle aan Erembodegem kerkelijk toebehoorde ? (392) Of is dat gebruik veel ouder ? Meer vonden we daar niet over.

HOPPERONDE.

« item gegeven in het omhaelen vande hoppe aen rebbekens (soort suikergoed) ende draegers... (1696) (393)

« item betaelt aen pieter van schuylenbergh ter somme van negen guldens ende twelf stuyvers over leveringhe van twelf steen rebbekens uytgedeelt in 't doen van 's rendants ommeganck om hoppe voor de kercke... » (1731) (394)

Het zeer oud gebruik van hoppe om te halen is tijdens het Hollands bewind een tijd verboden geweest. In 1828 kreeg burgemeester F. de Smedt een koninklijk besluit deze omhaling verbiedend. (395) Na het Hollands bewind kwam de oude omhaling terug in ere en ze wordt tot heden toe ten voordele der kerk nog gedaan.

EREMBODEGEM.

Valère Gaublonne.

(388) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 1.

(389) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 2.

(390) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 3.

(391) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 5.

(392) Het deel burgerlijk Welle dat tot kerkelijk Erembodegem behoorde werd door de aartsbisschop in 1719 bij kerkelijk Welle gevoegd; toch hield de pastoor van Erembodegem er het recht de hopperonde te doen.

Zie de dokumenten aangaande de afscheiding :

Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 20.

(393) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 2.

(394) Kerkarchief Erembodegem. Bundel nr 3.

(395) Kerkarchief Erembodegem. Liber Vicepastorum.

I. ONUITGEGEVEN

- Algemeen Rijksarchief Brussel.
- Archief Bisdom Gent : Fonds Groenenbriel.
Dekanale Bezoeken (Visitationes Decanales Dec. Alost).
- Familiearchief Callebaut en Verhegge.
- Gemeentearchief Erembodegem.
- Kerkarchief Erembodegem (Parochie O.L. Vrouw Hemelvaart).
- Kerkarchief St-Jozefsparochie Terjoden-Erembodegem.
- Persoonlijk Archief van schrijver dezes.
- Rijksarchief Gent : Fonds Gemeente Erembodegem.
Fonds Kartuize St-Martens-Lierde.
- Stadsarchief Aalst.
- Stadsarchief Gent.

II. BIBLIOGRAPHIE

- BELLE (Jeanine van) : Studie van een landbouwbedrijf te Erembodegem. Proefschrift. 1950 (manuscript).
- BLOMMAERT (Ph.) : Braeckman, in Biographie Nationale. T. II. Bruxelles 1868.
- BOMINGHAUS (Ernest) : La Religion des Anciens Germains, in « Christ. Manuel d'histoire des Religions. Uitgegeven onder redactie van Joseph Huby. Paris 1927.
- BOOSTEN (Dr. J.P.) : De Godsdienst der Kelten, nr 4 der reeks : De Godsdiensten der Mensheid. Roermond-Maaseik 1950.
- BOSMANS (H.) : Annales de la Société scientifique de Bruxelles. T. 29. Louvain 1905.
- BOUYSSONIE (Amedée) ... : La Religion des Temps Préhistoriques, in « Christ. Manuel d'histoire des Religions. Paris 1927.
- BRONSELAER (Maurice) ... : Geschiedenis van het Klooster en O.L. Vrouw Ter Muilen te Liedekerke. Antwerpen 1945.
- BROUWER (Jozef de) : Geschiedenis der Gemeente Hofstade. Merchtem 1949.
- BROUWER (Jozef de) : De Boerenkrijg in de streek van Aalst, in Land van Aalst, 1 jg. 1949, nr 1.
- BROUWER (Jozef de) : Bijdrage tot de Geschiedenis van Denderleeuw onder de Franse Overheersing. Land van Aalst, 2e jg. 1950, nr 4.

- CALLEBAUT (Hilloné) : De St-Amandskapel te Erembodegem. Toerisme 1942.
- CALLEBAUT (Hilloné) : Ereregister 1914-18 / 1940-45. Manuscript.
- CLAEYS (Hector) : Sint Amand. Apostel van Vlaanderen. Thielt 1889.
- COPPENS (Dom Cyprianus) : Het Eeuwfeest van Onze Lieve Vrouw van Affligem. Affligemensia. Afl. 3 Juli 1946.
- DAMOISEAUX (M) : Practische Gids van het Beheer der Kerkfabrieken. Brussel-Leuven. Derde druk z.d.
- DANTHINE (Hélène) : De Praehistorie van het Zuiden, in Algemene Geschiedenis der Nederlanden. Deel I. Utrecht 1949.
- DECLEVES (G.) : Saint Ursmer, sa vie, etc... Braine-le-Comte 1885.
- DENIJS (Dr. Joseph) : Inleidende nota over de lijst der Heerlijkheden van Oost-Vlaanderen. Cultureel Jaarboek der Provincie Oost-Vlaanderen. Band I. 1948.
Bestaat ook in brochurevorm uitgegeven door het Oostvlaams Verbond Kring Geschiedenis. Gent 1950.
- DESPLANQUE (A.) : Inventaire des archives départementales antérieures à 1790. Nord. Archives Civiles. T. III. Chambre des Comptes de Lille. Lille 1872.
- DIJCKE (Martinus van) : Preuve der Landt-Meters behelzende... ten meerderen deele ghetrocken uyt de schriften van sekeren Eerw. Pater Joannes Baptista Doemen Carthuyser, door deszelfs Discipel nu gesworen Landt-Meter Meester Martinus van Dijcke, Coster tot Mourbeke lande van Aelst. Brugghe 1714.
- DUYSSE (Prudent van) : Inventaire analytique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville de Gand. Gand 1867.
- ESPINOY (Philippe de l') ... : Recherche des Antiquitez et Noblesse de Flandres. Douay 1632.
- ESSEN (Prof. Dr. L. van der) : Geschiedenis der Middeleeuwen, in Geschiedenis van Vlaanderen. Deel I. 1936.

- FAIDER (Germaine)-FEYT-MANS: De Romeinse Beschaving in de Nederlanden, in Algemene Geschiedenis der Nederlanden. Deel I. Utrecht 1949.
- FLOU (Karel de): Woordenboek der Toponymie van Westelijk Vlaanderen, Vlaamsch Artesië, het Land van den Hoek, de graafschappen Guines en Boulogne, en een gedeelte van het graafschap Ponthieu. Deel III. Brugge 1923.
- FUNKE (Dr. A.): Schets van de Geschiedenis der Opvoedkunde. Bewerkt en vermeerderd door G.L. Willems. Gent 1897.
- GANSHOF (F.L.): Het Tijdperk van de Merowingen, in Algemene Geschiedenis der Nederlanden. Deel I. Utrecht 1949.
- GABRIEL (Dom): Onze Lieve Vrouw van Affligem. Brussel 1924.
- GAUBLOMME (Valère): Bijdragen tot de Geschiedenis van Erembodegem. Parochieblad O.L. Vrouw Hemelvaartparochie Erembodegem (vanaf Augustus 1948 en vervolgt steeds nog. Bijdragen verschenen onder verschillende titels).
- GAUBLOMME (Valère): De Kapel van O.L. Vrouw Ter Muren te Erembodegem. Mariaal Tijdschrift, jg. 1951, December-nummer 1950. Eerste deel van bijdragen in dit tijdschrift.
- GHELLINCK-VAERNE-WIJCK (Vicomte de): Sceaux et Armoiries des Villes, Communes, Echevinages, Chatellenies, Metiers et Seigneureries de la Flandre ancienne et moderne. Paris 1935.
- GASSEN (Dr. Henri van): Geschiedenis van Ninove. Deel I. Ninove 1949.
- HAEGHEMAN (Ad.): Slot op den Mondt ende Bril op de Neus voor den Auteur van de gebedelde Academie met Naeme J. Vaerman. Verdeelt in Twee Deelen... door Ad. Haegheman en F. vander Maele beyde Liefhebbers van de Mathematische Konsten. Ghendt 1721.
- HAEGHEN (V. van der): Het Klooster ten Walle en de Abdij van den Groenen Briel. Gent 1888.
- HEURCK (E. van): Les Drapelets de Pélerinages.
- HOUTTE (Hubert van): Histoire Economique de la Belgique à la fin de l'ancien Régime. Gand 1920.
- KEVERSBERG (baron de) ...: Essai sur l'indigence dans la Flandre Orientale. Gand 1819.
- KOKOMOOR (F.W.): The distinctive features of seventeenth century geometry, in Isis. International Review devoted to the history of science and civilisation. Vol. X. 1928.
- LAENEN (Dr. J.): Notes sur l'organisation ecclésiastique du Brabant à l'époque de l'érection des nouveaux évêchés (1559), in Annales de l'Académie Royale d'Archéologie de Belgique. LVI. 5e Serie. T. VI. Anvers 1904.
- LAENEN (Dr. J.): Introduction à l'histoire paroissiale du diocèse de Malines. Bruxelles 1924.
- LAENEN (Dr. J.): Kerkelijk en Godsdienstig Brabant. Deel I. Antwerpen 1935.
- LAET (Prof. Dr. Siegfried) ...: Geschiedkundige opgravingen te Hofstade, in Land v. Aalst, jg. 1950, nr 1.
- LANCKMAN (Cyriel): Romeinsche Munten te Denderleeuw. Toerisme 1943.
- LENAERTS (J.) en WINTERS (M.): De Germaansche Heldenleer. Lier 1901.
- LIMBURG-STIRUM (comte Th. de): Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Coutumes des deux villes et pays d'Alost. T. III. Bruxelles 1878.
- LINDEMANS (Dr. Jan): Toponymische Verschijnselen geografisch bewerkt. Brussel 1940.
- LINDEMANS (Dr. Jan): Vlaamsche Persoonsnamen. Turnhout 1944.
- LOE (baron de): La Belgique Ancienne. Bruxelles 1939.
- LUL (Albert van): De Eerste Spoorwegen in het Land van Aalst. Land v. Aalst, 2e jg. 1950, nr 4.
- MAC NEILL (John): La Religion des Celtes, in Christus. Manuel d'histoire des Religions. Paris 1927.
- MAELEN (van der): Dictionnaire Géographique de la Flandre Orientale.
- MANSION (J.): De voornaamste bestanddeelen der Vlaamsche plaatsnamen. Brussel 1935.
- MARNEFFE (de): Cartulaires d'Affligem. z.d.

- MEERSCH (P.C. van der) ... : De l'Etat de la mendicité et de la bienfaisance dans la province de la Flandre Orientale depuis le Règne de Marie-Thérèse jusqu'à nos jours. Bruxelles 1852.
- MIRAEUS-FOPPENS : Diplomatum Belgicorum Nova Collectio sive supplementum ad opera diplomatica Autberti Miraei... cura et studio Joannis Fransisci Foppens. T. I. Bruxellis 1734.
- MOREAU (E. de) : Histoire de l'Eglise en Belgique. T. I. Bruxelles 1945.
- MOREAU (E. de) : Comment la Belgique devint chrétienne. Présence de l'Eglise. Cahiers de vie religieuse. Liège 1941.
- MOREAU (E. de) : Saint Amand. Louvain 1927.
- NEHRING (A.) : Studien zur niedergermanischen Kultur und Heimat. Wienerbeiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik. I. IV. 1938.
- NUFFEL (Petrus van) : Alostum Religiosum. Beelden en Schetsen uit den Besloten Tijd. Aalst 1911.
- PEETERS (Dr. K.C.) : Eigen Aard. Grepen uit de Vlaamse Folklore. Antwerpen 1946.
- PELSENEER (J.) : Vaerman, in Biographie Nationale. T. 26. Bruxelles 1936-37.
- POTTER (Frans de) : Geschiedenis van het schependom in de Belgische gewesten, van de vroegste tijden tot het einde der XVIIIe eeuw, in Mémoires couronnées et autres Mémoires publiées par l'académie Royale des sciences, des lettres et des beaux arts de Belgique. T. 33. Bruxelles 1882.
- POTTER (de)-BROECK-AERT : Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen. 5e Reeks. Arrondissement Aalst. Erembodegem. Deel II. Gent 1895. (In deze bijdrage vernoemd: Geschiedenis van Erembodegem).
- RAEDT (J.Th. de) : La Bataille de Basweiler, in Annales de la société d'archéologie de Bruxelles. T. XII. 1898.
- RAM (Petrus de) : Synodicon Belgicum. sive Acta Omnium Ecclesiarum Belgii a celebrato Concilio Tridentino usque ad Concordatum anni 1801. Tomi I-II. Mechliniae 1828-1829.

- REUSSENS (Chanoine) : Pouillé de l'ancien diocèse de Cambrai (Origine à 1556), in Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique. T. 28. Louvain 1900.
- REYNTENS (Oscar) : Oorkondenboek der Stad Aalst. Boek met den Haire. Eerste Aflevering. Aalst 1906.
- RIETSTAP (J.B.) : Armorial général contenant la description des armoiries de familles nobles et patriciennes de l'Europe. Gouda 1861.
- ROES (Anna) : l'Animal au signe solaire. Revue Archeologique 1938.
- SEYN (Eugeen de) : Geschied- en aardrijkskundig Woordenboek der Belgische Gemeenten. D. I. Brussel z.d.
- SMET (J.J. de) : Recueil des Chroniques de Flandre. T. IV. Bruxelles 1865.
- SOENS (E.)-JACOBS (J.) ... : Handboek voor Germaansche Godenleer. Gent 1901.
- STEVEN (Andries) : Nieuwen Nederlandschen Voorschriftboek, alwaer onder vier hondert en thien zoo op maet gestelde als Rijmlooze Voorschriften, vele schoone Leeringen, Zinspreuken, ende Zedelessen zijn te vinden, met eenige kortbeknoopte Nieuwjaarsbrieven. 7e druk. Yper 1741.
- STRAETEN (Edmond van Le Théâtre villageois en Flandre. der) : T. II. Bruxelles 1880.
- VERBESSELT (Dr. Jan) : Het ontstaan der parochiën, in Eigen Schoon en de Brabander, jg. 26. 1943.
- VERKEST (van Wingene) ... : De stichting van den H. Ursmarus te Affligem. Affligemensia. Afl. 2. November 1945.
- VERLINDEN (Ch.) : De Frankische kolonisatie, in Algemene Geschiedenis der Nederlanden. Deel I. Utrecht 1949.
- WALTERS (Jos) : Ninove en omstreken. Ninove 1937.
- WALTERS (Jos) : De Eerste Geloofsverkondigers op het grondgebied van het huidig bisdom Gent. Gent 1948.
- WARNKOENIG (L.A.) : Histoire de la Flandre et de ses institutions civiles et politiques, jusqu'à l'année 1305. Traduite de l'allemand avec corrections et additions de l'auteur par A.E. Gheldolf. T. III. Bruxelles 1835-51.

- WEERD (Prof. Dr. H. van de) : Oudste geschiedenis, in Geschiedenis van Vlaanderen. Deel I. 1936.
- WEERD (Prof. Dr. H. van de) : Inleiding tot de Gallo-Romeinsche Archeologie der Nederlanden. Antwerpen 1944.
- WEVEL (Gillis de) : Leven van Sint Amand. Twee delen. Uitgegeven naar het enig ms berustend in Bibl. Rijksuniv. Gent, door de Maatschappij der Vlaamsche Bibliophielen, nr 4. Gent 1842.

Erembodegem economisch en sociaal

Erembodegem heeft van God en de mensen alles gekregen wat nodig is om tot een flinke, welvarende gemeenschap uit te groeien. Het grondgebied leent zich tot alle landbouwkulturen in het vettig, vruchtbaar gedeelte; de grote vlek zandgrond is uitstekend geschikt voor industriële landbouw, in een streek van intensieve hoppeteelt; enkele tientallen hektaren poldergrond lijken geschapen voor vetweiden. Ook als industrie centrum blijkt Erembodegem bevoorrecht: de spoorweg ontmoet er de oevers van de Dender, niet onbelangrijk als waterweg voor aanvoer van grondstoffen en afvoer van afgewerkte produkten. De gemeente leunt aan tegen de autoweg Gent-Brussel, of als men wil, Oostende-Keulen. Overigens heeft Erembodegem ook geen volk te kort, eerder integendeel. De gemeente heeft arbeidskrachten te veel, en voert die uit naar Aalst en naar Brussel. Er is ook industrie in Erembodegem: befaamde artikelen worden er aangemaakt, met een wijde afzet.

Is onze gemeente uitgegroeid tot de flinke, welvarende kern die men er had mogen van verwachten?

Op een dergelijke vraag kan niet absoluut geantwoord worden. In verhouding tot andere gemeenten is de economische ontwikkeling van Erembodegem eerder pover: men vindt er niet de groepen van nijverheidsinrichtingen, die elders samengetrost staan rond gunstig gelegen verkeerspunten, zoals het samentreffen van een station en een rivier met, liefst nog, daarbij een steenweg. Doch anderzijds is Erembodegem weer niet het land met grote landbouwuittelingen en schrale woonhuizetjes daar rond. De gemeente heeft geen zetel, waar overdadig-veel goed ontwikkelde lieden samenkoeken, maar er is ook helemaal geen gebrek aan intellectuelen, getuige daarvan de ruime belangstelling voor de heemkundige vereniging. Kortom, de randgemeente van Aalst is een fraaie kern, met een vrij zelfstandig bestaan, met een eigen karakter en een eigen uitzicht. In niets gelijkt ze op een voorstad: Erembodegem staat, van het standpunt der menselijke aardrijkskunde uit, volledig afgetekend en afzonderlijk. De grenzen liggen ver buiten de kom; de woningengroepen lopen niet over in die van Aalst; het bezoek aan de stad geldt, ondanks de gemakkelijke tramverbinding, nog altijd als een verplaatsing, zoals omgekeerd ook een tocht van Aalst uit naar Erembodegem een veranderen inhoudt van plaats en van sfeer. Erembodegem is thans net als aan het begin van deze eeuw, een plattelandsgemeente.

De oppervlakte landbouwexploitatie is lichtelijk ingekrompen, ingevolge het toenemen van de bevolking. Op 50 jaar tijd immers is deze gegroeid van kleine 4.500 naar grote 9.000, dus meer dan verdubbeld, en daar is woonst voor nodig.

De grote landbouwexploitaties verminderen in aantal. Er blijven er nog een viertal over, de overige zijn verbrokkeld in kleinere

uitbatingen van een koppel paarden en vier tot zes koppen vee. Een boerenstand bestaat er te Erembodegem omzeggens niet, hij heeft er feitelijk ook nooit bestaan. Het aantal bezittende boeren is nooit heel groot geweest en woog voorzeker niet op tegen de rest van de bevolking.

De industrie van Erembodegem is het vermelden waard, meer om haar kwaliteit dan om haar omvang. Er is een goed ontwikkelde katoenweverij, de «Cotonnière d'Erembodegem», waar dekens en dweilen gefabriceerd worden. Ze werd hier opgericht in 1913. Men mag de vestiging van een weverij op deze plaats voor een gewoon toeval aanzien. De gemeente heeft inderdaad geen traditie van weven. Er zijn hier niet, zoals elders, families van tekstielarbeiders, die de voorarbeiders leveren en de meestergasten, lieden die in en met het weversvak leven en van jongsaf er in opgaan als in een heerlijk bestaan. In de weefindustrie komen en gaan de werklieden al naar gelang de stroom van werkovervloed of werkloosheid, en dit verergert nog naar gelang van de wevers minder en minder kwaliteitswerk en meer serieartikelen worden verwacht. In die zin mag gerust beweerd worden dat Erembodegem een uitloper is van de weefindustrie van Aalst en dus toevallig geniet van de belastingen op motoren en ander mechanisch getuig. Nochtans is de «Cotonnière» tot een omvangrijke weverij uitgegroeid; de bebouwde oppervlakte beslaat meer dan 10.000 m² en er worden een 200 tal werklieden gebruikt, onder wie 75 wevers. In tegenstelling met veel andere weverijen gebruikt de firma maar 1 wever per getouw en de getouwen werken maar met één enkele spoel te gelijk.

Anders is het gesteld met een zeer kleine nijverheid van vlas: daar wordt speciaal schilderdoek geweven, de wereld door bekend om zijn uitzonderlijke kwaliteiten. Deze industrie is de voortzetting van een zeer oude traditie en berust op een familiegeheim. Sluit die vlasbewerking aan bij de oude vlasindustrie van Erembodegem, nl. de vlaszwingelarij, door stroom gedreven, waarvan De Potter en Broeckaert in 1893 gewagen? Het is meer dan waarschijnlijk.

Van veel gewichtiger omvang is de leerlooierij, die zich in Erembodegem gevestigd heeft. Ontstaan uit de huisindustrie op het einde van de 19e eeuw, heeft de Aalsterse leerlooierij Schotte een ruime vlucht genomen op het tijdstip dat alle klein-nijverheid de gelegenheid kreeg om te ontwikkelen tot middelmatige industrie, met een inzet van honderd tot enkele honderden arbeidskrachten. De Aalsterse leerlooierij is zich voor uitbreiding komen vestigen te Erembodegem, en heeft daar beroep gedaan op arbeidskrachten, waarvan enkele tot gekwalificeerde vaklieden uitgroeiden.

De drie brouwerijen die in 1900 bestonden, hebben het lot gedeeld van alle kleine gistingsbedrijven na de eerste wereldoorlog. De nieuwe brouwformule, de grote inrichtingen en met een wijdvertakte afzet, de gewijzigde smaak, de onkosten, dat alles heeft meegebracht dat de plattelandsbrouwers voor de keuze gesteld werden: ofwel zich inschakelen in het groot verdelingssysteem van reusach-

tige brouw-industrieën, ofwel de activiteit volkomen stil leggen (1).

Het is duidelijk dat Erembodegem de ontwikkeling van zijn bevolking niet te danken heeft aan de middelmatige industrie noch aan de landbouw. Tien jaar geleden werden in de industrie 244 arbeiders te werk gesteld in de tekstiel, 185 in de bouwonderneming en 341 in het bedrijf van huiden en leder, hetzij samen een kleine achthonderd werkkrachten. Volgens de telling van 1947 zijn er in Erembodegem een vijfhonderd bedienden, 365 mannen en 133 vrouwen, een twee duizend zevenhonderd werklieden, waaronder negentienhonderd mannen en een achthonderd vrouwen.

Dat betekent dat een ruim deel arbeidskrachten de kost elders moeten gaan winnen: Aalst en Brussel bieden een goede uitkomst voor bedienden, waarvan slechts 112 op een totaal van 498 mannen en vrouwen samen ter plaatse blijven, hetzij amper 20 %. Van de 2.700 werklieden vinden slechts 779 arbeidskrachten, mannelijke en vrouwelijke, werk in Erembodegem. De overigen vinden het ook elders, de mannen meest in Brussel, de vrouwen meestal in Aalst.

Daaronder zijn er nogal ongeschoolde arbeiders, maar ook veel geschoolde krachten: metsers, spoor- en baanvaklieden, enkele metaalbewerkers, tekstielbewerkers en grove leerarbeiders.

Het is nu gemakkelijk de invloed te herkennen van de economische factoren, die de jongste vijftig jaar meegewerkt hebben om Erembodegem, dat typisch een overheersend proletarische bevolking heeft, sociaal te verbeteren. Allereerst de ter plaatse gevestigde industrie, die niet alleen werk verschaft, maar ook stielvaardigheid meegeeft, waarmee dan de plaatselijke arbeidskrachten, in dagelijkse uitwijking, te Brussel, Aalst en elders hogere lonen gaan opstrijken, tegen de vermoeienis en inspanning van de reis.

Maar er is ook de nabijheid van de scholen. Erembodegem heeft een hoog oplopend aantal bedienden: 500 tegen 2.700 werklieden, d.i. iets minder dan 20 %. Hier speelt natuurlijk de invloed van het middelbaar onderwijs: vooral van het St.-Martensinstituut te Aalst. En ten slotte is de invloed van de Technische Scholen te Aalst ook te bespeuren, daar Erembodegem metaalarbeiders uitvoert, zonder dat er hier een metaalindustrie is.

Het aantal bedienden wijst onbetwistbaar op een economische vooruitgang, wellicht meer in schijn dan in werkelijkheid. Het is echter zeker, dat het aanzien van het bedienden-beroep hoger gekwoteerd staat dan dat van gekwalificeerd arbeider. Het feit alleen, dat er meer opofferingen van node zijn om een kind tot bediende op te leiden dan wel tot arbeider is voor ons een voldoende aanduiding om te zien, dat Erembodegem economisch sterker geworden is de jongste vijftig jaar. De gemeente verdubbelt het aantal inwoners en voert de bevolkingslagen hoger op. Er is evenwel nog een andere aanduiding, die mij sprekender lijkt dan het aantal bedienden, en

(1) Laten we hier, volledigheidshalve, nog vermelden het zeer belangrijke bouwbedrijf van de schrijver zelf en een ondernemende schoenfabriek, «Sabva». — J.V.

waarin we weer de zegenende invloed van het technisch onderwijs kunnen naspeuren : het aantal zelfstandige vaklieden.

Volgens de telling van 1947 had Erembodegem 734 onafhankelijke producenten, onder wie er 103 zijn die aan anderen werk bezorgen. Dit betekent dat er circa 630 vrije lieden zijn, die thuis de kost winnen. Het overwegend aantal van die thuisarbeiders bestaat uit vaklieden, die leven op de klienteel van de streek : schrijnwerkers, meubelmakers, werktuigkundigen, kleine constructeurs, electriciens enz. Handel is er alleen op kleine schaal : enkele marktventers en een weinig passage van hoger op, het Zuiden in.

Het beeld van de economische en sociale toestand van Erembodegem zou onvolledig zijn indien er geen gewag gemaakt werd van een bijzondere klasse van thuisarbeiders, nl. de huisvrouwen en de meisjes. Er is al heel wat water door de Dender gespoeld sinds De Potter en Broeckaert de huisarbeid alleen zagen in de hoppepluk. Sindsdien werken veel van onze huisvrouwen aan confectie en fijn naaldwerk voor uitzetters, die leveren aan Brusselse huizen. Aan die nijvere bezigheid is een deel van de betrekkelijke welstand te danken.

Eén tak is inmiddels uitgestorven, nl. een bloeiende kantnijverheid, die hier gevestigd werd door onze verdienstelijke kantschool. Twee wereldoorlogen, met de verarming van de betere stand, de opkomst van de fabriekskant, met haar afzet bij minder-verfijnde bezitters, hebben daar een grote schuld aan, om niet te spreken van de geringe opbrengst van dit soort kunstarbeid : jonge meisjes gaan liever een zwaar loon verdienen in de fabriek dan zich af te sloven voor een klein loon.

Indien ik al die gegevens nu samenvat, dan constateer ik sedert 1900 een vast behoud van de economische mogelijkheden op landbouwgebied, een geringe uitbreiding van industrieel vermogen, een sterke stuwning naar zelfstandige beroepen, uitgroeiend uit de onafhankelijke klasse, een omhoog werken van de zonen der arbeiders naar een stand van meer aanzien, een verdubbeling van het aantal inwoners, een toenemen van onroerend bezit in de handen van het nijvere deel der bevolking, een algemeen verhoogde standaard, in levenswijze, bouwtrant, bemeubeling en verteer, en een aanzienlijke winst in intellectueel vermogen.

Indien de gunstige geografische ligging de plaatselijke industrie niet heeft doen oprijzen die er te verwachten was, dan zie ik dit voor een deel te wijten aan de slechte kwaliteit van de industriegrond naast de Dender, aan de tendens om de nijverheden te groeperen in grote centra en aan de afwezigheid van kapitaal in Erembodegem zelf, ook aan het gebrek aan kleinindustrie ten tijde van de overgang, rond de eeuwwisseling.

Het gevolg is niet uitgebleven : onze gemeente blijft overwegend proletarisch en onze lieden zijn verplicht de broodwinning te zoeken elders. Niemand onderschat het gevaar van deze toestand, de beste krachten wijken definitief uit en zedelijk blijft er altijd de bedreiging van aanstekelijk bederf.

EREMBODEGEM,

Albert van Pottelberghe.

De Koninklijke Muziekmaatschappij „Niets zonder Arbeid, Trouw en Eendracht“

Onder de titel « Niets zonder Arbeid », met de leus « Trouw en Eendracht » kwam hier omstreeks 1834 een fanfare tot stand. Er bestonden te dien tijde in onze gemeente niet min dan drie maatschappijen ter beoefening van de toonkunde, alhier snel ontwikkeld door toedoen van de bestuurder van twee der verenigingen, Th. Coute-lier, muziekbestuurder bij het vierde regiment lancers te Gent. Zo lezen we in oude verslagen.

Dat deze fanfare ras op een hoog peil stond getuigt nog een be-waard gouden eremetaal, met volgende inschrift : « Concours de mu-sique à Alost. 1° prix remporté par la commune de Erembodegem. 1838 ».

Later werd nog deelgenomen aan verschillende festivals en tor-nooien, onder meer te Ninove in 1846, te Essene in 1876. In 1884 vier-de « Niets zonder Arbeid » haar 50jarig jubileum ; 18 muziekmaat-schappijen namen deel aan deze viering.

Artikel I van het huidig reglement, dat dagtekent van 1882, luidt als volgt : « De Maatschappij heeft voor oogwit door het aanleren en uitoefenen der Muziekkunst hare leden aangename tijdverdrijvin-gen te verschaffen. » Het reglement werd ondertekend door B. Ver-leysen, voorzitter, H. de Smet, ondervoorzitter, A. van Vaerenbergh, sekretaris en P. van Vaerenbergh, schatbewaarder.

In 1935 werd de maatschappij bevorderd tot Koninklijke Fanfare en vierde ze haar honderdjarig bestaan. Tevens werd een nieuwe vlag ingewijd. Tijdens het banket in de zaal « Katholieke Volks-kring » schetste de toenmalige voorzitter, wijlen Dr. H. Carlier, het verleden der maatschappij en bracht een roerende hulde aan zijn werkzame voorzaat oud-burgemeester Hilloné de Cock en de flinke muziekbestuurder R. d'Haens.

Op Zondag, 6 Februari 1949 heeft de Koninklijke Fanfare zich onderscheiden in het Provinciaal Tornooi voor Oost-Vlaanderen te Aalst.

De uitvoering der drie opgelegde stukken, onder de kundige lei-ding van de h. Leopold Seminck, oogstte een welverdiend applaus bij het publiek, en enkele dagen nadien werd aan de voorzitter, burge-meester Oscar de Cock, officiëel medegedeeld dat zijn maatschappij in de 2^e reeks gerangschikt werd.

En verder streeft de Koninklijke Fanfare naar hoger en beter, ten bate van Godsdienst, Volk en Land, haar leus getrouw : « Niets zonder Arbeid, Trouw en Eendracht ».

EREMBODEGEM,

Ir. Albert Van Pottelberghe.

Toneelgezelschap „Uit Eigen Kracht“

In 1921 staken enige toneelliefhebbers de koppen bij elkaar en stichtten « Voor God en Vaderland », dat onder meer opvoerde « Vergeten en vergeven », enkel met mannenrollen.

Het was in 1923 dat het gezelschap de naam kreeg « Uit eigen Kracht » en tijdens dezelfde winter optrad in gemengd toneel, met het stuk « De Lijdensweg ».

Het doel van het gezelschap werd klaar bepaald in de eerste artikelen van de statuten, namelijk de veredeling van ons volk in de breedste zin van het woord en volgens zijn eigen aard, gehecht aan Godsdienst, Taal en Volk. Bij de aanvang reeds waagde « Uit Eigen Kracht » zich aan de stoutste experimenten. En toch moest er rekening gehouden worden met de smaak van het publiek en met de krachten waarover men beschikte; er moest levenswijsheid vloeien uit de inhoud en de uitbeelding. Bij « Uit Eigen Kracht » werden deze vereisten steeds in acht genomen en de waarde der opvoeringen ging crescendo. Inderdaad, in de jaren 1930 werd er reeds getuigd: « Van de vele kringen uit het Aalsterse, die terecht op een zekere faam en aanzien mogen bogen, zijn er jammer genoeg een groot deel welke thans stuurloos ronddobberen... « Uit Eigen Kracht » van Erembodegem, wist vroeger en nu stevig de hand aan roer en maat te houden ».

Dat « Uit Eigen Kracht » steeds goed stuurde en de juiste maat hield voor het volk, dit dokumenteert de rijke rij der opgevoerde stukken. Steeds wisselden de dolste en uitbundigste genres af met gemoedelijke en gevoelige stukken, tot het dramatische, waarbij er meegeweend werd om de miskenning of de tragische uitbeelding van 'n personage. Wie jubelde niet mee in « Haar laatste Wil », « Paradijsvogels », « De Koning drinkt »? Stak er geen aangename gemoedsstemming in « 't Lieve Vrouwken en de Herdersknaap », « Om 8 uur 's morgens »? Hoe fijngevoelig was het bij « Heernonkel »? Wie pinkte geen traan weg bij de opvoering van « Dolle Hans » en het mysterieuze van « De zonderlinge Gast »?

Reeds in 1932 verscheen in de Toneelgids een lovende kritiek over de opvoeringen van « Uit Eigen Kracht ».

Ter gelegenheid der opvoering van het Indo-drama « Dolle Hans » leidde de gekende criticus Gustaaf van de Perre zijn verslag in als volgt: « Als ik van een liefhebberstoneelkring zie dat hij « Dolle Hans » op zijn programma heeft, ben ik gewoonlijk een beetje bevreesd. De vertoning te Erembodegem werd een verrassing, doch een verheugende verrassing ».

In 1934 werd er opgetreden met het duivels lastig en boosaardig dramatisch stuk « De zonderlinge Gast » door Antoon van de Velde. Om zijn fantastische kleur werd het stuk min goed begrepen door ons publiek. « Uit Eigen Kracht » trok er mede naar het Tornado te Halle. Ziehier de tekst van het behaalde diploma: « Landelijk Tornado te Halle, uitgeschreven door het Volkstoneel. Tweede algemene prijs

— ex aequo — met beker. Beker voor eenheid en zuiverheid in uitspraak ».

En steeds gaat de reeks opvoeringen verder met « De Rozenkrans », « De Zondvloed », « Adel in Livrei » enz.

Op Zondag, 20 Februari 1946, vierde « Uit Eigen Kracht » zijn 25-jarig bestaan. Na de opvoering van Filip Johnson's blijspel « De mooiste dag in je leven » werd de feestrede uitgesproken door rijks-taalinspecteur Paul Rumes. Deze overhandigde, als afgevaardigde van het hoofdbestuur van het Nationaal Toneelverbond, erediploma's aan de vijf baanbrekers van het eerste uur, burgemeester Oscar de Cock, erevoorzitter, Louis Callebaut, voorzitter, Hilloné Callebaut, toneelleider en acteur sedert 1923, Louis van Vaerenbergh, ondervoorzitter, en Benoit Arijs, mechaniker.

« Uit Eigen Kracht » leeft nu bijna 30 jaar. Het bloeit en het groeit!

EREMBODEGEM.

Hilloné Callebaut.

INHOUDSTAFEL

Profane geschiedenis

I. De verste tijden	5
II. De Romeinse overheersing	7
III. De Frankische kolonisatie	10
IV. De leenroerige tijd	13
V. Bestuur. — Rechterlijke instellingen	22
Lijst van baljuws, meiers en schepenen	32
VI. Historische bijzonderheden	42
VII. Landbouw en nijverheid	64

Kerkelijke geschiedenis

I. Het heidendom	78
II. De kerstening	82
III. Stichting der parochie	87
IV. Het patronaat	91
V. De tienden	95
VI. De pastoor	98
Lijst van pastoors	99
VII. Kapelanijen en onderpastoraat	101
VIII. Kerkelijke goederen. — Kerkfabriek	103
Lijst van kerkmeesters	104
IX. Armendis. — Openbare onderstand	105
Lijst van armmeesters	108
X. De kerk	109
XI. De pastorie	117
XII. De St-Amanduskapel. — De St-Amandusput	119
XIII. De kapel van O. L. Vrouw ter Muren	124

Geschiedenis van het onderwijs

135

Kulturele geschiedenis

143

Jan Vaerman	143
Pieter Braeckman	147
Kulturele verenigingen	147

De St-Jozefsparochie te Terjoden

148

Oude gebruiken

150

Bronnen

152

Erembodegem ekonomisch en sociaal

159

door Ir. Albert van Pottelberghe

De Koninklijke Muziekmaatschappij « Niets zonder arbeid,

trouw en eendracht »
door Hilloné Callebaut

163

Toneelgezelschap « Uit eigen kracht »

door Hilloné Callebaut

164

ILLUSTRATIE

Ir. Albrecht van Pottelberghe, uit Erembodegem-Terjoden, bestendig afgevaardigde der provincie Oost-Vlaanderen	3
De heer Oscar de Cock, burgemeester van Erembodegem	4
Zegel van de meierij Erembodegem, 1776	30
De windmolen aan de Leuvestraat	76
De onlangs afgebroken kerk. Het deel met de romaanse ven- sterkens uit de 12e eeuw	110
De kerk, die op 19 Mei 1940 totaal uitbrandde en thans vol- ledig gesloopt werd	114
Ontwerp van de nieuwe kerk (arch. Adriaan Bressers)	115
De Sint-Amanduskapel	120
D kapel van O. L. Vrouw ter Muren	124
Het wonderdadig schilderij van de kapel ter Muren, in 1946 nagebootst in een zandtapijt	125
Het bedevaartvaantje van omstreeks 1763	134
Jan Vaerman in 1720	144
De Sint-Jozefskerk te Terjoden	148

Onnodig dit te lezen...

Indien uw bijdrage voor 1951 reeds betaald is. Zoniet, stort a.U.b.
onmiddellijk 80 fr op P.C.R. 414.592 van onze beheerder, de h. A.J.
van Lul, Vost-Brussel.

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks tijdschrift.

Hoofdredakteur : Jozef van Overstraeten, Leopold III laan 32, Aalst,
Tel. 220.60.

Beheerder : Albert van Lul, de Nayerlaan 51, Vorst (Brussel), Tel.
44.61.22, Postrekening 41.45.92.

Nr. 6.
December 1950.

EREMBODEGEMNUMMER
